

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

ΤΗΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄

ΣΥΝΟΨΙΣ:

- σελίς
- 1- 13. *Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1920.*
15. *Ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ διατριβῶν.*
- 17 28. *Ἀρβανιτοπούλλου· ἔρευνα ἐν Ἀργολίδι καὶ Θεσσαλίᾳ*
- 29- 79. *Γαρδίνου· ἄνθημα Ἀττικῆς.*
- 80- 94. *Πελεκίδου· ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀμφιπόλει.*
- 95-146 *Παπανδρέου· ἔρευνα ἐν Καλαβρύτοις.*
- 147-172. *Δραγάτη· οἱ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἰδιὰ τῆς Σίφνου πύργοι.*
- 173- *Εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητοῦ κ. von Wilamowitz—Moellendorff.*

ΑΘΗΝΗΣ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
ΤΗΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Δ΄

ΣΥΝΟΨΙΣ:

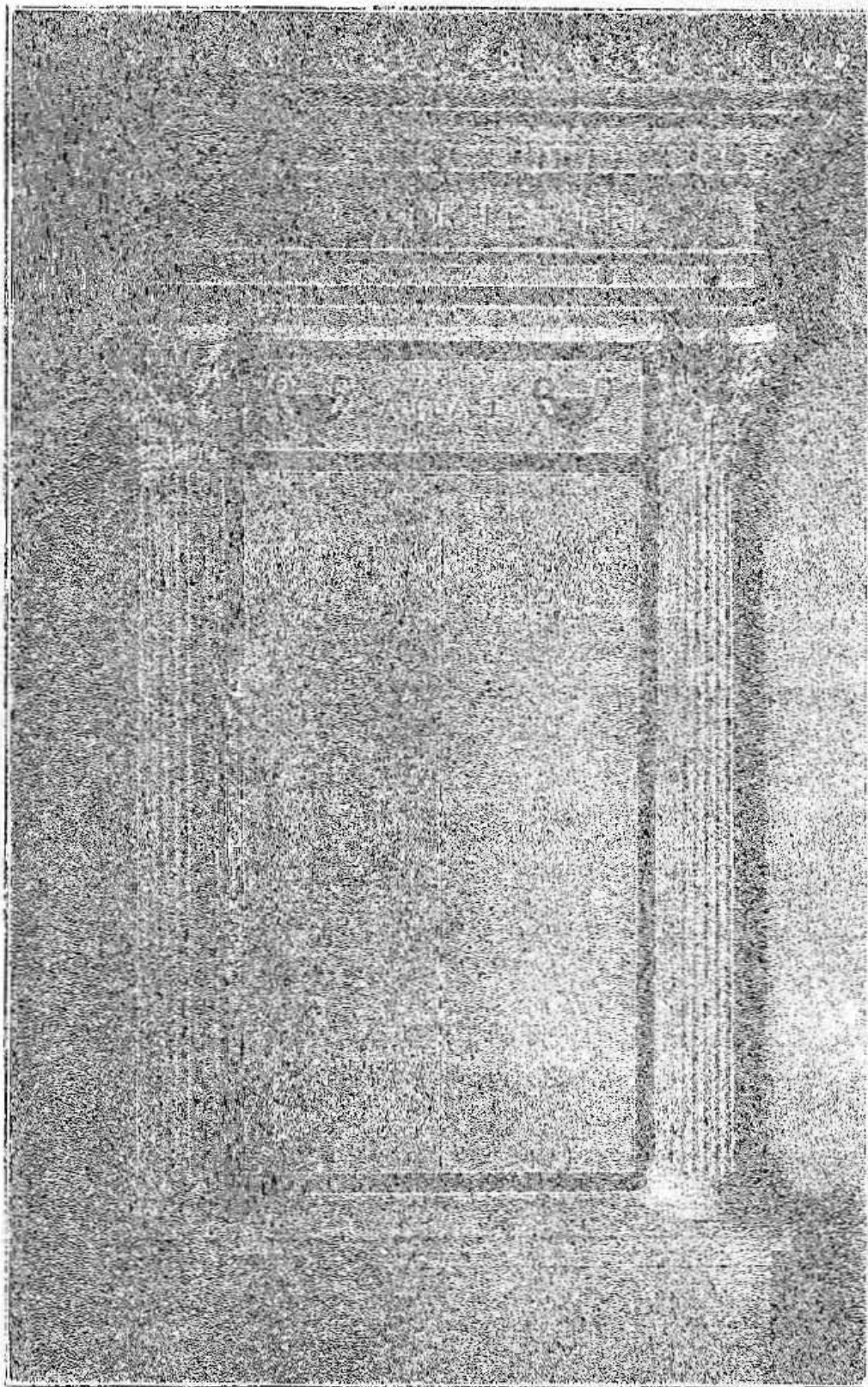
- σελις
- 1- 13. *Ἐκθέσεις τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους 1920.*
15. *Ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀνλοκαρῶν καὶ διατριβῶν.*
- 17- 28. *Ἀρβανιτοπούλλου ἔρευνα ἐν Ἀργολίδι καὶ Θεσσαλίᾳ*
- 29- 79. *Γαρδίκα· δῆμοι Ἀττικῆς.*
- 80- 94. *Πελικίδου ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀμφιπόλει.*
- 95-146 *Παπανδρέου ἔρευνα ἐν Καλαβρύτοις.*
- 147-172. *Δραγάτη οἱ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἰδία τῆς Σίφρου πύργοι*
- 173- *Εὐχαριστήριος ἐπιστολὴ τοῦ καθηγητοῦ κ. von Wilamowitz—Moel-
lendorff.*

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΤΥΠΟΙΣ Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ

OP. 010 53115 / 1717

2

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(ἀπὸ Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 1920).

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.

ΣΥΜΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Α' ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Η Α. Β. Υ. Ο ΠΡΙΓΚΙΨ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Β' Αντιπρόεδρος

Δ. Παππούλιας, (καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου).

Γραμματεὺς

Ἰάκ. Χ. Δραγάτσης

Σύμβουλοι

Μιχ. Α. Γούδας	Γεώρ. Μπαλτατζῆς
Νικ. Ἐξαρχόπουλος	Σπυρ. Παγανέλης
Παῦλ. Καρολίδης	Κων. Ἡλ. Πολυγένης
Νικ. Κυπαρίσσης	Ἄνδ. Σκιᾶς
Βασ. Λεονάρδος	Βαλ. Στάης
Ἰω. Εὐ. Μεσολωρᾶς	Ἄλ. Θεμ. Φιλαδελφεὺς
Χρ. Ἡρ. Μητσόπουλος	Ἄντ. Χατζῆς

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(μέχρι τέλους Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1920)

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΣ (καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου)

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Γ. ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ (καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου)

Γραμματεὺς

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ (καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου)

Σύμβουλοι

Γ. Ι. Ἀγγελόπουλος	Π. Καστριώτης
Ἄ. Ἀδαμαντίου	Κ. Κουρουγιώτης
Δ. Αἰγινήτης	Δ. Λάμπας
Δ. Ἀντωνιάδης	Β. Λεονάρδος
Γ. Γαρδίκας	Δ. Μακκᾶς
Ἄ. Ζυγομαλάς	Θ. Σοφούλης

Χρ Τσουντας.

ΕΠΙΤΙΜΙΟΣ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ

Δ. Τσιβανόπουλος. Ἀθῆναι. Ὀδὸς Χαλκοκονδύλη 24.

ΕΠΙΤΙΜΙΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

Ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Διάδοχος Βερνάρδος τοῦ Sax-Meiningen. — Breslau.

Ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Φρειδερίκος Κάρολος τοῦ Hessen. Frankfurt a. Main. (Schloss Rumperheim).

Ἡ Α. Υ. ὁ πρίγκιψ Roland Bonaparte. — Paris. 10 Avenue d'Iéna.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Comte Granville.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας M. Robert de Billy.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας Prince Demidoff.

Ἡ Α. Ε. ὁ Πρεσβευτὴς τῆς Ἀμερικῆς Garret Drappers.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἀθηνῶν. — Ἀθῆναι

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης. — Θεσσαλονίκη.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἰωαννίνων. — Ἰωάννινα.

Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Σάρδεων. — Κωνσταντινούπολις.

E. Babelon — Paris. 30 Rue de Verneuil.

J. Beloch. — Roma. Via Pompeo Magno 5.

Ἑλ. Βενιζέλος. — Λυκαβηττοῦ 4.

- Paul Foucart.—Paris. Rue Jacob 19.
 Gustave Fougères.—Athènes. École Française.
 Γεώργιος Χρηστάκη Ζωγράφος.—Ἀθήναι. Κανάρη 1.
 Ernst Gardner.—Tadworth (Surrey) Farm Corner.
 Percy Gardner.—Oxford. Canterbury Road 12.
 Ricciotti Garibaldi.—Roma. Via Pontefici 57.
 Gherardo Ghirardini.—Bologna. Via dell' Indipen-
 denza 54.
 B. G. Gildersleeve.—Baltimore U. S. A. (Maryland).
 Δ. Γούναρης.—Γ' Ἰβηρίου.
 Botho Graef.—Jena. Erfurterstrasse 64.
 Federico Halbherr.—Roma. Via Arenula 21.
 M^{ss} Jane Ellen Harrisson.—Cambridge. Newnham
 College.
 B. Haussoullier.—Paris. 8 Rue Ste Cécile.
 Rudolph Heberdey.—Graz. Mandell Strasse 26.
 Paul Hermann.—Dresden. Stephaniensstrasse 13.
 Léon Heuzey.—Paris. Auteil. 90 Boulevard Exelmans.
 B. Hodge Hill.—Athens. American School.
 Fr. Hiller von Gaertringen.—Berlin. Westend, Eberes-
 schen-Allee 11.
 Otto Hirschfeld.—Berlin. Charlottenburg Mommsen-
 strasse 6.
 David G. Hogarth.—Oxford. Ashmolean Museum.
 Maurice Holleaux.—Paris. Quai de la Tournelle 27.
 Théophile Homolle.—Paris. Rue de Petits Champs 8.
 Take Jonesco.—Bucarest.
 André Joubin.—Paris.
 Georg Karo.—Athen. Deutsches Archäolog. Institut.
 Bruno Keil.—Leipzig. Universität.
 Frederick George Kenyon.—London. British Museum.
 Wilhelm Klein.—Prag. Deutsche Universität.
 Hubert Knackfuss.—Athen. Deut. Archäolog. Institut.
 Gustav Körte.—Göttingen. Wilhelm Weberstrasse 11.

- Παῦλος Κουντουριώτης.—Νικοδήμου 1.
 Rodolfo A. Lanciani.—Roma. Piazza Sallustio 24.
 Henri Lechat.—Lyon. Quai Gailleton 22.
 Philippe Legrand.—Lyon. 60. Avenue de Noailles.
 Θεόδωρος Λιμπρίτης.—3^η Σεπτεμβρίου 131 Α.
 Emmanuel. Loewy.—Roma. Via del Progresso 23.
 G. A. Mackmillan.—London. St Martin's Street.
 Lucien Magne.—Paris. Rue de l'Oratoire du Louvre 6
 Rev. J. P. Mahaffy.—Dublin (Ireland), Provost of Tri-
 nity College.
 E. Martini.—Leipzig. Universität.
 Horace Marucchi.—Roma. Santa Maria in Via 7 Α.
 G. Mendel.—Paris. Avenue de l'Observatoire 11.
 Ed. Meyer.—Berlin. Lichterfelde W. Mommsenstr. 7/8.
 William Miller.—Roma. 36 Via Palestro.
 Gabriel Millet.—Paris. 34 Rue Hallé XIVe.
 Ἀντώνιος Μιχελιδάκης.—Ἡράκλειον Κρήτης.
 Oscar Montelius.—Stockholm. Museum für Altertümer.
 Jean de Mot.—Bruxelles. Rue Gérard 214.
 Eduard Naville.—Genève. Université.
 Φωκίων Νέγγης.—Ἀθήναι. Τρικύρφων 3.
 Jules Nicole.—Genève. 9 Chemin de Roches.
 Charles Nizet.—Paris. 7 Avenue de Bréteuil.
 Théodore Ouspensky.—Constantinople. Rue Imam 8.
 Ettore Pais.—Roma. Via di Ripetta 102.
 S. D. Papadimitriou.—Odessa. Université.
 R. Paribeni.—Roma. Via dei Prefetti 22.
 Joseph Partsch.—Leipzig. Universität.
 Giovanni Patroni.—Pavia, Università.
 Giuseppe Pellegrini.—Padua. Via Massimo 9.
 Paul Perdrizet.—Nancy. Avenue de la Garrenne 4.
 Luigi A. Pernier.—Atene. R. Scuola Arch. Italiana.
 Giulio de Petra.—Napoli-Pallonette. Via S. Chiara 32.
 Ernst Pfuhl.—Basel. Schönbeinstrasse 42

- Alfred Philippson. — Bonn. Königstrasse 1.
 Luigi Pigorini. — Roma. Via del Collegio Romano 26.
 Νικόλαος Πολίτης.
 Edmond Pottier. — Paris-Passy. 72 Rue de la Tour.
 Ant. v. Premerstein. — Prag-Smichow, Presslgasse 13.
 Karl Purgold. — Gotha. Reinhardtsbrunnerstr. 43.
 G. Radet. — Bordeaux. 9bis Rue de Cheverus.
 W. M. Ramsay. — 41, Braid Avenue, Edimburgh.
 Pember W. Reeves — London.
 Salomon Reinach. — Boulogne sur Seine. Avenue
 Victor Hugo 16.
 Théodore Reinach. — Paris. 2, Place des Etats-Unis.
 E. Reisch. — Wien XVIII. Karl Ludwigstrasse 28.
 C. Ricci. — Roma. Piazza Venezia 11.
 R. B. Richardson. — Woodstok Connecticut.
 A. de Ridder. — Paris. 22 Rue de Marignan.
 W. Ridgeway. — Cambridge. Fen Ditton.
 La Comtesse de Riencourt. — Ἀθήναι.
 Al. Rostowitz. Bey. — Le Caire.
 Antonio Salinas. — Palermo. Via Emerico Amari 130.
 Bruno Sauer. — Kiel. Lornsenstrasse 30.
 L. Savignoni. — Roma. Via dell'Anima 50.
 Rev. A. H. Sayce. — 8, Chalmers Crescent, Edimburgh.
 Gustave Schlumberger. — Paris. 29 Avenue Mon-
 taigne VIIIe.
 Hans Schrader. — Frankfurt a. Main. Schumannstr. 49.
 Ὁ Σ. Ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας.
 Cecil Smith. — London. South Kensington Museum.
 Antonio Sogliano. — Napoli. Via Avvocata a Piazza
 Dante 25.
 Vittorio Spinazzola. — Napoli. Museo Nazionale.
 E. von Stern. — Halle a. Saale. Lindenstrasse 63.
 Mrs S. Arthur Strong — Roma. British School. Palazzo
 Odescalchi 80.

- F. Studniczka. — Leipzig. Leibniz Strasse 11.
Ludwig von Sybel. — Marburg i. H. Sybelstrasse 1.
Hermann Thiersch. Freiburg i. Br. Zscherstr. 67
Albert Trapman.
Georg. Treu. — Dresden. — Weisser Hirsch. Heinrich-
strasse 21.
A. I. B. Wace, διευθυντῆς Ἀγγλικῆς σχολῆς.
Sir Charles Waldstein. — Cambridge. Newton Hall.
Otto Walter. — Oester. Archäolog. Institut. Athen.
Carl Watzinger. — Giessen. Gr. Steinweg 23.
Th. Wiegand. — Berlin, Dahlem, Peter Lennéstr. 30.
Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Excellenz. —
Westend bei Berlin. Eichen — Allee 12.
Wilhelm Wilberg. — Oesterreich. Archäolog. Institut.
Athen.
Adolph Wilhelm. — Wien IX, Schlickgasse 5.
A. Willems. — Bruxelles. Université.
Paul Wolters. — München. Tengstrasse 20/1.
-

ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

- * Ἀγγελόπουλος Ἀθάνατος Θρασύβουλος. Ἀγορά. Στοὰ Ἀθανάτων.
Ἀγγελόπουλος Ἡλίας. Ζωοδόχου Πηγῆς 5Α.
- Ἀδαμαντίου Ἀδαμάντιος. Ἀμαρούσιον
Ἀθανασάκης Ἰωάννης Ἀκαδημίας 2.
- * Ἀμπελᾶς Τιμολέων. Ἀγ. Κωνσταντίνου 26.
- * Ἀντωνιάδης Δημήτριος. Λυκαβηττοῦ 21Α.
Ἀντωνόπουλος Κωνσταντίνος. Ἀγίου Κωνσταντίνου 20.
Ἀποστολάκη Ἄννα. Λεωφόρος Κωνσταντίνου Διαδόχου 5.
Ἀποστολόπουλος Θεόδωρος. Εὐριπίδου 6.
Ἀρβανιτόπουλος Ἀπόστολος. Βόλος. — Μουσεῖον.
- * Βάσος Τιμολέων. Βουκουρεστίου 30.
- * Βερναρδάκης Γρηγόριος. Λαμάχου 5.
Βερναρδάκης Κωνσταντίνος. Ἴπποκράτους 2.
- * Βολονάκης Μιχαήλ. Ζωοδόχου Πηγῆς 80.
- * Βορέας Θεόφιλος. Μαυρομιχάλη 8.
- * Βούκρας Δημήτριος. Κωνσταντίνου Παλαιολόγου 8.
H. Bulle. Würzburg. Konradstr. 1.
- * Γαρδίκας Γεώργιος. Ἀμαρούσιον.
- * Γεννάδιος Ἰωάννης. London. Kensington Palace.
Γενοβέλης Παναγιώτης. Σοφοκλέους 8.
Γερογιάννης Κωνσταντίνος. Ἀσκληπιοῦ 7.
Γεωργιάδης Ἀθανάσιος. Ἰουλιανοῦ 9.
Γιαννοῦτσος Κωνσταντίνος. Κεραμεικοῦ 3.
Girard Paul. Paris. Rue du Cherche-midi 55.
Γκίζης Βαρθολομαῖος. Χαρ. Τρικούπη 8.
Γούδας Ἀ. Μιχαήλ. Διοχάρους 3.
Groh Friderich. Prague. Bohême Vinohrady 411.
- * Δαμβέργης Ἀναστάσιος. Ἀλκιβιάδου 22.
- * Δαμβέργης Νικόλαος. Πλατεῖα δημοπρατηρίου.

* Οἱ δι' ἄστερίσκου σημειούμενοι εἶνε ἑταῖροι ἰσόβιοι,

- Δελακοβίας Νικόλαος. Ὀμήρου 36.
- * Δεληγεώργης Λεωνίδας. Κανάρη 1.
 - * Δεληγιάννης Ἐπαμεινώνδας. Πειραιῶς 4 β.
 - * Δεμερτζῆς Ἀλέξανδρος. Νικοδήμου 6.
 - * Δέρβος Γεώργιος. Καλλιδρομίου 20.
 - * Δημητρακόπουλος Νικόλαος. Κολοκοτρώνη 9.
 - * Δημητριάδης Χρῆστος. Ὀμήρου 12.
 - * Dörpfeld Wilhelm. Berlin. Friedenau, Niedstrasse 22 III.
 - Doucet Jacques. Paris. 19 Rue Spontini.
 - * Δραγάτης Χ. Ἰάκωβος. Ὀδὸς Φιλελλήνων 14.
 - * Δραγούμης Στέφανος. Λεωφόρος Ἀμαλίας 28.
 - * Δυοβουνιώτης Γεώργιος. Τζώρτζ 10.
 - Δυοβουνιώτης Κωνσταντῖνος. Σολωμοῦ 54 Α.
 - *—Ἐξαρχόπουλος Νικόλαος. Πατησίων 73.
 - * Εὐαγγελίδης Μαργαρίτης. Μεθώνης 52.
 - * Εὐταξίας Ἀθανάσιος. Σίνα 14.
 - * Εὐταξίας Ἰωάννης. Ἀκαδημίας 11.
 - Fabricius Ernst. Freiburg i. Br. Cöthestrassen 44.
 - Frickenhaus August. Strassburg. Universität.
 - * Ζαῖμης Ἀλέξανδρος. Χαρ. Τρικούπη 12.
 - * Ζαῖμης Θεόδωρος. Ξενοφώντος 12.
 - Ζάννος Κλεάνθης. Φιλελλήνων 23.
 - Ζησίου Κωνσταντῖνος. Σωτήρος 6.
 - * Ζυγομαλᾶς Ἀντώνιος. Ἀκαδημίας 7 Β.
 - Ζωγράφος Ἰωάννης. Πανεπιστημίου 12.
 - Haupt H. Giessen. Kepler Strasse 1.
 - Ἡλιάδης Μιλτιάδης. Ἀχαρνῶν 63.
 - Ἡλιόπουλος Χρῆστος. Ζαλόγγου 3.
 - Hiller v. Gaertringen Fr. Berlin. W. Ebereschen-Allee 11.
 - Θεοδωρακάκης Στυλιανός. Παπαρρηγοπούλου 9.
 - Θεοδωράκης Γεώργιος. Σατωβριάνδου 16.
 - * Θεοφανόπουλος Δημήτριος. Σατωβριάνδου 12.
 - Judeich Walter. Jena Universität, Sedan Strasse 8.
 - * Καβαλλιεράτος Ἄννινος Μιλτιάδης. Δερβενίων 6.
 - Καββαδίας Ἀλέξανδρος. Πατριάρχου Ἰωακείμ 25.
 - * Καββαδίας Παναγῆς. Καπλανῶν 9.
 - * Καζάζης Νεοκλῆς. Ἀριστοτέλους 16.

- * Καλαποθάκης Οἰκ. Δημήτριος. Σοφοκλέους 5.
- * Καλλικούνης Νικόλαος. Πειραιῶς 8.
Καλλιοντζῆς Εὐάγγελος. Πανεπιστημίου 79 Α.
Καλογερόπουλος Νικόλαος. Λυκαβητοῦ 18.
Καλογερόπουλος Παναγιώτης. Ἀσκληπιοῦ 5.
- * Καπετανάκης Νικόλαος. Μετσόβου 18.
Καρκούλιας Ἡρακλῆς. Εὐριπίδου 12.
Κάρο Γεώργιος. Φειδίου 1.
- * Καρολίδης Παῦλος. Μαυρομιάλη 5.
- * Καστόρχης Δημήτριος. Καλλιδρόμιου 6.
- * Καστριώτης Παναγιώτης. Ἀβέρωφ 9.
Καυταντζόγλους Ἰωάννης. Ἀκαδημίας 27.
Κεραμόπουλος Ἀντώνιος. Ζαΐμη 23 Α.
Kinch Friedr. Copenhagen St. Annaerplads 20.
- * Κλοντηρόπουλος Γεώργιος. Μαυρομιάλη 16α.
- * Κουμανούδης Στε. Ἰωάννης. Πειραιεύς.
- * Κουμανούδης Στε. Πέτρος. Ζαλοκώστα 8.
- * Κουρουνιώτης Κωνσταντῖνος. Ἀναγνωστοπούλου 11.
Κούσουλας Ἰωάννης. Κυκλοδόρου 43 Α.
- * Κριεζῆς Ἀντώνιος. Ἀκαδημίας 72.
Κριεζῆς Ἐμμανουήλ. Πλατεῖα Κάνιγγος 4.
Κυπαρίσσης Νικόλαος. Ἰωακείμ Πατριάρχου 44.
- * Κύρης Μιχαήλ. Μειαξᾶ 6.
Κυριαζῆς Σπυρίδων. Φερῶν 18.
- * Κωνσταντινίδης Πάνος. Κάνιγγος 26.
- * Λαμπρόπουλος Ἀλέξανδρος. Ἀσκληπιοῦ 20.
Λεκὸς Γεώργιος. Στουρνάρα 37α.
- * Λεονάρδος Βασίλειος. Προαστείου 59.
- *—Λιβαδάς Μιχαήλ. Μασσαλίας 15.
Λιόλιος Γεώργιος. Σατωβριάνδου 16.
Loewy Emmanuel. Via del progresso 23. Roma.
- * Λυκάκης Ἀλέξανδρος. Θουκυδίδου 10.
- * Λυκούδης Ἐμμανουήλ. Ἀσκληπιοῦ 45.
Μαγιάσης Ἰωάννης, Σόλωνος 97.
- * Μακκᾶς Δημήτριος. Δημοκρίτου 10.
- * Μακκᾶς Νικόλαος. Σόλωνος 10.
Μακρῆς Γεράσιμος. Βασιλικὸν Ξενοδοχεῖον.

- Μαλτέζος Κωνσταντῖνος. Καποδιστρίου 29 Β.
- * Μαντζάκος Χρῖστος. Πιπίνου 25.
Μαντζούφας Ἀνδρέας. Ἀσκληπιοῦ 23.
Μανωλίδης Σωκράτης. Προαστείου 76.
Μαρκόπουλος Βασίλειος. — Ἰωάννινα.
- * Μαρκόπουλος Ἰωάννης. Βουλῆς 9.
Ματάλας Ἀθανάσιος. Πατησίων 81.
Μέλφος Δημήτριος. Μπόταση 12.
- * Μερκούρης Σπύρος. Πανεπιστημίου 61.
- * Μεσολωρᾶς Εὐ. Ἰωάννης. Μαυρομιχάλη 15.
- * Μητσόπουλος Ἡρ. Χρῖστος. Σολωμοῦ 2.
- * Μομφερράτος Ἀντώνιος. Ἀριστοτέλους 9.
- * Μούσης Ἰωάννης. Προαστείου 45.
Μπαλταζῆς Γεώρ. Ἀχαρνῶν 1.
Μπάρτ Γουλιέλμος. Μαυρομιχάλη 8.
Μπενάκης Ἐμμανουήλ. Κουμπάρη 1.
Μπότασης Ἰωάννης. Κηφισιάς 47.
Müller Kurt. Goettingen, Plankstrasse 18.
- * Μυστακίδης Βασίλειος. Constantinople (Musée Imp. Ottoman).
Νεγρεπόντης Μιλτιάδης. Ὄθωνος 14.
- * Νικολαΐδης Ἰωάννης. Πραξιτέλους 33.
- * Νικολαΐδης Λουδοβίκος. Τράπεζα Ἀνατολῆς.
Noack Ferdinand. Tübingen. (Gartenstrasse 59).
Ξανθουδίδης Στέφανος. Ἡράκλειον Κρήτης.
Οἰκονόμος Γεώργιος. Ἡρακλείτου 24.
- * Οἰκονόμος Π. Παναγιώτης. Ἡρακλείτου 24.
Ὁρλάνδος Κ. Ἀναστάσιος. Ὑπουργεῖον Παιδείας.
- * Παγανέλης Σπυρίδων. Σωκράτους 73 Α.
- *— Παγανέλης Στάμος. Σωκράτους 73 Α.
- * Πάλλης Ἀγαμέμνων. Πατησίων 60.
- * Παναγιωτόπουλος Ἀνδρέας. Ἀχαρνῶν 27.
Παντελίδης Ἐμμανουήλ. Αἰόλου 154.
Παντερμαλῆς Στυλιανός. Ἀκαδημίας 78.
Παπαδάκης Νικόλαος. Μουσεῖον. Θῆβαι.
Παπαζαχαρίου Ἀγγελος. Μαγνησίας 2.
- * Παπαμιχαλόπουλος Ν. Κωνσταντῖνος. Ἀριστοτέλους 70 Α.
Παπανδρέου Γεώργιος. Δεινοκράτους 5.

- * Παππούλιας Δημήτριος. Βαλτετσίου 57.
Πατσουράκος Ἰωάννης. Πειραιεύς. Λεωφόρος Χατζῆ Κυριακοῦ 17.
Πελεκίδης Εὐστράτιος. Θεσσαλονίκη.
Πιτίδης Μιχαήλ.
Πολίτης Ἰωάννης. Ἀλεξ. Σούτσου 2.
- * Πολίτης Νικόλαος. Κυκλοδόρου 22 Α.
- * Πολυγένης Ἡλ. Κωνσταντίνος. Ἀκαδημείας 52.
Πουρῆς Δημ. Μιλτιάδης. Ὀθωνος 14.
- * Πῶπ Γεώργιος. Σταδίου 6.
Ραγκαβῆς Ἀλέξανδρος. Λουκιανοῦ 6 α.
- * Ράλλης Δημήτριος. Πανεπιστημίου 43.
- *—Ράλλης Δ. Γεώργιος. Πανεπιστημίου 43.
- * Ράλλης Κωνσταντίνος. Ἀναγνωστοπούλου 19 Α.
Ρεδιάδης Δ. Περικλῆς. Σόλωνος 36.
Robert Karl. Halle a. Saale. Universität.
Ροῦφος Λουκάς. Βουλῆς 47.
Ρωμαῖος Κωνσταντίνος. Μεσολόγγιον.
*Ρωμᾶνος Ἄθως. Paris.
- * Ρώσης Ζῆκος. Ἀμαρούσιον.
- * Σβορώνος Ν. Ἰωάννης. Δελφῶν 3.
Schmidt Eduard. Galleriestrasse 4. München.
- * Σημαντήρας Κωνσταντίνος. Ἡρακλείτου 21.
- * Σκιᾶς Ἀνδρέας. Βαλτετσίου 7.
- * Σκουζῆς Ἀλέξανδρος. Ρηγίλλης 12.
- * Σκουλούδης Στέφανος. Γεωργίου Α΄. 3.
- * Σκοῦφος Θεόδωρος. Ἀσκληπιοῦ 65.
- * Σοφοῦλης Θεμιστοκλῆς. Ξενοδοχεῖον Ἀθηνῶν.
- * Στάης Βαλέριος. Ἐθν. Ἀρχ. Μουσείου.
- * Στάης Ἐμ. Σπύρος. 3ης Σεπτεμβρίου 79.
Σταθάτος Ἀντώνιος. Φιλελλήνων 27.
Σταμούλης Ἀναστάσιος. Silivrie.
- Σταυρόπουλος Κ. Ἄγγελος. Καλαμώτου 22.
Steele Daniel. Ὀμήρου 32.
- * Στεφανόπουλος Ἀνδρέας. Μακεδονίας 6.
- * Στρέϊτ Γεώργιος. Γεωργίου Σταύρου 1.
- * †Στρέϊτ Στ. Στέφανος. Γεωργίου Σταύρου 1.
Studniczka Franz. Leipzig. Leibnizstrasse 11.

- * Σφακιανᾶκης Παναγιώτης. Πατησίων 99 Τήνου.
- * Σωτηριάδης Γεώργιος. Λουκιανοῦ 21.
Σωτηρίου Γεώργιος. Ξενοκράτους 5.
- *—Ταμπακόπουλος Βασίλειος. Φυλῆς 2.
- * Τραπάντζαλης Γεώργιος. Πατησίων 73.
- * Τριανταφυλλάκος Νικόλαος. Κωνσταντίνου Διαδόχου 2.
Τρικούπης Σπυρίδων. Δώρου 6.
- * Τσάτσος Ἰωάννης. Ὀμήρου 8.
- * Τσιβανόπουλος Δημοσθένης. Χαλκοκονδύλη 24.
- * Τσίλλερ Ἐρνέστος. Σόλωνος 2.
Τσιπούρας Δημήτριος. Μαραθῶνος 64.
- * Τσουντας Χρῆστος. Ἀλκιβιάδου 36.
- * Τυπάλδος Μπασιάς Ἀθανάσιος. Ὀμήρου 20 Α.
Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος. Κάνιγγος 18.
†Φιλαδελφεὺς Θεμ. Θεμιστοκλῆς. Βουλῆς 16.
- * Φιλάρετος Γεώργιος. Ὀμήρου 11.
Χατζῆς Ἀντώνιος. Προαστείου 81.
- * Χατζιδάκης Γεώργιος. Σκουφᾶ 10.
- * †Χατζιδάκης Ἰωάννης. Ἡρακλείτου 3.
Wide Sam. Uppsala. Univers. Bibliotheket.
Wiegand Theodor. Berlin. Koenig. Museen.
Zahn Robert. Berlin. K. Museum am Lustgarten.

ΓΕΝΙΚΟΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

Προϋπολογισμοῦ		Εἶδος ἐσόδων	Προϋπολογισθέντα	Εἰσπραχθέντα	Εἰσπραχθέντα	
Κεφ.	Ἀρ.				Ἐπὶ πλεόν	Ἐπὶ ἔλαττον
Α	1	Ἐτήσια εἰσφοραὶ τακτ. ἐταίρων	2000 —	3495 —	1495 —	
	2	Μερίσματα καὶ τόκοι	46551 —	49375 —	2824 —	
	3	Ἔσοδα ἐξ ἀκινήτων κτημάτων . .	140 —	140 —		
	4	» ἐκ δημοσιευμάτων	600 —	1307 75	707 75	
	5	» ἐκ συνδρομῆς τοῦ δημοσίου	22500 —	65000 —	42500 —	
	6	» ἐκ κεκλεισμένων χρήσεων . . .	15000 —			15000 —
	7	» Περὶσ. χρήσ. ἔτους 1919.	22377 50			22377 50
	8	» Διάφοροι πρόσοδοι	300 —	3069 55	2769 55	
			109468 50	122387 30	50296 30	37377 50

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΩΣ ΑΝΩ ΕΙΣΠΡΑΧΘΕΝΤΩΝ ΕΣΟΔΩΝ ΥΠΟ ΚΕΦ. Α' ΑΡΘΡΟΝ 4,

Ἦτοι «Ἔσοδα ἐκ δημοσιευμάτων»

	Δραχ.	Λ.
Απὸ ἀντίτιμον πωληθέντων ἀντιτύπων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος . . .	1118	75
» » » » τῶν Πρακτικῶν τῆς Ἐταιρείας	179	—
» » » » τοῦ συγγράμματος «Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων» ὑπὸ Γ Παπαβασιλείου Τὸ ὅλον . . .	10	—
	1307	75

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1920.

Ὁ Ταμίης
ΔΗΜ. ΛΙΒΑΔΑΣ

Ὁ Λογιστὴς
ΠΑΝΑΓ. Γ. ΣΤΡΙΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1920

Προϋπολογισμοῦ		Είδος ἐξόδων	Προϋπολογισθέντα		Ἐνταλθεῖσαι πληρωμαὶ		Διαφορὰ ἐπὶ ἔλαττον	
Κεφ.	Ἄρ.							
A	1	Μισθοὶ προσωπικοῦ	9900	—	8243	—	1657	—
»	2	Ἐπιδόματα καὶ συντάξεις	2412	—	2376	—	36	—
»	3	Διάφοροι δαπάναι	4100	—	3500	35	599	65
B	1	Μισθοὶ προσωπικοῦ Βιβλιοθήκης	5160	—	5160	—		
»	2	Ἐξοδα πλουτισμοῦ καὶ συντηρήσεως τῆς Βιβλιοθήκης	6000	—	1450	10	4549	90
Γ	1	Ἀνασκαφαὶ καὶ πᾶσα πρὸς ἀνασκαφὰς σχετιζομένη δαπάνη .	42000	—	36815	45	5184	55
»	2	Ἄγορά Ἀρχαίων	500	—	—	—	500	—
M	Δ	Δημοσιεύματα	20000	—	9548	05	10451	95
E	M	Ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ καὶ διαλέξεις	17260	—	14532	65	2727	35
ΣΤ	M	Διάφορα ἐξοδα	4597	90	4218	90	379	—
Z	M	Ἐξοδα κεκλεισμένων χρήσεων . .	1398	60	1298	60	100	—
			113328	50	87143	10	26185	40

ΑΝΑΛΥΣΙΣ ΤΩΝ ΩΣ ΑΝΩ ΓΕΝΟΜΕΝΩΝ ΔΑΠΑΝΩΝ ΥΠΟ ΚΕΦΑΛ. Γ ΚΑΙ Δ

Ἦτοι ἀνασκαφαὶ καὶ πᾶσα πρὸς ἀνασκαφὰς σχετιζομένη δαπάνη καὶ δημοσιεύματα.

α) Ἀνασκαφαὶ	Δραχ.		β) Δημοσιεύματα	Δραχ.	
	Λ.	Λ.		Λ.	Λ.
Δαπάναι ἀνασκαφῶν παρὰ τὸ Διο- νυσιακὸν Θέατρον	1047	50	Διὰ τὴν ἔκδ τῆς Ἀρχ. Ἐφ. 1918.	1577	45
» » Ἀμφιαρείου	7211	—	» » » » 1919.	2486	60
» » Ἐπιδάουρου	7341	30	» » » τῶν Πρακτικῶν 1919.	54	—
» » Ἐλευσίνος	10853	65	Διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ συγγράμμα- τος Β. Στάη περὶ Σουνίου .	—	—
» ἀνασκαφικῶν καὶ μνη- μειακῶν ἐργασιῶν ἐν Μυστρᾷ καὶ Γεράκι .	5322	—	Δι' ἀγορὰν 10 δεσμίδων χάρτου τυπογραφικοῦ διὰ τὴν ἔκδο- σιν τῶν δημοσιευμάτων . . .	1440	—
» ἀνασκαφῶν Ἀμφιπόλεως	5040	—	Δι' ἀγορὰν 20 ἀντιτύπων Α' ἡμι- τόμου τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλλ. τέχνης Π. Καββαδία	1000	—
Σύνολον	36815	45	Δι' ἀγορὰν 15 ἀντιτύπων τοῦ 19 τόμου τῆς ὑπὸ Ἰ. Σβορώνου ἐκδομένης Ἐφημ. τῆς Νο- μισματικῆς Ἀρχαιολογίας .	375	—
			Εἰς Σκεῦον Ζερβὸν διὰ δύο ἀντίτυ- πα τοῦ βιβλίου του «Rhodes capitale du Dodécanèse» .	300	—
			Σύνολον	9548	05

1920.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ

Πρὸς τὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Κύριε Πρόεδρε.

Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀποτελοῦντες τὴν ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπεῖαν τῆς Ἑταιρείας, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 418 τῆς 28ης Δεκεμβρίου 1920 ἐγγράφου τοῦ Προέδρου, ἐπελήφθημεν τῆς ἐξελέξεως τῆς κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1920 οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας, ἐκ τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα.

α) Χρηματικόν.

1. Χρέωσις.

Ἐπίλοιπον μετρητῶν εὐρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1919 κατὰ τὴν βεβαίωσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας. Δρ. 626,85

Εἰσπραχθέντα

Ἐκ ἔσοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ	» 122,387,30
Ἐκ πωλήσεως 10 μετοχῶν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζικῆς πρὸς ἐγγραφήν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ λαχειοφόρον Δάνειον τῶν 300 ἑκατομμυρίων 1920 5 % . . .	» 72,325 —
Ἐκ πωλήσεως 250 ὁμολογιῶν Ἐθνικοῦ Δανείου τῶν 75,900,000 ἔτους 1918 πρὸς ἐγγραφήν τῆς Ἑταιρείας εἰς τὸ αὐτὸ λαχειοφόρον Δάνειον τῶν 300 ἑκατομμυρίων ἔτους 1920, 5 %	» 24,125 —
Ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζαν ἔναντι τῶν παρ' αὐτῇ εἰς πρώτην ζήτησιν καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας . . .	» 39,500 —
Ἐκ τῆς Λαϊκῆς Τράπεζαν ἔναντι τῶν παρ' αὐτῇ εἰς πρώτην ζήτησιν καταθέσεων τῆς Ἑταιρείας . . .	» 10,000 —
Τὸ ὅλον	» <u>268.964,15</u>

2 Πίστωσις.

Πληρωθέντα	
Εἰς ἔξοδα Γενικοῦ Προϋπολογισμοῦ	Δρ. 87,143,10
Εἰς Ἐθνικὴν Τράπεζαν πρὸς ἔγγραφὴν τῆς Ἐταιρείας εἰς τὸ νέον λαχειοφόρον δάνειον τῶν 300 εκατομμυρίων ἔτους 1920 διὰ πεντακοσίας ὁμολογίας πρὸς δραχμὰς 194,20 ἑκάστην	» 97,100—
Εἰς ἀγορὰν ἐπ' ὀνόματι τῆς Ἐταιρείας πέντε ὁμολογιῶν Ἐθνικοῦ Παγίου Δανείου ἔτους 1889 . . .	» 1,428,75
Κατατεθέντα ἐπὶ ἀνοικτῶ λογαριασμῶ παρὰ τῆ Ἐθνικῆ Τραπέζῃ	» 77,000—
Ἐπίλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ τῆ 31 Δεκεμβρίου 1920 κατὰ τὴν ἐπιθεώρησιν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπείας	» 6,292,30
Σύνολον	» <u>268,964,15</u>

β') Ἔσοδα καὶ ἔξοδα.

1. Ἔσοδα.

Ἀπὸ εἰσφορᾶς ἑταίρων	Δρ. 3,495—
» τόκους καὶ μερίσματα	» 49,375—
» ἀκίνητα κτήματα	» 140—
» δημοσιεύματα	» 1,307,75
» συνδρομὴν τοῦ Δημοσίου	» 65,000,—
» διαφόρους προσόδους	» 3,069,55
Σύνολον	» <u>122,387,30</u>

2. Ἐξοδα.

Εἰς μισθοὺς τοῦ προσωπικοῦ	Δρ. 8,243—
» ἐπιδόματα καὶ συντάξεις	» 2,376—
» διαφόρους δαπάνας	» 3,500,35
» μισθοὺς τοῦ προσωπικοῦ τῆς Βιβλιοθήκης . . .	» 5,160—
» πλουτισμὸν καὶ συντήρησιν τῆς Βιβλιοθήκης . .	» 1,450,10
» ἀνασκαφὰς	» 36,815,45
» δημοσιεύματα	» 9,548,05
» Ἀρχαιολογικὴν Σχολὴν καὶ διαλέξεις	» 14,532,65
» διάφορα ἔξοδα ἑκτακτα καὶ λοιπὰ ἀπρόοπτα .	» 4,218,90
» ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων	» 1,298,60
Ἐν ὄλῳ ἔξοδα	» <u>87,143,10</u>
Περίσσειμα ἐσόδων ἔτους 1920.	» 35,244,20
Σύνολον	Δρ. <u>122,387,30</u>

γ') Γενικός Ίσολογισμός.

I 'Ενεργητικόν.

Τὸ ἐνεργητικὸν τῆς 'Εταιρείας κατὰ τὴν 31 Δεκεμβρίου 1920

ἀνήρχετο εἰς Δρ. 956,649,25

'Αποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:

1)	'Απὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ	»	6,292,30
2)	» κατάστημα τῆς 'Εταιρείας	»	259,863,80
3)	» 70 μετοχὰς τῆς 'Εθνικῆς Τραπεζῆς	»	157,190,25
4)	» 1697 ὁμολογίας 'Εθνικοῦ Δαν. 'Ενοποιήσ. 1898	»	171,795,75
5)	» 405 » Παγίου δανείου 1889	»	88,154,25
6)	» 170 » 'Εθνικοῦ Δαν. 'Αμύνης 1907. »	»	17,253,25
7)	» 30 » Πατριωτ. δαν. τῶν 30,000,000 »	»	25,—
8)	» 1 » 'Εθν. Δαν. κεφαλαιοποιήσεως. »	»	640,—
9)	» 110 » 'Εθνικοῦ Δανείου ἔτους 1914		
	τῶν 500,000,000.	»	48,110,65
10)	» 75 » τοῦ σιδηρ. Πειραιῶς-Λαρίσης »	»	20,193,75
11)	» 204 » 'Εθν. δαν. 75,000,000 ἔτους 1918 »	»	18,460,20
12)	» 500 » Λαχ. 'Εθν. Δανείου 300 ἑκατ.		
	ἔτους 1920	»	97,100,00
13)	» καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ		
	'Εθνικῇ Τραπεζῇ	»	45,969,90
14)	» καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ Λαϊ-		
	κῇ Τραπεζῇ	»	5,220,65
15)	» προκαταβολὰς	»	1,932,—
16)	» ἀκίνητα κτήματα	»	17,847,50
	Τὸ ὅλον	Δρ.	<u>956,049,25</u>

Τὸ δὲ παθητικὸν τῇ 31 Δεκεμβρίου 1920 ἀνήρχετο εἰς Δρ. 956,049,25

'Αποτελούμενον

- 1) 'Εκ τοῦ Κεφαλαίου τοῦ ἔτους 1919. . Δρ. 921,405,05
- 2) 'Εκ τοῦ περισσεύματος τοῦ ἔτους 1920 » 35,244,20 » 956,049,25

δ') Περιουσία τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας.

'Η περιουσία τῆς 'Εταιρείας τῇ 31ῃ Δεκεμβρίου 1920

ἀνήρχετο εἰς Δρ. 876,518,05

ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς:

- 1) 'Απὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ » 6,292,30
 - 2) » κατάστημα τῆς 'Εταιρείας » 259,863,80
 - 3) » 70 μετοχὰς τῆς 'Εθνικῆς Τραπεζῆς. » 157,190,25
 - 4) » 1697 ὁμολογίας 'Εθν. Δανείου ἐνοποιήσ. 1898 » 171,795,75
- Εἰς μεταφορὰν Δρ. 595,142,10

	Ἐκ μεταφορᾶς	Δρ. 595,142,10
5)	Ἀπὸ 405 ὁμολογίας Ἐθν. Παγίου Δανείου 1889	» 88,154,25
6)	» 170 » » Δανείου 1907.	» 17,253,25
7)	» 30 » » Πατριωτικοῦ Δανείου τῶν 30 ἑκατομμ. . .	» 25,—
8)	» 1 ἀπόδειξιν δραχ. 140 καὶ 1 ὀριστικὸν τί- τλον Δανείου Κεφαλαιώσεως	» 640,—
9)	» 110 ὁμολογίας Ἐθν. Δαν. 1914 500,000,000.	» 48,110,65
10)	» 75 » τοῦ Σιδ. Πειραιῶς Ἀαρίσσης	» 20,193 75
11)	» 204 » Ἐθνικοῦ Δανείου 75,000,00 ἔτους 1918	» 18 460,20
12)	» 500 » λαχειοφόρου Ἐθνικοῦ Δαν. 300,000,000 ἔτους 1920	» 97,100,90
13)	» καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ	» 45,969,90
14)	» καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν παρὰ τῇ Λαϊκῇ Τραπεζῇ	» 5,220,65
15)	» προκαταβολάς	» 1,932,—
16)	» ἀκίνητα κτήματα	» 17,847,50
	Τὸ ὅλον	Δρ. <u>956,049 25</u>

Ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω περιουσίας ἡ Ἑταιρεία κέκτηται πλουσίαν βιβλιοθήκην καὶ διάφορα δημοσιεύματα, ἧτοι: «Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα», «Πρακτικὰ τῆς Ἑταιρείας» καὶ λοιπὰ δημοσιεύματα καταγεγραμμένα λεπτομερῶς ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ, ὄν κατὰ τὸ ἔτος 1920 ἐπωλήθησαν καὶ εἰσεπράχθησαν δραχμαὶ 1,307,75. ἧτοι ἐπὶ πλέον τῶν προϋπολογισθέντων κατὰ δραχμάς 707,75 ἐνεγράφησαν δὲ εἰς τὰ ἔσοδα τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸ Κεφάλαιον Α', ἄρθρον 4.

Ταῦτα εἶναι τὰ ἐξαγόμενα ἐκ τοῦ ἐλέγχου τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς Ἑταιρείας, ὧν ἡ τήρησις ἐγένετο ἀκριβῶς ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπαλλήλων αὐτῆς. Τῶν ὑπαλλήλων τούτων ἡ εὐσυνείδητος ἐργασία ἐξετιμήθη προσηκόντως ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ οὐσιαστικὸν μέρος τῆς καθολοῦ οικονομικῆς διαχειρίσεως τῆς περιουσίας τῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τοῦ τέως Συμβουλίου ἐπιφυλασσόμεθα νὰ διαλάβωμεν περὶ αὐτῆς ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸν οικονομικὸν καὶ διοικητικὸν ἔλεγχον ὀλοκλήρου τῆς παρελθούσης τριετίας, ἢ διεξαγωγῇ τοῦ ὁποίου ἀνετέθη ἡμῖν ὑπὸ τῆς Συνελεύσεως τῆς 29 Νοεμβρίου 1920.

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 14 Ἰανουαρίου 1921.

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεία
Χρ. Μουτσόπουλος
Ἀθ. Γεωργιάδης
Γ. Βέλτσος

ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1920

ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 12 Ἰανουαρίου 1920, ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ὥρα 10 1/2 π. μ. συνήλθον οἱ ἑταῖροι εἰς τακτικὴν συνέλευσιν, ἵνα ἐκλέξωσι τὸ Προεδρεῖον τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐξελεγκτικὴν καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἔτος 1920 καὶ ἀκούσωσι τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸ ἔτος 1919 πεπραγμένων καὶ τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεύς περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Παρήσαν ἑταῖροι 19. Γενομένης φανερᾶς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Ἰ. Ζωγράφος, ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἀ. Στεφανόπουλος, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Στίλπων Κυριακίδης καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Παν. Καλογερόπουλος. Ἔτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἐπιτροπεύς διὰ τὸ ἔτος 1920 οἱ κ. κ. Ἰ. Βλαχογιάννης, Σ. Κουγέας, Δημ. Μουτσόπουλος, Ἰω. Πρωτοπαπῆς καὶ Ἀθ. Τυπάλδος Μπασιάς.

Ὁ γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπεύς περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ 1919. Ἡ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν τοῦ ἔτους 1919.

Τούτων γενομένων ὁ γραμματεὺς τοῦ Συμβουλίου κ. Π. Καββαδίας ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων τῆς ἐταιρείας κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1919.

Α΄. ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 10 Μαΐου 1920, ἡμέρᾳ Κυριακῇ ὥρα 10η π.μ. ἐγένετο ἡ πρώτη ἑκτακτος Συνέλευσις τῶν ἐταίρων ἐπὶ προτάσεως τοῦ Διοικ. Συμβουλίου περὶ προσθήκης εἰς τὸ ἄρθρον 41 τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς ἐταιρείας. Μετὰ συζήτησιν δὲ ἐπὶ τῆς προτάσεως ταύτης ἐγένετο αὕτη δεκτὴ καὶ διευτώθη ὡς ἑξῆς :

Εἰς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀρχαιολογικοὺς ὑπαλλήλους, ἤτοι εἰς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ ἀρχαιολογικοῦ καὶ ἀρχιτεκτονικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας, εἰς τοὺς διευθυντὰς καὶ ἐφόρους τῶν ἀρ-

χαολογικῶν Μουσείων καὶ καθηγητὰς τοῦ Πανεπιστημίου, ἐξερχομένους τῆς ἔδρας τῶν πρὸς διεύθυνσιν καὶ ἐν γένει πρὸς ἐκτέλεσιν ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλων ἔργων τῆς Ἑταιρείας καταβάλλονται ἐκ τοῦ ταμείου τῆς ἐταιρείας τὰ ὁδοιπορικὰ αὐτῶν ἐξοδα καὶ ἡμερησία ἀποζημιώσεις ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὸν ἡμερησίον μισθόν, ὃν λαμβάνει ἕκαστος παρὰ τοῦ Δημοσίου κατὰ τοὺς μέχρι σήμερον (10 Μαΐου 1920) ἰσχύοντας νόμους περὶ μισθοῦ αὐτῶν. Κατὰ ταῦτα αὐξανόμενου τυχὸν ἐν τῷ μέλλοντι τοῦ μισθοῦ τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπαλλήλων, ἡ ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας καταβαλλομένη αὐτοῖς ἡμερησία ἀποζημίωσις δὲν μεταβάλλεται.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἐνεκρίθη διὰ τοῦ ἀπὸ 25 Ἰουλίου 1920 Β. Διατάγματος δημοσιευθέντος ἐν τῷ ἀπὸ 12 Αὐγούστου 1920 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τεύχει Α'.

Β'. ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῇ 29 Νοεμβρίου 1920, ἡμέρα Κυριακῆ ὥρα 11 π.μ. ἐγένετο ἡ δευτέρα ἐκτακτος συνέλευσις τῶν ἐταίρων πρὸς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν ἐπὶ προτάσεως τοῦ Διοικ. Συμβουλίου περὶ τῆς ἀκολουθου προσηύκτης εἰς τὸ ἄρθρον 9 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας.

Ἐν ἀρχῇ τοῦ διὰ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 ἐγκειμένου ἄρθρου 9 τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς ἐταιρείας προστίθενται τὰ ἑξῆς :

» Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κηρύσσεται ἐπίτιμος Πρόεδρος τῆς ἐταιρείας προεδρεύων ἐν ταῖς συνεδρίαις ὡσάκις παρίσταται ἐν αὐταῖς.

» Ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος Γεώργιος καὶ ἡ Α. Υ. ὁ πριγκιπ Νικόλαος κηρύσσονται ἐπίτιμοι Ἀντιπρόεδροι προεδρεύοντες ὡσαύτως ἐν ταῖς συνεδρίαις».

Ὁ Προεδρεύων Σύμβουλος

Γ. ΓΑΡΔΙΚΑΣ

Ὁ Γραμματεὺς

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Παρήσαν ἑταῖροι 55. Ἀπόντος τοῦ Προέδρου καὶ τοῦ Ἀντιπροέδρου τοῦ Διοικ. Συμβουλίου προήδρευσεν ὁ σύμβουλος κ. Γ. Γαρδίκας.

Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῆς συνεδριάσεως ἀνεκοινώθη τοῖς ἐταίροις τὸ ἀπὸ 27 Νοεμβρίου 1920 Β. Διάταγμα, δημοσιευθὲν ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 273 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως τεύχει Α'. «Περὶ ἀνακλήσεως τοῦ ἀπὸ 14 Σεπτεμβρίου 1917 Β. Διατάγματος, περὶ ἐγκρίσεως τροποποιήσεων ἄρθρων τινῶν τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας». Μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Β. Διατάγματος τούτου ἡ συνέλευσις ἤτησα τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῆς προεδρικῆς ἔδρας τοῦ κ. Γαρδίκας μετὰ τοῦ γραμματέως κ. Π. Καββαδία μὴ δυναμένον

νά προεδρεύσῃ τῆς Συνελεύσεως ὡς ὄντων μελῶν τοῦ ἐκπεσόντος τῆς ἀρχῆς Διοικ. Συμβουλίου καὶ ἐξέλεξε προσωρινὸν πρόεδρον τῆς Συνελεύσεως τὸν πρεσβύτερον τῶν παρόντων ἐταίρων κ. Π. Καρολίδην, ὅστις κηρύξας τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς Συνελεύσεως ἐκάλεσε τοὺς ἐταίρους εἰς καταρτισμὸν τακτικοῦ Προεδρείου. Ἐξελέγησαν δὲ διὰ φανερᾶς ψηφοφορίας Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Μ. Γούδας α'. γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Ν. Βέλτσος καὶ β' γραμματεὺς ὁ κ. Ἄλ. Φιλαδελφεύς.

Μεθ' ὃ λαβόντος τὸν λόγον τοῦ ἐταίρου κ. Ν. Κυπαρίσση καὶ διατυπώσαντος ὠρισμένας κατηγορίας κατὰ τοῦ Συμβουλίου ἀπεφασίσθη α) Ὅπως ἀναθεωρηθῆ ὁ Ὄργανισμὸς τῆς Ἑταιρείας καὶ ὑποβληθῆ εἰς τὴν Συνέλευσιν τῶν ἐταίρων. β) Ὅπως συσταθῆ εἰδικὴ πενταμελὴς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπεία πρὸς διοικητικὸν καὶ οἰκονομικὸν ἔλεγχον τῶν τῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 μέχρι τῆς 30 Νοεμβρίου 1920 ἢ καὶ διὰ τὸ πρὸ τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 χρονικὸν διάστημα ἐφ' ὅσον ἡ Ἐπιτροπεία ἤθελε κρίνει τοῦτο σκόπιμον καὶ ἐπιβαλλόμενον. Ἐξελέγησαν δὲ ὁμοφώνως μέλη τῆς Ἐπιτροπείας ταύτης οἱ κ. κ. Σπυρ. Στάης, Χρ. Μητσόπουλος, Περ. Ρεδιάδης Ἄθαν Γεωργιάδης καὶ Γεωργ. Βέλτσος. Εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιτροπειᾶν ἀνετέθη καὶ ὁ ἔλεγχος τῆς χρήσεως τοῦ 1920. Ἀπεφασίσθη ὅπως τῆς συγκληθισομένης πρὸς ἀνάδειξιν νέου Διοικ. Συμβουλίου συνελεύσεως μετὰσχῶσι μόνον οἱ ἐταῖροι οἱ ἐν τῷ ἐκλογικῷ καταλόγῳ τοῦ 1917 ἀναγραφόμενοι ὡς καὶ οἱ μέχρι τῆς 14 Σεπτεμβρίου 1917 ἐκλεγέντες νέοι τοιοῦτοι, ἤτοι μέχρι τῆς γενομένης τροποποιήσεως τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς ἑταιρείας τῆς ἀνακληθείσης διὰ τοῦ ὡς ἀνωτέρω Β. Διατάγματος.

Ἐν τέλει δὲ ἀνετέθη εἰς τὸ Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως ὅπως συγκαλέσῃ τὸ ταχύτερον τὴν Συνέλευσιν πρὸς ἀρχαιρεσίας.

Γ. ΕΚΤΑΚΤΟΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Τῆ 5 Δεκεμβρίου 1920, ἡμέρα Σαββάτω, ὥρα 5 μ. μ. ἐγένετο ἡ τρίτη ἔκτακτος συνέλευσις τῶν ἐταίρων πρὸς κύρωσιν τῶν πρακτικῶν τῆς προηγουμένης ἔκτακτου συνελεύσεως καὶ πρὸς ἐκλογὴν νέου Διοικ. Συμβουλίου. Παρῆσαν ἐταῖροι 46. Προήδρευσεν ὁ Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως κ. Γούδας. Ἀνεκοινώθη ἡ ἀπὸ 30 Νοεμβρίου 1920 (ἀρ. πρωτ. 393) παραίτησις τοῦ Α' γραμματέως τῆς Συνελεύσεως κ. Γεώρ. Βέλτσου. Ἀνεγνώσθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς προηγουμένης συνελεύσεως. Μεθ' ὃ γενομένης ψηφοφορίας πρὸς ἐκλογὴν τοῦ νέου Συμβουλίου ἐξελέγησαν οἱ κ. κ. Κ. Πολυγένης, Α. Σκιας, Δ. Παπούλιας, Ι. Δραγάτης, Χ. Μητσόπουλος, Α. Φιλαδελφεύς, Ν. Κυπαρίσης, Ι. Μεσολωρᾶς, Σ. Παγανέλης, Β. Στάης, Μ. Γούδας, Ν. Ἐξαρχόπουλος καὶ Γ. Μπαλτατζῆς.

ΕΚΘΕΣΙΣ
ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1920

*Συνταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Συμβουλίου Ἰακ.Χ. Δραγότση
καὶ ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ γενικῇ Συνελεύσει τῶν Ἑταίρων
τῇ 10ῃ Ἰανουαρίου 1921*

Κύριοι Ἑταῖροι,

Ἀνακτησαμένης τῆς ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος τὸ κῦρος, ὅπερ διὰ τοσούτων ἔργων ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν ἐκτήσατο καὶ εἰσελθούσης εἰς τὴν κανονικὴν αὐτῆς τροχίαν διὰ τῆς τελευταίας γενικῆς συνελεύσεως τῆς 29ης Νοεμβρίου 1920, τὸ εὐθὺς κατόπιν, τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου 1920, ἐκλεγέν Διοικητικὸν Συμβούλιον προβαίνει εἰς τὴν λογοδοσίαν τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ λήξαν ἔτος.

Καὶ πρῶτον εἰς μνημόσυνον τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἐργασθέντων ἀναγράφει τὰ ὀνόματα ἐκείνων, οὓς ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ μέσου ἡμῶν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ θάνατος. Πολύτιμοι ὑποστηρικταὶ τοῦ ἔργου αὐτῆς μετήλλαξαν τὸν βίον. Τοιοῦτος ὁ τακτικὸς ἰσόβιος ἑταῖρος Στέφανος Στρέϊτ, διαπρέφας μεταξὺ τῶν νομοδιδασκάλων ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς ἑδρας, ἀνελθὼν εἰς τὰ ἀνώτατα τῆς πολιτείας ἀξιώματα, διοικήσας ὁ ἐπὶ μακρὸν τὴν Ἐθνικὴν τῆς Ἑλλάδος Τράπεζαν, ἀπὸ δὲ τῆς θέσεως αὐτοῦ ταύτης παρασχὼν πᾶσαν εὐκολίαν καὶ πᾶσαν ἀρωγὴν εἰς τὴν ἡμετέραν Ἑταιρείαν. Ὁ τακτικὸς ἰσόβιος ἑταῖρος Ἀναστά-

σιος Δαμβέργης, ὁ προαγαγὼν τὴν ἐπιστήμην τῆς Χημείας διὰ τῶν πλουσίων μελετῶν καὶ ἐρευνῶν αὐτοῦ. Παρὰ τοῦτον καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Νικόλαος Δαμβέργης τακτικὸς ἐταῖρος καὶ οὗτος. Ὁ γηραιὸς εὐπατρίδης τακτικὸς ἰσόβιος ἐταῖρος Θεμιστοκλῆς Φιλᾶδελφεύς, ὁ γνωστότατος καὶ ἐκ τῆς ἄλλης αὐτοῦ δράσεως ἀγαστὸς Ἀθηναῖος, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς ἐρεύνης τῆς σοβαρωτάτης τῆς Ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἦν χαρακτηρίζει εἰλικρινῆς ἐργασία καὶ φιλόπονος ἔρευνα τῶν κατὰ τὴν γενέτειραν γῆν. Καὶ τέλος ὁ τακτικὸς ἐταῖρος Θεόδωρος Ἀποστολόπουλος, οὗ πολυμερεστάτη ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ δράσις.

Τὰ τῆς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς Ἐταιρείας βλέπετε ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ εἰς χεῖρας ὑμῶν λογιστικῷ πίνακι τῷ ἐντύπῳ, ἐν ᾧ σημειοῦται, ὅτι τὰ μὲν ἔσοδα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἀνῆλθον εἰς δρ. 122,387,30, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς δρ. 87,143,10, μετὰ περισσεύματος ἐκ δραχ. 35,244,20.

Κυριώτατον τῶν ἔργων τῆς Ἐταιρείας καὶ κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ὑπῆρξε τὸ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ πᾶν τὸ σχετικὸν πρὸς μελέτην καὶ ἐρευναν καὶ συντήρησιν τῶν ἀρχαιοτήτων. Καὶ περὶ τούτων ἀνακοινοῦμεν τὰ ἐκ τῶν ἐκθέσεων τῶν ἐνεργησάντων αὐτὰς ἐξαχόμενα.

Πρώτην τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν ἀναφέρομεν ἐκείνην, ἣν ἐξετέλεσεν ἡ Ἐταιρεία παρὰ τὸ Διονυσιακὸν θέατρον ἐν συνεχισμῷ τοῦ ἔργου, ὅπερ ἤρξατο ἀπὸ τοῦ 1914 πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἐκεῖ ὑπάρξεως τοῦ Ὁδείου τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ σχήματος αὐτοῦ. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐνηργήθη καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐφόρου τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου κ. Π. Καστριώτου, εἶμεθα δὲ εἰς θέσιν σήμερον νὰ γνωρίζωμεν ὄχι μόνον, ὅτι εἶμεθα ἀσφαλῶς

πρὸ τοῦ Ὁδείου, ἀλλὰ νὰ βεβαιώσωμεν διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἔτους τούτου ἐκ τοῦ τμήματος αὐτοῦ, ὅπερ ἀπεκαλύφθη, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ ἰδρύματος. Ἐν τῇ πρὸς τὸ Συμβούλιον ἐκθέσει αὐτοῦ ὁ κ. Καστριώτης λέγει : «Αἱ μέχρι τοῦδε ὑφ' ἡμῶν γενόμεναι ἐκεῖ ἐργασίαι, αἱ ἀπὸ ἑταίας ἤδη ἀρξάμεναι (ΑΕ 1914 π. ε.) ἀπέδωκαν λίαν ικανοποιητικὰ ἀποτελέσματα, πιστωθείσης οὐχὶ μόνον τῆς θέσεως τῆς ἀκριβοῦς τοῦ Ὁδείου, ἥτις παντελῶς ἠγνοεῖτο, ἀλλὰ καὶ ικανὰ λείψανα τῶν θεμελίων τούτου εὐρέθησαν ὡς καὶ ὀρθοστάται τινές, κατὰ χώραν διασωθέντες, ἐφ' ὧν ἴσταντο λίθινοι κίονες, οἱ περιθέοντες κατὰ τὸν Βιτρούβιον, τὸ Ὁδεῖον, ὅπερ ὁ Παυσανίας καλεῖ κατασκευάσμα. Ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον τῆς ἀνασκαφῆς ἡμῶν εἶνε, ὅτι ἀναμφισβητήτως οὐχὶ μόνον ἡ ἐσωτερικὴ τούτου διάταξις, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σχῆμα τοῦ Ὁδείου, ὅτι δὲν ἦτο περιφερές, ὡς μέχρι τοῦδε ἐνομιζέτο, ἐκ παρανοήσεως τοῦ χωρίου τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλὰ παραλληλόγραμμον, μόνον δὲ κατὰ τὴν ὀροφὴν συνέκλινεν ἀπολλῆγον εἰς κωνικὸν σχῆμα καὶ τοῦτο κατὰ μίμησιν τῆς τοῦ Ξέρξου σκηνῆς».

Δυστυχῶς ἡ σπουδαιότητα αὕτη ἔρευνα, ὅπως καὶ ἄλλαι ἐργασίαι τῆς Ἐταιρείας, διεκόπη ἔνεκα τῆς ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν καὶ ἔνεκα τῆς μεγάλης ὑπερτιμήσεως τῶν ἡμερομισθίων. Περιορίσθη δὲ κυρίως εἰς τὸν καθαρισμὸν τοῦ ἀνασκαφέντος χώρου ἐκ τῶν καταπεσόντων ἄνωθεν χωμάτων ὑπὸ τῶν βρογῶν, ἅτινα κατεκάλυψαν τὰ μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθέντα εἰρήπια.

Προέβη ὁμῶς ὀλίγον ἡ ἐργασία πρὸς τὸ Β. Δ. μέρος χωρὶς νὰ κατορθωθῇ νὰ ἔλθῃ εἰς πέρας ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐκεῖ ἐπιχώσεως, ἀλλ' ἐφάνη ὅτι ἡ πλευρὰ αὕτη εἶνε ἐπενδεδυμένη διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν κατὰ τὸ

πρόσθιον μέρος ὡς καὶ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν, ἔνθα τὸ διάζωμα ὅπου ἡ κιονοστοιχία περιέθεε τὸ οἰκοδόμημα. Ἡ ἐπένδουσις διατηρεῖται ἄριστα, ἀνευρέθησαν δὲ ἐκεῖ καὶ πήλιναι κεραμίδες προερχόμεναι ἐκ τῆς στέγης. Ἐδαπανήθησαν εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ὄρ. 1047,50.

Δευτέρα ἀρκετὰ σπουδαία ἐργασία τῆς Ἐταιρείας ἐξετελέσθη ἐν Ἐλευσῖνι διὰ τοῦ τμηματάρχου τοῦ ἀρχαιολογικοῦ τμήματος κ. Κουρουνιώτου, σχετιζομένη πρὸς τὰ κύρια ἐκεῖ οἰκοδομήματα καὶ τὰ περὶ τὸν περίβολον τοῦ Ἱεροῦ. Περὶ τῆς ἀνασκαφικῆς ταύτης ἐργασίας καὶ τῆς ἄλλης περὶ τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὑλικοῦ τοῦ πρὸ τῶν Μ. Προπυλαίων ὁ κ. Κουρουνιώτης γράφει :

«Ἐν Ἐλευσῖνι αἱ ἐργασίαι ἔγειναν ἐπὶ τῆς πρὸ τῶν Μεγάλων Προπυλαίων αὐλῆς τοῦ Ἱεροῦ καὶ Ν. τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ, ἀμέσως παρὰ τὸ νότιον τεῖχος καὶ κατὰ μῆκος τούτου. Ἐπὶ τῆς αὐλῆς ἐτακτοποιήθη ὅλον τὸ σπουδαῖον ἀρχιτεκτονικὸν ὑλικὸν προερχόμενον κυρίως ἐκ τῶν Μ. Προπυλαίων, καὶ τῶν δύο ἐκατέρωθεν τῆς αὐλῆς Ῥωμαϊκῶν ἀψίδων. Τοῦτο κατὰ τὰς προηγηθείσας ἐργασίας, ἐλλείψει ἀπάλλοτριωθέντος χώρου, εἶχε σωρευθῆ εἰς μεγάλους σωροὺς ἐπὶ τῆς αὐλῆς καὶ, ἐν ᾧ ἄφ' ἑνὸς ἡ ἀρχιτεκτονικὴ μελέτη τῶν μνημείων ἐδυσκολεύετο διὰ τοῦτο, ἐκαλύπτετο ἄφ' ἑτέρου καὶ ὅλος ὁ χῶρος τῆς πλακοστρώτου αὐλῆς».

Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, ἡ ὁποία ἠκολούθησε τὴν τακτοποίησιν τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ ὑλικοῦ ἐπὶ τῆς αὐλῆς τῆς Ἐλευσῖνος ἀνεκαλύφθη ἡ βᾶσις ἑνὸς ἀρκετὰ μεγάλου βωμοῦ πρὸ τοῦ μικροῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος, καὶ, τὸ σπουδαιότερον, εἰς πρωτοφανῆς ὅμοιος πρὸς βαθεῖαν δεξαμενὴν ἢ πλατὺ φρέαρ πλινθόκτιστος βόθρος, ἐν ᾧ, ὡς φαί-

νεται ἐκ τῶν εὐρεθέντων ὑπολειμμάτων πυρᾶς καὶ κεκαυμένων ὀστῶν, ἐκαίοντο θυσίαι εἰς τοὺς χθονίους Θεοὺς ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς βάσεως τοῦ βόθρου εὐρισκομένης εἰς βάθος 2 περίπου μέτρων βαθύτερον τοῦ ἐδάφους τῆς αὐλῆς.

«Ὁ βόθρος εὐρίσκεται ὀλίγα μέτρα μακρὰν καὶ πρὸς Β. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος. Ἀπεκαλύφθη ἔτι καὶ ὄλη ἡ βάση τῆς πρὸς Δ. τῆς αὐλῆς Ῥωμαϊκῆς ἀψίδος, ἐφ' ἧς διὰ τοῦ ὑλικοῦ αὐτῆς ἐκτίσθη οἰκίσκος εἰς Μεσαιωνικοὺς χρόνους.

«Πρὸς Ν. τοῦ περιβόλου τοῦ Ἱεροῦ ἀπεκαλύφθη ἡ ἀνάβασις εἰς τὴν νοτίαν Πύλην αὐτοῦ, ἀποτελουμένη ἐκ κλιμάκων μετασκευασθεισῶν εἰς πολὺ μεταγενεστέρους χρόνους. Ἀνεσκάφη πρὸς τούτοις ἐκεῖ ἀρκετὰ μέγα κτίριον κατὰ πολυγωνικὸν τρόπον τοῦ 6ου π. Χ. αἰῶνος ἐκτισμένον καὶ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτοῦ εὐρέθησαν πολλοὶ περιέργοι τάφοι μετὰ ἀγγείων τῶν λεγομένων Παλαιοκορινθιακῶν καὶ ἄλλα τῶν ὁποίων παραδόξως ἡ τεχνικὴ κατασκευὴ καὶ τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ εἶνε ὅμοια πρὸς τὰ εὐρισκόμενα ἐν Ἐλευσίνι προϊστορικὰ ἀγγεῖα. Ἐδᾶπανήθησαν διὰ τὴν ἀνασκαφικὴν ταύτην ἐργασίαν ἐν Ἐλευσίνι ὁρ. 10,853,65.

Τρίτη ἀνασκαφικὴ ἐργασία εἶναι ἡ τοῦ Ἀμφιαρείου ἐν Ὠρωπῷ παρὰ τὸν Κάλαμον, ἐκτελεσθεῖσα, ὅπως ἀπὸ ἐτῶν, ὑπὸ τοῦ Ἐφόρου τοῦ ἐπιγραφικοῦ Μουσείου καὶ μέλους τοῦ Συμβουλίου κ. Β. Λεονάρδου. Κατὰ τὴν ἐκθεσιν αὐτοῦ αἱ ἔρευναι ἐκεῖ ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ χειμάρρου οἰκοδομημάτων τῶν κατὰ τὸ χειμερινὸν καταγώγιον, τὸ κατάλυμα τῶν κατὰ τὴν πεντετηρίδα εἰς τὸ Ἀμφιάρειον ἢ πρὸς θεραπείαν προσερχομένων, ἅτινα οἰκοδομήματα κεῖνται με-

ταξὺ δύο ὁδῶν, ὧν ἡ ἑτέρα φέρει πρὸς τὴν πρὸ τεσσάρων ἐτῶν ἀποκαλυφθεῖσαν ἱερὰν κρήνην, εἰς ἣν εἰσέρρει τὸ ὕδωρ διὰ κρυπτοῦ ὑπὸ τὴν ὁδὸν ὀχετοῦ. Ἐνὸς τῶν οἰκοδομημάτων σώζονται μέχρι τινὸς ὕψους οἱ τοῖχοι μετὰ κονιάματος καλῶς διατηρουμένου λευκοῦ, φέροντος καθέτους καὶ ἰσοπέδους γραμμὰς πρὸς ἀπομίμησιν ἰσοδομικῆς τοιχοδομίας. Κάτω δὲ παρὰ τὸ δάπεδον περιέθεεν, ὡς καὶ νῦν εἴθισται, ξύλινον πλαίσιον, πέταυρον, οὗ φθαρέντος, ὡς εἰκός, ὁ χῶρος μένει κενός, εὐρέθησαν δὲ ἐκεῖ καὶ ἀποτμήματα κονιάματος λευκοῦ καὶ ἐρυθροῦ ἐκ τῶν τοίχων καὶ τῶν φατνωμάτων τῆς ὀροφῆς καταπεσόντα.

Τῶν ἄλλων εὐρημάτων μνημονευτέα τὰ ἐξῆς: μέρος ἀναγλύφου καλλίστης τέχνης, ἐφ' οὗ εἰκονίζεται ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀμφιαράου Ἰγεία καθημένη πρὸς δεξιὰ βλέπουσα, παρ' αὐτῇ δὲ νεανίας, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιαράου, Ἀμφίλοχος, ἴσταται δὲ ὡς εἰκάζεται καὶ ὁ Ἀμφιάραιος πρὸς τούτους προσήρχοντο ἰκέται, ὧν ἐπὶ ἄλλου ἀποτμήματος σώζονται πέντε γυναῖκες. Βάθρον μαρμαρίνον, ἐφ' οὗ κεχαραγμένον τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαλματοποιοῦ: *Φειδίας ἐπόησε*. ὁ Φειδίας οὗτος δὲν εἶνε ὁ τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' ἕτερος τοῦ 4ου αἰῶνος, ἕκγονος τοῦ διασήμου γλύπτου, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ τύπου τῆς ἐπιγραφῆς. Μαρμαρίνη στήλη φέρουσα ψήφισμα τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος, δι' οὗ Ἀριστείδης Μνησιθέου Ἀθηναῖος ὀνομάζεται πρόξενος Ὠρωπίων. Πήλινον εἰδώλιον κόρης φερούσης βραχὺν χιτῶνα ἐζωμένον καὶ κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, ἐκράτει δὲ λύραν ἐρυθρῶς κεχρωσμένην τῆς 3ης ἑκατονταετηρίδος, λύχνοι τινὲς κοινοὶ καὶ πηλίνη μήτρα λύχνου ἐλλιπῆς· πίθων πηλίνων καὶ ἄλλων ἀγγείων ἀποκόμματα καὶ μολυβδᾶ συρράμματα, δι' ὧν συνεδέοντο διερωγότα ἀγγεῖα. Ἀνευρέθησαν δὲ καὶ νομίσματα 144

μετὰ τεσσάρων μολυβδῶν σταθμίων καὶ δύο χαλκῶν εἰσιτητηρίων· κοτετέθησαν δὲ πάντα ἐν τῷ Ἐθν. νομισματικῷ Μουσείῳ. Τῶν νομισμάτων τέσσαρα εἶνε ἀργυρᾶ, τετράδραχμα (Ἀθηναίων τρία μετὰ Τριπολέμου ἐπὶ ἄρματος δρακόντων, ἐν Θράκης μετ' ἐπιγραφῆς βασιλέως Λυσιμάχου καὶ κεφαλῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Μ. μετὰ κέρματος Ἀμμωνος), τὰ λοιπὰ δὲ χαλκᾶ 14 ἄλλων πόλεων. Λόγου ἀξία εἶνε τὰ δύο χαλκᾶ εἰσιτητήρια, ἅτινα ἔχοντα σχῆμα τριγωνικόν, ὅπερ νῦν τὸ πρῶτον ἀπαντᾷ, φέρουσιν ἐπὶ ἀργυροῦ ελάσματος ἐμπεπαισμένον, ἀνά ἐν γράμμα καλῶν χρόνων, Μ καὶ Χ, γνωστὰ δὲ εἶνε τὰ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημερίδι τοῦ 1916 καὶ 1917 δημοσιευθέντα μολυβδᾶ εἰσιτητήρια τοῦ ἱεροῦ, ἐφ' ὧν κεφαλῇ Ἀμφιαράου καὶ Ὑγείας καὶ ἐπιγραφῇ: Ἱερὸν Ἀμφιαράου Ὑγεία. Ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην δραχ: 7,211.

Τετάρτη ἀνασκαφὴ εἶναι ἡ ἀπὸ μακροῦ συνεχιζομένη ἐν Ἐπιδαύρῳ διὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Π. Καββαδία. Ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐγένετο, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Καθηγητοῦ, μικρὰ ἐργασία πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀνασκαφῆς καὶ ἐρεύνης τοῦ κατὰ τὸν ἅγιον Ἰωάννην μεγάλου μετὰ μωσαϊκῶν οἰκοδομήματος, ἠχθησαν δὲ εἰς φῶς καὶ ἄλλαι τινὲς ἐπιγραφαί, ὧν μία γνωρίζει ἡμῖν, ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Πausanίου (6, 17, 4) μνημονευόμενος περίφημος ἐξ Ἀρκαδίας σταδιοδρόμος, ὁ τούτου ἕνεκα ἀπλῶς Ἐμαντίων Σταδιεύς καλούμενος, πατρίδα εἶχε τὴν Θέλπουσαν.

Ἡ κυρία κατὰ τὸ 1920 ἀνασκαφὴ ἐγένετο ἐν τῷ γώρῳ τῷ παρὰ τὴν μεγάλην δεξαμενὴν τοῦ Ἀντωνίνου. Ἐνταῦθα ἀποκαλύπτονται δύο μεγάλα καὶ πολυσύνθετα οἰκοδομήματα, παράδοξα δὲ καὶ πρωτοφανῆ κατὰ τὸ σχέδιον, διὰ τείχους συνδεόμενα καὶ ἐν ὅλον ἀποτελοῦντα. Ἀπὸ τῆς εἰσόδου εἰσῆρχετό τις, κατερχόμενος μικρὰν κλί-

μακα, εἰς εὐρὺ περιστύλιον, οὐτινος αἱ βάσεις τῶν κίωνων σφύζονται κατὰ χώραν, ἀνήρχετο δ' εἶτα εἰς ὑψηλότερον κείμενα δωμάτια, αἰθούσας στοάς καὶ ἰδίως εἰς πολλὰ θολωτά, καμαρωτά καὶ ἀψιδωτά διαμερίσματα. Δύο δωμάτια ἀνασκαφέντα ἐφάνη, ὅτι ἔχουσι τὸ ἔδαφος ἐπεστρωμένον διὰ μωσαϊκῶν. Ἐν τῇ ἀνασκαφῇ εὐρέθη βάζιον ἀγάλματος τοῦ Ἀντωνίνου, ὅπερ ἀνήγειρεν ἡ ἱερὰ πόλις τῶν Ἐπιδαυρίων. «Εἰς τοῦτο δ' ἀποβλέποντες, λαμβάνοντες δ' ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ οἰκοδομήματος δύναται ὄντως νὰ ἀναγάγῃ ἡμᾶς εἰς τοὺς χρόνους τοὺς περὶ τὴν ἐποχὴν τῶν Ἀντωνίνων, πρὸς τοῦτοις δέ, ὅτι τὸ οἰκοδόμημα κεῖται προφανῶς οὐχὶ ἐντός, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἱεροῦ περιβόλου, δυνάμεθα ἴσως νὰ εἰκασωμεν ἀπὸ τοῦδε, ὅτι τοῦτο εἶνε τὸ οἰκοδόμημα περὶ οὗ ὁ Παυσανίας (2,27) λέγει τάδε : «Ἐπιδαυρίων δὲ οἱ περὶ τὸ ἱερόν μάλιστα ἐταλαιπώρουν, ὅτι μήτε αἱ γυναῖκες ἐν σκέπη σφίσιν ἔτικτον καὶ ἡ τελευτὴ τοῖς κάμνουσιν ὑπαίθριος ἐγίγνετο, ὁ δὲ (Ἀντωνῖνος) καὶ ταῦτα ἐπανορθούμενος κατεσκευάσατο οἰκῆσιν. Ἐνταῦθα ἤδη καὶ ἀποθανεῖν ἀνθρώπου καὶ τεκεῖν γυναῖκι ὅσιον». Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ ἐξακριβωθῇ διὰ τῆς κατὰ τὸ προσεχές ἔτος ὀλοσχεροῦς ἀποκαλύψεως τοῦ οἰκοδομήματος. Τούτου δὲ βεβαιωθέντος δυνάμεθα κατὰ τὴν σήμερον συνήθη ἔκφρασιν νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ ἀποκαλυπτόμενον οἰκοδόμημα ἦτο μέγανοσοκομεῖον συγκείμενον ἐκ θεραπευτικῆς κλινικῆς καὶ μαιευτικῆς κλινικῆς». Ἐδαπανήθησαν διὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῆς Ἐπιδαύρου δρ. 7,341,30.

Πέμπτη ἔρευνα ἀνασκαφικῆ, ἀρκετὰ εὐρεῖα, ἐγένετο ἐν Ἀμφιπόλει διὰ τοῦ ἐφόρου τῶν Ἀρχαιοτήτων Μακεδονίας κ. Εὐστρ. Πελεκίδου. Καθ' ἃ ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ πρὸς τὸ συμβούλιον ἀναγράφει ὁ κ. ἔφορος ἡσχολήθη εἰς

τὸ νὰ μελετήσῃ τὰ κατὰ τὴν Ἀμφίπολιν, ἰδίᾳ δὲ τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ πεδίον τῆς ἐν Ἀμφιπόλει μεταξὺ Κλέωνος, τοῦ περιφήμου Ἀθηναίου δημαγωγου, καὶ Βρασιδα μάχης. Καὶ ἀναπτύσσει οὕτω τὰ τῆς θέσεως τῆς πόλεως βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Θουκυδίδην, παρακολουθῶν τὸν ρεῖθρον τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος τοῦ παραρρέοντος παρὰ τὸν λόφον, ἐφ' οὗ ἡ Ἀμφίπολις καὶ ὃν περιβρέχει ἀπὸ Β. Δ. καὶ Ν. σημειῶν δὲ καὶ τὰ ἴχνη τοῦ τείχους τοῦ Ἄγνωτος πρὸς Α. Ἀσχολούμενος εἰς τὴν διὰ μακρῶν ὑπὸ γεωγραφικὴν ὄψιν ἐξέτασιν τῶν κατὰ τὴν πόλιν αὐτὴν καὶ τὰ πέριξ, εἶτα φθάνει εἰς τὰ κατὰ τὴν ἔρευναν τὴν ἀρχαιολογικὴν, ἣτις παρουσιάσθη δυσχερεστάτη κατὰ τὴν ἀναζήτησιν τῶν οἰκοδομημάτων τῆς πόλεως, ἐν ᾧ τόσον εὐχερῆς ἦτο ὁ καθαρισμὸς τῆς θέσεως αὐτῆς, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ λόφου, ἥ τε ἐπίπεδος καὶ ἡ τῶν κλιτύων εἶνε κεκρυμμένη ἐντὸς ὑψηλῶν χόρτων καὶ θάμνων πυκνῶν, ὁ δὲ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρισμὸς αὐτῶν δὲν εἶνε ἀκίνδυνος, διότι ἡ ὅλη του Στρυμόνος περιοχὴ, ὡς μέτωπον τοῦ τελευταίου πολέμου, βρίθκει σφαιρῶν καὶ ὀβιδῶν μὴ ἐκραγισῶν, ἐχθρικῶν καὶ συμμαχικῶν. Διὰ τοῦτο ἐγένετο φροντὶς νὰ καθαρισθῶσιν ὠρισμένα μέρη τοῦ λόφου, ἔνθα πολλοὶ ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνοιχθέντες τάφοι, νὰ ἀνοιχθῶσι δὲ δοκιμαστικαὶ τάφροι, ἐν αἷς εὐρέθησαν κατ' ἀρχὰς εἰς μείζον βάθος καλυβοειδεῖς τινες ἐκ κεραμίδων τάφοι Ῥωμαϊκῶν χρόνων καὶ ὀρθογώνιον συμπαγῆς ἐκ λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος βάλθρον εἰς μικρότερον βάθος, ὁ ὑπὸ τὸ ὁποῖον τάφος δὲν ἠρευνήθη. Εἶτα ὀλίγον ὑψηλότερα ἀνευρέθησαν τρία μεγάλα χριστιανικῶν χρόνων οἰκοδομήματα, ὧν ἐκαθαρίσθη τὸ ἐν. Τοῦτο εἶνε βασιλικὴ εἰς τρία κλίτη διηρημένη διὰ δύο σειρῶν κορινθιακῶν κιόνων μετὰ τριῶν θυρῶν πρὸς Δ καὶ ἀψίδος

μιᾶς πρὸς Α. Οἱ ἰόνες μονόλιθοι, τεθλασμένοι τὸ πλεῖστον, ἔχουσι καταπέση, αἱ δὲ βάσεις αὐτῶν κεῖνται ἐπὶ χαμηλοῦ ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν στυλοβάτου. Ἐν τῷ στυλοβάτῃ τῆς δεξιᾶς σειρᾶς κίωνων εὑρηται χρησιμοποιομένη μεγάλη πλάξ μετὰ τμήματος ἐπιγραφῆς. Ἄλλη πλάξ εὑρέθη ἐντὸς τῆς μεσαίας θύρας τοῦ ναοῦ μετὰ τμήματος λατινικῆς ἐπιγραφῆς γεγραμμῆς ὡσαύτως ἐπὶ δύο πλακῶν προσηρμοσμένων ἀλλήλαις. Ἐν τῇ ἐπιχώσει τῆς Ν. Δ. γωνίας τοῦ ναοῦ εὑρέθη ἀνάγλυφον Ἴσιδος ἰδιάζοντος τύπου μετὰ λέοντος (;) ἐπὶ τῶν γονάτων καὶ μικρῶν ἀναγλύπτων μορφῶν ἐπὶ τοῦ πλαισίου (δεξιά, ἀριστερά καὶ ἄνω). Ἐντὸς τοῦ Β. τοίχου εὑρέθη τὸ κάτω μέρος κορμοῦ πτηνοῦ (Σειρήνος);

Ἐν ἐρεύνη γενομένῃ εἰς ἄλλην θέσιν, ὀνομαζομένην Φοῦρνος ἢ Κοκκῶνια, διὰ τὴν πληθὺν τῶν εὑρισκομένων εἰδωλίων εἰς θραύσματα, εὑρέθησαν πολλὰ τοιαῦτα τύπου Ἄττιδος τὸ πλεῖστον, εὑρέθη καὶ τοῖχος πωρίνων λίθων σχηματίζων γωνίαν, ἧς ἐντὸς τάφος κτιστὸς Ῥωμαϊκῶν χρόνων μετὰ ἐμπλάσεως (σουβᾶ) ἐσωτερικῶς. Ἡ ἐργασία τῶν πλίνθων καὶ ἡ ἀρίστη αὐτῶν προσαρμογή, ἥ τε ὀριζοντία καὶ ἡ κάθετος, δεικνύουσιν, ὅτι ὁ τοῖχος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως τοῦ Ε' αἰῶνος π.Χ. Τὸ μέρος τοῦτο τοῦ τείχους ὑπολαμβάνει ἐκ τῆς τοπογραφίας ὅτι εἶνε ἐκεῖνο καθ' ὃ αἱ πρῶται πύλαι τῆς Ἀμφιπόλεως, κατὰ Θουκυδίδην. Ἀνάγκη ὅμως μείζονος ἐρεύνης, ἵνα καὶ αὗται καὶ αἱ θρακικαὶ πύλαι καθορισθῶσι καὶ σαφηνισθῇ ἡ θέσις, ἐνθα ἡ μάχη ἐγένετο. Ἐκ τῆς ἀκριβεστερας ἐρεύνης δύνανται νὰ καθορισθῶσιν ἀκριβῶς καὶ αἱ τοπογραφικῶς καὶ ἱστορικῶς πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν σχετιζόμεναι θέσεις τῆς Ἀργίλου καὶ τοῦ Κερδυλίου. Διὰ τὴν ἀνασκαφὴν ταύτην ἐδαπανήθησαν δραχμαὶ 5,040.

Ἡ ἔκθεσις ἀνασκαφῆ εἶνε ἡ ἀρξαμένη ἐν χειμῶνι, τῇ 24ῃ Νοεμβρίου 1920, ἐν Δωδώνῃ διὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Σωτηριάδου, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ὁποίου αὕτη ἦτο μικρὰ ἀπόπειρα ἐπαναλήψεως τῶν τῷ 1875 ἐνεργηθεισῶν ἐκεῖ μεγάλων ἐργασιῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Καραπάνου. Ἡ προσοχὴ τοῦ ἀνασκάπτοντος ἐστράφη πρὸς τὸν χώρον, ἐνθα τὸ κυριώτερον τμήμα τοῦ περιβόλου τοῦ ναοῦ τοῦ Δωδωναίου Διός. Ἐκεῖ ἐκαθαρίσθη ἡ εἴσοδος τοῦ ἱεροῦ, ἀπεκαλύφθησαν δὲ ἄθικτοι αἱ λίθιναι βάσεις τῶν ἐκατέρωθεν παραστάδων τῆς πύλης μετὰ καὶ τῶν ὀπῶν αὐτῶν, ἐν αἷς περιστρέφοντο οἱ ἄξονες τῶν πτερύγων αὐτῆς, ἐν τῇ ἐτέρᾳ δὲ τῶν ὀπῶν τούτων καὶ τὸ ὀρειχάλκινον πλακίδιον τῆς περιστροφῆς τοῦ ἄξονος.

Ὁ περισσότερος χρόνος τῆς ἐργασίας κατηναλώθη παρὰ τὴν Ν. ἢ ΝΑ. πλευρὰν τοῦ ναοῦ, ὑποτιθεμένου, ὅτι ἐκεῖ ἦτο ὁ μέγας βωμὸς τοῦ Δωδωναίου Θεοῦ. Ἐκεῖ ἀντὶ τοῦ βωμοῦ παρουσιάσθη κτίσμα τι, ὅπερ ἐκ τοῦ σχήματος χαρακτηρίζει ὡς μεγάλην ἐξέδραν, παρὰ τὴν ὁποίαν παρετηρήθη καὶ ἄλλη μικροτέρα. Ἐκεῖ εἰς ἀνάλημμά τι τοῦ κτίσματος ἀνευρέθησαν 4 τρίγλυφα λίθου ἐγχωρίου μαλακοῦ τὰ ὁποῖα πιθανώτατα ἀνῆκον εἰς τὸν ναὸν, πυρποληθέντα ἴσως τῷ 221 π. χ. Πάντα ὁμῶς τὰ εὑρεθέντα, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Σωτηριάδου, τὰ ὁποῖα ἀρχικῶς ὑπελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀρχαίων ἐλληνικῶν χρόνων, ἀποδεικνύουσιν, ὅτι πρόκειται ἀπλούστατα περὶ λειψάνων Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Ὡς πόρισμα ἀκόμη προερχόμενον ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης παρατίθησιν, ὅτι ὑπὸ τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησίας ταύτης ὑποτίθεται, ὅτι ὑπάρχει ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν οἰκοδόμημα, ὡς δεικνύουσιν ὠραῖοι Ἑλληνικοὶ τοῖχοι ἐξ ὀγκωδῶν ἐπιμελέστατα εἰργασμένων λίθων. Τὸ κυριώτατον εὔρημα μετὰ τοὺς τοί-

χους τούτους, κατὰ τὴν ἔκθεσιν πάντοτε τοῦ κ. Σωτηριάδου, εἶνε ἄνθρακες, καὶ τέφρα καὶ λείψανα τακέντος ὑπὸ πυρὸς χαλκοῦ καὶ τεμάχιον ὀλόκληρον πήλινον γείσου φέροντος ζωγραφιστὰ ἀνθέμια. Ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη διεκόπη ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας τῇ 6ῃ Δεκεμβρίου τοῦ λήξαντος ἔτους. Διὰ ταύτην ἐδαπανήθησαν μέχρι μὲν τῆς 5ῆς Δεκεμβρίου, ὅτε διετάχθη ἡ παῦσις τῆς ἀνασκαφῆς δρ. 1927, ἀπὸ δὲ τούτου μέχρι 19 Δεκεμβρίου δρ. 872, ἦτοι τὸ ὅλον δρ. 2,799.

Ἐβδόμη καὶ τελευταία ἐργασία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας εἶνε ἡ γενομένη ἐν Μυστρᾷ διὰ τοῦ κ. Ἀδαμαντίου, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τέως συμβούλου τῆς Ἐταιρείας. Αὕτη περιστράφη εἰς σκαφικὰς τινὰς ἐργασίας, ἰδίως δὲ εἰς τοιαύτας ἀνοικοδομήσεως ἐρειπίων. Ἐγένετο σκαφὴ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παντανάσσης, ἐν ἣ εὑρέθησαν τάφοι, ἴσως ἀρχιερέων, ἐν οἷς θραύσματα ἀγγείων, τὸ δὲ ἀξιολογώτερον ἀποκαλυφθέν, ὡς λέγει ὁ κ. Ἀδαμαντίου, εἶνε ἐζωγραφημένοι εἰς τὰ τοιχώματα σταυροὶ μὲ συνήθη μοναχικὰ μονογράμματα. Προσέτι ἐγένοντο ἐργασίαι εὐτρεπισμοῦ εἰς διάφορα μέρη τῆς Βυζαντινῆς νεκροπόλεως. Ἡ δὲ σπουδαιότερα ἐργασία εἶνε ἡ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἀνοικοδόμησις ἐνὸς παλαιοῦ βυζαντινοῦ οἰκήματος, κατὰ τὴν ὁποίαν, ὡς λέγει, ὄχι μόνον εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐλλειπόντων μερῶν ἠκολουθεῖτο τὸ παλαιὸν σύστημα τῶν βυζαντινῶν κτιστῶν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὰ ὑλικά ἐδίδετο προσοχὴν ἵνα εἶνε παρόμοια, ὡς οἱ λίθοι, ἢ ἄσβεστος.

Καὶ διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐδαπανήθη ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας τὸ ποσὸν τῶν δρ. 5,322 δρ.

Ταῦτα περὶ τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν τῆς Ἐταιρείας. Περὶ δὲ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἐταιρείας ἀνα-

κοινοῖ τὸ συμβούλιον ὅτι τὰ Πρακτικὰ τῶν ἐτῶν 1916, 1917, 1918 καὶ 1919 δὲν ἐξεδόθησαν ἐν καιρῷ, γίνεται ὁμως φροντὶς νὰ ἐκτυπωθῶσι νῦν. Τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος ἐκδίδεται καὶ τὸ τελευταῖον τεῦχος τοῦ 1918. Ἐβράδυνε δ' ἡ ἔκδοσις διὰ τυπογραφικοὺς λόγους. Συγχρόνως ἐκτυποῦται καὶ ὁ τόμος τοῦ 1919. Ἐπὶ τούτοις ἐξεδόθη ὑπὸ τῆς Ἐταιρείας καὶ τὸ Σούνιον τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Ἐθνικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου κ. Β. Στάη, ἀκριβῆς περιγραφή πάντων τῶν ἐκεῖ γενομένων μετὰ εἰκόνων.

Ταῦτα εἶνε τὰ πεπραγμένα τοῦ λήξαντος ἔτους καὶ ταῦτα ἀνακοινοῖ ὑμῖν τὸ Συμβούλιον ἐν πεποιθήσει, ὅτι ἐν τῷ ζήλῳ τῷ ὁμοθύμῳ, ὁ ὁποῖος κατέχει πάντας ὑπὲρ τῶν μνημείων τῆς προγονικῆς εὐκλείας πάντες θὰ θελήσωμεν νὰ συντελέσωμεν εἰς ἀνύψωσιν τῶν τῆς Ἐταιρείας, εἰς ἣν ἐμπρέπουσαν καὶ ἄλλοτε ἦσαν θέσιν.

**ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΝΑΣΚΑΦΩΝ
ΚΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ**

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΑΡΓΟΛΙΔΙ
ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
(Προσθήκαι)

Ὁ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τοῦ 1916 σελ. 76 μνημονεύομενος νεολιθικός συνοικισμὸς τοῦ παλαιτάτου Ἴαργους ἐν θέσει «Μακρυρράχι» δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀποτελεῖ τὸ ὑπὸ τοῦ Πausανίου ἐν Β' 15,5 ἀνκφερόμενον Φορωνικὸν ἄστν, οὕτω τοῦλάχιστον ὀριζόμενον ὑπὸ τῶν μετέπειτα Ἰαργείων: «Φορωνεὺς δὲ ὁ Ἰνάχου τοὺς ἀνθρώπους συνήγαγε πρῶτον εἰς κοινόν, σποράδας τέως καὶ ἐφ' ἑαυτῶν ἑκάστοτε οἰκοῦντας· καὶ τὸ χωρίον, εἰς ὃ πρῶτον ἠθροίσθησαν ἄστν ὠνομάσθη Φορωνικόν. Ἰαργος δὲ Φορωνέως θυγατριδοῦς, βασιλεύσας μετὰ Φορωνέω, ὠνόμασεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν χώραν». Σημειωτέον δὲ ὅτι, καθ' ἃ εἶπομεν ἐν τοῖς Πρακτικοῖς 1907, οἱ ὡς παλαιτατοὶ ἀνκφερόμενοὶ οἰκιστὰὶ ἄστεων συμπίπτουσι πρὸς τὸ τέρμα τῆς νεολιθικῆς καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς χαλκῆς περιόδου, μάλιστα τῆσδε· τῆς δὲ νεολιθικῆς δὲν ἀπέμεινεν οὐδεμία σχεδὸν μνήμη· διὸ καὶ ὁ Πausανίας λέγει ἑ.ἀ. «Οὐ γὰρ τῇ νῦν Ἰαργολίδι ὀνομαζομένη τὰ μὲν εἶτι παλαιότερα οὐ μνημονεύουσιν», ἦτοι τὰ πρὸ τοῦ Φορωνέως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις Ἰαργος καὶ λάρισα θεωροῦνται Πελασγικαὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, δύναται τις νὰ εἰκόσῃ ὅτι περὶ τὸ 2500 π. Χρ. κατέσχον τὴν Ἰαργολίδα οἱ Πελασγοὶ καὶ μετέθηκαν τὸ Φορωνικὸν ἄστν ἐκ τοῦ ἀνισχύρου ἐκείνου βουνοῦ εἰς τὸν ὑπερκείμενον λίαν ὑψηλότερον καὶ ὀχυρότερον, τὴν Λάρισαν τοῦ Ἰαργους, διότι ἡ ἀναἀνκάλυψις τοῦ χαλκοῦ μετέτρεψε τὸ σύστημα τῆς ἐπιθέσεως καὶ κατέστησεν ἀνεπάρκεις τὰς ἐκ τοιχαρίων νεολιθικὰς

δχυρώσεις, ἠνάγκασε δὲ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ζητήσωσι καταφύγια φύσει ὀχυρὰ πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ἄμυναν.

Ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1915 σελ. 225 ἐγράψαμεν ὅτι τὰ *σήματα* λυγρὰ τοῦ Ὀμήρου ἀπεστάλησαν ὑπὸ *Τιρυνθίου* βασιλέως, ἐνῶ ἐκεῖ πρόκειται μὲν περὶ Προΐτου, ἀλλὰ τῆς *Ἐφύρης* ἄρχοντος (Z 152· 157), τὸν δὲ πτυκτὸν πίνακα ἐν Z 169 νοητέον ὡς ἀποτύπωμα τῶν ἐπὶ κυλίνδρου τινός, οἷος ὁ μνημονευθεὶς ἐκεῖ ἐν σελ. 215 στοιχ. 4 γ'. ἢ ἐπὶ δακτυλίου συμβόλων.

Ὡς πρὸς τὰ ἐν σελ. 205 τῶν *Πρακτικῶν* 1915 ἐκτιθέμενα σημειωτέον ὅτι, ἡ ἀνασκαφὴ καὶ ἡ διάσωσις τοῦ ἐν *Τίρυνθι* θησαυροῦ ἐτελέσθη ὑπ' ἐμοῦ, ὡς ἐκτίθημι ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* 1915 σελ. 204-218.

Ἐἰς σελ. 177 τῶν *Πρακτικῶν* 1915 προσθετέον τάδε ἀναγκαῖα ὄντα:

- 1) Ἀνίδρυσις στηλῶν ἐν τῇ β' αἰθούσῃ καὶ ἐν τῷ Προδόμῳ τοῦ Μουσείου Βόλου· ἀναπαράστασις Ἐπιταφίου μνημείου· κάθετοι ὀπτικά καμπύλαι.

Κατὰ τὴν σημειωθεῖσαν ἀνίδρυσιν τῶν γραπτῶν στηλῶν ἐν τῇ Β' αἰθούσῃ οἱ μὲν ἀριθμοὶ τοῦ ἐμοῦ καταλόγου, δημοσιευθέντος ἐν ἔτει 1909 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Θεσσαλικά Μνημεῖα τόμος Α'», δὲν μετεβλήθησαν, ἢ δὲ θέσις ἐνίων στηλῶν μετετρέπη κατὰ λόγον τῆς διατηρήσεως τῶν βαφῶν· διότι τὰς διασφζούσας κάλλιον αὐτὰς ἔθηκα ἐν θέσει ἰσχυρότερον καὶ καταλληλότερον φωτιζομένη. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὰ ἐν τῇ Γ' αἰθούσῃ ἐκτεθειμένα ὑπ' ἀριθ. 146 καὶ 152 τμήματα στηλῶν, ἀπεκαλύφθησαν ἀνήκοντα καὶ ἄρμόζοντα ταῖς τῆς Β' αἰθούσης ὑπ' ἀριθ. 46 καὶ 53 στηλαῖς, κίτινες οὕτως ἀπετελέσθησαν ἄρτιαι· δικτηροῦσι δὲ λίαν εὐδιακρίτως τὰ γραπτὰ παραπτώματα πλήρεις, καὶ εἶναι ἄξιαι ἀντιγραφῆς. Πρὸς τούτοις

συνεκολλήσαμεν ἅπαντα τὰ τέως ἀσυγκόλλητα παραμείναντα τμήματα στηλῶν τῆς Β' ταύτης αἰθούσης.

Ἐν δὲ τῷ προδόμῳ ἀναπρεστήσαμεν ἐπιτάφιον μνημεῖον τῆς Δημητριάδος, ὡς δεῖγμα τοῦ ὁποῖά τινα ἦσαν ἀρχῆθεν τὰ κατὰ τὰ νεκροταφεῖα αὐτῆς ἰδρυμένα παρὰ τοὺς τάφους μνημεῖα, ἐν οἷς διεφυλάσσοντο αἱ γραπταὶ στήλαι τῶν κατονομαζομένων διὰ τῶν ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφῶν νεκρῶν. Ἐν πρώτοις ἐποιήσαμεν κρηπίδωμα εἰς δύο ἀναβαθμούς, ὧν ὁ μὲν κάτω ἀπετελέσθη ἐκ λαξευτῶν πωρολίθων, ὁ δ' ἐπ' αὐτοῦ ἐκ κατεργασμένων ὑπομελάνων μαρμάρων ἢ μελανολίθων· τὰ μέλη ταῦτα εὗρομεν ἐν τοῖς ἀνασκαφῆσι πύργοις καὶ τοῖς νεκροταφεῖοις, κατὰ χώραν δ' ἐπὶ τάφου παρὰ τὸν τύμβον τῆς Πασικράτας ἀπεκαλύψαμεν μόνον τὸ πώρινον κρηπίδωμα· ἢ ὕπαρξις τρίτου ἀναβαθμοῦ εἶναι ἀδέδαιος μὲν, πιθανὴ δ' ἐν μνημεῖοις μεῖζοσιν, οἷον ἦτο τὸ περιέχον τὴν μεγάλην στήλην τῶν πολεμιστῶν, ἣν ἰδρύσαμεν ἐν τῷ προδόμῳ, καὶ ἣς προσέθεμεν διὰ γύψου τὰ ἐλλείποντα τρία τέταρτα.

Ἰδρύσαμεν δ' ἐπὶ τοῦ στερεοδάτου τούτου, ἀντιμετώπως ἀλλήλαις, δύο παραστάδας μονολίθους, ἣτοι ἐπιμήκεις μαρμαρίνας πλάκας, ὧν εὐρέθησαν πολλὰ τμήματα ἐν τοῖς πύργοις, καὶ ὧν ἡ κατεργασία ἐπεδείκνυεν ὅτι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν εἶχον ποιηθῆ· τῶν παραστάδων τούτων μόνον ἡ ἀριστερὰ εἶναι ἀρχαία, σχηματισθεῖσα ἀκέραιος ἐκ πολλῶν, ἀρμοζόντων ἀλλήλοις τμημάτων· καθ' ὁμοίωσιν αὐτῆς ἐποιήσαμεν τὴν δεξιὰν καινουργῆ. Ἐπὶ τούτων ἠρμόσαμεν τὸν μαρμαρίνον ὄροφον τῆς Ἀρσιννοῦς, ὡς δηλοῖ ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφὴ, οὕτω δὲ ἀπετελέσθη κόγχη, ἣς ἐντὸς ἐθέσαμεν στήλην, φέρουσαν γραπτὴν παράστασιν ὀρθοῦ ἀνδρός, χαιρετίζοντος γυναῖκα καθημένην· τὴν στήλην ἠρμόσαμεν ἐπὶ ἀρχαίου βάθρου, ἐνὸς τῶν πλείστων κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν πύργων καὶ τῶν νεκροταφείων εὐρεθέντων.

Ὅτι δὲ ὀπίσω αἱ κόγχαι αὗται ἐκλείοντο διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, διαδηλοῦσι τὰ κάθετα διαξέσματα τῶν παραστάδων, διήκοντα καθ' ἅπαν τὸ ὕψος αὐτῶν, ἔχοντα περὶ τὰ

0.20 μ. πλάτος, καὶ προωρισμένα φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ ὑποδεχθῶσι τὰς ἀποκλειούσας ἐκ τῶν ὀπισθεν τὰ μνημεῖα ταῦτα πλάκας. Ἄλλ' ἢ κατεύθυνσις τοῦ διαξέσματος παρατηρήσαμεν ὅτι δὲν ἦτο κάθετος, ἀτε μὴ σχηματίζουσα ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τοῦ στερεοβάτου, ἀλλὰ ὀξεῖαν, ὅτι δ' ἐπίτηδες εἶχον οὕτως ἀρχήθεν ποιηθῆ τὰ διαξέσματα, οὐχὶ κάθετα.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἠρμόσαμεν ἐνωτικὴν τῶν παραστάδων γυψίνην πλάκα, κλείουσαν τὴν ὀπισθεν ἐπιφάνειαν τῆς κόγχης· κατ' ἀνάγκην δὲ προσκλίνει ὅλη ἢ πλάξ αὕτη ἐκ τῶν ἄνω ἐλαττουμένης πρὸς τὰ κάτω κατ' ὀλίγον τῆς προσκλίσεως. Ὁ δὲ λόγος τούτου εἶναι ἐμφανῶς ὀπτικός· διότι κατωρθοῦτο διὰ τῆς προσκλίσεως τύτης νὰ φαίνεται τὸ βάθος εὐθὺ καὶ κάθετον, μὴ ὄν πράγματι, ἐν ᾧ, ἂν ἐννοεῖτο κανονικῶς κάθετον, θὰ ἐνεφανίζετο εἰς τὴν ὄψιν κυρτούμενον δυσχρόστως· οὕτως ἔχομεν ἀπόδειξιν ἀπτήν τῆς ἐν Δημητριάδι ὑπέρξεως τῆς καθέτου καμπυλότητος πρὸς τὴν γνωστὴν ὀριζόντιον τῶν ἀναβαθμῶν καὶ τοῦ στερεοβάτου τοῦ Περθευῶντος καὶ τῶν ἄλλων ἀρχαίων νηῶν· καὶ σήμερον δὲ οἱ ἐφ' ὑψηλοῦ ἐπιπέδου ἀναρτῶντες εἰκόνας ἐξαρτῶσιν αὐτὰς μετὰ τινος προσκλίσεως διὰ τὸν αὐτὸν ὀπτικὸν λόγον.

Βεβαίως δὲ ἢ ἐμφάνισις τῶν καθέτων τούτων καμπυλῶν θὰ ὑπῆρξε γενικὴ, καὶ θὰ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τῶν τυμπάνων τῶν νηῶν, ὧν αἱ πλάκες αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ βάθος, θὰ ἦσαν ὁμοίως ἠρμωσμένοι μετὰ προσκλίσεως· ὅτι δὲ καὶ βεβαμμένον θὰ ἦτο τὸ βάθος τοῦτο δι' ἐνὸς χρώματος, πιθανῶς κυανοῦ, δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ἀναμφίβολον, καίτοι ἡμεῖς δὲν εὖρομεν ἄχρι τοῦδε πλάκα ἐκ τοιοῦτου βάρους μνημείου προερχομένην. Ἐνίοτε ἦσαν βεβαμμένα καὶ ἔφερον γραπτὰς παραστάσεις τὰ ἔσω τῶν παραστάδων καὶ ἢ ὑποκάτω ἐπιφάνειαι τῶν ὀρόφων, ὡς ἀποδεικνύουσιν εὐρεθέντα τμήματα πάντων τούτων, αἶψα ἰδρῦσθαι ἐν τῷ προδόμῳ, διατηροῦντα σαφῆ ἴχνη τοιούτων παραστάσεων. Τὰ δὲ γεῖσθαι καὶ τὰ ὁμοιώματτα ἀροκεράμων καὶ αἱ ἄλλαι μιμήσεις ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, λ. χ. κιονοκρά-

νων κττ.. ἦσαν ἐπίσης βεβαμμένα, ὡς ἐμφαίνουσι διατηρηθέντα πολλὰ ἴχνη βαφῶν ἐπ' αὐτῶν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἀριστερᾶς παραστάδος τοῦ ἀνασυγκροτηθέντος ἐπιταφίου μνημείου εἶχομεν χαράξει τῇ 1910 ἐπίγραμμα, ὅπερ ἀπέστειλεν ἡμῖν ὁ ἐλληνικώτατος Hiller,²⁾ ἐκφράζων διὰ καλλίστων στίχων τὴν ἑαυτοῦ εὐχαρίστησιν διὰ τε τὰ λαμπρὰ εὐρήματα ἡμῶν καὶ διὰ τὸ τάχιστα ἰδρυθὲν ἄσυλον αὐτῶν· φρονούντες δὲ ἡμεῖς ὅτι τὰ οὕτω μὴ ἀφιστάμενα ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου ποιητικοῦ κάλλους δημιουργήματα, δι' ὧν μνημονεύονται γεγονότα οὐχὶ ἀνάξια λόγου, εἶναι πρέπον νὰ διατηρῶνται, ἐχαράξαμεν τὸ ἐπίγραμμα μνήμης χάριν ἐπὶ ἀχρήστου τμήματος πλακός· μετὰ ταῦτα ὅμως, εὐρόντες καὶ ἄλλα τμήματα, δι' ὧν πάντων ἀπετελέσθη ἡ μόνη πλήρης διατηρηθεῖσα παραστάς, καὶ δι' αὐτῆς τὸ ὁμοίωμα ἀρχαίου ἐπιταφίου μνημείου, ἠναγκάσθημεν, πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν νεωτέρων πρὸς τὰ ἀρχαία, νὰ ἐπικαλύψωμεν διὰ γύψου τὸ ἐπίγραμμα τοῦ Hiller. ὅπερ δὲν διακρίνεται πλέον· ἔχει δὲ ὧδε:

*Ἡμιθέους Ἀργὸν μὲν ἔσωσεν, δῶμα δὲ Μουσῶν
μνήματα Θεσσαλίας, τοῖς ἐπιγιγνομένοις,
ποικίλα, παμφανόωντα φυλάσσει, σὰς διὰ βουλὰς.
τούνεκα χαῖρε νόῳ ταγὲ σὺ Θεσσαλίας.*

Εἰς δὲ σελ. 187 τῶν Πρακτικῶν 1915 προσθετέον τάδε:

2) Ἐπιγραφικὰ μαρτύρια περὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Πασικράτας· ἱερὸν ἢ βωμὸς Ἐννοδίας παρ' αὐτό. Πασικράτα= Ἀφροδίτη· Ἐννοδία= Ἀρτεμις· χρονολογία τοῦ παρὰ τὰ ἱερὰ ταῦτα νεκροταφείου καὶ τῶν ἐν τάφοις αὐτοῦ εὐρεθέντων χαλκῶν κατόπτρων.

Ἐν τῇ Berliner phil. Wochens. τοῦ 1915 στ. 55 ὁ καθηγητῆς Kern ἐξέφρασεν ἐπιφυλάξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως

τοῦ ἱεροῦ τῆς Πασικράτας, δικαίως διατεινόμενος ὅτι ὁ ἀναθηματικὸς βωμισκός τοῦ *Πρωιᾶ Πασικράτα* εὐχὴν δὲν ἐξαρκεῖ πρὸς παραδοχὴν τοῦ ὅτι εὐρισκόμεθα ἐπὶ χώρου ἱεροῦ τινος. ἡμεῖς ὅμως ἔσχομεν καὶ ἄλλα μνηστύρια, ἅτινα ἐν τῇ γενικῇ ἡμῶν ἐκθέσει, τῇ δημοσιευθείσῃ ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1912, δὲν ἀναφέρομεν, διότι εἶχεν ἐκταθῆ αὕτη ὑπερμέτρως διὰ παραθέσεως τῶν πεπραγμένων κατ' ἄλλα σημεία.

Ἄλλ' εὐρέθησαν τότε καὶ αἱ ἑξῆς ἐπιγραφαί: 1) Στήλη ἀκέραιος ἐν εἴδει ναΐσκου· ἐπὶ τοῦ ἐπιστυλίου διὰ γραμμάτων τῶν ἀρχῶν τῆς Γ' π. Χρ. ἑκτονταετηρίδος τοῦλάχιστον ὑπάρχει ἐπιγραφή *Βουβαλῖς Πασικράτα*. 2) Ομοία στήλη ἀπλουστέρα· ἐπιγραφή τοῦ τέρατος τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος *Μέλι(τα) Γηροσιράτου εὐξαμένη Πασικράτα*· σημειωτέον ὅτι ἀπαντᾷ ἐν ψηφίσμασι τῶν Μαγνήτων τῶν σημειωθέντων χρόνων IG IX₂ 1103_s καὶ 1108_s εἰς τῶν μελῶν τῆς συναρχίας τοῦ κοινοῦ *Γηρόσιρατος Ἰσουλίου Δημητριεύς*, ὅστις φαίνεται ὡν πατήρ τῆς *Μελίττης* ταύτης. 3) Βάθρον κυβικὸν μελανολίθου, φέρον ἐπιγραφὴν τῶν αὐτῶν περίπου τῇ ὑπ' ἀριθ. 1 χρόνων *Πασικράτα Θεανὼ Διοτίμου, ἱερατεύσασα*. 4) Βάθρον ἐπίμηκες, φέρον ποτὲ ἀγαλμάτιον, ἦτοι ὅμοιον ἀνάθημα, καὶ ἔχον ἐπιγραφὴν τῶν αὐτῶν περίπου τῇ προηγουμένῃ χρόνων: *Ζώπυρος, Ἰππολύτη ὑπὲρ τῶν θυγατέρων*· παρελείφθη τὸ ὄνομα τῆς θεᾶς, ὅπερ θὰ ἦτο τῆς Πασικράτας πιθανώτατα· διότι καὶ εἰς ἄλλην θεότητα εὐρέθη ἀνάθεσις: 5) Μικρός, μαρμάρινος, κυλινδρικός βωμὸς μετ' ἐπιγραφῆς τῆς Β' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος *Μενεκράτη (Μενεκράτους) καὶ Δημήτριος Ἐνοδία*.

Ὅτι δὲ *Πασικράτα* νοεῖται ἢ Ἄφροδίτη, ἀποδεικνύουσιν εὐρεθέντα ἀγαλμάτια πῆλινα πολλὰ καὶ ἡμίσεια δωδεκάς ἐτέρων Παρίου μαρμάρου, δι' ὧν ἀποδίδονται διάφοροι ἐμφανίσεις τῆς Ἄφροδίτης, ἀπομιμούμεναι τὰς λίαν διαδεδομένας ἀνὰ τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον παραστάσεις τῆς θεᾶς ὑπὸ τοῦ Πραξιτέλου καὶ τῆς Πραξιτελείου σχολῆς τῆς Δ'—Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἐπίσης ἢ ὠραία κεφαλή, μεγέθους ὑπερτέρου τοῦ τελείου

γυναικείου, Παρίου επίσης μαρμάρου, ἣς ἀποικόνισιν ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τοῖς *Πρακτικοῖς* τοῦ 1912 σελ. 207—208, δεικνύει Ἀφροδίτην σοβαράν, προστάτιν τῶν ἐννόμων ἐρώτων. Σημειωτέον ὅμως ὅτι τινὰ τῶν ἀγαλματίων, δύο ἢ τρία, ἀποδίδουσι τὴν Ἀρτεμιν κυνηγέτιδα, ἣτις εἶναι ἢ Ἐννοδία, συχγότατα ἀπαντῶσα ἐν Θεσσαλικαῖς ἐπιγραφαῖς, πολλάκις και ἀπλῶς, ἄνευ δῆλον ὅτι τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς.

Ἐπεκράτησεν ἄρα τὸ ἐπίθετον *Πασικράτια* τοῦ κυρίου ὀνόματος Ἀφροδίτη πλήρως· ἦτο δὲ ἄχρι τοῦδε γνωστὸν τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἴδιον τῆς Ἀρτέμιδος και τῆς Περσεφόνης, ὡς βεβαιοῖ ὁ Σ. Δραγούμης ἐν *Ασχ. Ἐφημ.* 1910 σελ. 397-398. Τὸ νὰ ἀποδῶμεν αὐτὸ τῇ Ἀρτέμιδι, ἐν τῇ περὶ ἣς ὁ λόγος ἡμετέρα περιπτώσει, κωλύουσι τὰ ἀγαλμάτια και ἢ δι' ἐπιγραφῆς και ἐτέρων ἀγαλματίων διάκρισις τῆς Ἀρτέμιδος ὡς Ἐννοδίας ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι και αὕτη ἐτιμᾶτο μὲν ἐκεῖ διά τινος βωμοῦ ἢ ἄλλως, ἀλλ' οὐχι ὡς κυρία θεότης τοῦ ἱεροῦ· τὸ νὰ θεωρήσωμεν δ' ἐνθάδε ὡς Πασικράταν τὴν Περσεφόνην, ἦτοι τὴν Κόρην, θὰ εἶχε μὲν τινα λόγον ἢ ὑπόθεσις, παρακειμένου νεκροταφείου, ἀλλ' ἐμποδίζουσι τὰ προειρημένα μνημεῖα, και δὴ ἢ ἐπιγραφὴ ὑπὲρ τῶν θυγατέρων, δι' ἣς δηλοῦται αἵτησις τῶν γονέων πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν ζωσῶν, τῇ μεσιτεία και εὐνοίᾳ τῆς Ἀφροδίτης βεβαίως, οὐχι τῆς Περσεφόνης, ἀκαταλλήλου ὅλως πρὸς τοιαύτας ἐνεργείας.

Θεωροῦμεν λοιπὸν βέβαιον ὅτι *Πασικράτια* νοεῖται ἐνταῦθα ἢ Ἀφροδίτη· ἢ δ' ἐν νεκροταφείῳ εὔρεσις τῶν εἰς αὐτὴν ἀναφεραμένων ἀναθημάτων, ἐπιγραφικῶν και πλαστικῶν, λόγον ἔχει ἢ τὸ ὅτι τὸ ἱερόν τοῦτο ὑπῆρχεν ἤδη πρὸ τῆς κτίσεως τῆς *Δημητριάδος* (294-293 π. Χρ.) και διετηρήθη και μετέπειτα, τῆς διατηρήσεως πάντως βεβαιουμένης, μέχρι τῆς Β' μ. Χρ. ἑκατονταετηρίδος διὰ τοῦ ἐπιγραφομένου βωμίσκου τοῦ *Πρωτᾶ*, ἢ ὅτι δὲν ἔκειτο ἀκριβῶς ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐγγὺς που, ἔσω τῶν τειχῶν ἢ παρὰ τὴν ὑπάρχουσαν πύλην, καθ' ἣν και ἢ λατρεῖα τῆς Ἐννοδίας εὐνοεῖται· τὸ τελευταῖον τοῦτο φαίνεται πιθανώτερον· διότι δὲν εὔρομεν ἄχρι τοῦδε οὐδὲν σαφὲς και κατὰ

χώραν ἔχον τοῦ ναοῦ ἢ τοῦ ἱεροῦ· διὸ εἶναι ἀναγκαία ἡ ἐπέκτασις τῆς ἀνασκαφῆς παρὰ τὰς θέσεις ταύτας.

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τῶν ἐν δωματίοις τάφων κατὰ συστάδας καὶ τῶν ἐξ αὐτῶν καθορισμοῦ τῆς χρονολογίας τῶν εὐρημάτων, προσθετέον τοῖς προειρημένοις ἐν σελ. 191 τάδε: τὸ εὐρεθὲν κτιστὸν ἔρεισμα πρὸ τῶν δωματίων τούτων ἐνεῖχεν ἐντετειχισμένα τμήματα καὶ στηλάς, ὧν μία φέρει ἐπιγραφὴν *Ἐχετίμα Ἀνιπάτρου* ἐν δὲ τοῖς τοίχοις τῶν δωματίων εὐρομεν ἐπίσης ἐντετειχισμένα τμήματα στηλῶν, ὧν ἓν μέγα φέρει ἐπιγραφὴν *Ἐπικράτης Θεοτίμου*, ἕτερον δὲ μεῖζον, ἀκεραίου σχεδὸν στηλῆς, *Κερκίων Ἀσιαγένης* (ἢ *Ἀσιαγενής*)· οἱ χρόνοι τῶν ἐπιγραφῶν τούτων δὲν ὑπερβαίνουν τὰς ἀρχὰς τῆς Γ' π. Χρ. ἑκατονταετηρήδος· καθίσταται ἄρα ἐμφανὲς ὅτι ἀνήκουσι τῷ πρώτῳ νεκροταφείῳ τῆς Δημητριάδος, τῷ ἀπὸ τοῦ 293 π. Χρ. δυναμένῳ νὰ χρονολογηθῇ.

Οἱ εὐρεθέντες λοιπὸν κατὰ συστάδας ἐν δωματίοις τάφοι ἀνήκουσι τῷ δευτέρῳ νεκροταφείῳ, ὅπερ ἐγένετο μετὰ τὴν καταστροφὴν ἢ δ' ἀρρύθμισιν τοῦ πρώτου, οὕτινος σαφῆ ἔχγη καὶ βεβαίους τάφους δὲν εὐρομεν κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην ἄχρι τοῦδε· ἀλλ' ἢ κατάρριψις τῶν στηλῶν τοῦ πρώτου νεκροταφείου καὶ ἢ ὑπαγωγὴ αὐτῶν εἰς λίθους ἀχρήστους, προὔποτίθησι πάροδον χρόνου τινός, πεντήκοντα τοῦλάχιστον ἐτῶν μετὰ τὴν πρώτην ταφὴν καὶ ἴδρυσιν τῶν κατονομαζόντων τοὺς νεκροὺς τούτους στηλῶν. Οὕτως ὑποχρεούμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι δωματίοις τάφους ὡς ἀνήκοντας τῇ ἀπὸ τοῦ 200 π. Χρ. περιόδῳ, μόλις δὲ τινὰς δυναμένους νὰ ἐξικωνται κατὰ μέγιστον ὄριον εἰς τοὺς ὀλίγον μετὰ τὸ 250 π. Χρ. χρόνους.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο συντελεῖ τὰ μέγιστα πρὸς χρονολόγησιν τῆς χαλκουργικῆς τέχνης τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος· διότι ἐν τῇ *Ἀρχ. Ἐφημ.* 1914 σελ. 117-129 ὁ κ. Ν. Παππαδάκης, δημοσιεύων χαλκοῦν κάτοπρον, ἐκ τινος τάφου τῶν Βοιωτίων Θεσῶν, ὃν ἀδυνατεῖ νὰ χρονολογήσῃ καθ' ἑαυτὸν, ἴσως ὡς μονήρη εὐρεθέντα, καὶ ἄνευ τῶν κτερισμάτων, ἀνάγει

αὐτό «εἰς τὰς ἀρχὰς τὸ πολὺ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων»· οὕς ἐπίσης ἀφίνει ἀβεβαιώτους· πιθανῶς νοεῖ τοὺς περὶ τὰ 330 π. Χρ. χρόνους ὡς τιοαύτας ἀρχάς· ἀλλὰ καὶ τῶν χρόνων τούτων θεωρεῖ τὸ κάτοπτρον ἀρχαιότερον, λέγων «τὸ κάτοπτρον αὐτὸ κλίνομεν νὰ πιστεύσωμεν ἀρχαιότερόν πως, φυλαχθὲν ἐπὶ τινὰς δεκαετηρίδας ἴσως ἐν τῇ οἰκογενεῖα»· οὕτως ἀνέρχεται εἰς τὸ 350 π. Χρ. καίπερ μετ' ἐπιφυλάξεων μετριώτερας ἐκφράσεως, καὶ φέρει τὸ ἔργον εἰς τοὺς πρωτίτους χρόνους τῆς Λυσιππείου περιόδου.

Ὅτι ταῦτα εἶναι ἐσφαλμένα, ἀποδεικνύουσι δύο ἐξαιρέτα χαλκᾶ κάτοπτρα, ἅτινα εὔρομεν ἡμεῖς ἐν τάφοις τῆς προειρημένης συστάδος τοῦ δευτέρου νεκροταφείου τῆς Δημητριάδος, οἵτινες δὲν δύνανται ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ νὰ ὑπερβῶσι τὸ 250 π. Χρ., καὶ τοῦτο κατ' ἀνώτατον ὄριον· ἡ λογικὴ ἐπισκόπησις τῶν χρονικῶν ὀρίων, ἅτινα ἀποδίδουσι σαφῶς τὸ μὲν ἢ ἀσφαλῶς χρονολογούμενη κτίσις τῆς Δημητριάδος, τὸ δὲ αἰ ἐπιγραφῆ τῶν στηλῶν, αἵτινες εὐρέθησαν ἐντετειχισμένοι ὡς λίθοι ἀχρηστοὶ καὶ κοινότατοι ἐν τῷ ἐρείσματι καὶ ταῖς τοίχοις τῶν δωματίων, ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ θεωρήσωμεν τοὺς τάφους τούτους, ὡς ἀνήκονσας τοῖς περὶ τὸ 200 π. Χρ. χρόνοις. Καὶ τὸ μὲν ἐν τούτων ἀποδίδει δύο πολεμιστάς, καθαρῶς Λυσιππείου τύπου καὶ τέχνης, τὸ δ' ἕτερον παράστασιν τοῦ λεγομένου γραφικοῦ χαρακτῆρος, λίαν ὁμοίαν τῇ ἐπὶ τοῦ Θηβαϊκοῦ κατόπτρου, περὶ οὗ προείπομεν. Ἀμφότερα λοιπὸν ταῦτα, ἦτοι τὸ τε Θηβαϊκὸν καὶ τὸ τῆς Δημητριάδος ἐποιήθησαν κατὰ τὸ 250 π. Χρ. καὶ εἶναι ἀπκράϊτητος ὁ περιορισμὸς τῆς ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Παππαδάκη τεθείσης χρονολογίας ὡς ἄνω κατὰ ἑκατὸν τοῦλάχιστον ἔτη.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀναγράφομεν συντόμως ἐν τῷ παρόντι πρὸς βεβαίωσιν τῶν χρονικῶν ὀρίων· ἐν δὲ τῇ εἰδικῇ ἐκδόσει τῶν ἐκ Θεσσαλίας χαλκωμάτων, καὶ δὴ τῶν κατόπτρων, περὶ ὧν ὁ λόγος, ἦν παρασκευάζομεν, ἀναμένοντες ἔτι τὴν ποιήσιν τῶν φωτογραφιῶν πρὸς ἑκδοσιν ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ., θὰ εἴπωμεν τὰ δέοντα εὐρύτερον περὶ αὐτῶν.

3) *Ἀνεύρεσις Ὠδείου ἐν Λαρίσῃ πολυάνδριον Κιεριέων ἐν τύμβῳ παρὰ τοὺς Μύρους Καρδίτης, εὗρεσις νομισματικοῦ θησαυροῦ παρ' αὐτόν· ἱερὸν Ἀπόλλωνος Περιώτου παρὰ τὴν Ἡράκλειαν (Πλαταμῶνος).*

Κατὰ τινὰ σκαφὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τῆς κειμένης μεταξὺ τοῦ οἰκοδομήματος τῆς Α' Μεραρχίας στρατοῦ καὶ τῆς οἰκίας Εὐστ. Ἰατρίδου ἐν Λαρίσῃ, εὗρέθη τάφος, ὃν μεταθὰς ἐκείσε, ἀνεσκαψα εὐρύτερον ἦτο τῶν συνήθων κτιστῶν τῆς Γ'-Ε' μ Χρ. ἑκατονταετηρίδος, ἀγλημιμένος ἔσω διὰ παχέος ἀσβεστοκονιάματος, δὲν ἐνεῖχε δέ τι πλήν εὐτελοῦς πηλίνου λύχνου. Παρέκειτο δὲ κατὰ χώραν μαρμάρινον ἐδώλιον, οὗ ὑπέκειτο ἐν τάξει ἕτερον ὁμοίως, ὑφ' ὃ εὕρομεν τὸ τέρμα, ἦτοι τὴν εὐθυνηρίαν, ἐφ' ἧς ἔδη τὸ ὅλον κτίσμα· ἐξηκριθώσαμεν δὲ ὅσα παρέκειντο ἐν συναφείᾳ ἐκατέρωθεν ἕτεροι λίθοι ἐδωλίων· ἡ ἐξεργασία πάντων τούτων φερόντων ἄνω προεξέχον ἀπλοῦν γεῖσον, ἐνδείκνυται οὗσα λαμπρῶν χρόνων τῆς Δ' π. Χρ. ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ ἐργασία ὅμως δὲν ἦτο εὐχερὲς γὰρ ἐπεκταθῆ, ἐπιπροσθούντων τῶν πεζοδρομίων, τούτου δ' ἕνεκα δὲν καθίστατο δυνατὸν γὰρ ἐξακριθῆ, ἂν τὸ κτίσμα ἦτο ἐξέδρα τις ἢ ἔρεισμα θόλου, οἷα ἢ ἐν Ἐπιδαύρῳ· ἀλλὰ τὸ ἐκ τριῶν ἐδωλίων ἐμφαινόμενον τόξον ἦτο λίαν ἀνοικτόν, καὶ ἐνεδείκνυεν ἐλτεταμένην περίμετρον κύκλου, οἷαν ἀναμένομεν ἐν θεάτρῳ. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀρχαῖον θέατρον ἔχει εὗρεθῆ καὶ ἐν μέρει διατηρεῖται κατὰ τὰ κράσπεδα τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λαρίσης (βλ. *Πρακτικὰ* 1910 σελ. 174 - 175), εἰκάζομεν ὅτι τὸ νῦν ὑποδηλούμενον θὰ ἦτο πιθανώτατα τὸ Ὠδεῖον τῆς πόλεως, οἷον δὲν ἀναφέρεται μὲν, ἀλλὰ δύναται γὰρ θεωρηθῆ ὑπάρχον· διότι αἱ λίαν γνωσταὶ ἀγωνιστικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Λαρίσης ἀναγράφουσι σαλπιστάς, κήρυκας, ἀυλητάς, κιθαριστάς, κιθαρωδούς, ποιητάς ἐπῶν, κττ., διαγωνιζομένους· οἱ ἀγῶνες δὲ οὗτοι ἠδύναντο μὲν γὰρ τελῶνται καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ, ἀλλ' εὐλογώτερον ἐν Ὠδείῳ.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ περίεξ χώρος εἶναι ἐπίπεδος, ὀλίγον τι ὑψωμένος· δὲν ἔχει ἄρα ἐμφανῆ τὰ στοιχεῖα λόφου, φυσικοῦ ἢ χειρσποιήτου, οἷον ἀπαιτεῖ τὸ θεατρόμορφον Ὠδεῖον· τούτου ἔνεκα θυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ἔτι ἢ ὑπῆρχεν ἀρχήθεν λόφος τις, σὺν τῇ παρόδῳ δὲ τοῦ χρόνου κατεστράφη, ὅπερ οὐχὶ ὀλιγάκις συμβαίνει, προκειμένου περὶ μονήρων χωματωδῶν λόφων ἐν τῇ πεδιάδι, ἣ εἶχε κατασκευασθῆ τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἐκ ξύλων, πλὴν τῶν κατωτάτω δύο ἢ τριῶν ἀναδοθμῶν, ὄντων μαρμαρίνων· ἢ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐδάφους μέχρι τῆς εὐθυντηρίας, ἣτοι τῆς κονίστρας, ἀπόστασις εἶναι 1.80 μ. Εὐνόητον δὲ εἶναι ὅτι κατεχώσαμεν τὰ ἀνασκαφέντα καὶ ἐκαλύψαμεν αὐτὰ ἐντελῶς οὕτως, ὥστε σήμερον δὲν διακρίνεται οὐδὲν ἕχνος τῶν ἀρχαίων τούτων.

Περὶ τὴν ἡμίσειαν ὥραν μακρὰν πρὸς Ἀνατολὰς τῆς πόλεως Καρδίτσης, ἐγγὺς τῆς εἰς Λάρισαν ἀγούσης ἀμαξίτου, ὑπάρχει παρὰ τὸ χωρίον Μύρους χωματώδης τύμβος χειροποίητος, οὗ πολὺ τοῦ ὕψους διεσπάρη σὺν τῷ χρόνῳ ἔκ τε τῆς καλλιεργίας καὶ τῶν λαθραίων ἀνασκαφῶν, δι' ὧν ἀνεκαλύφθησαν τετράγωνοι τάφροι, διὰ μαρμαρίνων πλακῶν πεποιημένοι, ὧν τινες εἶδομεν παρερριμμένους καὶ τεθραυσμένους· ἔκ τινος τῶν τάφων τούτων εἶχε κατασχεθῆ ὀλίγον πρὸ τῆς εἰς Θεσσαλίαν μεταδάσεώς μου μεγάλη χαλκῆ ὑδρία καλλίστου σχήματος, σχεδὸν ἀκέραιος, καὶ τινὰ πήλινα ἀγγεῖα κοινοῦ τύπου, ἅτινα παρέλαθον ἐκ τοῦ Νομαρχείου καὶ κατέθηκα ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ συλλογῇ Βόλου, κατόπιν δ' ἐν τῷ Μουσείῳ. Ἔλεγον δὲ οἱ πάροιχοι ὅτι πολλὰ νομίσματα ἀνευρίσκονται ἐπὶ τοῦ λόφου ἐκείνου, ὅστις καλεῖται «Μαγοῦλα ἔς τοὺς Μύρους», καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου ὑπάρχουσιν ἀρχαῖαι Ἑλληνικαὶ ἐπιγραφαί, ὧν μία ἐστρωμένη ἐπὶ τοῦ δαπέδου. Δυστυχῶς ἡ σύστασίς μου πρὸς ἀνασκαφὴν τοῦ τύμβου ἐκείνου δὲν ἐξεπληρώθη μέχρι σήμερον.

Τυχαιὸν ὅμως εὕρημα δηλοῖ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητος ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ περιέργου τούτου πολυανδρίου· διότι τῷ 1914 πλινθοπλάσται τινές, ὀρύσσοντες χῶμα ἐκ τοῦ τύμβου τούτου,

εὔρον ἀγγεῖον πήλινον, ὅπερ ἐνεῖχε περὶ τὰς δύο χιλιάδας ἀργυρῶν νομισμάτων, ἀρχαίων Ἑλληνικῶν, ἅτινα διεμοίρασαν οἱ εὐρόντες· τῇ ἐγκαίρῳ ὅμως ἐνεργείᾳ τοῦ ἀστυνόμου Καρδίτσης, μοιράρχου κ. Βογιατζῆ, ὃς, γνωρίσαντί μοι τὸ εὔρημα, ἀπέστειλα ὁδηγίαν πρὸς περισυλλογὴν τῶν νομισμάτων, ἐμποδισθεὶς νὰ μεταδῶ αὐτοπροσώπως, διεσώθη τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἐρμαίου τούτου, ἀποσταλὲν ἀρμοδίως εἰς Ἀθήνας καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Νομισματικῷ Μουσεῖῳ.

Εἶναι δ' ἐμφανὲς ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως ὅτι ὁ θησαυρὸς οὗτος ἀπετέλει *κατάθεσιν*, *depositio pecuniae* (πρὸς τὰ προειρημένα ἀποκρυβεῖς ὑπὸ τινος φυλαργύρου ἢ ληστοῦ, ὅστις δὲν ἠδυνήθη, ἢ δὲν προέλαθε, νὰ ἀναλάβῃ αὐτόν Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ περιοχὴ αὕτη ἀνήκε πιθανώτατα τῷ ἀρχαίῳ Κιερίῳ, πόλει πλουσιωτάτῃ καὶ ἀκμαίᾳ ἀπὸ τῆς βαθυτάτης ἀρχαιότητος· κατὰ ταῦτα καὶ οἱ τάφοι ἐκεῖνοι ἀνήκουσιν οἰκογενεῖα τινὶ σημαντικῇ τῆς πόλεως ταύτης, ἢ εἶναι κοινοτάφιον πολιτῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων ἢ ἄλλως ὑπὸ τοῦ κοινοῦ ταφέντων· τὸ πρῶτον φαίνεται πιθανώτερον.

Κατὰ δὲ τὴν ἀρχαίαν Ἡράκλειαν, μεταξὺ τοῦ νῦν Πλαταμῶνος καὶ τοῦ χωρίου Παππαπούλη, εἰς ἀπόστασιν 4 χλμ. περίπου ἀπὸ τοῦ δευτέρου τούτου, κατασκευαζομένης τῆς γραμμῆς τοῦ ἐνωτικοῦ σιδηροδρόμου ἐκ τῶν παλαιῶν συνόρων πρὸς τὸ Γιδᾶ τῆς Θεσσαλονίκης, εὐρέθη μικρὰ στήλη ἀναθηματικὴ τῷ Ἀπόλλωνι Πιεριώτῃ καὶ τύμβος, ἐνέχων κτίσμα ἐν εἴδει τάφου· εἰς τὴν θέσιν ταύτην ἠμποδίσθημεν νὰ μεταδῶμεν, ἵνα καθορίσωμεν τὰ σημεῖα ταῦτα, περὶ ὧν ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν ὁ ἀνώτερος μηχανικὸς κ. Μπιτσάκис καὶ ὁ ὑποτελώνης κ. Ῥωμαῖος· ἀλλ' ἐλπίζομεν ἐν προσεχεῖ μέλλοντι, εὐκαιρίας παρεχομένης, νὰ μεταδῶμεν ἐκεῖσε πρὸς μελέτην τῶν τόπων καὶ τῆς ἀρχαίας Ἡρακλείας, περὶ ὧν πολλὰ διέσωσαν αἱ ἐν Γόννοις εὐρεθεῖσαι καὶ ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. τοῦ 1911-1915 δημοσιευθεῖσαι ἐπιγραφαί. Τὴν δὲ ἀνάθεσιν τῷ Ἀπόλλωνι ἰδρύταμεν ἐν τῷ προχείρῳ Μουσεῖῳ τῆς Λαρίσης.

Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΣ

ΚΟΡΩΠΙ—ΣΦΗΤΤΟΣ

Τὸ Κορωπί ὡς καὶ ὁ ἀρχαῖος δῆμος, ὃν τὸ χωρίον τοῦτο διεδέχθη, λίαν ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν μου· διότι ὁ δῆμος τοῦ Κορωπίου, ὅπερ εἶνε τὸ πολυανθρωπότατον τῶν ἐν τῇ Μεσογειακῇ πεδιάδι τῆς Ἀττικῆς χωρίων, κακῶς μὲν τὸ πρῶτον ὠνομάσθη δῆμος Ἀραφῆνος, κακῶς δὲ καὶ τῷ 1846 Β. Διατάγματι μετωνομάσθη δ. Κρωπείας· διότι ἡ ἀρχαία Κρωπεία ἢ Κρωπιὰ ἔκειτο πρὸς Δ. τοῦ ὄρους Αἰγάλεω· οἱ τότε ἀρχαιολόγοι τοῦ ἔθνους ἐξ ἔρωτος δηλονότι πρὸς τὰς ἀρχαίας τοπωνυμίας παρεξέλαβον τὸ Κορωπί ὡς παραφθορὰν τοῦ ἀρχαίου Κρωπιὰ, ὡς τὸ Σπάτα παραφθορὰν ἐκ τοῦ Σφηττός, τὸ Λιόπεσι ἐκ τοῦ Ἀλωπεκῆ, τὸ Σκαραμαγκᾶς ἐκ τοῦ Σκαμβωνίδαί, καὶ τὸ Πέλικα, ἐκ τοῦ ἀρχαίου Πήληκες.

Ἄλλ' ὅτι αἱ τοιαῦται ἐτυμολογίαι ἀληθεῖς εἰκαιολογίαι εἰσι καὶ ἀταλαίπωρα σκέμματα, πρόδηλον· ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Κρωπιᾶς εἶνε ἀναμφισβητήτως καθωρισμένη ἐκ τοῦ Θουκυδίδου· διότι ὁ ἱστορικὸς παρέδωκεν ἡμῖν, ὅτι οἱ Πελοποννήσιοι ἄραντες ἐκ τῆς Ἐλευσίνοσ καὶ τ.ὁ Θριασίου πεδίου προυχώρησαν εἰς Ἀχαρνᾶς διὰ τῆς Κρωπιᾶς ἐν δεξιᾷ τὸν Αἰγάλεων ἔχοντες. (Β', 19)· ὥστε ἡ Κρωπιὰ σαφῶς ἔκειτο Δ. τοῦ ὄρους Αἰγάλεω.

Ἄλλ' ἀφ' οὗ κακῶς μετηνέχθη ἡ Κρωπιὰ εἰς τὸ νῦν Κορωπί, τότε τίς ἀρχαῖος δῆμος ἔκειτο ἐκεῖ· ἐκ πολλῶν τεκμηρίων πείθεται τις ὅτι ἐκεῖ ἦν ὁ ἀρχαῖος Σφηττός ¹⁾ εἰς τὴν Ἀκαμαντίδα φυλὴν ἀνήκων, οὗ περὶ τῆς θέσεωσ πολλὰ ἀμ-

¹⁾ Τὰ ἐπιρρήματα Σφηττόθεν, Σφηττοῖ, Σφηττόν δε καὶ ὁ δημότησ Σφήττιοσ

φισδητήσεις ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων ἐγένοντο· καὶ πρῶτον ἐπειδὴ ὁ Στράβων δὲν μνημονεύει τοῦ Σφηττοῦ οὔτε ἐν τοῖς πρὸς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ παραλίαις δῆμοις οὔτε ἐν τοῖς τῆς Ἀ. καὶ Ν. ἀκτῆς, ὁ Leake ¹⁾ λίαν πιθανῶς εἵκασεν, ὅτι ὁ δῆμος οὗτος ἔκειτο ἐν τῇ Μεσογείᾳ· παραχθεὶς δ' ὅμως ὁ πολὺς ἐκεῖνος ἀρχαιοδίφης ἐκ τῆς φαινομενικῆς ὁμοφωνίας παρεξέλαθε τὸ νῦν Σπάτα ὡς παραφθορὰν τοῦ Σφηττός, ὃν καὶ ἐκεῖ που ἐτοποθέτει.

Δεύτερον ἔκ τινος χωρίου τοῦ ῥήτορος Αἰσχίνου δύναται τις νὰ παραδεχθῆ, ὡς ὀρθῶς καὶ ὁ Ross ²⁾ ἐτόπασεν, ὅτι ὁ Σφηττός ἐγεινιάζε πρὸς τὸν δῆμον *Μυρρινοῦντα*, οὗ ἡ θέσις νῦν εἶνε καθωρισμένη ἐν τῇ νῦν *Μερέντα* παρὰ τὸ Μαρκόπουλον· διότι ὁ Αἰσχίνης ³⁾ μνημονεύει, ὅτι ὁ Τίμαρχος εἶχεν ἐν Σφηττῷ κτῆμα, ὅπερ ἐπρίατο παρ' αὐτοῦ Μνησίθεος ὁ *Μυρρινούσιος*· τὸ κτῆμα τοῦτο ὑπὸ τοῦ ῥήτορος λέγεται Σφηττοῖ *ἔσχατια*, κατὰ δὲ τὸν Σχολιαστὴν *ἔσχατιαί* εἰσι τόποι ἔσχατοι τῆς χώρας περατούμενοι ἢ εἰς ὄρος ἢ εἰς θάλασσαν, ἢ «τὰ ἐπὶ τοῖς τέρμασι τῶν δῆμων ἔσχατα κείμενα χωρία ἔσχατιαί ἐκαλοῦντο»· ἐκ τῆς ἐρμηνείας δὲ ταύτης τοῦ Σχολιαστοῦ δήλον, ὅτι τὸ κτῆμα τοῦ Τιμάρχου, ὅπερ ἐπρίατο ὁ Μυρρινούσιος, ἔκειτο ἐν τῷ τέρματι τοῦ δήμου Σφηττοῦ, καὶ ἐν τῷ ἔσχατῷ αὐτοῦ μέρει, τῷ πρὸς τὸν δῆμον *Μυρρινοῦντα* *συνορεύοντι*· διὸ καὶ ὁ Μυρρινούσιος αὐτὸ ἐπρίατο.

Οὐ μόνον δὲ πρὸς τὸν Μυρρινοῦντα συνορεύων φαίνεται ὁ Σφηττός, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἀνάφλυστον ὑποδηλοῦται γειτνιάζων. Ὡς δηλαδὴ ὁ Σφῆττος καὶ ὁ Ἀνάφλυστος ὀνομάζονται ἀδελφοὶ ἐκ Τροίζῃνος εἰς τὴν Ἀττικὴν μετοικήσαντες καὶ τοὺς ἐπωνύμους αὐτῶν δύο δῆμους ἰδρύσαντες κατὰ τὸν Πausανίαν (Β' 30,8), οὕτω καὶ οἱ δύο δῆμοι Σφηττός καὶ Ἀνάφλυστος φαίνονται γειτονικοί. Καὶ ἐπειδὴ ὁ Σφηττός ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις ἦτο εἷς τῶν δώδεκα τῆς Ἀττικῆς δῆμων,

¹⁾ Leake—Westermann σελ. 17.

²⁾ Ross σελ. 96.

³⁾ Αἰσχίν. κατὰ Τιμάρχου § 98.

φαίνεται, ὅτι περιελάμβανε καὶ τὸ ΝΑ. μέρος τῆς ἀκτῆς μέχρι τοῦ Ἀναφλύστου, ὡς καὶ νῦν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Κορωπίου ὑπάγεται ὁ Ἀνάβυσσος, κείμενος ἔνθα ἦν ὁ ἀρχαῖος Ἀνάφλυστος, ἐν τῇ ὄρμῳ δηλαδὴ τοῦ ἀγίου Νικολάου.

Ἄλλοθεν δ' ὑποδηλοῦται, ὅτι ἡ τοῦ Σφηττοῦ περιοχὴ ἐπεξετείνεται καὶ πρὸς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ μέχρι τῆς ἀκτῆς· διότι ἡ ἐν ταῖς Ἀλαῖς ταῖς Αἰξωνικαῖς ἀφιέρωσις τῶν θυνοθηρῶν εἰς Ἀπόλλωνα τὸν Κύννειον, ὃς ἦν θεὸς τῶν Σφηττίων, δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀνάμνησις τῶν παλαιῶν ἐκείνων χρόνων, ἐν οἷς τὸ παράλιον τοῦτο μέρος εἰς τὸν Σφηττὸν ἀνήκεν ¹⁾.

Ἐκ τῶν εἰρημένων φαίνεται ὁ Σφηττός ὁμορῶν πρῶτον πρὸς τὸν Μυρρινοῦντα (Μαρκόπουλον), δεύτερον πρὸς τὸν Ἀνάφλυστον (Ἀνάδυσσον), καὶ τρίτον πρὸς τὰς Ἀλάς τὰς Αἰξωνικάς ἢ τοὺς Αἰξωνεῖς ἐν ταῖς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ ὑπωρεΐαις οὕτως, ὥστε ἡ θέσις τοῦ ἀρχαίου Σφηττοῦ ἦτο παρὰ τὸ νῦν Κορωπί· περὶ τούτου δὲ συμφωνοῦσιν ὁ τε Milchhöfer καὶ ὁ Löper.

Ὁ Milchhöfer μάλιστα τοποθετεῖ τὸν Σφηττὸν Δ. τοῦ χωρίου Κορωπίου παρὰ τὸν λόφον, ἔνθα ὁ ναὸς τοῦ Χριστοῦ· ὁ λόφος ἐκεῖνος φαίνεται ὡς ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἀρχαίου πολισματος· ἐπὶ τοῦ Ἀ. μέρους αὐτοῦ διακρίνει τις ἔχνη τοῦ ἀρχαίου τείχους· ὁ λόφος οὗτος μακρόθεν ὁρώμενος προσομοιάζει πρὸς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Μυκηναίων. Ἐγὼ δὲ καὶ Δ. τοῦ λόφου παρατήρησα λείψανά τινα κτιρίου ἀρχαίου· ἀλλὰ καὶ μεταξὺ Κορωπίου καὶ τοῦ λόφου τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ ναῶ τῶν Ἀσωμάτων καὶ ἐν τῇ δυτικώτερον αὐτοῦ κειμένῳ ναῶ τοῦ ἀγίου Ἀθανασίου εἶδον ἐρείπια πολλὰ κτιρίων ἀρχαίων καὶ τεμάχια μαρμάρου ἐξ ἀρχαίων μνημείων· ἐν δὲ τῇ πλησίον ἐκεῖ τοποθεσίᾳ, ἣτις Φουβάγια καλεῖται, βλέπει τις πύργον ἡρειπωμένον, μεταγενεστέρων μὲν χρόνων, ἀλλ' ὕλικὸν ἀρχαῖον ἐνέχοντα· ἢ δ' ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις οἰκοδόμησις τοῦ πύργου ἐνταῦθα δηλοῖ τὸ ἐπίκκιρον τῆς θέσεως, ὡς καὶ ὁ ἀρ-

¹⁾ Πρὸς βλ. Löper, Mitth. d. deut. arch. Institut. in Athen XVII (1892) σελ. 393.

χαίος Σφηττός ἐπικαίρως ἦν ἰδρυμένος· καὶ ὁ πύργος οὗτος δύναται νὰ συντελέσῃ πῶς εἰς τὴν ἐρμηνείαν τῆς Σφητιᾶς ὁδοῦ.

Πρὸς καθορισμὸν δὲ τοῦ Σφητιοῦ καὶ τῆς Σφητιᾶς ὁδοῦ δύναται οὐκ ὀλίγον νὰ συντελέσῃ καὶ ἡ διήγησις τοῦ Πλούταρχου (β. Θησεῶς ιγ'). Κατὰ τὸν ἱστορικὸν δηλαδὴ ὁ Πάλλας, ὅς εἶχε πολλοὺς υἱοὺς, ἤλπιζε νὰ διαδεχθῆ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Αἰγέα ἐν τῇ βασιλείᾳ, ἄτεκνον ὄντα· ἀλλ' ὅτε ὁ Αἰγεὺς ἀνεγνώρισε τὸν Θησεῖα υἱὸν καὶ διάδοχον τῆς βασιλείας, οἱ Παλλαντίδαι ἀπελπίσαντες περὶ τῆς διαδοχῆς, εἰς πόλεμον καθίσταντο· καὶ διελόντες ἑαυτοὺς οἱ μὲν προφανῶς Σφηττόθεν ἐχώρουν ἐπὶ τὸ ἄστυ μετὰ τοῦ πατρός, οἱ δὲ Γαργηττοὶ κρύψαντες ἑαυτοὺς ἐν ἠδρεῦον, ἵνα διχόθεν ἐπέλθωσι τοῖς ἐναντίοις· ἀλλὰ γνοὺς τὰ σχέδια τῶν Παλλαντιδῶν παρά τινος κήρυκος Ἀγνουσίου ὁ Θησεύς, ἐπιπεὼν ἐξαίφνης τοῖς ἐνεδρεύουσι πάντας διέφθειρε.

Τούτοις δὲ συμφωνεῖ καὶ ἡ διήγησις τοῦ Φιλοχόρου· διότι ἐν τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Εὐριπίδου (Ἰππόλυτ. στίχ. 35) ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς· «Πάλλαντος ἐπιθέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις διανοουμένου καὶ τὴν Σφητιᾶν ὁδὸν διαπορευομένου ἐπὶ τὸ ἄστυ» μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οἱ τούτου παῖδες κατὰ βούλησιν τοῦ πατρός Γαργηττοὶ ἐγκαθίζουσι μετὰ τῶν ἠλικιωτῶν, ἵνα, «ὅταν ἐπεξέλθωσι τοῖς Ἀθηναίοις καὶ ὁ Πάλλας συμβάλη, ἐξ ἐφόδου προσπεσόντες λάθωσι τὴν πόλιν».

Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν διηγήσεων τούτων κατάδηλον γίνεται, ὅτι ὁ Σφηττός ἦν ἐν τοῖς Μεσογείοις· ἀλλὰ τίς ἦν ἡ Σφητιᾶ ὁδός, ἢ ἡκολούθησεν ὁ Πάλλας καὶ δι' ἧς προσβαλὼν τοῖς Ἀθηναίοις ἔμελλε νὰ παράσχη τοῖς Γαργηττοῖ ἐνεδρεύουσιν υἱοῖς αὐτοῦ τὴν εὐκαιρίαν, ἵνα ἐξ ἐφόδου προσπεσόντες λάθωσι τὴν πόλιν, ἢ κατὰ τὸν Πλούταρχον διχόθεν ἐπέλθωσι τοῖς ἐναντίοις, τοῦτο δεῖται ἀποδείξεως. Ὁ μὲν Leake Σφητιᾶν ὁδὸν ἐκλαμβάνει τὴν διὰ τοῦ Β. πρόποδος τοῦ Ὑμηττοῦ, ἐνθα καὶ νῦν διέρχεται ἢ ἐκ τῶν Μεσογείων καὶ τοῦ Μαραθῶνος ὁδός ἐν τῇ θέσει, ἣτις Σταυρὸς ὀνομάζεται· τὸν δὲ Γαργηττὸν

τοποθετεί, όπου νῦν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ κυνηγός, ἐπὶ τῆς κνήμης δηλαδὴ τοῦ εἰρημένου πρόποδος· ἀλλ' οὐδέτερον τούτων δύναται νὰ ἀληθεύῃ· διότι τοῦ μὲν Γαργηττοῦ εἶνε καθωρισμένη ἡ θέσις, ὅπου διεσώθη καὶ τὸ ὄνομα **Γαρηττός**· ἡ δὲ Σφηττία ὁδὸς ἀνάγκη νὰ ἔχη τι τὸ ἰδιάζον καὶ νὰ μὴ τυγχάνῃ κοινῇ τῇ ἐκ τῶν ἄλλων Μεσογείων δῆμων καὶ ἐκ τοῦ Μαραθῶνος· ἔπειτα πῶς θέλει νοηθῆ τὸ διχόθεν τοῦ Πλουτάρχου; τὸ σχέδιον τοῦ Πάλλαντος ἦν νὰ προσβάλῃ τὸν ἀντίπαλον ἐκ τῶν ἔμπροσθεν καὶ τῶν ὀπισθεν ἅμα, ἐκ δύο διευθύνσεων ἐναντίων· ὥστε ἀλλαχοῦ ζητητέον τὴν Σφηττίαν ὁδόν.

Ὁ Σφηττός, ὡς εἶδομεν, καλῶς τίθεται Δ. τοῦ Κορωπίου, ὅπου νῦν ὁ λόφος τοῦ Χριστοῦ· πρὸς Δ. δὲ τοῦ λόφου τούτου ἄγει ὁδός, ἣτις διὰ φάραγγος ὑπὲρ τὸν ἀνχένα τοῦ Ὑμηττοῦ βαίνουσα εἰς τὴν Δ. κλιτὸν τοῦ ὄρους διὰ μεγάλης χαράδρας καταλήγει εἰς τὴν τοποθεσίαν Πιονάρι· ἡ φαραγγώδης δ' αὕτη ὁδὸς εἶνε ἡ Σφηττία, ἄγουσα ἐκ Σφηττοῦ ἢ τοῦ Κορωπίου εἰς Ἀθήνας πολὺ ταχύτερον ἢ ἢ διὰ τῆς Β'Α. ὑπωρείας τοῦ Ὑμηττοῦ διὸ καὶ νῦν οἱ χωρικοὶ χρησιμοποιοῦσι τὴν ὁδὸν ταύτην πρὸς ἐξοικονόμησιν χρόνου· πολὺ δὲ μᾶλλον ἐχρησιμοποιεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἢ ὁδὸς αὕτη, ἐπειδὴ ὁ Σφηττός ἔκειτο Δ. τοῦ νῦν Κορωπίου περὶ τὰ 4 χμ. ὥστε ἡ ὁδὸς καθίστατο πολὺ βραχυτέρα τῆς νῦν ἐκ Κορωπίου ἀρχομένης· ἐπειδὴ δ' ἐνταῦθα ὑπάρχει διόδος ἐκ τῆς Μεσογειακῆς πεδιάδος πρὸς τὴν Δ. ἀκτὴν, ἡ θέσις τοῦ Σφηττοῦ ἦτο λίαν ἐπίκαιρος· διὸ καὶ τὸ τεῖχος αὐτοῦ καὶ ἡ ἀκρόπολις εἶχον μεγάλην σημασίαν· διὰ τῶν ὀχυρωμάτων τούτων καθίστατό τις κύριος τῆς διόδου καὶ ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς πρὸς Δ. τοῦ Ὑμηττοῦ οἰκοῦντας ἐπιτρέχων καὶ λεηλατῶν τὴν χώραν αὐτῶν καὶ μάλιστα ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις, ὅτε πρὸ τοῦ Θησέως ἐν τῇ Ἀττικῇ πολλὰ κρατεῖδια ἀνεξάρτητα ἀπ' ἀλλήλων ἦσαν καὶ τὰ ὅρια τῶν περὶ τὸν Ὑμηττὸν δῆμων ἢ ἐπικρατειῶν αἱ κλιτύες τοῦ ὄρους ἀπετέλουν· διὰ τὸ ἐπίκαιρον δὲ τοῦτο τῆς θέσεως τοῦ Σφηττοῦ ἐρμηνεύεται καὶ ἡ ἐν τοῖς μεσαιωνικοῖς χρόνοις οἰκοδόμησις ἐκεῖ τοῦ νῦν ἠρειπωμένου πύργου, περὶ οὗ νῦν δὴ λόγος ἐγένετο.

Ἡ θέσις δὲ τοῦ Σφηττοῦ εἶχε καὶ ἄλλο τι πλεονέκτημα· διότι κείται ἐπὶ ἱκανοῦ ἐξάρματος, ὥστε ἡ μέχρι τοῦ αὐχένος τοῦ Ὑμηττοῦ ἀνάβασις δὲν εἶνε μεγάλη· ὁ λόφος τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀκρόπολις δηλαδὴ τοῦ Σφηττοῦ, ἔχει ὕψος 250 μ. ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ἡ δ' ἐντεῦθεν ἀνάβασις μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ στενοῦ (455 μ.), ὅθεν καταβαίνει τις εἰς τὴν Δ. πλευρὰν τοῦ Ὑμηττοῦ, δὲν ὑπερβαίνει τὰ 200 μ. Διὰ ταύτης δὴ τῆς φαραγγώδους διόδου νοητέον, ὅτι ἐξεστράτευσεν ὁ Πάλλας μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως, ἵνα πλήξῃ τὸν ἐχθρὸν νοτιόθεν, τὸ δ' ἄλλο στράτευμα, τὸ ἐν Ἰαργηττῷ ἐνεδρεῦον ἔμελλε νὰ ἐπιτεθῇ ἔωθεν καὶ ἐκ τῶν νότων· οὕτω δ' ὁ ἐχθρὸς ἐκ δύο ἐναντίων διευθύνσεων προσεδάλλετο, ἢ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Πλουτάρχου διχόθεν. "Ὅτι δὲ ὁ Σφηττός ἦν περὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα, προσυποδηλοῦται καὶ ἐκ τοῦ Σοφοκλέους· διότι, κατὰ τὸν τραγικόν, ὁ Πάλλας εἶχε τὸ πρὸς Ν. μέρος τῆς Ἀττικῆς... «τῆς δὲ γῆς τὸ πρὸς νότον | ὁ σκληρὸς οὗτος καὶ γίγαντας ἐκτρέφων | εἴληχε Πάλλας». (Σοφ. Ἀπόσπ. 19, 4.)

Τὴν Σφηττίαν δὲ ταύτην ὁδὸν ἐπόθουν διακαῶς νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ ὁ Milchhöfer βεβαιοῖ ὅτι διέκρινε *λείμνανα τροχιῶν ἐπὶ λίθων* τῆς χαραδρώδους ταύτης διόδου· καὶ ἀνέδῃν τῷ ὄντι ἐκ Κορωπίου ἐξορμηθεῖς ἡ ἀνάβασις ἐγένετο διὰ τοῦ λόφου τοῦ Χριστοῦ, μοι ἦτο δὲ λίαν ἐπίπονος· διότι ἡ κλίσις εἶνε μεγάλη καὶ μᾶλλον ἀνερριχήθη κατὰ τὰ τελευταῖα 150 μέτρα· ἡ ὁδὸς τὸ πάλαι πάντως ἦτο ὀμαλωτέρα· σήμερον δὲ διὰ τὴν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν ἡ διόδος ἐκεῖνη λίαν παρημελήθη· διὸ καὶ ἡ ἀνάβασις δυσκολωτέρα νῦν.

Ἐκ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ αὐχένος ἐκείνου νῦν ἄρχονται πρὸς Δ. τὰ ὄρια τῶν κτημάτων Καραπάνου, ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία *Αἰξωνή*· ὁ δὲ ὀρίζων ἐκεῖθεν πρὸς Δ. μὲν δὲν εἶνε πολὺ ἀναπεπταμένος, ἐπιπροσθούσης ἄλλης σειρᾶς τοῦ Ὑμηττοῦ, ὁ δὲ πρὸς Ἀ. ἐξάπλοῦται μεγαλοπρεπέστατος πρὸς τὴν τῶν Μεσογείων πεδιάδα, τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας· ἡ πεδιάς πολλαχοῦ θάλλει ἐκ τῶν ἀμπελώνων καὶ τῶν ἐλαιώ-

νων· διὸ καὶ ἡ χώρα ἐκείνη εἶνε εὐάμπελος καὶ ἐριστάφυλος, εὐέλαιος καὶ σιτοφόρος· ὡς δ' ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐφημίζετο τὸ Σφήττιον ὄξος (Ἄριφν. Πλ. 702), οὕτω καὶ νῦν τὸ τοῦ Κορωπίου· ἄνδρες δ' ἐπιφανεῖς Σφήττιοι ἐγένοντο Αἰσχίνης ὁ Σωκρατικὸς φιλόσοφος καὶ ὁ τοῦ Σωκράτους φίλος καὶ θαυμαστῆς Χαιρεφῶν, ὃς ἀποθαυμάζων τὴν σοφίαν τοῦ Σωκράτους ἐλθὼν εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἤρετο τὸν θεόν, εἴ τις σοφώτερος τοῦ Σωκράτους εἶη· ἡ δὲ Πυθία ἀνεῖλε τὸ περιώνυμον ἐκεῖνο «σοφὸς Σοφοκλῆς, σοφώτερος δ' Εὐριπίδης, ἀνδρῶν δ' ἀπάντων Σωκράτης σοφώτατος» (Πρβλ. Πλάτων. Ἄπολ. Ε').

Ἀρχαιολογικὰ λείψανα περὶ τὸ Κορωπί εὐρεθέντα φυλάσσονται ἐν τῇ δημοτικῇ σχολῇ τοῦ χωρίου· ἐν αὐτοῖς διακρίνει τις δύο ἀναγλύφους παραστάσεις, ὧν ἡ ἑτέρα ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν τῆς Ἠγησοῦς καὶ ἀρίστης τέχνης· ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ προσώπου, ὡς μὴ ὄφειλε, παρεφθάρη.

ΚΙΤΣΙ - ΚΙΚΥΜΜΑ - ΛΑΜΠΙΤΡΑΙ.

Τὸ Κίτσι εἶνε τοποθεσία, κειμένη ἐν τῷ μέσῳ περίπου τῆς ἀπὸ Κορωπίου εἰς Βάρην τριώρου ἀποστάσεως· ἐκ τοῦ Κορωπίου κατερχόμενός τις Ν. εἰς ἀπόστασιν $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπαντᾷ τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, περὶ ὃν διακρίνει ὑλικὸν ἀρχαῖον ἀρκετὸν καὶ θραύσματα κιόνων· ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ Τραπέζῃ εὐρέθη πρό τινων ἐτῶν ἐντετειχισμένον πολύτιμον ἀνάγλυφον, ὃπερ μετηνέχθη εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον· ἡ πέριξ τοῦ ναοῦ τοποθεσία λέγεται ἁγία Τριάς καὶ ἡ εὐρυτέρα Λαμπρικά· τὸ ὄνομα δὲ τοῦτο ὑπομιμνήσκει τὸν ἀρχαῖον δῆμον, ὃς ἐκαλεῖτο Λαμπιτραί ἢ Λαμπραί καὶ οὗ ὁ δημότης ἐλέγετο ὁ Λαμπτρεὺς ἢ Λαμπρεὺς· ἦν δ' ὁ δῆμος τῶν Λαμπτρέων διττός, ὁ ὑπένερ-

Σημ. Περὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων πρβλ. καὶ Milchhöfer Mitth. d. Deut. Inst. in Athen XII (1887) σελ. 97-104 καὶ Κουμανοδῆ. Ἐπιτύμβ. ὑπερρ. Σφηττίων ἀρ. 1166—1180 καὶ CIA IV, 373, 198. Εὐμηλίδου γυνὴ Σφηττόθεν.

θεν (=ὁ παράλιος) καὶ ὁ ὑπερθεν ὁ μεσόγειος, ὁ ὑψηλότερος· ὥστε ἐν τῇ νῦν θέσει Λαμπρικὰ ἦν ὁ ὑπερθεν δῆμος ἀπέχων τῆς θαλάσσης περίπου δίωρον.

Προχωρῶν δέ τις νοτιώτερον φθάνει εἰς τὴν τοποθεσίαν, τὴν καλουμένην Βουρβάτσι, ὀλίγον τι πρὸ τῆς εἰς τὸ Κίτσι ἀφίξεως· ἐκεῖ δ' ἐν τῇ θέσει Βουρβάτσι ἐβεβαιώθη μοι ὅτι ἀνευρέθησαν ἀρχαῖοι τάφοι, ἐν οἷς πολύτιμον ἄγαλμα ἐξεσκάφη καὶ ἐσυλήθη ὑπὸ τυμδωρύχων ἢ ἀρχαιοσύλων· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ τάφοι λάθρα καὶ ἐν σπουδῇ ἀνεψήχθησαν ὑπὸ τῶν τυμδωρύχων, πάντως δὲν ἀνεζητήθησαν πολλοὶ τάφοι οὐδὲ ἐξηρευνήθη τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀκριβῶς· ὥστε ἀνασκαπτόμενον ἐπιμελῶς τὸ μέρος τοῦτο μέλλει καὶ ἄλλους τάφους ν' ἀποκαλύψῃ καὶ ἄλλα κειμήλια ἀρχαῖα νὰ παράσχη· ἡ θέσις αὕτη τῶν τάφων εἶνε ἐν δεξιᾷ τῷ κατερχομένῳ ἐκ Κορωπίου ἐντὸς ἀγροῦ νῦν ἐσπαρμένου, ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ χέρσου ἀφειμένου διὰ τὸ ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους πρὸς σποράν. Τὴν τοποθεσίαν ταύτην γνωρίζει καλῶς ὁ φιλόμουσος καὶ φιλόμαχος δημοδιδάσκαλος ἐν Κορωπίῳ κ. Εὐάγγ. Γκίκας.

Ἐκεῖθεν δὲ κατέρχεται τις διὰ λοφωτῶν τοπείων μαγευτικῶν καὶ διὰ πευκοφύτων βησσῶν, ὧν τὸ ἔδαφος εὐφορώτατον καὶ μάλιστα σιτοφόρον, εἰς τὴν ἔτι εὐφορώτεραν κοιλάδα, ὅπου τὸ καλούμενον Κίτσι, ἔχον φρέαρ πολύυδρον καὶ εὐυδρον.

Καὶ ἐνταῦθα δὲ πλεῖστα λείψανα ἐκ μνημείων ἀρχαίων· ἐν δὲ τῇ Δ. ἐπικλινεία τῶν πρὸς Ν. πευκοφύτων λόφων φαίνεται σειρά τάφων ἀνεωγμένων καὶ σεσυλημένων· τινῶν δὲ τούτων αἱ θῆκαι εἰσι μαρμαρίναι καὶ τεχνικώτατα ἐξεργασμένοι· ἀλλὰ καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν γενομένην ἀρχαιοσυλίαν ὑπολείπονται πλεῖστοι ἄλλοι τάφοι πρὸς ἐξερεύνησιν, ἐξ ὧν προσδοκῶ πλούτον καλλιτεχνικῶν κειμηλίων καὶ ἐπιγραφῶν πολυτίμων· διὸ καὶ συνιστῶ εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐταιρείαν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν μερῶν τούτων συστηματικῶς καὶ ἐπιμελῶς· διότι καὶ Ἄ. τοῦ Κιττίου, ὅπου εἶνε ἡ θέσις *Θήτη* καὶ ὁ ναὸς τῶν τῆς Θεοτόκου Εἰσοδίων, ὑπάρχουσι πολλοὶ τάφοι ἀρχαῖοι καὶ συνοικισμὸς παλαιός. Ἀλλὰ καὶ Δ. τοῦ

Λαμπρικᾶ, μεταξύ Κίτσι και Λαμπρικᾶ, ὅπου ἡ θέσις λέγεται Σκάλα και εὐρίσκεται τὸ ποιμνιοστάσιον Δάβαρη εὐρέθη τάφος. ἐν ᾧ ἦν πλάξ ἐνεπίγραφος. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὄνομα Κίτσι σημειωτέον και τοῦτο· ἡ θέσις αὕτη ἐλέγετο πρότερον, ὡς ἐμφαίνεται ἐν τῇ παλαιότερῳ κτηματολογίῳ τοῦ τόπου ἐκείνου, *Κίκυ*, καθ' ἃ διεβεβαίωσε με ὁ κ. Παππασιδέρης ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ Ἐλεγκτικῆς Συνεδρίου και ἐκ Κορωπίου τὸ γένος ἔλκων· διὸ και τινες προέδωσαν εἰς τὴν εἰκασίαν, ὅτι ἐνταῦθα ἦν ὁ ἀρχαῖος δῆμος *Κίκυννα*. Καὶ ὁ Milchhöfer τοποθετεῖ τὴν *Κίκυνναν* παρὰ τὸν Σφηττὸν (Κορωπίον) ἐν τῇ Ἄ. κλιτύϊ τοῦ Ὑμηττοῦ· ὁ δὲ Löper τάσσει μὲν τὴν Κίκυνναν εἰς τὴν τριττὴν τοῦ ἄστεως και σχετίζει αὐτὴν πρὸς τὸ γένος τῶν Κυνηδῶν και πρὸς τὸν Κύννειον Ἀπόλλωνα, ἀλλὰ και κατὰ τὸν Löper τὸ ἀρχαιότατον ἱερὸν τῶν Κυνηδῶν ἔκειτο παρὰ τὰς Ἀλάς ἐν τῇ Ν. ἄκρᾳ τοῦ Ὑμηττοῦ. (Πρόβλ. *Mith. d. Deut. arch. Institut. in Athen.* 17 (1892) σελ. 393.)

Ἄλλὰ τὸ εὐρεθὲν ἐκεῖ ψήφισμα τῶν *Λαμπιρέων*, μονονουχίβοξ, ὅτι ἐκεῖ ἦν ὁ δῆμος *Λαμπτραί*· τὸ ψήφισμα δὲ τοῦτο εὐρεθὲν ὅπου ὁ ναὸς τῆς Θεοτόκου Εἰσοδίων ἵστοῦ Κίτσι τὸ πηγᾶδι, εἶχεν ὡδε·

«Κηφισόδωρος εἶπεν, ἐψηφίσθαι Λαμπιρέυσι, ἐπειδὴ Φιλοκῆδης φιλότιμός ἐστιν εἰς τὰς θυσίας και τὰ κοινά, ὧν μέτεστιν αὐτῷ ἐν τῷ δῆμῳ, ἐπαινέσαι Φιλοκῆδην Ἀριστάρχου Ἀχαρνέα φιλοτιμίας ἕνεκα και δοῦναι αὐτῷ ἀτέλειαν και νέμειν αὐτῷ κρέα ἐν τοῖς ἱεροῖς, οἷς ἂν θύωσιν οἱ δημόται *Λαμπιρέασι* καθάπερ *Λαμπιρέυσι*» (CIA, Π¹ 582)· οὕτω δὲ ἀνευρέθη και τὸ τοπικὸν ἐπίρρημα *Λαμπιρέασι* (=ἐν Λαμπτραῖς), ὅπερ τέως ἀθησαύριστον ἦν ἐν τε τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου και ἐν τῷ τῶν κυρίων ὀνομάτων Λεξικῷ τοῦ Pape-Benseler.

Ἐν Λαμπτραῖς κατὰ τὸν Παυσανίαν ἦν και ὁ τάφος τοῦ Κραναοῦ διότι ὁ περιηγητὴς ἱστορεῖ τάδε· «Κραναὸν δ' ἐξέβαλεν Ἀμφικτίων κηδεστὴν ὄντα· φυγόντα δ' αὐτὸν σὺν τοῖς στασιώταις εἰς τὸν δῆμον τὸν *Λαμπιρέα* (γρ. *Λαμπιρέων*)

ἀποθανεῖν τε αὐτοῦ καὶ ταφῆναί φασι· καὶ ἔστι καὶ εἰς ἐμὲ ἐν τοῖς Λαμπιρεῦσι Κραναοῦ μνημα».

Περὶ τῶν ἐπιτυμβίων ἐπιγραφῶν τῶν Λαμπιρέων πρὸλ. Κουμανούδη ἀρ. 744-780. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐκεῖ εὐρημάτων πρὸλ. Milchhöffer Mitth. d. deut. arch. Institut 12 (1887) καὶ ἐν σελ. 105 περὶ τοῦ ἐκεῖ εὐρεθέντος ἐπιτυμβίου μνημείου, ὅπερ ἀπεικονίζει ἔνοπλον ἱππέα ἐπὶ θυμοειδοῦς καὶ γενναίου ἵππου καὶ ὑπεράνω τούτου Σφίγγα.

ΒΑΡΗ—ΑΝΑΓΥΡΟΣ

Ὁ Leake καθορίσας τὰ τρία τῶν Δ. ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς ἀκρωτήρια, τὸν Ζωστήρα, τὴν Ἀστυπάλαιαν καὶ τὸ Σούνιον, ἀναζητεῖ τὸν Ἀνάγυρον, τὰς Θοράς, τὰς Λαμπιράς καὶ τὴν Αἰγυλίαν μεταξὺ τοῦ Ζωστήρος καὶ τῆς Ἀστυπαλαίας· καὶ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ Ζωστήρος γράφει τὰ ἐξῆς· «Ὀλίγον τι Ἀ. τοῦ Ζωστήρος κεῖται ἕτερον τι ἀκρωτήριον, ὅπερ νῦν ἔκ τινων ἀλυκῶν ἐν τῷ ὁμωνύμῳ κόλπῳ Ἀλυκαὶ καλεῖται· ἐνταῦθά εἰσι σπουδαῖα ἐρείπια δήμου, ἅτινα ὀλίγον ἄνωθεν τῶν τῶν ἀλυκῶν βόθρων ἀρχόμενα μέχρι τοῦ Μετοχίου τῆς Βάρης ἐκτείνονται. Ἐν Βάρῃ εὐρέθη τεμάχιον ἀγάλματος ἱππέως ὡς καὶ ἄλλα τινὰ λείψανα· ἐνταῦθα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Chandler εὐρίσκετο ἐπιγραφή τις σὺν τῷ ὀνόματι Ἀναγυράσιος· καὶ κατὰ τὴν περιγραφὴν δὲ τοῦ Στράβωνος (IX, 390, φαίνεται, ὅτι ὁ δῆμος Ἀναγυροῦς ἦν, ὅπου νῦν ἡ Βάρη· μεταξὺ δὲ τῆς Βάρης καὶ τῆς παραλίας κεῖνται τεθραυσμένοι κίονες, οἵτινες ἴσως ἀνήκον εἰς τὸν ναὸν τῆς μητρὸς τῶν Θεῶν, ὃς ὑπὸ τοῦ Παυσανίου μνημονεύεται (A', 31,1).

Καὶ ὁ Stuart δὲ ἐπισκεφθεὶς τὴν Αἰξωνὴν ζητεῖ κατόπιν τὸν Ἀνάγυρον· παρέχει δὲ περὶ τῆς Αἰξωνῆς τὴν πολῦτιμον εἰδησιν, ὅτι τὸ ὄνομα Αἰαονα εἶνε ἀκόμη προσκεκολλημένον εἰς τὴν ἀρχαίαν ταύτην θέσιν.¹⁾

¹⁾ Πρὸλ. καὶ Cramer Geograph. and historical description of ancient Greece vol. II. σ. 370 (1828).

Καὶ ἔκ τινος δὲ ἀποσπάσματος Πλάτωνος τοῦ κωμικοῦ, σωζομένου παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ (Η'. 33) φαίνεται ὅτι ὁ δῆμος Ἀναγυροῦς ἦν ἐπὶ τῆς παραλίας:

ὁδί μὲν Ἀναγυράσιος ὀρφῶς ἐστί σοι

οἶδ' ᾧ ὁ φίλος Μυνίσκος ἔσθ' ὁ Χαλκιδεύς·

Πρόβλ. παρὰ τῷ αὐτῷ (7, 138) Ἀθηναίῳ καὶ Ἀναγυροῦν-τόθεν τοὺς κορακιῶντας (ἦτοι τοὺς ἀγρεύοντας ἰχθῦς τοὺς κορακίους).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Leake, Chandler, Stuart. Ἡμεῖς δ' ἐπεσκέφθημεν τὴν Βάρην ἢ Ἀναγυροῦντα προχωροῦντες ἐκ τῆς Κορωπῆς ἢ ἀπόστασις εἶνε τρίωρος· εἶνε δὲ ἡ Βάρη συνοικισμὸς ἐκ 30 οἰκογενειῶν, ἐν ᾧ καὶ ναῖσκος καὶ σχολεῖον δημοτικόν· ἀποτελοῦσι δὲ τὸν συνοικισμὸν οἱ ἐπίμορτοι καλλιεργηταὶ τῶν κτημάτων τῆς μονῆς Πετράκη, ἧς τὰ κτήματα κατέχουσι πᾶσαν τὴν πρὸς Ἀ. τοῦ Ἀνύδρου Ὑμηττοῦ κλιτὸν καὶ τὴν πεδιάδα πᾶσαν μέχρι τῆς τοποθεσίας, ἣτις καλεῖται Κίτσι, ἐνθα τὸ περιώνυμον φρέαρ· εἶνε δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Βάρης μέχρι Κιτσίου ἀπόστασις ὑπὲρ τὰ 7 χμ. Ἡ κοιλὰς αὕτη εἶνε γραφικωτάτη, πλαισιουμένη ἐκ Δ. Β. καὶ Ἀ. ὑπὸ λόφων θαλερῶν κλιμακῆδὸν συνεχομένων. Σημειωτέον δὲ καὶ τοῦτο· τῶν Ἀ. κλιτύων τοῦ Ἀνύδρου Ὑμηττοῦ ὅσαι μὴ ἀνήκουσιν εἰς τὴν κοινότητα τῆς Κορωπῆς διαμένουσι γυμναὶ καὶ ἀρχιμῶδεις· τὸ δὲ ὑπαγόμενον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μονῆς, ἅτε ἐπιμελῶς φυλαττόμενον, κατέστη θαλερὸν ἐκ πευκῶνων ἀραιῶν μὲν, ἀλλ' εὐθαλῶν· οἱ καλλιεργηταὶ δ' ὄμως τῆς Βάρης εἰσὶν ἔτι ἐν τῇ πρωτογόνῳ καταστάσει καὶ οἰκοῦσιν ἐν βυπρααῖς καὶ στενοχώροις καλύδαις. Διατηρεῖ δ' ἔκει προσέτι ἡ μονὴ καὶ Μετόχιον, ἐν ᾧ διαρκῶς μένει ἀντιπρόσωπος αὐτῆς μοναχός.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς ἀρχαιότητας παρατηρήσαμεν τὰ ἐξῆς· οἱ τεθραυσμένοι κίονες, οὓς ὁ Leake εἶδε, σφίζονται καὶ νῦν παρὰ τὸν ναῖσκον τοῦ χωρίου· ἢ πρὸς Δ. τοῦ ναοῦ μάνδρα ἀπετελέσθη ἐκ λίθων μετετνηγεμένων ἐξ ἀρχαίων κτιρίων· ἔτι δὲ εἰς ἀπάσας σχεδὸν τὰς τῶν χωρικῶν καλύδας εἰσὶν ἐντετοιχισμένα

τοιαῦτα ὑλικά ἀρχαῖα, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὰς αὐτὰς αὐτῶν ἐχρησιμοποιήθησαν. ἱκανά.

Ἐν τῷ οἰκίσκῳ τοῦ ἱερέως εἰσὶν ἐντετοιχισμένοι δύο πλάκες ἐπιτύμβιοι μετὰ ῥοδάκων κεκοσμημένοι καὶ ἐνεπίγραφοι, ὧν ἐν τῇ ἐτέρᾳ περισώζονται τὰ γράμματα..ΙΣΤΟΜΑΧΗ. Ἐν δὲ τῇ εἰσόδῳ τοῦ οἰκίσκου Γεωργ. Κηρύκου ὑπάρχει μετενηγεμένη βάσις ἀρχαίου ἀγάλματος ἐπιτυμβίου, ἐφ' ἧς σώζεται τῆς ἐπιγραφῆς ὁ τελευταῖος στίχος, «ἀνέθηκεν», τοῦ δὲ προτελευταίου στίχου τὰ γράμματα δὲν περιεσώθησαν πάντα, τὰ δὲ περιλειπόμενα ἱκανῶς ἐξίτηλα κατέστησαν.

Πρὸς δὲ ἀνὰ τὴν πεδιάδα τὴν πρὸς Δ. καὶ Ν. τοῦ χωρίου φαίνονται πανταχοῦ λίθοι κατεσπαρμένοι μεγάλοι καὶ καλῶς κατεργασμένοι, λείψανα κτιρίων ἀρχαίων. Ἡ δὲ δυσμόθεν ἦτοι ἐκ τοῦ Ζωστήρος καὶ τοῦ ἀγ. Νικολάου εἰς τὸ χωρίον εἴσοδος εἶνε στενὴ καὶ ἀποτελεῖ οἶονεὶ πύλην· διότι οἱ ἑκατέρωθεν τῆς εἰσόδου ταύτης λόφοι, οἵτινες εἰς ἀρκετὸν ὕψος αἴρονται, ὁ πρὸς Β. καὶ ὁ πρὸς Ν., συγκλίνουσιν ἐνταῦθα καὶ ἐκ τῆς συγκλίσεως τούτων ἡ δίοδος στενοῦται· ἐν τῷ στενῷ δὴ τούτῳ σώζεται ἐν μὲν τῷ κρασπέδῳ τοῦ Ν. λόφου τμήμα μεγαλοπρεπὲς ἀρχαίου τείχους ἰσοδομικῶς κατεσκευασμένον καὶ ἀρίστης τέχνης ἐξ ὀγκωδεστάτων λίθων. Τούτου τὸ μὲν ὕψος σώζεται εἰς 3 μ., τὸ δὲ μῆκος περὶ τὰ 10. Ἀπέναντι δ' αὐτοῦ ἐν τῷ κρασπέδῳ τοῦ Β. λόφου περισώζεται α' μὲν ἡ βάσις τείχους, οὗ τὸ μὲν μῆκος ἐκτείνεται εἰς 300 μ. τοῦ δὲ ὕψους σώζεται μόνον 1 μ. ὅσον δηλαδὴ ὕψος ἔχουσιν οἱ λίθοι τοῦ πρώτου δόμου. Ἐν δὲ τῷ Ἀ. τοῦ τείχους τούτου ἄκρῳ καὶ ὀλίγον τι ὑψηλότερον σώζεται τμήμα τείχους ἐκ πελωρίων λίθων, οἱ οἱ τῶν Κυκλωπέων τειχῶν· τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Κυκλωπέου τείχους ἔχει μῆκος μὲν 8 μ., ὕψος δὲ 2, οἱ δὲ λίθοι αὐτοῦ, ἐξ ὧν σύγκειται, τινὲς ἔχουσι μῆκος 2 μ., ὕψος ὑπὲρ τὸ 1 μ. καὶ πλάτος ἢ πάχος 0,60.

Τὰ τείχη δὲ ταῦτα τὰ πανάρχαια, τὰ ἑκατέρωθεν τοῦ στενοῦ, φαίνεται, ὅτι ὑποδομήθησαν ἐκεῖ, ἵνα ἐξασφαλίσωσι τὸν δῆμον ἐκεῖνον ἀπὸ τῶν ἐκ τῆς Δ. θαλάσσης πειρατικῶν

ἢ ἐχθρικών ἐπιδρομῶν· διότι ἂν ἀναμνησθῶμεν τῆς πρὸ τοῦ Θησέως πολιτικῆς τῶν Ἀττικῶν καταστάσεως, μανθάνομεν, ὅτι καὶ οἱ ὄμοροι δῆμοι ἐχθρικῶς ἀλλήλοις διέκειντο, πολλάκις δὲ καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐπολέμουν καὶ ἐπιδρομὰς ἐποιούντο.

Καὶ ἐν τῇ πρὸς τὴν θάλασσαν δὲ κλιτύϊ τοῦ Ν. λόφου παρατηρεῖ τις ἀφθονίαν ἀρχαίου ὕλικου κατειργασμένου, ἕπερ εἶνε κατεσπαρμένον εἰς εὐρείας ἐκτάσεις· ἐκεῖ δὲ βλέπει τις ἐν μεγάλῃ ἐκτάσει σειρὰν τειχῶν, ὧν τινῶν μὲν σώζονται μόνον οἱ πρῶτοι δόμοι, τινῶν δὲ καὶ πλείονες· πρὸς δὲ διακρίνονται τὰ κρηπιδώματα πολλῶν ναῶν, ἅπερ ἄριστα διατηροῦνται· τὰ δ' ἄλλα ὕλικά τῶν ναῶν εἰσιν ἐν τοῖς πέριξ κάτερριμμένα· τὰ λείψανα δὲ ταῦτα τῶν ἀρχαίων κτιρίων παρακολουθεῖ τις Ν. τοῦ χωρίου εἰς ἕκτασιν μείζονα τοῦ χιλιομέτρου· ἀλλὰ καὶ περαιτέρω καὶ παρὰ τὴν θάλασσαν ἄλλα λείψανά εἰσι διεσκορπισμένα· καὶ ἐν τῷ βυθῷ δὲ τῆς θαλάσσης, τῆς χαριέντως ἐκεῖ κολπουμένης, οἱ ναυτικοὶ διακρίνουσιν ἐρείπια κτιρίων ἀρχαίων, ὡς διεβεβαίου με ὁ ἐκεῖ φύλαξ τῶν ὄψεων τῆς Μονῆς καὶ λίαν ἔμπειρος τῶν διαφόρων ἐκεῖ τοποθεσιῶν Νικόλ. Σπυρογιάννης· ἐξ οὗ δύναται τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι καθίζησῖς τις τοῦ ἐδάφους συνέβη καὶ ἡ θάλασσα κατέκλυσε τὴν γῆν, τοῦ κόλπου αὐτῆς βαθύτερον εἰς τὴν χέρσον εἰσχωρήσαντος.

Ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἀ. τοῦ χωρίου σώζονται κρηπιδώματα τείχους καὶ ἄλλα λείψανα κτιρίων ἀρχαίων παρατηροῦνται. Περὶ δὲ τοῦ ἠκρωτηριασμένου ἀγάλματος ἵππεως, περὶ οὗ μνείαν ποιεῖται ὁ Leake, γίνεται λόγος καὶ ἐν Mitth. d. deut. arch. Inst, in Athen 4 (189) σελ. 302.—Τὴν ἠκρωτηριασμένην δὲ τούτου εἰκόνα βλέπει τις ἐν τῷ τέλει τοῦ εἰρημένου τόμου· ἔτι καὶ νῦν δὲ παρὰ τὸν ναὸν εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ χωρίου κεῖται τὸ τεμάχιον τοῦτο ἀπεικονίζον ἵππεα τεθνεῶτα· εἶνε δὲ ἐξ Ἰμμηττίου μαρμάρου· ὁ ἵππεὺς φορεῖ βραχὺν χιτῶνα, οὗ τῶν πτυχῶν τὰ ἴχνη ἔτι διακρίνονται· ἡ ἀριστερὰ χεὶρ ἦτο πρὸ τοῦ σώματος τεταμένη καὶ τὰς ἡνίας κρατοῦσα· ὁ τόπος τῆς εὐρέσεως καὶ ἡ τέχνη αὐτοῦ βεβαιούσι τὴν εἰκα-

σίαν, ὅτι ἐπιτύμβιον μνημεῖον ἦν καὶ οὐχὶ ὕστερον τῶν ἀρχῶν τοῦ Ε' αἰῶνος ποιηθέν.

Διὸ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία πρέπει νὰ ἐξερευνήσῃ περισσότερο τὸν τόπον ἐκεῖνον, ἔνθα ὁ ἀρχαῖος δῆμος Ἀναγυροῦς ἔκειτο, ἐξ οὗ κατὰ τὸν Ἡρόδοτον κατήγετο ὁ γενναϊότατος Εὐμένης, ὁ μάλιστα διαπρέψας ἐν τῇ μάχῃ τῆς Σαλαμῖνος (Ἡρόδ. Η', 93. Εὐελπιστῶ, ὅτι ἡ σκαπάνη τοῦ ἀρχαιολόγου ἐκεῖ πλεῖστα εἰς φῶς θέλει φέρει· ἐκεῖ θέλουσιν εὐρεθῆ ἐπιγραφὰι πολύτιμοι, ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα τῶν καλλίστων καὶ εὐκλεῶν τῆς Ἀττικῆς χρόνων καὶ θέλουσι καθορισθῆ τὰ ἐξαισία ἐκεῖνα τείχη. ὧν τινα εἰς παλαιοτάτους χρόνους ἀνάγονται, τῶν λεγομένων Κυκλωπέων οὐδὲν διαφέροντα.

Περὶ τῶν ἐν Βάρῃ εὐρημάτων πρὸς καὶ Milchhöfer Mitth. d. deut. arch. Instit. in Athen 13 (1888) σελ. 360-2.

Περὶ τῶν ἐπιγραφῶν τῶν Ἀναγυρασίων ὄρα Κουμανούδη 227-238 καὶ Ραγκαθῆ Ἐπιγρ. 1843-1852 IG 582-585. 111, 200 B. 217· 293· 353· 408· 800 B.

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ὄνομα, ὅπερ ἔλαβεν ὁ δῆμος Ἀναγυροῦς¹⁾, εἰς τὴν Ἐρεχθηΐδα φυλὴν ἀνήκων, σημειωτέον, ὅτι οὕτως ὠνομάσθη ἐκ τοῦ φυτοῦ, ὅπερ ἀνάγυρος ἐλέγετο· τὸ φυτὸν δὲ τοῦτο εἶχε τὴν ἰδιότητα νὰ ἀποπνέῃ δεινὴν δυσσομίαν, ὅτε τις ἤπτετο αὐτοῦ· ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «τὸν ἀνάγυρον κινεῖν· μὴ κίνει τὸν ἀνάγυρον» (πρὸς καὶ Ἀριστοφάν. Λυσιστ. 68.)

ὁ γοῦν ἀνάγυρός μοι κεινηῖσθαι δοκεῖ.

Περὶ ἐργος δὲ νὰ ἴδω, ἐὰν καὶ σήμερον φύεττι ἐκεῖ τὸ φυτὸν τοῦτο ὁ ἀνάγυρος, ἐξ οὗ τὸ ὄνομα ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος δῆμος

¹⁾ Τὰ ἐπιρρήματα Ἀναγυρουντόθεν Ἀναγυρουντάδε, Ἀναγυροῦντι (= ἐκ Ἀναγυροῦντι)· ὁ δημότης Ἀναγυράσιος κατὰ τὸ Φλιοῦς - Φλιάσιος, ἐν ᾧ Ραμνοῦς - Ραμνούσιος, Ὀποῦς - Ὀπούντιος καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ Ἀναγυράσιος, ἡ δὲ γυνὴ ἐξ Ἀναγυρασίων.

ἔλαθεν. ἠρώτησα τοὺς χωρικούς, ἐὰν φύεται καὶ νῦν παρόμοιόν τι φυτόν, οὗ τὰς ἰδιότητας ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Διοσκορίδου (Γ', 117, 167) ἔχομεν: «ἀνάγυρος βαρύσμος ἰσχυρῶς· » ἄνθος κράμβη ἑοικὸς· καρπὸς ἐν κερατίοις μικροῖς, τὸ σχῆμα » γεφρῶν, ποικίλος, στερεός· ὁ δὲ καρπὸς ἐσθιόμενος ἔμετον συν- » τόνως ποιεῖ· «κινεῖν τὸν ἀνάγυρον» ἐπὶ τῶν ἐπισπωμένων ἑαυ- » τοῖς κακὰ» *Παροιμ. π. Σουίδ.* Καὶ τῷ ὄντι ἐβεβαίωσάν με, ὅτι πολλαχοῦ φύεται τοιοῦτον βρωμόχορτον καὶ ὑπεσχέθησαν νά μοι στείλωσι κατὰ τὸ ἔαρ δείγματα τοῦ φυτοῦ τούτου, οὗ τρία εἶδη διακρίνουσιν.

ΑΜΑΡΟΥΣΙΟΝ - ΑΘΜΟΝΟΝ.

Ἡ 'Αθμονία ἢ τὸ "Αθμονον¹⁾ ἦν δῆμος ἀνήκων εἰς τὴν Κεκροπίδα φυλήν· ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ ὑπῆρχε πανάρχαιον ἱερὸν τῆς Οὐρανίας Ἀφροδίτης, ὅπερ οἱ Ἀθμονεῖς ἐπίστευον, ὅτι εἶχεν ἰδρυθῆ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Πορφυρίου (Παυσαν. Α', 14, 7). Ἐπίσης εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἐλατρεύετο ἐν τῷ εἰρημένῳ δήμῳ ἢ Ἀρτεμις ἢ Ἀμαρούσια· ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δ' ἀποδεικνύεται, ὅτι τὸ "Αθμονον ἔκειτο ἐγγὺς τοῦ νῦν Ἀμαρουσίου, ὅπερ εἶνε θαλερώτατον χωρίον ἐπὶ τοῦ Β. μέρους τῆς Ἀθηναϊκῆς πεδιάδος, 7 Ἀγγλικὰ μίλια ΒΑ. τῶν Ἀθηνῶν καὶ 1 1/2 Ν. τῆς Κηφισιάς. Τὸ νῦν χωρίον προφανῶς διετήρησε τὴν ἐπωνυμίαν τῆς Ἀμαρουσίας Ἀρτέμιδος, ἣτις ἐν τῇ ἀρχαιότητι λίαν ἐλατρεύετο ἐνταῦθα· τὸ ἐπίθετον δὲ τοῦτο τῆς θεᾶς σὺν τῷ χρόνῳ ἐκνικῆσαν ἐξέδαλε τὸ κύριον τοῦ δήμου ὄνομα· τὰ δὲ Ἀμαρούσια, ἢ ἑορτὴ τῆς θεᾶς, ἐωρτάζοντο τόσον δημοτε-

¹⁾ Ἐλέγετο "Αθμονον, Ἀθμονία καὶ Ἀθμονή· τὰ δ' ἐπιρρήματα ἐξ αὐτοῦ, Ἀθμονάζε καὶ Ἀθμονιάζε (Ἀθμονία), Ἀθμονοῖ (παρὰ τὸ "Αθμονον) καὶ Ἀθμονῆσι (παρὰ τὸ Ἀθμονή)· ὁ δημότης ἐλέγετο Ἀθμοεὺς οὗ τὸ θηλ. Ἀθμονίς· ὁ Ἡσύχιος ἐσημειώσατο καὶ τὸ ῥ. ἀθμονάζειν, τὸ εἰς δῆμον ἀφικνεῖσθαι τῆς Ἀττικῆς· ἀλλὰ γραπτίον Ἀθμονάζειν, τὸ εἰς Ἀθμονον, δῆμον τῆς Ἀττικῆς, ἀφικνεῖσθαι.

λῶς καὶ πανηγυρικῶς. ὥστε καὶ οἱ τῶν Ἀθηνῶν κάτοικοι με-
τειχόν τῆς ἑορτῆς αὐτῆς.

Ἡ δὲ Ἀμαρουσία, τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ
τὸν Παυσανίαν εἶχε σχέσιν πρὸς τὸ ἐν Εὐβοίᾳ χωρίον Ἀμά-
ρυνθον· τὸ ἐπίθετον Ἀμαρύσιος παρὰ τὸ Ἀμάρυνθος ἐγένετο,
ὡς Τρικορύσιος παρὰ τὸ Τρικόρυθος· ἐν τῷ Ἀμαρύνθῳ δὲ
τούτῳ, ὅπερ χωρίον ἀπεῖχεν ἑπτὰ στάδια τῶν τειχῶν τῆς
Ἐρετρίας, οἱ Εὐβοεῖς ἐτέλουν ἑορτὴν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀμαρου-
σίας Ἀρτέμιδος, εἰς ἣν προσήρχοντο οἱ Ἐρετριεῖς καὶ οἱ Κα-
ρύστιοι (LIVIUS XXXV, 38)· ἐπιγραφὴ¹⁾ δ' ἐν τῷ ἱερῷ τῆς
θεᾶς ἐδεδαίου, ὅτι 3000 πεζοί, 600 ἵππεις καὶ 60 ἄρματα ἤρχοντο
ἐκ τῆς Ἐρετρίας ἐν πομπῇ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς θεᾶς, ἐν ἣ
καὶ ἀθλητικοὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο (Σχολιαστ. Πινδ. Ὀλ. γ', 159).

Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀθμονεῖς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς ἱστορεῖ ὁ
Παυσανίας, ἐτίμων μεγάλως τὴν Ἀμαρυσίαν Ἀρτεμιν καὶ
κατὰ τὴν ῥῆσιν τοῦ περιηγητοῦ «ἑορτὴν δὲ καὶ Ἀθηναῖοι τῆς
Ἀμαρυσίας ἄγουσιν οὐδὲν τι Εὐβοέων ἀφανέστερον» (Παυσ.
Α' 31, 1). Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν δὲ μανθάνομεν, ὅτι καὶ ἐν
Ἀθμόνῳ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀμαρυσίας Ἀρτέμιδος ἀγῶνες
ἀθλητικοὶ ἐτελοῦντο· διότι ἐπιγραφὴ ἐν Ἀμαρουσίῳ εὐρεθεῖσα
περιέχει ψήφισμα τοῦ τῶν Ἀθμονέων δήμου, ἵνα χρυσῷ στε-
φάνῳ στεφανωθῶσιν ἄρχοντές τινες τιμώμενοι διὰ τὸν ζῆλον,
μεθ' οὗ τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα ἐξεπλήρωσαν· ὁ δὲ στέφανος
κατὰ τὸ ψήφισμα ἔδει ν' ἀνακηρυχθῆ ἐν τῷ τῶν Ἀμαρυσίων
ἀγῶνι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἐπιγραφὴ φαίνεται μοι ἀξιοσημείωτος,
παρατίθεμαι αὐτήν, ὡς ἔχει: «Θεοί· Θεοδωρίδης εἶπεν· ἐπειδὴ
οἱ μεράρχαι, οἱ ἐπ' Ἀντικλέους ἄρχοντος, καλῶς καὶ φιλοτί-
μως τῶν θυσιῶν ἐπεμελήθησαν καὶ τῶν κοινῶν, δεδόχθαι τοῖς
δημόταις στεφανῶσαι τοὺς μεράρχας, τοὺς ἐπ' Ἀντικλέους

¹⁾ «Τῆς Ἐρετρίας κώμη ἐστὶν ἡ Ἀμάρυνθος ἀφ' ἑπτὰ σταδίων τοῦ τεί-
»χους· τὴν δὲ δύναμιν τῶν Ἐρετριέων, ἣν ἔσχον ποτέ, μαρτυρεῖ ἡ στήλη, ἣν
»ἀνέθεσαν ποτε ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀμαρυνθίας Ἀρτέμιδος· γέγραπται δ' ἐν αὐτῇ,
»τρισχιλίους μὲν ὀπλίταις, ἑξακοσίους δὲ ἵππευσιν, ἐξήκοντα δ' ἄρμασι ποιεῖν
τὴν αομπήν» Στράβ. Χ, σελ. 448.

ἄρχοντος, Χαιρεφάνην Χαριάδου, Διονυσοφάνην Διονυσοδώρου, Λυκόφρονα Λυκίσκου, Ἀντιφῶντα Ἀριστομάχου, Λύσιππον Λυσίου, Σμικυθίωνα Φ. ΛΑΝΘΟΥ χρυσῶ στεφάνῳ ἀπὸ πεντακοσίων δραχμῶν ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τοὺς δημότας καὶ ἀνειπεῖν Ἀμαρουσίων τῶ ἀγῶνι, ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα ἐν στήλῃ». (CIA, II, 580).

Περὶ τοῦ τεμένουσ τῆς Ἀμαρουσίας Ἀρτέμιδος μαρτυροῦσι δύο ἐπιγραφαὶ δηλοῦσαι τὰ ὄρια τούτου· τῶν ὀροσῆμων δὲ τούτων λίθων ὁ μὲν ἀνευρέθη ΝΔ. τοῦ Ἀμαρουσίου ἐν τῇ θέσει Πέλικα· ἡ ἐπιγραφή δ' αὕτη, ἣτις τὸ πρῶτον ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Dodwell, εἶνε κεχαραγμένη δι' ἀρχαϊκῶν γραμμάτων τοῦ προευκλιδείου ἀλφαβήτου ἔχουσα ὡδε: «*Ἥρος Ἀρτεμιδος τεμενος Αμαρουσιας*» = ὄρος τεμένουσ Ἀρτέμιδος Ἀμαρουσίας· (πρὸβλ. CIA, I, 526¹).

Ἀλλὰ καὶ ὁ Lolling ὀλίγον τι πρὸ τοῦ 1880 ἀνεῦρε καὶ ἕτερον λίθον ἐνεπίγραφον ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἱερὸν τῆς αὐτῆς θεᾶς· ἡ μαρμαρίνη δ' αὕτη πλάξ (0,20×0,16) εἶνε ἐντετοιχισμένη εἰς τὴν Δ. πλευρὰν καὶ ἀριστερᾶ τῆς θύρας ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ ἁγ. Νικολάου παρὰ τὴν ἔπαυλιν Χωματιανοῦ-Λογοθέτου· ἡ θέσις δ' ἐκεῖ τυγχάνει καὶ νῦν ἀλσώδης· ὁ δὲ Lolling παραδᾶλλον τὸ νέον ὀρόσημον καὶ τὸ παλαιὸν εἰκάζει ὅτι τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς ἐγγὺς τῶν εἰρημένων θέσεων ἔκειτο· ἀλλ' ἐγὼ νομίζω, ὅτι ἡ μὲν ἐν τῷ ναΐσκῳ τοῦ ἁγ. Νικολάου ἐντετοιχισμένη πλάξ εἶνε μετενηγεμένη ἄλλοθεν, καταλληλότερα δὲ θέσις διὰ τὸ ἱερὸν τῆς θεᾶς ἦθελεν εἶνε ἡ τοῦ Πέλικα ΝΔ. τοῦ Ἀμαρουσίου περὶ τὰ 500 μ. ἀπέχουσα· ἐκεῖ ἡ θέσις εἶνε ἐφ' ὑψηλοῦ, ἡ ἀποψις εὐρεῖα καθ' ἅπαν τὸ τῶν Ἀθηνῶν πεδίον, καὶ μεγαλοπρεπῆ λείψανα ἀρχαίου μεγάλου μνημείου· ἐν τῇ θέσει ταύτῃ νῦν εὐρίσκεται ἡρειπωμένος ναΐσκος τῆς

¹) Ὁ Ῥαγκαδῆς (Antiquités Helleniques I σελ. 219 1842) γράφει, ὅτι ὁ λίθος ἐφ' οὗ ἡ ἐπιγραφή, προσεκομίσθη αὐτῷ ὑπὸ τινος φιλαρχαίου ἐκ τοῦ μέρους ἐνθα ἐφυλάσσετο χρησιμεύων νὰ διαφωτίζη κατὰ τρόπον λίαν διαφέροντα σημεῖα τῆς ἀρχαίας τοπογραφίας.

Πανηγίας, ἣτις καλεῖται Νεραντσιώτισσα· μέρος τοῦ κρηπιδώματος αὐτοῦ εἶνε ἀρχαῖον, τὸ στῶμα τοῦ ναΐσκου ἐξ ἀρχαίου ὕλικου, ὡς καὶ ἡ ἀγία τράπεζα. Ἐν τῇ Δ. πλευρᾷ τοῦ ναοῦ ἢ τῷ προνάῳ κίωνων μαρμαρίνων ἀρραδδῶτων τμήματα τὴν θύραν ἀποτελοῦσι· καὶ ἐν τοῖς τοίχοις δὲ λίθοι μαρμάρινοί εἰσιν ἐνωκοδομημένοι· ἐντὸς προσέτι τοῦ ναοῦ ὑπάρχει κιονοκράνου Ἰωνικοῦ λείψανον, ὡς καὶ ἐπιστυλίου.

Ἐν λαμπροτέρῳ δ' ἔτι καὶ μᾶλλον περιόπτῳ θέσει καὶ ὑψηλοτέρῳ ὑπάρχει ὁ ναΐσκος τοῦ ἀγ. Ἰωάννου, δεσπόζων ὅλου τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου καὶ ἔχων ὀρίζοντα μεγαλοπρεπέστατον ὁ ναΐσκος ὑκοδόμηται ἐπὶ κρηπιδώματος ἀρχαίου μεγαλοπρεποῦς, ὕπερ καταφαίνεται ἐν τῇ ΝΔ. πλευρᾷ· τὰ δὲ κονιάματα δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ ἴδῃ τις, ἐὰν καὶ ἄλλο τι ἀρχαῖον λείψανον εἶνε ἐντετοιχισμένον. Ἀ. δὲ τοῦ ναΐσκου περὶ τὰ 50 βήματα εὐρίσκεται τεμάχιον μαρμάρου Πεντελησίου λίαν ὀγκῶδες, λείψανον ἐκ μεγαλοπρεποῦς μνημείου· ἐντεθαμμένον δὲ πολὺ ἐντὸς τῆς γῆς, δεῖται περισκαφῆς τινος, ἵνα διακριθῇ ἂν εἶνε κιονόκρανον ἢ κορμὸς ἀγάλματος.

Παραλλήλως δὲ πρὸς τοὺς δύο εἰρημένους ναῖσκους καὶ Ἀ. αὐτῶν εὐρηγνται καὶ ἄλλοι δύο ναῖσκοι ἐξ ὕλικου ἀρχαίου ἢ ἀρχαίων ναῶν ἰδρυμένοι· καὶ πρῶτον ὁ ναΐσκος τῶν ἀγ. Ἀναργύρων περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων κυπαρίσσων πρὸς Ἀ. περὶ τὰ 300 μέτρα εἶνε ἐπὶ ἀρχαίου κτιρίου, παρατηροῦνται δὲ καὶ ἐν τῷ προνάῳ τούτου ἱκανὰ λείψανα μνημείου ἀρχαίου.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς σχεδὸν γραμμῆς καὶ Ν' Α. τοῦ χωρίου εὐρηγνται ὁ ναὸς τῶν Ταξιαρχῶν καὶ ἐκεῖ βλέπει τις πλείστα λείψανα ἀρχαίων μνημείων· λίθοι κογχίται ὀρθογώνιοι, τετράγωνοι, κίωνων μαρμαρίνων τεμάχια, κρηπιδώματα μεγαλοπρεπῆ, μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἦν σπουδαῖον ἀρχαῖον ἱερόν.

Ν' Α. δὲ καὶ τούτου τοῦ ναΐσκου ὑπάρχει ὁ τῶν ἀγ. Θεοδώρων ἐν ἄλσει δρυῶν ὑψικόμων καὶ μακροβίων· πρὸ τοῦ ναΐσκου βλέπει τις πλάκα μαρμαρίνην μετ' ἀετώματος μεγαλοπρεπῆ ἱπιτυμβίου μνημείου, ἐφ' οὗ σώζεται τῆς ἐπιγραφῆς λείψανον.

... ΟΚΛΗΣΑΘΜΟΝΕΥΣ, πρὸς δὲ καὶ ἄλλο ὕλικόν ἐν τῷ
προνώῳ ἐντετοιχισμένον.

Κατὰ τὸν Ἀριστοφάνη φαίνεται, ὅτι τὸ ἀρχαῖον "Αθμονον
ἐφημίζετο διὰ τὴν ἀμπελουργίαν καὶ τὸν καλὸν οἶνον, ὡς καὶ
νῦν τὸ Ἀμαρούσιον, ὅπερ διεδέχθη τὸν ἀρχαῖον ἐκείνον δῆ-
μον, θάλλει ἐν μέσῳ ἀμπελώνων καὶ ἐλαιώνων καὶ τῆς ἄλλης
χλωρίδος. Κατὰ τὸν κωμικὸν ὁ πλαστὸν ὄνομα ἔχων Τρυγαῖος
ὁ Ἀθμονεύς καταγίνεται εἰς τὴν ἀμπελουργίαν καὶ οὐχὶ εἰς
συκοφαντίας καὶ ἄλλας μηχανορραφίας.

Τρυγαῖος Ἀθμονεύς, ἀμπελουργὸς δεξιός,
οὐ συκοφάντης οὐδ' ἐραστὴς πραγμάτων·

(Ἀριστοφάν. *Εἰρήν.* 190 καὶ 919.)

Ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς ἀνευρεθέντων ὀνομάτων Ἀθμο-
νέων, ἀξιοσημείωτος φαίνεται μοι *Πιστοκλῆς Πισθηταίρου*· τὸ
ὄνομα δὲ τοῦτο ὑπομνηστικὴν τὸ πρόσωπον, ὅπερ παρέχουσιν
οἱ Ὀρνιθες τοῦ Ἀριστοφάνους· ὥστε ὁ κωμικὸς οὐχὶ πρῶτος
εἰσήγαγε πλάσας τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλ' ὑπῆρχεν ἐν τῇ χρήσει·
ἀλλ' ἀρὰ γε ἐκ τοῦ Ἀθμονέως τούτου ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ
κωμικὸς νὰ πλάσῃ καὶ τὸ ἐαυτοῦ πρόσωπον; ἢ ἐπιγραφή
δὲ, ἐν ἣ εὐρέθη ὁ *Πιστοκλῆς ὁ Πισθηταίρου Ἀθμονεύς*, ἀνεκα-
καλύφθη ἐν τῷ ναῶ τῶν ἀγ. Θεοδώρων Ν.Α. τοῦ Ἀμαρουσίου
καὶ εἶνε κεχαρκαμένη ἐν ἐπιτυλίῳ ἐκ μαρμαροῦ Πεντελη-
σίου. Σημειωτέον δὲ καὶ τούτο· ἢ μὲν ἐπιγραφή διέσωσε τὴν
γραφὴν *Πισθηταίρος* (=πιστὸς ἐταῖρος), τὰ δὲ κείμενα τοῦ
Ἀριστοφάνους ἔχουσι *Πεισθηταίρος*, οἱ δὲ ἐκδύονται ἀδυνατοῦν-
τες νὰ νοήσωσι τὴν σύνθεσιν τούτων εἰκάζουσι *Πεισεταίρος!*

Περὶ τῶν ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ τοῖς πέριξ εὐρημάτων πρβλ.
Milchhöfer Mitth. d. deut. arch. Institut. in Athen 13 (18
88 σελ. 351-, *Κουμανούδη ἐπιτυμβ. Ἐπιγρ. Ἀθμονέων ἀρ.*
67-95· *Ross* σελ. 56 *CIA. II*, 1723-1727· καὶ *Ραγκαδῆ*
ἀρ. 1339 1346.

ΦΛΥΑ—ΧΑΛΑΝΔΡΙΟΝ

Ὁ δῆμος Φλύα ¹⁾ τὸ πρῶτον ἀνήκεν εἰς τὴν Κεκροπίδα φυλὴν, ὕστερον δὲ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἡσυχίου μετετάχθη εἰς τὴν Πτολεμαΐδα (Παυσ. Α', 5, 5). ὁ μέγας ποιητής, Εὐριπίδης, ἦν τέκνον τοῦ δήμου τούτου, καθ' ἃ διδάσκει ὁ Ἄρποκρατίων ἢ ἀρχαία Ἀττικὴ οἰκογένεια τῶν Λυκομηδῶν εἶχεν ἱερὸν ἐν Φλύα διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μυστικῶν τελετῶν· ὁ ναὸς οὗτος πυρποληθεὶς ὑπὸ τῶν Περσῶν ἀνεκακίσθη καὶ ἐκοσμήθη γραφαῖς ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνήκοντος εἰς τὸ γένος τῶν Λυκομηδῶν (Πλούτ. β. Θεμιστ. 1). Ἐνταῦθα ἦν ὠακῦτως καὶ ἱερὸν τοῦ Δαφνηφόρου Ἀπόλλωνος, ἐν ᾧ διετηρήθη γραφὴ τις ἀναφερομένη εἰς τοὺς χορούς, οἵτινες ἐτελοῦντο ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Δηλίου Ἀπόλλωνος ἐν Ἀθήναις ὑπὸ ἐπιφανῶν πολιτῶν ἐνδυομένων Θηραϊκῆς ἐσθῆτας (Ἀθῆν. Χ σελ. 424 Γ). Ὁ γενναῖος Ἀθηναῖος Λυκομήδης ὁ Αἰσχραίου, ὁ πρῶτος ἐπ' Ἀρτεμισίῳ καὶ ἐν Σαλαμῖνι ναῦν τῶν Περσῶν κυριεύσας καὶ τὸ ἀριστεῖον λαβὼν ἀφιέρωσε τὰ ἐμβλήματα τοῦ ἀλόγτου ἐχθρικοῦ πλοίου τῷ Δαφνηφόρῳ Ἀπόλλωνι ἐν Φλύα (Πλούτ. β. Θεμιστοκλ. ²⁾ 15, Ἡρόδοτ. Η', 11). Τὰ ὄργια τῆς Μεγάλης Θεᾶς ἐνέχοντα καὶ Βακχικὰ μυστήρια λέγεται, ὅτι ἐωρτάζοντο ἐν Φλύα καὶ πρὶν ἔτι τὰ ἐν Ἐλευσῖνι μυστήρια ἰδρυθῶσιν· Μεγάλη δὲ Θεὰ ἦν ἡ Γῆ, ὡς μανθάνομεν ἐκ τοῦ Παυσανίου (Α', 31, 1). Ἡ Γῆ λέγεται, ὅτι ἐγένετο ἡ μήτηρ τοῦ Φλύου (Παυσ. Δ', 1, 5), ⁴⁾ ἀφ' οὗ καὶ

¹⁾ Ἐλέγετο Φλύα καὶ Φλυή καὶ τὰ ἐπιρρ. Φλύαθεν καὶ Φλυῆθεν, Φλυῆσι καὶ Φλύαζε, Φλυεὺς δὲ ὁ δημότης.

²⁾ «Ὅτι τοῦ Λυκομηδῶν γένους μετεῖχε δῆλός ἐστι· τὸ γὰρ Φλυῆσι τελεστήριον, ὅπερ ἦν Λυκομηδῶν κοινόν, ἐμπρησθὲν ὑπὸ τῶν βαρβάρων αὐτὸς ἐπεσκεύασε καὶ γραφαῖς ἐπεκόσμησεν, ὡς Σιμωνίδης ἱστόρηκεν».

³⁾ «Πρῶτος μὲν οὖν λαμβάνει ναῦν Λυκομήδης ἀνὴρ Ἀθηναῖος τριηραρχῶν, ἧς τὰ παράσημα περικύψας ἀνέθηκεν Ἀπόλλωνι Δαφνηφόρῳ».

⁴⁾ Εἰς Μεσσήνην τὰ ὄργια τῶν Μεγάλων Θεῶν κομίζει Καύκων ὁ Κελαῖνου τοῦ Φλύου· Φλύον δὲ αὐτὸν Ἀθηναῖοι λέγουσι παῖδα γῆς εἶναι· ὁμολογεῖ δὲ σφίσι καὶ ὕμνος Μουσαίου Λυκομήδαις ποιηθεὶς εἰς Δήμητρα.

ὁ δῆμος Φλύα τὸ ὄνομα ἔλαβεν· Ἀθηναῖός τις ὀνόματι Κίρων ἐκέκτητο ἀγρὸν ἐν Φλύα ταλάντου ἀξίας (Ἰσαῖος Η', 35). Ἡ περὶ χώρα ἦν δασώδης καὶ θάλλουσα κατὰ τὸν Σενέκαν (Hippolyt. 27), ὡς καὶ σήμερον θαλερώτατον καὶ εὐδρον εἶνε τὸ χωρίον Χαλάνδρι· τὴν θαλερότητα καὶ εὐφορίαν τῆς ἀρχαίας Φλύας προσδηλοῦσι μὲν καὶ αἱ λατρευόμεναι ἐκεῖ θεότητες, ἡ Γῆ ἢ τῶν πάντων μήτηρ, ὁ Διόνυσος ὁ Ἀνθίας, ἡ Δημήτηρ ὡς Ἀνησιδώρα, Ἀπόλλων ὁ Δαφνηφόρος καὶ Ζεὺς ὁ Κτήσιος. (1). Ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα Φλύα τὴν εὐδρίαν καὶ ἀφθονίαν τῶν παραγωγικῶν τῆς φύσεως δυνάμεων δηλοῖ· (Πρὸς Φλέω Φλέων (ὄνομα τοῦ Βάκχου) Φλεὺς-Φλοῖος, Φλειώ, (ὄνομα Βάκχης), Φλοιά (ὄνομα τῆς Περσεφόνης), φλύω (ἀναφλύω— Ἀνάφλυστος), fluo-flumen, φλιδάω καὶ φλυδάω (σφριγῶ ἐκ τῆς πληθώρας λίπους καὶ χυμῶν), Φλιοῦς καὶ Φλειοῦς (οἰνόφλυξ, φλύκταινα). Ἡ θέσις τῆς ἀρχαίας Φλύας ἐπεβεβαιώθη ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν, ὅτι ἔκειτο ἐν τῷ νῦν Χαλανδρίῳ ἢ καὶ ὀλίγον τι νοτιώτερον αὐτοῦ· ὡς δὲ ἡ ἀρχαία Φλύα, οὕτω καὶ νῦν τὸ Χαλάνδριον εἶνε χωρίον εὐθαλέστατον, εὐδρον, καὶ εὐφορον, κείμενον Β'Α. τῶν Ἀθηνῶν περὶ τὰ 5 Ἀγγλ. μίλια, τῆς δὲ Κηφισιάς Ν'Α. περὶ τὰ 4 Ἀγγλ. μίλ. Ἐν μιᾷ τῶν ἐπιγραφῶν μνημονεύεται κτήμα, ὅπερ ἔκειτο ἐν τοῖς μεθορίοις τοῦ Ἀθμόνου καὶ τῆς Φλύας (χωρίον Ἀθμονοῖ καὶ Φλυῆσι CIA III, 61 A στήλη II στίχ. 13)· τὸ δὲ Ἀθμονον ἐβεβαιώθη, ὅτι ἦν παρὰ τὸ νῦν Ἀμαρούσιον 4 χμ. Β. τοῦ Χαλανδρίου.

Ὡσαύτως μεταξὺ Χαλανδρίου καὶ Ἀμαρουσίου εὐρέθη λίθος ἐνεπίγραφος κτήματος ὑποθηκευμένου εἰς τὸν τῶν Φλυέων δῆμον· (CIA, II 1113 καὶ Ditt. Syll. 819 ὅρος χωρίου προικὸς Ἴπποκλείαι Δημοχάρους Λευκονοιῶς T. ὄσων

1) «Φλυεῦσι δ'ἔστιν Ἀπόλλωνος Διονυσοδότου καὶ Ἀρτέμιδος Σελασφόρου βωμοί, Διονύσου τε Ἀνθίου καὶ Νυμφῶν Ἰσμηνίδων καὶ Γῆς, ἣν Μεγάλην θεὸν ὀνομάζουσι· ναὸς δ'ἕτερος ἔχει βωμοὺς Δήμητρος Ἀνησιδώρας καὶ Διὸς Κτησίου καὶ Τιθρωνῆς Ἀθηναῖς καὶ Κόρης Πρωτογόνης καὶ Σεμνῶν ὀνομαζομένων θεῶν» (Παυσ. Α', 31, 1.)

πλείονος ἄξιον, Κεκροπίδαις ὑπόκειται καὶ Λυκομήδαις καὶ Φλυεῦσιν)· ἐξ οὗ δῆλη γίνεται καὶ ἡ στενὴ σχέσις τῶν Λυκομηδῶν καὶ τῶν Φλυέων.

Ν. τοῦ Χαλανδρίου ὑπάρχουσι πολυάριθμοι τάφοι ἀρχαῖοι, ὧν τινες μετ' ἐπιτύμβιων ἀναγλύφων (πρβλ. καὶ CIA, II, N, 2646. . . . ΛΟΣ ΦΛΥΕΥΣ). Καὶ ἐντὸς τοῦ Χαλανδρίου διακρίνει τις λείψανά τινα ἀρχαιότητος καὶ εὐρήματα· εἰσερχόμενος τις ἐξ Ἀμαρουσίου εὐθὺς διακρίνει πρὸ τῶν θυρῶν ἐνίων οἰκιῶν ὀγκώδεις λίθους, τετραγώνους ἢ ὀρθογωνίους, λείψανα κτιρίων ἀρχαίων ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ὁδῷ τῇ ἐκ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀ. εἰς τὴν ἀγ. Παρασκευὴν ἀγούση πικρατηρεῖ τις ἱκανὰ λείψανα μαρτυροῦντα τὸν πάλαι συνοικισμὸν ἐνταῦθα· καὶ ἐν τῷ κέντρῳ δὲ τοῦ χωρίου περὶ τὸν ναὸν τοῦ ἀγ. Κωνσταντίνου καὶ ἀγ. Νικολάου σημειωτέον τὰ ἐξῆς· α' τὸ κρηπίδωμα τοῦ κωδωνοστασίου τοῦ νῦν ναοῦ ἀπετελέσθη ἐξ ὑλικοῦ ἀρχαίου· β' μεγίστην μαρμαρίνην πλάκα ἐπιτύμβιον, μετ' ἀναγεγλυμμένου μεγάλου ἀμφορέως, οὗ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀναγινώσκει τις . . .

. . . «ορος Μνησιστράτου Λευκ/ονοεύς».· Εἰσι δὲ καὶ ἄλλα γράμματα, ἀλλὰ ἱκανῶς ἐξίτηλα γενόμενα δυσανάγνωστα κατέστησαν. γ' ἐν τῷ Δ καὶ Ν. πλευρᾷ τοῦ ναοῦ ὑπάρχουσι κίονες δύο ἠκρωτηριασμένοι καὶ ἄλλα τινὰ τεμάχια ὑλικοῦ ἀρχαίου.

Τὰ εὐρήματα δὲ ταῦτα οἱ χωρικοὶ μοι διηγήθησαν ὅτι εὐρέθησαν ἐν τῷ κτήματι τοῦ Σπυρίδ. Τσιμίνη Ν. τοῦ χωρίου καὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς μεταξὺ τῆς Παναγίας Μαρμαριωτίσσης καὶ τῆς Παναγίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς. Πρὸ τῆς οἰκίας δὲ αὐτοῦ τοῦ Τσιμίνη, Ν τοῦ ναοῦ ἔστηκεν ἀνάγλυπτος πλάξ μετὰ δύο προσώπων ἠκρωτηριασμένων· διότι λείπουσιν αἱ κεφαλαὶ αὐτῶν· τὸ μὲν ἐν εἶνε γυνὴ φυσικοῦ μεγέθους καλῆς τέχνης ἐκδηλουμένης ἐν τε τῇ ῥυθμικότητι τῶν μελῶν καὶ ἐν τῇ ἀμφιέσει καὶ τῇ πτυχώσει αὐτῆς· φορεῖ διπλοὺν χιτῶνα καὶ ἱμάτιον, οὗ τὸ καταπίπτον κράσπεδον κρατεῖ διὰ τῆς χειρός. Τοῦ ἐτέρου προσώπου οἱ πόδες ἄρχονται ἀπὸ τοῦ μέσου τῆς παραστάσεως· ὥστε ἀπεικονίζε παιδίον παρὰ τὸ πλευρὸν καὶ

τόν κόλπον τῆς μητρός· τίς οἶδε τί μητρικὸν φίλτρον ἐξεδήλου τὸ τῆς μητρός πρὸς τὸ τέκνον βλέμμα καὶ πόσον χάριεσσα ἦν ἢ τοῦ .ου πρὸς τὴν μητέρα τρυφερὰ καὶ γλυκεῖα ἐνατένις. Καὶ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐν τῷ κτήματι αὐτοῦ ὡσαύτως εὐρέθη.

Ν. δὲ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς 10' ἐντὸς τῆς μεγάλης ἀμπέλου τοῦ Κουλουριώτου σφίζεται κτίριον μαρμαρίνον ἀρχαῖον, ὅπερ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν μετεδλήθη εἰς ναὸν τῆς Εὐαγγελιστρίας, ἣτις καλεῖται *Παναγία ἢ Μαρμαριώτισσα*· ἔσχε δὲ τὸ ὄνομα τοῦτο πάντως, ἐπειδὴ τὸ ἀρχαῖον κτίριον εἶνε πεποιημένον ἐκ λαμπροῦ μαρμάρου Πεντελησίου· τοῦ ναΐσκου ἢ ἐσωτερικῆς βάσις εἶνε εἰς τὸ βάθος τῆς γῆς καὶ εἰς αὐτὴν καταβαίνει τις 2 1/2 μέτρα περίπου· ἐν τῷ ναΐσκῳ διακρίνει τις ἴχνη τοιχογραφιῶν καὶ ἐν τῇ κόγχῃ πρὸ τῆς ἀγ. τραπέζης τὴν θεομήτορα κρατοῦσαν ἐν ταῖς ἀγκάλας τὸν Χριστόν.

Τὸ ἀρχαῖον κτίριον, τὸ εἰς τὸν χριστιανικὸν ναὸν μεταποιηθὲν, ἔχει μῆκος νῦν καλῶς διασωζόμενον ἐν τῇ Β. καὶ Ν. πλευρᾷ περὶ τὰ 5 μ. Ἐν ταῖς κῦτκίς πλευραῖς δικτηρεῖται τὸ ὕψος τοῦ κτιρίου ἀκέραιον ὑπὲρ τὴν γῆν εἰς ὕψος ὑπὲρ τὰ 2 μ. καὶ δόμων σειραὶ σώζονται 3· ἕκαστος τῶν μαρμαρίνων ὀγκολίθων τοῦ δόμου ἔχει μῆκος 7 ποδῶν, ὕψος 2 1/2 καὶ πάχος 2· οἱ λίθοι τεχνικώτατα τετμημένοι καὶ ἄριστα λελαξευμένοι. Ἐν τῇ Δ. πλευρᾷ ὑπάρχει ἢ εἴσοδος τοῦ ναΐσκου ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὕλικου κατεσκευασμένη· καὶ τὸ στρώμα δὲ τοῦ ναΐσκου ἀποτελεῖται ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν· καὶ πρὸ τοῦ ναΐσκου βλέπει τις τεμάχια κιόνων κκτεριμμένα ἢ καὶ ἐντετοιχισμένα ἐν τῇ Δ. πλευρᾷ.

Ἡ δὲ στέγη εἶνε θολωτὴ ἐξ ὀγκωδῶν μαρμαρίνων παχυτάτων πλακῶν, σφηνοειδῶς τετμημένων, καὶ ἐντεχνιότατα συνηρμοσμένων, ὧν τὸ μὲν μῆκος εἶνε 1-1 1/2 μέτρ., τὸ πλάτος 2 ποδῶν καὶ τὸ πάχος 1 1/2 ποδῶν.

Δι' ἑνδεκα δόμων ἢ σειρῶν ἐκ τοιούτων μαρμαρίνων πλακῶν ἀπηρτισμένων συμπληροῦται ἢ θολωτὴ στέγη κομψῶς καὶ ἀσφαλέστατα συνηρμοσμένη. Κατὰ τὸν Fraser τὸ ἀρχαῖον κτί-

ριον ἦν τάφος θολωτός· Ν'Α. δὲ τῆς Μαρμαριωτίσσης $\frac{1}{4}$ περι-
 ρίπου τῆς ὥρας ὑπάρχει ὁ ναὸς τῆς Παναγίας, τῆς Ζωοδόχου
 πηγῆς· πρὸ τούτου εἶνε κατερριμμένος κιονίσκος μαρμαρίνος
 ἀνευ ἐπιγραφῆς τινος· αἱ παραστάδες τῆς τοῦ ναοῦ εἰσόδου
 ἀπετελέσθησαν ἐκ μαρμαρίνων ὀρθογωνίων λίθων μήκους 2
 μετρ. ὧν ὁ μὲν ἔχει πλάτος ἑνὸς ποδός, ὁ δ' ἕτερος ἡμίσεος
 ποδός μετὰ γλυπτῶν κοσμημάτων· ἐπὶ τῆς πλατυτέρας τούτων
 μαρμαρίνης παραστάδος διακρίνονται τὰ ἀρχικά γράμματα
 δύο στίχων, τὰ δ' ἄλλα ἐντοιχισμένα δὲν φαίνονται· ὁ ναΐ-
 σκος εἶνε ἰδρυμένος ἐπὶ τῶν ἀρχαίων κρηπιδωμάτων, καὶ ἡ
 ΝΔ. πλευρὰ ἐνέχει ἀρκετοὺς ἀρχαίους ὀγκολίθους· ἀλλὰ καὶ
 κατὰ γῆς πρὸ τῆς Ν. καὶ τῆς Δ. πλευρᾶς εἰσι πολλοὶ ὀγκόλι-
 θοὶ τετράγωνοι κατερριμμένοι· ὁ ναΐσκος εὐρίσκειται ἐν μέσῳ
 ἀμπελώνων καὶ ἐλαιῶνος.

ΒΔ. τοῦ ναΐσκου εἶνε τὸ κτῆμα τοῦ ἐκ Χαλανδρίου Τσαν-
 τήλα, ὃς πρὸ τινων ἐτῶν φρεωρυχῶν ἐκεῖ ἀνεῦρεν ἀρχαίου
 κτιρίου κρηπιδώματα καὶ θεμέλια ἐξ ὀγκωδῶν λίθων.

Ἐπιτυμβίους ἐπιγραφᾶς Φλυέων ἐδημοσίευσεν καὶ ὁ Ross,
 ἐξ ὧν ἀξιοσημείωτον κρίνομεν τὴν ἑξῆς·

Τηλέμαχος | Σπουδοκράτους | Φλυεύς·
 ὃ τὸν ἀειμνήστου ἀρετᾶς παρὰ πᾶσι πολίταις
 κλεινὸν ἔπαινον ἔχοντι ἄνδρα ποθεινότατον
 παισὶ φίλῃ τε γυναικί· τάφου δ' ἐπὶ δεξιά, μήτερο,
 κεῖμαι, σῆς φιλίας οὐκ ἀπολειπόμενος.

Πρὸβλ. καὶ Ῥαγκαβῆ καὶ Κουμνούδη ἀριθμ. ἐπιγρ. 1236-1265 περὶ
 των ἐν Χαλανδρίῳ εὐρημάτων πρὸβλ. καὶ Milchhöfer Mitt. d. archInst.
 Ath. 13 (1888) σελ. 252-3.

ΓΑΡΓΗΤΤΟΣ - ΘΕΣΙΣ ΓΕΡΑΚΑ.

Γαργηττός και νῦν καλεῖται ἡ τοποθεσία Ἄ. τοῦ Ἄμαρουσίου ὑπὲρ τὰ 5 χμ. καὶ Ν. τῆς Μονῆς Πεντέλης ἢ μᾶλλον τοῦ Ἄ. αὐτῆς κειμένου μεγάρου τῆς δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐθείας τῆς ἀγομένης ἐκ τοῦ εἰρημένου μεγάρου μέχρι τῆς ἀγ. Θέκλης ἢ τοῦ Γέρακα, ὅπου ὁ σιδηροδρομικὸς σταθμὸς· ἡ τοποθεσία αὕτη οὕτω μνημονεύεται ἐν τοῖς ἀρχαίοις καὶ τῷ κτηματολογίῳ τῆς Μονῆς, ἣς εἰς τὴν δικαιοδοσίαν ὑπάγεται καὶ κτήσεις οὕσα τυγχάνει ὥστε διτηρήθη τὸ τοῦ ἀρχαίου δήμου ὄνομα Γαργηττός¹⁾, ὅπερ ὁ λαὸς ἀπλοποιῶν Γαρητιὸν λέγει ἢ καὶ Καρητιόν, ὑπὸ δὲ τοῦ Cramer (1828) μνημονεύεται Κραβάτο· ὁ δῆμος οὗτος ἦν ἡ πατρὶς τοῦ φιλοσόφου Ἐπικούρου καὶ ἐν αὐτῷ λέγεται, ὅτι ἐτάφη ὁ Εὐρυσθεὺς (Στράβ. VIII, σελ. 377).

Ἐν τῷ Γαργηττῷ νῦν εἶνε συνοικισμὸς τις, ὃν ἀνήγειρεν ὁ τῶν κτημάτων τῆς Μονῆς ἐνοικιαστής, ὅστις μετὰ πολλῆς φιλοπονίας καὶ δραστηριότητος καλλιιεργεῖ τὴν περιφέρειαν ταύτην, σπείρων καὶ φυτεύων ἀμπελῶνας· ἡ τοποθεσία τοῦ Γαργηττοῦ εἶνε ἐξαιρετός, ὁ ὀρίζων ἐξ αὐτῆς διαπλοῦται μέγιστος καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα τῶν Μεσογαίων καὶ τὴν τῶν Ἀθηνῶν μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ τῆς Αἰγίνης· ὁ Λυκαθηττός ἐκεῖθεν φαίνεται ὡς κῶνός τις καλλιτεχνικώτατος· ἐκεῖθεν καθορᾶ τις καὶ τὴν Ἄ. καὶ τὴν Δ. κλιτὸν τοῦ Ὑμηττοῦ· ἀλλ' ἀρχαιοτήτων λείψανα ὀλίγιστα βλέπει τις ἐνταῦθα· ἐντὸς τοῦ τετελισμένου συνοικισμοῦ εὕρηται ναῖσκος τις (οἱ Ἅγιοι Πάντες) ἠρειπωμένος· οὗτος εἶνε ἐκτισμένος ἐπὶ βάσεων ἀρχαίου μνημείου καὶ ἐν τοῖς τοίχοις αὐτοῦ ὑπάρχει ὕλικὸν ἀρχαῖον· καὶ ἐξωθεν δὲ τοῦ συνοικισμοῦ Ἄ. βλέπει τις σειρὰν πελωρίων

¹⁾ Τὰ ἐπιρρήματα Γαργηττόνδε, Γαργηττοί (=ἐν Γαργηττῷ). Κατὰ τὸν Ἡσύχιον «γάρρα=κίγαιρος».

ὀγκολίθων, στρώμα τείχους καὶ ἴσως ἐνταῦθα ἦν ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἀρχαίου δήμου· ἄλλα τινὰ λείψανα ἀρχαῖα κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν μου δὲν παρετήρησα οὐδὲ οἱ καλλιεργηταὶ συνήντησάν τι λόγου ἄξιον κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τῶν ἀμπελοφυτειῶν καὶ τὴν ἄροσιν τῶν ἀγρῶν.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πλουτάρχου (β. Θησεῶς 13) ὁ Γαργηττός καὶ ἡ Παλλήνη ἦσαν ὁμοροὶ καὶ ἤπτοντο τῆς ὁδοῦ, ἣτις ἐκ τῶν Μεσογείων ἤγεν εἰς τὸ ἄστυ διὰ τοῦ στενοῦ, τοῦ μεταξὺ τῶν ἀποληγουσῶν ἀποφυάδων τοῦ Βοιλησσοῦ καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ὄντος· (πρὸς βλ. καὶ Φιλόχορ. πρὸς τῷ Σχολιαστῇ τοῦ Εὐριπίδ. Ἰππολύτ. 35). Ὡστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν ταύτην καὶ ὁ Γαργηττός καὶ ἡ Παλλήνη παρετείνοντο μέχρι τῆς νῦν σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, ὅπου ὁ σταθμὸς *Γέρακα*.

Καὶ σήμερον δὲ ἡ δικαιοδοσία τοῦ Γαργηττοῦ καὶ τῆς Μονῆς Πεντέλης φθάνει μέχρι τοῦ *Γέρακα* καὶ Ἀ. ὁμορεῖ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν πρὸς τὸ *Χαρβάτι*, τὴν ἀρχαίαν Παλλήνην.

Παρὰ τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ *Γέρακα* νῦν εὐρίσκει τις πολλὰ σημεῖα τοῦ ἀρχαίου δήμου παρὰ τὴν ἐκεῖ οἰκίαν, ἣτις ἀνήκει εἰς τὴν εἰρημένην Μονήν, καὶ ἐν ἣ διαμένει ὁ ἐνοικιαστὴς τῶν κτημάτων βλέπει τις: α' κτίριον, οὗ αἱ βάσεις σώζονται καὶ οἱ λίθοι ἰσοδομικῶς εἰσιν ἐκτισμένοι· ἄλλοι δὲ λίθοι ὀγκώδεις εἰσὶ κατερριμμένοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πώρινοι. β' πρὸ δὲ τῆς οἰκίας τριῶν κιόνων τμήματα· Δ. δὲ τοῦ σταθμοῦ εἶνε πλᾶξ μαρμαρίνη πηχεῖα τετράγωνος. Ἐπι δὲ καὶ δυτικώτερον τοῦ σταθμοῦ περὶ τὸ $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας παρὰ τὴν Α. πλευρὰν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς σπουδαῖα λείψανα κτιρίων ἀρχαίων, κείμενα καταντικρὸ τοῦ ναοῦ τῆς ἀγ. Θεκλής.

Αἱ ἐπιγραφαὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων διέσωσαν ψήφισμα τῶν Ἀθηναίων πρὸς τιμὴν τοῦ ἐπωνύμου ἀρχοντος, ὃς ἦν *Γαργήτιος*, ἐπὶ τῇ γενναιοδωρίᾳ καὶ εὐεργεσίᾳ, ἣν παρεῖχε τῇ πόλει ἐν τοῖς κρισίμοις καιροῖς τῆς σπανοσιτίας· τιμᾶται δὲ ὁ Μ. Οὐλίπιος Εὐδίοτος Λεῦρος δόγματι τῶν κρατίστων Ἀρεοπαγιτῶν πάσης ἀρετῆς ἕνεκα καὶ τῆς περὶ πατρίδα φιλοτιμίας ἣν* (ἐπέδειξεν) ἐν τε χρήμασι σιτωνικοῖς, οἷς ἀθρόως ἔδωκε

μυριάσι πέντε καὶ εἴκοσι καὶ τροφαῖς, αἷς ἐν τῇ μεγάλῃ σπᾶναι παρέσχεν» (CIA II(1) 687) διὸ καὶ προστάτης τῆς πόλεως καὶ κοινὸς εὐεργέτης προσαγορεύεται.

Ἐξ ἐπιγραφῆς δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ Ross γινώσκομεν τὸν ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων ἐπώνυμον ἐν Ἀθήναις ἄρχοντα

Μάρκον Αὐρήλιον Καλλιφρονα, τὸν καὶ Φροντεῖνον, Γαργήτιον, ὃν τιμῶσιν οἱ υἱοί. Ἴσως ἐντεῦθεν καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας Καλλιφρονᾶ.

Πρὸς δὲ τῷ 1837 ἐν Ἀθήναις καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Αἰόλου ἀνευρέθη ἐπιγραφή πρὸς τιμὴν τῶν θείων καὶ φιλαδέλφων αὐτοκρατόρων Μάρκου Αὐρηλίου Ἀντωνεῖνου καὶ Λουκίου Αὐρηλίου Οὐήρου, ἐπιμελητεύοντος Γναίου Λικινίου Ἀττικῶ Γαργητίου.

ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΚΥΝΗΓΟΣ—ΑΓΙΑ ΘΕΚΛΑ
ΣΤΑΥΡΟΣ—ΠΑΛΛΗΝΗ

Ἐπειδὴ ὁ Leake ἐξέφρασε τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Γαργηττὸς ἔκειτο ἐν τῇ Β. ἀποφυάδι τοῦ Ὑμηττοῦ, ὅπου νῦν ὁ ἄγ. Ἰωάννης ὁ Κυνηγός, ἐδέησε νὰ ἐπισκεφθῶ καὶ τὴν τοποθεσίαν ταύτην.

Ἐκ τοῦ Χαλανδρίου προχωρῶν τις Ἀ. μεθ' ἡμίσειαν ὥραν φθάνει εἰς τὴν τοποθεσίαν, ἀγίαν Παρασκευήν, ἐνθα πολλὰ πανδοχεῖα διότι ἐνταῦθα διασταυροῦνται αἱ ἐξ Ἀθηγῶν, Χαλανδρίου καὶ τῶν Μεσογειῶν ὁδοί. Ἐκεῖθεν δὲ πάλιν μεθ' ἡμίσειαν ὥραν ἀνέρχεται τις εἰς τὸν ἄγ. Ἰωάννην, κείμενον ἐπὶ ἐπιπέδου μικροῦ, ὄντος ἐπὶ τῆς ῥάχews τοῦ Β. πρόποδος τοῦ Ὑμηττοῦ· ἐνταῦθα ὑπάρχει ναῖσκος τις κακότεχνος Βυζαντιακῆς περιτετειχισμένος διὰ μάνδρας, περὶ ἣν ἔσωθεν στοαὶ συμφεώδεις, ἵνα ἐν αὐταῖς διανυκτερεύωσιν οἱ κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ναῖσκου (29 Αὐγούστου) ἀθροοὶ συρρέοντες εὐλαβεῖς προσκυνηταί· ἐν τινι δὲ ῥυπαρῷ δωματίῳ κατοικεῖ πρεσβύτης τις

¹⁾ Πρὸβλ. καὶ Κόμμανούδη Ἐπιγρ. Γαργηττίων ἀριθμ. 385-408.

εὐσεβής, ἵνα τὸν ναὸν καθαρῶς καὶ τὰς κανοήλας ἀνάπτῃ. Ἄλλὰ πρὸς τὴν κακοτεχνίαν τοῦ ναῖσκου καὶ τὴν ῥυπαρίαν τῶν λεγομένων οἰκημάτων ἀντίκειται ἡ μεγαλοπρέπεια τῆς φύσεως καὶ ἡ μαγεία τῆς ἀπόψεως· ἐκεῖθεν βλέπει τις Ἄ. μὲν τὸ πεδῖον τῆς Μεσογείου, τὸν Εὐβοϊκὸν κόλπον καὶ τὴν νῆσον Εὐβοίαν καὶ τὸ βλέμμα βυθίζεται εἰς τὸ ἀχανὲς τῆς θαλάσσης ἐκείνης· Δ. δὲ ὄλον τὸ πεδῖον τῶν Ἀθηνῶν πλαισιούμενον ὑπὸ τοῦ Βριλησσοῦ, τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Αἰγάλεω, οὐ περαιτέρω βλέπει τις τὸν Κιθαιρῶνα, τὴν Γεράνειαν, τῆς Πελοποννήσου τὰ ὄρη, ὧν ὑπερέχει ἡ Κυλλήνη χιονοσκεπής· ἀλλὰ τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ ἐκ τῆς ἀπόψεως τῶν πόρρω καὶ τῆς περισκοπήσεως τῶν ἐγγύς ἐφίσταται πρὸ τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ κατερρωγῆτος ἐκ τῶν λατομιῶν Ἀγχέσμου, ἐπὶ τοῦ ἡλιδαίου Λυκαβηττοῦ καὶ τέλος προσηλοῦται μετ' εὐλαθείας ἐπὶ τῆς σεμνῆς καὶ γεραρᾶς Ἀκροπόλεως καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς διαπρεπῶν καλλιτεχνημάτων.

Ὁ δὲ ναῖσκος τοῦ ἁγ. Ἰωάννου εἶνε βυζαντιακοῦ ῥυθμοῦ· αἱ βάσεις τῶν θόλων ἢ τοῦ τρουλίσκου στηρίζονται ἐπὶ κιόνων λεπτῶν Ἰωνικοῦ ῥυθμοῦ· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ τῆ Ν. πλευρᾶ παραρηρτημένη στοὰ στηρίζεται ἐπὶ κονίσκου μετ' ἄβακος ἀρχαίου Δωρικοῦ ῥυθμοῦ· τῆς Α. πλευρᾶς τὰ κρηπιδώματα ἀποτελοῦνται ἐξ ὀγκολίθων ἀρχαίων, ἄλλοι δὲ τοιοῦτοί εἰσιν ἐντετοιχισμένοι ἐν τῇ αὐτῇ πλευρᾶ· τὰ παχέα ἐπανειλημμένα κονιάματα δὲν ἐπιτρέπουσι νὰ διακρίνη τις, ἂν καὶ ἄλλο ὕλικόν ἀρχαῖον εἶνε ἐντετοιχισμένον· ὁ ναὸς δὲ καὶ ἡ περιοχὴ αὐτοῦ ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ χωρίου Διόπεσι, ἣτοι τῆς ἀρχαίας Παιανίας, ὡς καὶ πᾶσα ἡ Β' Α. κλιτὸς τοῦ Ὑμηττοῦ· ἡ κλίσις δὲ τῶν ἐκεῖ ὑδάτων ἀποτελεῖ τὰ ὄρια τῶν δύο χωρίων Διόπεσι καὶ Χαλανδρίου.

Κατὰ ταῦτα ἡ γνώμη τοῦ Leake, ὅτι ὁ Γαργηττὸς ἔκειτο, ὅπου νῦν ὁ ἅγιος Ἰωάννης, δὲν εἶνε ὀρθή· ἡ θέσις αὕτη, ὡς καὶ νῦν, ἀνήκεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἀρχαίας Παιανίας, τοῦ δήμου δηλαδὴ τοῦ Δημοσθένους.

Ἐκ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ καταβαίνει τις δι'

ἀτραπού πρὸς Β. καὶ ἐπὶ τῇ δημοσίᾳ ὁδῷ τῇ ἐκ Μεσογείων καὶ Παλλήνης ἐρχομένη συναντᾶ πολλὰ λείψανα ἀρχαιοτήτων. Ἡ θέσις ἐνταῦθα λέγεται Σταυρός, ὅπου πλησίον ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Θέκλης. Πρὸ τοῦ ναοῦ τούτου βλέπει τις τεμάχια κίονων μικρῶν καὶ μεγάλου κιονοκράνου Ἴωνικοῦ ῥυθμοῦ τεμάχιον, οὗ σώζεται ἢ ἕλιξ μόνη ἢ μᾶλλον τὸ ἐνδοθεν τῆς ἑλικος μέρος. Ὁ ναὸς πάντως ἐπὶ ἀρχαίου ἱεροῦ εἶνε ἰδρυμένος· καὶ πλεῖστον μέρος ἐκ τοῦ ὑλικοῦ ἐκείνου ἐντετοιχισμένον ἔχει κίονες μαρμάρινοι ῥαβδῶτοι καὶ ἀρράβδῶτοι, ὀγκόλιθοι πώρινοι πολλοὶ φαίνονται ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ ναοῦ κίων ὀλόλιθος ὕψους $2\frac{1}{2}$ μετρ. πλάκες μαρμάριναι παχεῖαι τετράγωνοι, ἄδακες κιονοκράνων, ἐφ' ὧν οἱ χριστιανοὶ κατόπιν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπέγλυψαν· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἁγία τράπεζα τοῦ νέου ἱεροῦ ἀποτελεῖται ἐξ ἄδακος μαρμαρίνου ἀρχαίου καὶ στηρίζεται ἐπὶ κιονίσκου ῥαβδῶτου Ἴωνικοῦ ῥυθμοῦ.

Ὅλιγον δὲ τι ΒΔ τοῦ ναοῦ τῆς ἁγ. Θέκλης σώζεται κίων ὀρθὸς ὕψους $3\frac{1}{2}$ μετρ. ἀρράβδῶτος καὶ μετ' ἐπιγραφῆς χριστιανικῶν χρόνων: ΚΑΤΙΣΟ.

Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Β. αἰρομένου λόφου φαίνονται θεμέλια κτιρίων ἀρχαίων.

ΣΤΑΥΡΟΣ - ΠΑΛΛΗΝΗ - ΧΑΡΒΑΤΙ.

Ἡ θέσις δ' ἐνταῦθα λέγεται Σταυρός, διότι ὀλίγον τι Ἀ. διασταυροῦνται αἱ τρεῖς ὁδοί, ἢ ἐκ τῆς Παλλήνης καὶ τοῦ Μαραθῶνος, ἢ ἐκ τῆς Παιανίας καὶ τῶν Μεσογείων, καὶ ἢ ἐκ τῆς Φλύας καὶ τῶν Ἀθηνῶν· αἱ δύο δ' αὖ τελευταῖαι διχάζονται ὀλίγον τι Δ. ὅπου ἡ θέσις ἁγ. Παρασκευῆ

Προχωρῶν δὲ τις Ἀ. ἐκ τοῦ Σταυροῦ καὶ ὑπερδᾶς τὴν ῥηθεῖσαν διασταύρων, τῶν ὁδῶν, ἔνθα καὶ ἡ κατοικία τοῦ ἐπὶ τῶν φόρων ὑπαλλήλου, καὶ μετ' ὀλίγον τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἀφικνεῖται μεθ' ἡμίσειαν ὥραν εἰς τὸ χωρίον Χαρ-

βάτι· τούτο δὲ γῶν εἶνε ἰδιωκτησίᾳ τοῦ Καλλιφρονᾶ, οἱ δὲ τοῦ χωρίου κάτοικοι, περὶ τὰς 40 οἰκογενείας, εἰσὶ τῶν κτημάτων καλλιεργηταί· ἀλλ' ἐν παραβολῇ πρὸς τοὺς τῆς Βάρης μορτίτας οὗτοί εἰσι μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι καὶ ἡ καλλιεργία ἐνταῦθα λίαν προηγμένη· ἀλλ' ἐντὸς μὲν τοῦ χωρίου ἀρχαῖον οὐδὲν βλέπει τις. Μόνον δ' ἐν τῇ θέσει *Ματρίγκα* πηγᾷ 20' Ἀ. τοῦ χωρίου βλέπει τις ὀλίγα λείψανα κτιρίου ἀρχαίου παρὰ τὸ γῶν λατομεῖον ὡς καὶ ὀλίγον τι δυτικώτερον αὐτῆς, ὅπου γῶν τὸ ἀσβεστοκάμινον, διακρίνονται κρηπιδωμάτων ἀρχαίων ἴχνη τινὰ καὶ τεμάχια μικρὰ λευκοῦ μαρμάρου. Ἀλλὰ σπουδαῖα λείψανα ἀρχαιοτήτων εἶδον $\frac{1}{4}$ δυτικῶς τοῦ χωρίου, ὅπου τὸ νεκροταφεῖον τοῦ συνοικισμοῦ ἐκεῖνου· ὁ ἠρειπωμένος χριστιανικὸς ναὸς εἶνε ἐκτισμένος ἐξ ὑλικοῦ ἀρχαίου· παρ' αὐτὸν διακρίνει τις πλάκα μαρμαρίνην μετὰ φαινωμάτων μεγάλην, πρὸς δὲ καὶ λίθους μεγάλους ὀρθογωνίους καὶ τετραγώνους· τὰ ἀρχαῖα κρηπιδώματα ἐμφαίνουσιν, ὅτι τὸ κτίριον ἦτο ἱκανῶς μέγα.

Ὡστε ἐνταῦθα μᾶλλον δεκτέον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Παλλήνης¹⁾ καὶ ἐξερευνητέον τὸ μέρος τοῦτο δι' ἀνασκαφῶν.

Τῆς Παλλήνης τὴν θέσιν ὑποδεικνύει πῶς καὶ ἡ τοῦ Ἡροδότου διήγησις (Α' 61), καθ' ἣν ὁ Πεισίστρατος μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καὶ ὀπαδῶν εἰς Μικροθῶνα προσωρμίσθη θηρέων ἐκ νέου τὴν τυραννίδα, ἣν πρὸ ἔνδεκα ἐτῶν οἱ Ἀλκμεωνίδαι κατέλυσαν· καὶ ἐφ' ὅσον μὲν ἐκεῖνος εἰς περισυλλογὴν χρημάτων καὶ στρατευμάτων κατεγίνετο, οἱ ἐν τῷ ἄστει οὐδένα λόγον τούτου ἐποιούντο· ἀλλ' ὅτε ἐπύθοντο, ὅτι ὁ Πεισίστρατος ἐπὶ τὸ ἄστυ ἤλαυνεν, οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖνοι στρατεύουσιν ἐπ' αὐτόν. τὰ ἀντίπικλα δὲ στρατεύματα συνηντήθησαν παρὰ τὴν Παλλήνην· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐκ τοῦ ἄστεως μετὰ τὸ ἄριστον ἐτράπησαν οἱ μὲν πρὸς ὕπνον, οἱ δὲ πρὸς τοὺς κύβους, ἐπεισπεσὼν ὁ Πεισίστρατος τρέπει τούτους εἰς φυγὴν καὶ μετὰ τοῦτο δι' ἐπι-

¹⁾ Καὶ τὸ ἐπίρρημα Παλλήνηθεν=ἐκ τῆς Παλλήνης.

τηδείων τεχνασμάτων και φιλοφρονημάτων επισπᾶται τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ και ἐξασφαλίζει τὴν τυραννίδα· κατὰ ταῦτα δὲ ἡ Παλλήνη, ἔνθα τὰ δύο ἀντίπαλα στρατεύματα συνηντήθησαν, φαίνεται, ἔτι ἔκειτο πλησιέστερον πρὸς τὰς Ἀθήνας ἢ πρὸς τὸν Μαραθῶνα· διότι προδήλως ὁ Πεισίστρατος πρότερος ἐξώρμησεν ἐκ τοῦ Μαραθῶνος ἢ οἱ Ἀλκμεωνίδαι ἐκ τοῦ ἄστεως· διὸ· και ὁ Leake δέχεται τὴν θέσιν τῆς Παλλήνης ἐν τῷ ἀνοίγματι τῷ μεταξὺ τοῦ Βριλησσοῦ και τοῦ Β. πρόποδος τοῦ Ὑμηττοῦ· ὥστε ἐγγὺς πού τοῦ νῦν νεκροταφείου. Τῷ Leake ἠκολούθησαν ὕστερον και οἱ ἄλλοι ἀρχαιολόγοι· ἀλλὰ τὰ ἐρείπια, ἅπερ ὁ Leake και ἄλλοι περιηγήται παρετήρησαν, φαίνεται, ὅτι ἦταν ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις μείζονος ἐκτάσεως και κάλλιον διατηρούμενα· ὁ Milchhöfer ἀποδέχεται τὴν γνώμην ταύτην ἐναντίον τῆς τοῦ Bursian, ὅστις μᾶλλον Ἀ. τοῦ Χαρβατίου τὴν Παλλήνην τοποθετεῖ· ὁ Milchhöfer ἐκτείνει τὴν θέσιν αὐτῆς ἀπὸ τῆς γραμμῆς Σταυρός-Χαρβάτι μέχρι Κάντζας και Παππαγγελᾶκη. (Ἡρδλ. και Löper Mitt. d. deut. arch. Inst. in Athen 17, (1892) σ. 422-23), Dodwell I, 259).

Ὁ Ross εὔρεν ἐπιγραφὴν $\frac{1}{2}$ ὥραν Ν. τοῦ Γαργηττοῦ μεταξὺ τῶν ἐν τῷ Γέρακα κτημάτων τῆς Μονῆς και τοῦ χωρίου Χαρβατίου (C. I. N. 76), ἀναφερομένην εἰς τὰ ἱερὰ χρήματα, ἣτις ἀναμφιδόλως ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Παλληνίδος Ἀθηνᾶς ἦν ἰδρυμένη· ἐν τῇ θέσει Γέρακα κατὰ τὸν Ross εὑρίσκειται και ἡ ἀρχαία βουσιτροφηδὸν ἐπιγραφὴ τοῦ Ἀριστοκλέους (C. I. N. 23), ἣτις πιθανῶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἱεροῦ προέρχεται. Καὶ κατὰ τὰ πορίσματα ταῦτα τοῦ Ross ἡ Παλλήνη ἔκειτο μεταξὺ Γέρακα και Χαρβατίου.

Ἐν τῷ δήμῳ τούτῳ ἐξαιρέτως ἐλατρεύετο ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ, ἣτις διὰ τοῦτο και Παλληνίς ἐπωνομάζεται· διὸ και ὁ ποιητῆς λέγει·

Παλληνίδος γὰρ σεμνὸν ἐκπερῶν πάγον
Δίας Ἀθάνας. (Εὐριπίδ. Ἡρακλεῖδ. 849).

Παλληνεὺς δ' ἦν και ὁ γενναῖος Ἀμεινίας, ὃς ἐκυδέονα τὴν ναῦν, ἥπερ πρώτη τῆς μάχης ἐν Σαλαμῖνι ἤρξεν. (Ἡρδ. Η',

84). Καὶ ἐν γένει οἱ Παλληγεῖς ἐφημιζοντο ἐπὶ γενναιότητι διδοκαὶ ἡ παροιμία «Παλληγικὸν βλέπειν», = γενναῖον.

Ὁ Kramer (Geographical and Historical description of Ancient Greece in three Volumes 1828 Vol. II σελ. 397) μνημονεύει καὶ τὸ ὄνομα Πάλα (=Παλλήγη). Ν. τοῦ Κραβατῆ ἢ Γαργηττοῦ· ἐξ οὗ δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα περιεσώζετο τότε (1828) ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ.

Περὶ τῶν ἐν Γέρακῃ καὶ Χαρδατίῳ περιλειμμάτων ἐπιγραφικῶν καὶ ἄλλων ἀρχαιολ. εὐρημάτων πρὸς. καὶ Milehhöfer Mitth. d. deut. arch. Inst. in Athen 12 σελ. 84.

ΚΟΥΚΟΥΒΑΟΝΑΙΣ—ΜΕΝΙΔΙ—ΑΓΙΟΙ ΣΑΡΑΝΤΑ

Δ. τοῦ Ἀμαρουσίου διερχόμενός τις τὸ χωρίον Ἡράκλειον φθάνει ἐντὸς ὀλίγου εἰς τὴν κώμην Κουκουβάουαις, ἀπέχουσαν τοῦ μὲν Ἡρακλείου $\frac{1}{4}$ τῆς ὥρας, τοῦ δὲ Ἀμαρουσίου μίαν ὥραν· τὰ τρία ταῦτα χωρία κεῖνται ἐπ' εὐθείας γραμμῆς, ὡς καὶ ὁ Γαργηττός μὲν Ἀ. τοῦ Ἀμαρουσίου ὑπὲρ τὰ 5 χμ. τὰ δ' ἄνω Λιόσια ἐπίσης ὑπὲρ τὰ 5 χμ. Δ. τῶν Κουκουδαόνων. Τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται παρὰ τὴν ἀριστερὰν τοῦ Κηφισοῦ ὄχθην ($\frac{1}{4}$ ὥρ.). Ἐν τῷ κέντρῳ τῆς τοῦ χωρίου ἀγορᾶς βλέπει τις μέγιστον μαρμάρινον κάλυμμα ἀρχαίας λάρνακος, ἐφ' ἧς ἀναγινώσκομεν τὴν ἐπιγραφὴν.

Θεόμνηστος Θεομένους Κεφαλήθεν

Θεομένης Θεομνήστου Κεφαλήθεν.

Ἀνευρέθη δὲ τοῦτο κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1909 ἐν τῷ κτήματι τοῦ χωρικοῦ Μιχ. Ὅρσα· ἡ θέσις καλεῖται Κατσαούνη ρεῦμα, ὑπὸ τοῦ ρεύματος δὲ ἐξεχώσθη ὁ τάφος, ἐξ οὗ τὸ ἐπικάλυμμα ἐλήφθη· πρὸς δὲ θεμελίῳ ἀρχαίου κτιρίου λείψανα βλέπει τις ἐν τῷ Δ. καὶ πλησίον τῆς ἀγορᾶς ναῶ τοῦ

1) Κουμανούδη ἐπιτυμδ. Ἐπιγρ. Παλληνέων ἀρ. 981-998.

ἀγ. Κωνσταντίνου, ἡρειπωμένῳ ἤδη, φαίνοντα πολλοὶ ὀγκόλι-
 θοὶ καὶ πλάξ ἐνεπίγραφος ἐντετοιχισμένη· τάφοι ἀρχαῖοι καὶ
 κτιρίων ἀρχαίων λείψανα ὑπάρχουσι καὶ ΒΔ. τοῦ χωρίου τού-
 του· ὁ ἐκεῖ καφεψὸς Χαρίδημος Γεωργ. Βλάχος φαίνεται λίαν
 πρόθυμος καὶ φιλόφρων εἰς τοὺς χάριν τῶν ἀρχαιολογικῶν
 μελετῶν καὶ ἐρευνῶν ἐπισκεπτομένους τὸν τόπον ξένους. Κατ'
 αὐτὸν οἱ γεροντότεροι τοῦ χωρίου εἶχον τὴν γνώμην, ὅτι τὸ
 ὄνομα τοῦ χωρίου Κουκουβάονα προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. ὀνό-
 ματος καὶ δήμου Κίκυρνα· ἀλλ' ὁ ἀρχαῖος δήμος Κίκυρνα ἔκειτο
 ἀλλαχοῦ· τὸ δὲ Κουκουβάονα εἶνε παρὰ τὸ κουκουβάγια=
 γλαύξ, δηλαδὴ γλαυκῶν τόπος· ὁ Löper (Mittheil. d. arch.
 Inst. in Athen XVII 1892 σ. 411) διατείνεται, ὅτι παρὰ
 τὴν νῦν κώμην Κουκουβάοναις ὀλίγον τι Ν. αὐτῶν παρὰ τὴν
 ἀριστερὰν τοῦ Κηφισοῦ ὄχθην, ἔκειτο ὁ ἀρχαῖος δ. Συπαλητ-
 τὸς ⁽¹⁾ 4½ χμ. Ν. τοῦ Ἀθμόνου καὶ εἰκότως· διότι Ν. τοῦ
 χωρίου ἐν τῇ θέσει, ἣτις Νέμεσις καλεῖται, εὐρέθη ψήφισμα
 τῶν Συπαληττίων. Ἠρδλ. Milchhöfer Mitt. in Athen 13 (18
 88) σ. 348 ἔνθα σημειοῦνται καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τῷ τόπῳ ἐκεί-
 νῳ εὐρήμηκτά εἰσιν, Κουμανούδη Ἐπιγραφ. Συπαληττίων ἀριθ.
 1158—1165 καὶ Berliner Philolog. Wochenschrift 18
 87 σ: 1452 καὶ 1888 σ. 91. ἔνθα γίνεται ἐρμηνεῖα τοῦ ψη-
 φίσματος τῶν Συπαληττίων.

Προχωρῶν τις Δ. τοῦ χωρίου τῶν Κουκουβαόνων μετὰ ¼
 τῆς ὥρας διέρχεται τὸν Κηφισόν, οὗ αἱ ὄχθαι χαριέσταται,
 μάλιστα δὲ ἡ δεξιὰ θαλερωτέρα καὶ γονιμωτέρα, ἅτε καταρ-
 δευομένη ἐκ πολλῶν ὑδάτων. Μετὰ ¾ τῆς ὥρας ἀποκλίνων
 τις πρὸς Β. φθάνει εἰς τὸ χωρίον Μενίδιον διερχόμενος θαλε-
 ρώτατον πεδῖον. Ἐν τῷ Μενιδίῳ ἐν τῷ Ν. μέρει ὑπάρχει ὁ
 ναὸς τῶν ἀγ. Πάντων, οὗ ἐν τῷ τεμένει τμήματα κίωνων ἀρ-

(1) Τὰ ἐπιρρήματα, Συπαληττόνδε, Συπαληττόθεν, Συπαληττοῖ. Οἱ Συ-
 παληττίοι ἐφημίζοντο ὡς κακοῦργοι. Ἐν τῷ Λεξικῷ του Pape—Benseler
 σημειοῦται Συπαληττός—σὺς παλεύω=θηρεύω, ἀγρεύω.

χαίου ναοῦ εὐρηγται καὶ κιονόκρανον Ἴωνικόν. (1) καὶ Ν. τοῦ εἰρημένου ναοῦ ἕτερος ναῖσκος Βυζαντιακὸς μετὰ λειψάνων ἀρχαίου κτιρίου.

Ἄλλὰ τὸ Μενίδιον δὲν κατέχει τὴν θέσιν τοῦ ἀρχ. δήμου τῶν Ἀχαρνῶν, διότι αἱ εὐάνορες Ἀχαρναὶ ἔκειντο μᾶλλον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς τὴν Φυλὴν ἀγούσης παρὰ τὴν λοφοσειρὰν τῶν ἀγ. Σαράντα καὶ τοῦ προφήτου Ἡλίου· διὸ καὶ διηυθύνθη ἐἰς τοὺς λόφους ἐκείνους ΝΔ. τοῦ Μενιδίου κειμένους καὶ ἀπέχοντας ἡμίσειαν περίπου ὥραν.

Καὶ ὄντως ἐν τῷ ναῖσκῳ τῶν ἀγ. Τεσσαράκοντα Μαρτύρων βλέπει τις πλεῖστα ἀρχαῖα λείψανα, τινὰ μὲν ἐντετοιχισμένα, τινὰ δὲ καὶ ἔξωθεν κατερριμμένα· ἐν τῇ Δ. ἰδίως πλευρᾷ τοῦ ναῖσκου εἶνε ἐντετοιχισμένον ἀνάγλυφον προστυπον, ἀπεικονίζον ἀποχαιρετισμὸν πρὸς τεθνεῶτα, οὗ ἡ παράστασις λίαν ὁμοιάζει πρὸς τὴν τῆς Ἡγησοῦς· τρία δὲ εἶνε τὰ ἀπεικονιζόμενα πρόσωπα, τὸ μὲν ἄκρον δεξιὸν τῷ παρατηρητῇ κἀθηται ἐπὶ θρόνου, τὸ δ' ἐν μέσῳ διὰ χειραψίας ἀποχαιρετίζον τὸν καθήμενον ἴσταται ὀρθόν, ὡς καὶ τὸ τρίτον ἀριστερᾷ· ἀλλ' αἱ μορφαὶ εἰσι παρεφθαρμέναι ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ χρόνου καὶ ἤδη ἀπώλεσαν τὴν χάριν, ἥτις ἐπηγλάτιζεν αὐτὰς ἄλλοτε· ἀνωθεν δὲ τοῦ ἀναγλύφου τούτου βλέπει τις ἐντετοιχισμένον καὶ ἕτερον, ἀπεικονίζον παιδάριον χαριέστατον, ἀλλ' ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ εἶνε ἀποκεκομμένη. Εἰσὶ προσέτι ἐντετοιχισμένα καὶ κίωνων λεπτῶν καὶ μακρῶν τμήματα· προφανῶς δὲ οἱ κίονες οὗτοι ἦσαν ἐπιτύμβιοι. Καὶ ἐν τῇ Ν. πλευρᾷ βλέπει τις πολλὰ τμήματα μαρμάρινα ἐξ ἀρχαίου ναοῦ ἐντετοιχισμένα. ἔξωθεν δὲ τοῦ ναοῦ σώζονται κίονες καὶ πλάκες ἐνεπίγραφοι· μία δὲ τῶν ἐπιγραφῶν φέρει τὰ ἐξῆς :

Ἀριέμων Βι—
 Ζωσίμη | Εὐνίκου | ἐξ Εὐπυριδῶν
 Εὐ. γένους | Φλυέως | γυνή.

(1) Περὶ δὲ τῶν ἄλλων εὐρημάτων τῶν ὄντων ἐν Μενιδίῳ καὶ περιγραφέντων ὑπὸ τοῦ Milchhöfer πρὸς Mitt. d. deut. Arch. Inst. in Athen 13 (1888) 327—343. Περὶ δὲ τῶν ἐπιγραφῶν πρὸς Κουμαν. Ἀχαρνέων ἐπιγρ. 341—359 πρὸς καὶ G1A, II. 1912—1950.

Παρά τοῦ Διοσιώτου Παπποῦ ἤκουσα, ὅτι ἐν ἔτει 1885 ἀρχαιοκάπηλοι τυμωροῦχοι ἐνήργησαν λαθραίαν ἀνασκαφήν ἐν τῇ Β'Α. πλευρᾷ τοῦ λόφου τοῦ προφήτου Ἑλλίου· ἐκεῖ δὲ δοκιμάζοντες διὰ τρυπάνου ἀνεῦρον τάφον μεγαλοπρεπῆ μαρμάρινον, ἐν ᾧ ἦν δίσκος καὶ ἄλλα τινὰ κτερίσματα· οἱ δὲ ἱερόσυλοι ἐκεῖνοι ἐπειδὴ τὸ μαρμάρινον κάλυμμα ἦτο μέγα καὶ βαρύτερον ἢ ὥστε διὰ τῶν χειρῶν νὰ ἄρῳσιν αὐτό, ἐν τῇ σπουδῇ αὐτῶν πρὸς τὴν σύλησιν τοῦ περιεχομένου, νομίζοντες, ὅτι χρυσὸς ἐμπεριείχετο, ἔθραυσαν διὰ τῆς σφύρας τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐκεῖνο κάλυμμα.

Ὅτι δὲ αἱ ἀρχαῖαι Ἀχαρναὶ δὲν ἦσαν, ὅπου νῦν τὸ Μενίδι, ἀλλὰ 2 ἢ 3 Ἀγγλ. μίλια Ν. ἀπέδειξεν ὁ Leake· διότι α' τὸ νῦν Μενίδι ἀπέχει τῶν Ἀθηνῶν ὑπὲρ τὰ 8 Ἀγγλ. μίλια, ἐν ᾧ τὰ 60 στάδια, ἔπερ κατὰ τὸν Θουκυδίδην ἀποτελοῦσι τὴν εἰς Ἀθηνῶν ἀπόστασιν τῶν Ἀχαρνῶν, ἰσοῦνται πρὸς 7 Ἀγγλ. μίλ. β'. τὸ Μενίδι κεῖται ὑπὲρ τὸ ἡμισυ τῆς εἰς Ἀθηνῶν εἰς Δεκέλειαν ἀποστάσεως, ἣν ὁ Θουκυδίδης ὑπολογίζει εἰς 120' στάδια (7, 19), καὶ γ' τὸ Μενίδι κεῖται ἐπὶ τῆς εἰς Ἀθηνῶν εἰς Δεκέλειαν ὁδοῦ, ἣτις εἰς Ὠρωπὸν καὶ Τάναγραν ἄγει, αἱ δ' Ἀχαρναὶ ἔκειντο ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Ἀθηνῶν εἰς εἰς Θήβας διὰ τῆς Φυλῆς ἀγούτης (Διόδωρ. 14, 32).

Αἱ Ἀχαρναὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θουκυδίδου, ἦν μέγιστον χωρίον τῆς Ἀττικῆς τῶν δήμων καλουμένων· ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ Πελοπον. πολέμου παρείχοντο τρισχιλίους ὀπλίτας ἦτοι τὸ ἐν τρίτον τοῦ βλοῦ πεζικοῦ τῆς Ἀττικῆς· εἰς τὰ γειτονικά τῆς Πάρνηθος δάση ὄφειλον οἱ Ἀχαρνεῖς τὸ τῆς ἀνθρακείας ἔργον, ἐφ' ᾧ καὶ ἐφημίζοντο παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις· ἢ πεδιὰς αὐτῶν ἦτο γονιμωτάτη, ὡς εἶνε καὶ νῦν, καὶ τὸ κλίμα τῶν θερπνοτάτων τῆς Ἀττικῆς (Λουκιαν. Ἰκαρομένηπι. 18. Σενέκας Hippol. 20).

Ἐκ τινος ἐπιγραφῆς τῆς περιοχῆς τοῦ Μενιδίου φαίνεται, ὅτι ἐν Ἀχαρναῖς ἦν καὶ τοῦ Ἄρεως ναός· διότι ἐν τῇ ἐπιγραφῇ μνημονεύεται ὁ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τούτου Ἀπολλοφάνης· ὁ ναός

τοῦ θεοῦ τούτου συμφωνεῖ πρὸς τὸν πολεμικὸν χαρακτήρα τῶν Ἀχαρνῶν καὶ τὴν πεφημισμένην αὐτῶν ἀνδρείαν.

Ὁ Dodwell κατὰ τὴν περιήγησιν αὐτοῦ εὔρεν ἐν τῷ λόφῳ τῶν ἀγ. Σαράντα ὀγκολίθους, ἴχνη καὶ θεμέλια σπουδαίας πόλεως «καὶ ὀπισθεν τοῦ ναῖσκου ὠραίους ὀγκολίθους λευκοῦ μαρμάρου, τεμάχιον Ἰωνικοῦ κιονοκράνου καὶ δύο σαρκοφάγους, ἐτέραν δὲ ἐντὸς τοῦ ναοῦ». Ἀλλὰ νῦν οὔτε τὰς ἐκτὸς τοῦ ναοῦ δύο σαρκοφάγους οὔτε τὴν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βλέπει τις ἐκεῖ. Κατὰ δὲ τὸν Fraser ἴχνη ἀρχαίων τειχῶν εἰσι καὶ νῦν ἔτι ὄρατὰ ἐν τῇ Δ. τοῦ λόφου πλευρᾷ.

ΑΝΩ ΛΙΟΣΙΑ-Ο ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΝΑΟΣ-ΚΑΜΑΤΕΡΟΝ

Πρὸς Δ. τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ τῶν ἄνω Λιοσίων ἡμίσειαν περίπου ὥραν παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν καὶ ὑπὸ τῇ Β. ὑπωρεῖα τοῦ Αἰγάλεω, ἦτοι ἀριστερᾷ τῷ προῖόντι ἐκ τοῦ εἰρημένου χωρίου συναντᾷ τις τὸν ναὸν τοῦ Σωτήρος· ἐνταῦθα δὲ φαίνονται πλεῖστα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος· ἀ' διακρίνεται βᾶσις κτιρίου πάντως ἀρχαίου ναοῦ, ὅθεν καὶ ὁ νέος χριστιανικὸς ἐνταῦθα ἱδρύται· τοῦ κτιρίου τούτου ἐν μὲν τῇ Ν. πλευρᾷ σφύζονται δύο σειραὶ δόμων μήκους 12 ἢ 13 μέτρων, ἐν δὲ τῇ Δ. μία μόνον σειρά, ὡς καὶ ἐν τῇ Β. καὶ τῇ Ἀ. οἱ δὲ τῶν ἀνωτέρων δόμων ὀγκολίθοι ὀρθογωνίου σχήματος κεῖνται κατὰ γῆς ἐρριμμένοι, τινὲς μὲν παρὰ τὸ κτίριον, τινὲς δὲ καὶ μακρότερον τοῦ κτιρίου, οἷον ἐκτιναχθέντες ὑπὸ σεισμικῶν ἰσχυρῶν δονήσεων· τῶν κατερριμμένων δὲ τούτων ὀγκολίθων τινὲς εἰσι καὶ τετραγωνικοῦ σχήματος, ὁ δὲ λίθος κογχίτης, ἐκ χαλικίων πεπηγώς.

β' ἔμπροσθεν τῆς Ἀ. πλευρᾶς τοῦ ναοῦ φαίνονται τὰ κρηπιδώματα ἐτέρου κτιρίου· ἐνιχαοῦ δὲ σφύζονται καὶ οἱ ὑπὲρ τὰ κρηπιδώματα δόμοι, ποὺ μὲν δύο, ποὺ δὲ εἷς· ἴσως τοῦτο εἶνε λείψανον τοῦ ἔρκους, ὅπερ περιέβαλλε τὸν ναὸν καὶ τὸ ἱερόν τέμενος.

Καὶ Ν. δὲ τοῦ γῶν ναοῦ τοῦ Σωτήρος εἰσι λίθοι ὀρθογώνιοι τεχνικώτατα τετμημένοι, ἔτι δὲ καὶ ἀβαξ ἀρχαίου κίονος κεῖται κατερριμμένος καὶ ἠκρωτηριασμένος. Καὶ ἐν τῷ ναΐσκῳ δέ, ἐνθα τὰ κονιάματα τῶν τοίχων ἔχουσι πέσει, βλέπει τις ἀρχαῖον ὄλικόν ἐντετοιχισμένον. Ἄλλὰ μὴν καὶ ἐπιτύμβιος μαρμαρίνη πλάξ περιεσώθη ἐν τοῖς περὶ τὸν ναΐσκον σωροῖς λιθαρίων· ἡ πλάξ εἶχε καὶ γλυπτὰ κοσμήματα, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν σώζεται ἀκεραία· οὐχ ἤττον διακρίνει τις μέρος ἀνθεμίου καὶ μετὰ συγκινήσεως ἀνέγων ἐν τῷ ἀριστερῷ κάτω μέρει τῆς ἠκρωτηριασμένης πλακὸς ἐπιγραφῆς λείψανον «Θεοπέθους | θυγάτηρ».

Παρὰ τῶν χωρικῶν τῶν ἄνω Λιοσίων ἔμαθον, ὅτι καὶ ἐν τῷ ἀπέναντι τοῦ ναΐσκου τοῦ Σωτήρος μέρει παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἐκεῖ λόφων ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἀρχαῖοι τάφοι ἐν οἷς λήκυθοι καὶ λύχνοι ἦσαν, ἔτι δὲ καὶ λείψανα κτιρίων ἀρχαίων, ὧν οἱ ὀγκόλιθοι μετηνέχθησαν ὑπὸ τῶν Λιοσιτῶν, οἵτινες δι' αὐτῶν κατεσκευάσαν τὰ περιστόμια τῶν φρεάτων αὐτῶν· πλεῖστα δὲ τοιαῦτα περιστόμια παρατηρεῖ τις ἐν τοῖς ἄνω Λιοσίοις· ἔτι δὲ καὶ πύθους πελωρίους μετήνεγκον, οὓς οἱ χωρικοὶ ἔχουσι πρὸς διαφόρους αὐτῶν χρείας.

Καὶ εἰς τὸ Ῥιζοβοῦνι δέ, ἔλεγέ μοι ὁ Λιοσίτης Παπποῦς, ἦτοι ἐν τῇ Β. τοῦ Αἰγάλεω ὑπωρεῖα, τῇ καταντικρὺ τοῦ ἐκεῖ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, καὶ ἐν τοῖς ἀγροῖς αὐτοῦ ἀνευρέθησαν τῷ 1884 λάρνακες δύο, ἡ μὲν μαρμαρίνη, ἡ δὲ λίθου πωρίνου, ἐκ τῶν καταρρεόντων τῆς βροχῆς ὑδάτων ἐκχωσθεῖσαι.

Ἄλλὰ μὴν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου πρόπερυσιν ὁ χωρικός Χρήστ. Πλαδοῦκος ἀνεῦρεν ἐπιτύμβιον πλάκα γλυπτὴν· τὰ δὲ ἀναγεγλυμμένα πρόσωπα ἦσαν τρία, ἀποχαιρετίζοντα ἀλλήλα, ὡς εἶνε καὶ εἰς τὸ ἀνάγλυφον τὸ ἐν τῷ ναΐσκῳ τῶν ἀγ. Σαράντα ἐντετοιχισμένον, ἀποχαιρετιστήριον ἀνάγλυφον, ὁμοιάζον πρὸς τὸ τῆς Ἠγησοῦς· τὸ ἀνάγλυφον δὲ τοῦτο τοῦ Πλαδοῦκου, μοι εἶπον οἱ χωρικοί, κατέσχευεν ἡ ἀστυνομία.

ΝῆΑ. δὲ τῶν ἄνω Λιοσίων περὶ τὰ 500 μ. ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων σώζονται λείψανα σπουδαῖα μνημείου ἀρχαίου. Καὶ τοὺς

ὀγκολίθους δὲ τούτους οἱ χωρικοὶ ἀφαιροῦσι καὶ χρησιμο-
ποιοῦσιν εἰς τὰ περιστόμια τῶν φρεάτων αὐτῶν καὶ εἰς ἄλλας
αὐτῶν χρείας.

Καὶ παρὰ τὸ χωρίον δὲ *Καματερόν* εὐρίσκονται πολλὰ
ἀρχαιότητες· τὸ χωρίον τοῦτο κεῖται ἐπὶ γραφικωτάτης θέ-
σεως ἐν τῇ Β'Α. τοῦ Αἰγάλω κλιτύϊ, ἐξ οὗ θαυμάσια ἢ ἀποψις
τοῦ Ἀθηναϊκοῦ πεδίου ὄλου, τοῦ ἄστεως αὐτοῦ, τῶν Φαλήρων
καὶ τῆς πέριξ θαλάσσης· ἐν τῇ Α. κλιτύϊ τοῦ χωρίου τούτου
ἐντὸς ἀμπέλου εὐρέθη πρό τινων ἐτῶν ἀνάγλυφον ἀρίστης τέ-
χνης, ὅπερ παρὰ τοῦ ἀνευρόντος χωρικοῦ ἠγόρασε λαθραίως
ἀρχαιοκάπηλός τις· εὐρέθησαν πρὸς τούτοις πίθοι, βάσεις τεί-
χους καὶ πλίνθοι· οὕτω δὲ περὶ τὴν Β. καὶ τὴν Β'Α. κλιτῶν
τοῦ Αἰγάλω ἔχομεν ἀρχαίους συνοικισμούς· δύναται δέ τις νὰ
εἰκάσῃ ὅτι ἐν ἄνω Λιοσίωις ἦν ὁ δῆμος τῶν *Εὐπυριδῶν*, συνε-
χόμενος μετὰ τοῦ τῆς *Κρωπιᾶς* καὶ τῶν *Πηλήκων*· οἱ τρεῖς
δὲ οὗτοι συνοικισμοὶ ἀπετέλουν *τριχωμίαν*.

ΚΡΩΠΙΑ - ΔΕΜΑ - ΔΕΣΙΣ.

Πρὸς Δ. τῶν ἄνω Λιοσίωις καὶ εἰς ἀπόστασιν 5 χιλμ.
συναντᾶ τις τεῖχος ἀρχαῖον τῶν ἐνδόξων χρόνων· μέχρις οὗ τις
φθάσῃ ἐκεῖ προχωρῶν ἐκ τῶν Ἀνω Λιοσίωις, συναντᾶ α' τὸν
σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ἔπειτα μεθ' ἡμίσειαν ὄραν φυλα-
κεῖον σιδηροδρομικόν, ὀλίγω πορρωτέρω τὸν ναῖσκον τοῦ Σω-
τήρος, περὶ οὗ ἐγένετο λόγος καὶ τέλος ἀφικνεῖται εἰς τὸ τεῖ-
χος, ἀφοῦ διέλθῃ τὴν ὄφρυν τοῦ ἐδάφους· ἐπὶ τῆς ὄφρους
ταύτης γίνεται καὶ ἡ κλίσις τῶν ὑδάτων, ὧν τὰ μὲν ῥέουσιν
εἰς τὸ Ἐλευσίγιον πεδῖον, τὰ δὲ διὰ τοῦ Ἀχαρνικοῦ πεδίου
συρρέουσιν εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν Κηφισόν,

Ὅλιγον τι μετὰ τὴν εἰρημένην ὄφρυν ἢ τὸν ὑδροκρίτην,
ὅπου μάλιστα συστενοῦνται αἱ ΒΔ. κλιτύες τοῦ Αἰγάλω καὶ
τοῦ διχμέσου λόφου, τοῦ ἀποφράσσοντος τὴν τῶν ἄνω Λιο-
σίωις κοιλάδα, συναντᾶ τις τὸ τεῖχος, ὅπερ ἀρχόμενον ἀπὸ

τῆς ΒΔ. ἀκρωρείας τοῦ Αἰγάλεω ἐξακολουθεῖ διὰ τῶν λόφων τῶν ἀποφρασσόντων τὸ Δ. μέρος τοῦ τῶν ἄνω Λιοσίων αὐλῶνος καὶ ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφὴν τῶν βουνῶν τῶν ἀποτελούντων τὰ Ν. ἀντερείσματα τῆς Πάρνηθος παρὰ τὴν Φυλὴν· οὕτω δὲ τὸ τεῖχος τοῦτο διατείνεται εἰς ἀπόστασιν δῶρον (10 χμ.) περίπου.

Τὸ τεῖχος πλησίον μὲν τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ἐκατέρωθεν εἶνε καταπεπτωκός, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀπομακρύνεται αὐτῆς καὶ μάλιστα ἐπὶ τῶν λόφων καὶ τῶν βουνῶν τῶν πρὸς τῇ Πάρνηθι σῶζεται εἰς ὕψος 3 μ' ὥστε ἀκέραιον ἦτο ὑψηλότερον· ὁ Leake σημειοῖ τὸ ὕψος τὸ μέγιστον μόνον 7 ποδῶν· σύγκριται δὲ ἐκ λίθων ὀγκωδῶν, πελεκητῶν καὶ τεχνικώτατα συνηρμοσμένων· κατὰ διάφορα διαστήματα μένει κενόν τι πλάτους 0,80 μ. ἢ καὶ ἐνός μέτρου, ἀφῖνον διόδους οὐχὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν τετμημένας, ἀλλὰ λοξῶς, ἔσθθεν δὲ τῶν διόδων ἐκατέρωθεν εἰσὶν ἀντηρίδες ἔχουσαι πλάτος οὐχὶ τὸ τοῦ τεῖχους κανονικόν, ἀλλὰ πολλῶ μείζον· ὁ δὲ λόγος τῆς τελοξότητος τῶν διόδων καὶ τῶν ἀντηρίδων προφανής· ὁ ἐχθρὸς πλησιάσας καὶ εἰσιὼν εἰς τὸ τεῖχος ἔμελλε νέον κίνδυνον γὰ ὑποστῆ ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν ἀντηρίδων τῆς διόδου πλαγίως παρενεδρευόντων φυλάκων.

Οἱ διάμεσοι λόφοι, δι' ὧν τὸ τεῖχος διήκει, εἰσὶ πετρώδεις καὶ λίαν ἀγχμώδεις· πλὴν τῶν εὐωδῶν θύμων οὐδὲν ἄλλο βλάστημα παρατηρεῖ τις ἐκεῖ. Ἐκ τῶν διαμέσων δὲ τούτων λόφων ἕτεροι κάθετοι, ἄλυσιν ἀποτελοῦντες, καθήκουσι μέχρι τοῦ τῆς θαλάσσης τῆς Σαλαμίνας καὶ χωρίζουσι τὸ τῆς Ἐλευσίνος πεδῖον, ὧν τὸ μὲν Ἀ. τὸ μεταξὺ τῆς λοφοσειρᾶς ταύτης καὶ τοῦ Αἰγάλεω, εἶνε τὸ τῆς Κρωπιᾶς, τὸ δὲ πρὸς Δ. ἀνήκει εἰς τὴν Ἐλευσινίαν χώραν.

1) Ὁ Αἰγάλεω ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ αὐλῶνος τῶν ἄνω Λιοσίων καταλήγει εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμίνας (μῆκος 80 στάδια). καὶ τὸ Β. μέρος ἐλέγεται Αἰγάλεω κατὰ τὸν Θουκυδ. Β', 19 καὶ τὸ Ν. τὸ εἰς τὴν θάλασσαν καθῆκον κατὰ τὸν Ἡρόδοτον II', 90· τὸ δὲ μέσον, τὸ παρὰ τὸ Δαρφῖον ἐλέγεται καὶ Ποικίλον (Δαφνοβοῦνι 467 μ.)

Ἐπὶ τοῦ κατακορύφου σημείου τοῦ ὑψηλοτάτου λόφου παρὰ τὸ τεῖχος εὕρηται κτίριον κυκλωτερές κατηρειπωμένον, ἔξωθεν δὲ σφίζονται βάσεις ἔρκους, ὅπερ δηλονότι περιέθεε τὸ οἶκημα ἐκεῖνο· ὡς ἔοικεν, τὸ κτίριον ἐκεῖνο ἦτο τὸ παρατηρητήριον ἢ τὸ τῶν ἀρχιφυλάκων οἶκημα, ὅθεν δύναται τις πᾶσαν τὴν ἔκτασιν τοῦ τεύχους νὰ καθορᾷ καὶ τὴν κάτω πεδιάδα νὰ κατοπτρεύῃ· ἴσως δ' ἐνταῦθα ἦτο καὶ φρουρωρεῖον.

Ἡ ἄποψις ἐκεῖθεν θαυμασία· Β'Α. μὲν πρὸς τὸ Ἀχαρνικὸν πεδῖον καὶ τὴν χώραν τὴν μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Βριλησσοῦ ἠδέως ἐπεκτείνεται τὸ βλέμμα τοῦ παρατηρητοῦ, ΝΔ. δὲ ἡ κάτοψις μαγευτικὴ ἐξικνεῖται πρὸς τὸ Ἐλευσίνιον πεδῖον ἅπαν, τὴν Μεγαρίδα, τὰ Πελοποννησιακὰ ὄρη, τὴν θάλασσαν, τὴν βορρᾶθεν βρέχουσαν τὴν Σαλαμίνα, καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν θείαν νῆσον.

Ὁ Leake, ὃς ἀγαστὴν περὶνοιεν περὶ τὰς ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας ἀπέδειξεν, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ εἰρημένου λόφου, ὡς φαίνεται, δὲν ἀνέβη· ἢ ἀνάβασις ἢ μᾶλλον ἢ ἀναρρίχσις εἰς αὐτὸν εἶνε χαλεπὴ καὶ κοπιώδης.

Ἡ τοῦ τεύχους θέσις νῦν καλεῖται ὑπὸ τοῦ λαοῦ *Δέμα* καὶ *Δέσις*· ὁ ὄρος φαίνεται μοι λίαν προσφυής, δηλῶν τὴν τῶν τειχῶν ἄλυσιν, τὴν ἀπὸ τοῦ Αἰγάλεω μέχρι τῶν ἀντερεισμάτων τῆς Πάρνηθος, τῶν πρὸς τῇ Φυλῇ ὄντων, ἐκτεινομένην καὶ τὰς ἄκρας τῶν δύο ὀρέων *συνδέουσαν*.

Τὸ *Δέμα* δὲ τοῦτο ἢ ἡ *Δέσις*, ὡς νῦν ὁ λαὸς τὸ τεύχισμα τοῦτο καλεῖ, εἶνε τὸ στενὸν τῆς ἀρχαίας *Κρωπιᾶς*· τὴν δὲ θέσιν τῆς *Κρωπιᾶς* γινώσκομεν ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ Θουκυδίδου (2, 19), ἱστοροῦντας, ὅτι ὁ Ἀρχίδαμος ὁ βασιλεὺς τῶν Λακεδαιμονίων ἠγούμενος τῶν Πελοποννησίων προήλασεν ἐκ τοῦ Θριασίου πεδίου εἰς τὰς Ἀχαρνὰς διὰ τῆς *Κρωπιᾶς* ¹⁾, ἐν δεξιᾷ

¹⁾ Ὁ Leake ἔχει τὴν γραφὴν *Κερωπία* ἀντὶ *Κρωπία* καὶ διατείνεται, ὅτι ὀλίγα τινὰ μόνον χειρόγραφα τοῦ Θουκυδίδου ἔχουσι *Κρωπία*· ἀλλ' ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ ἱστορικοῦ ἡμεῖς γε οὐδὲ *μνημονευομένην* τὴν γραφὴν *Κερωπία* βλέπομεν, πάντα δὲ τὰ *χωρ. Κρωπία* ἔχουσιν.

τὸν Αἰγάλεων ἔχων ὥστε Κρωπιὰ ἐλέγετο τὸ τραχὺ καὶ στενὸν πεδῖον τὸ Δ. τοῦ Αἰγάλεω κείμενον, μεταξὺ τούτου καὶ τῆς Δ. λοφοσειρᾶς, ἣς ἐπὶ τῆς κορυφῆς φέρεται ἑτέρα βουνῶν ἄλλυσις ΒΔ. συνδέουσα τὸν Αἰγάλεων μετὰ τῆς Πάρνηθος καὶ χωρίζουσα τὸ Ἐλευσίνιον πεδῖον ἀπὸ τοῦ Ἀχαρνικοῦ· οὕτω δὲ τὸ τεῖχος ἢ τὸ Δέμα ἀποφράσσει τὴν Κρωπιὰν βορρᾶθεν ἀπὸ τοῦ ἀυλῶνος ἢ τῆς στενῆς τῶν ἄνω Λιοσίων κοιλάδος, ἔνθα κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην ἔκειτο ὁ τῶν *Εὐπυριδῶν* δῆμος.

Ἡ σπουδαιότης τοῦ στενοῦ τούτου τῆς Κρωπιᾶς δὲν διέλαθε τοὺς ἀρχαίους Ἀθηναίους· διὸ καὶ ἐτείχισαν αὐτό, ἵνα ἀποκρούωσι τὸν ἐχθρόν, εἴπερ κύριος τοῦ Θριασίου πεδίου γινόμενος ἀπεπειρᾶτο νὰ εἰσβάλῃ διὰ τῶν Ἀχαρνῶν εἰς τὸ Ἀθηναϊκὸν πεδῖον· ἢ τείχισις δ' αὕτη τῆς Κρωπιᾶς φαίνεται, ὅτι ἐγένετο ἐν τοῖς χρόνοις τῆς τῶν Ἀθηνῶν ἀκμῆς· πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἄρα τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Διότι τὸ τεῖχος τοῦτο διὰ τὸ μῆκος, τὸ μέγεθος καὶ τὴν τέχνην εἶνε ἀληθὲς μεγαλοῦργημα καὶ εὐλόγως δύναται νὰ παραβληθῇ πρὸς τὰ ἄλλα μεγαλοῦργήματα, ἅπερ οἱ Ἀθηναῖοι ἀνήγειραν ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς ἀκμαζούσης τῆς πόλεως, ἣν ἀκμὴν μόνον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐπαράτου ἐκείνου πολέμου ὁμολογουμένως ἐκέκτηντο.

Ἀλλὰ δεχόμενοι τὴν ὑπαρξίν τοῦ τεύχους τούτου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου καὶ τῆς τῶν Πελοποννησίων εἰσβολῆς οὐδόλως ἀποροῦμεν οὔτε διότι δὲν μνημονεύεται τὸ τεῖχος ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου οὔτε διότι τοῦτο δὲν ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν εἰσβολὴν ἐκείνην τοῦ ἐχθροῦ· διότι ὁ μὲν Θουκυδίδης ἐξιστορῶν τὰ γεγονότα δὲν διατρίβει περὶ τὴν τοπογραφίαν· οἱ δὲ Ἀθηναῖοι δὲν ἐχρησιμοποίησαν τοῦτο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπειδὴ τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους ἦτο νὰ μὴ κατατέμνη τὰς δυνάμεις τὰς πεζικὰς τῆς πόλεως μηδὲ ρίψοκινδύνως νὰ ἐκθέτῃ τὸν στρατὸν τῆς πόλεως εἰς μάχας πρὸς τὴν δύναμιν τῶν Πελοποννησίων πολλῶ μείζονα οὔσαν. Διὸ καὶ ἐν τῷ στενῷ τῶν Ἐλευθερῶν, τῷ πρὸ τῆς Οἰνός, ἦν πρώτην προσέβαλον οἱ Πελοποννήσιοι, οὐδεμίαν ἀντίστασιν

παρὰ τῶν Ἀθηναίων εὔρον· ὅτε δὲ προήλασαν εἰς τὸ Θριασίον πεδῖον, ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ Ἀρχιδάμου προσεδλήθη ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ τῶν Ἀθηναίων παρὰ τοὺς Ῥειτούς, ἦτοι παρὰ τὸ στόμιον τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ, ἣτις κατ' εὐθείαν εἰς Ἀθήνας ἦγεν παρὰ τὸ νῦν Δαφνί τὸν Αἰγάλεω διατέμνουσα· ἐξ οὗ δῆλον γίνεται, ὅτι τὸ στενὸν ἐκεῖνο καὶ τετειχισμένον ἦν καὶ ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων. Ὁ Leake εἶδεν ἐν τοῖς βράχοις τοῦ στενοῦ τούτου τροχιὰς καὶ θεμέλια τειχῶν, σκοπὸν ἐχόντων νὰ ὑπερασπίζωσι τὸ στενόν· εἶνε δὲ τὸ στενὸν τοῦτο βραχώδης φάραξ μεταξὺ δύο κορυφῶν τοῦ Αἰγάλεω ἄκρως σπουδαῖον εἰς στρατιωτικὸν καὶ πολεμικὸν σκοπόν· διότι τοῦτο ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν δυτ. μερῶν τῆς Ἀττικῆς κατ' εὐθείαν εἰς Ἀθήνας ἄγει, διὰ δὲ τῆς τέχνης εὐκόλως εἰς σπουδαῖον ἀμυντήριον ἐξήρθη· ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐν ἀριστερᾷ τῷ ἐξ Ἀθηνῶν ἴοντι εὔρηται λείψανα ἀρχαίου στρογγύλου πύργου, πρὸς ὃν ἕτερος ἐκ τοῦ Β. μέρους τοῦ Αἰγάλεω ὑπὲρ τὸ Χαϊδάρι φαίνεται ἀντιστοιχῶν· οἱ πύργοι οὗτοι προδήλως ἀνήκον εἰς τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν, ἣτις ἐξετείνετο Δ. τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπετέλουν τὸ κύριον σημεῖον τῶν ἐπὶ τῆς Ἱερᾶς ὁδοῦ τειχῶν, ὡς καὶ τῶν ἐν τοῖς στενοῖς τῆς Κρωπιᾶς καὶ τοῦ Κορυδαλλοῦ· διότι καὶ τὸ τρίτον στενὸν τοῦ Αἰγάλεω ἦτοι τὸ τοῦ Κορυδαλλοῦ (νῦν Σκαραμαγκιά) ἦτο τετειχισμένον· Ὁ Leake παρετήρησε λείψανα καὶ ἐντὸς τοῦ εἰρημένου στενοῦ ἢ τῆς διόδου Ἑλληνικοῦ τείχους, ὅπερ προφανῶς σκοπὸν εἶχε νὰ δεσπόζη τῆς εἰς Ἀθήνας ἐκ τοῦ κόλπου τῆς Ἐλευσίνας εἰσόδου· ἀλλ' ὁ προνοητικὸς Ἀρχιδάμος δὲν ἀπεπειράθη ῥιψοκινδυνῶν νὰ ἐκδιάσῃ τὸ στενὸν τοῦτο τοῦ Δαφνίου, ἐπειδὴ εἶχεν ἄλλην διόδον, τὴν μεταξὺ τοῦ Αἰγάλεω καὶ τῆς Πάρνηθος, ἦτοι τὸ στενὸν τῆς Κρωπιᾶς, ἦν ὡς πλατυτέραν καὶ φρουρουμένην ἔτι ἀκινδύνως ἐδύνατο νὰ ἐκδιάσῃ διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ δυνάμεως· διὸ καὶ τὴν διεύθυνσιν πρὸς τούτην τὴν διόδον ἔλαβεν, ἔχων ἐν δεξιᾷ τὸν Αἰγάλεω καὶ τὴν Πάρνηθα πρὸς ἀριστερά καὶ διὰ τοῦ στενοῦ τῆς Κρωπιᾶς εἰσέβαλεν εἰς τὰς Ἀχαρνάς· τὸ τεῖχος δὲ

τούτο τῆς Κρωπιάς εὖρεν ἀφρούρητον εἰκότως· διότι τὸ τεῖχος μέγιστον μῆκος ἔχον περὶ τὰ 10 χμ. ἐχρειάζετο κατ' ἀνάγκην πολλὰς χιλιάδας μαχητῶν, ἅς οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον· ὁ δὲ Περικλῆς ἐφρόντιζεν ἐπιμελῶς, ἵνα μὴ τὸν στρατὸν τῆς πόλεως διὰ τὰ κτήματα τῆς Ἀττικῆς θυσιάξῃ ματαίως, ἀφοῦ εἶχον ἀφθονίαν κτημάτων καὶ πόρους μεγίστους ἐν ταῖς κτήσεσιν αὐτῶν· διὸ καὶ τοῦ τείχους ἀφρουρήτου κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Περικλέους μείναντος, ἐλευθέρα τοῖς Πελοποννησίοις ἢ διόδος ἐνταῦθα ἐγένετο· καὶ ἐπειδὴ μάχη τις δὲν ἐγένετο ἐνταῦθα, εἰκότως καὶ ὁ Θουκυδίδης τοῦ τείχους τούτου μνησίαν οὐδεμίαν ποιεῖται.

ΥΜΗΤΤΟΣ.

Τὸ περιώνυμον τοῦτο ὄρος ἀποτελεῖ τὸ Ν. μέρος τῆς σπουδαίας ὄρεινης ἀλύσεως, ἣτις ὑπὸ τὰ διάφορα ὀνόματα, Πάρνης, Βριλησσός ἢ Πεντελικὸν διαθέει πᾶσαν σχεδὸν τὴν Ἀττικὴν ἀπὸ τοῦ Β' Ἀ. μέρους πρὸς τὸ ΝΔ. Ὁ Ὑμηττός ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. χωριζόμενος τοῦ Πεντελικοῦ διὰ κοιλάδος ἢ ἀλλῶνος, οὗ τὸ πλάτος εἶνε δύο Ἀγγλ. μίλια. Ἀ. δὲ τοῦ Ὑμηττοῦ ἀντιπαραθέει λοφώδης κλάδος χαμηλότερος, ὅς ἀπὸ τῆς Ν' Ἀ. ἄκρας τοῦ Πεντελικοῦ ἀποφυόμενος καὶ παρὰ τὴν Ἀ. ἀκτὴν ἀντιπαρατεινόμενος τῷ Ὑμηττῷ καταλήγει εἰς τὸ Ν. ἀκρωτήριο, ἐφ' οὗ ὁ δῆμος Σούνιον· τὸ ὑψηλότερον μέρος τῆς παραλιακῆς ταύτης λοφοστοιχίας κεῖται Β. τοῦ Σουλίου καὶ οὐχὶ μακρὰν αὐτοῦ καλεῖται Λαύρειον. Μετὰ τῶν λόφων δὲ τούτων τοῦ Λαυρείου ὁ Ὑμηττός συνδέεται δι' ἀλύσεως χαμηλοτέρων ὑψωμάτων, ἅτινα οὐχὶ μακρὰν τῶν Ν. ἀκτῶν τῆς Ἀττικῆς αἴρονται καὶ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον πλαισιοῦσιν.

Σημ. Leake — Westermann Die Demen von Attica (ελ. 140— 1840).

Ὁ Ὑμηττός ὀρίζει τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὡς περ τεῖχος αἰρόμενος Ν. τοῦ Πεντελικοῦ καὶ παρατείνεται πρὸς Ν. σχεδὸν κατ' εὐθεΐαν γραμμὴν μέχρι τῆς θαλάσσης παρὰ τὸ ἀκρωτήριο, ὅπερ καλεῖται Ζωσιήρ· ἡ μόνη κατάλληλος ἐξ Ἀθηνῶν ὁδὸς εἰς τὴν πρὸς Ἀ. Μεσόγειον τῆς Ἀττικῆς πεδιάδα διέρχεται παρὰ τοὺς Β. πρόποδας τοῦ μικροῦ τούτου ὄρειου τεύχους· ἀλλ' ὑπάρχει καὶ δίοδος τις ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ὄρος διὰ τῆς φάραγγος τοῦ Πιρναρίου, ἣτις διαιρεῖ τὸν ὄρειον τούτον ὄγκον εἰς δύο· καὶ τὸ μὲν ὑψηλότερον μέρος τῆς ῥάχους (3670 πόδ.) πρὸς Β. τῆς φάραγγος ταύτης ἐκαλεῖτο ἐν τῇ ἀρχαιότητι μέγας Ὑμητός, τὸ δὲ χαμηλότερον πρὸς Ν. τῆς χαράδρας μέρος ἐλέγετο ὁ μικρὸς Ὑμητός ἢ Ἄνυδρος καὶ ξηρὸς Ὑμητός. Ὁ Cramer καὶ ὁ Dodwell παρέχουσιν ἡμῖν τὴν εἶδῃσιν, ὅτι οἱ ἐγγύριοι τότε ἐκάλουν τὸν μὲν α' Τρελλοβοῦνι, τὸν δὲ β' Λαμπροβοῦνι Δὲν παρέλιπον δὲ νὰ σημειώσωσιν, ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο νέον τοῦ Ὑμηττοῦ ὄνομα, Τρελλοβοῦνι ἢ Τρελλὸς προῆλθε κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ *Monte Matto*· τὸ δὲ *Matto* τοῦτο, ὅπερ φαίνεται μικρὰ τις παραφθορὰ τοῦ Ὑμηττοῦ, συνεχύθη πρὸς τὸ ὁμόφωνον ἐπίθετον *matto* = μανιώδης, τρελλός¹⁾).

Περὶ δὲ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ὁ Leake παρετήρησεν, ὅτι τὸ ὄνομα Ὑμητός, ὡς καὶ αἱ ὁμοίαις καταλήξεως τῆς Ἀττικῆς τοπωνυμῖαι, οἷον Ἀρδηττός, Βριληττός, Γαργηττός, Κητιός, Λυκαδηττός, Συπαληττός καὶ Σφηττός, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς χώρας διάλεκτον. (Leake-Westermann σ.41).

Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ὑμηττοῦ, ὄρωμένου ἐξ Ἀθηνῶν, φαίνεται ὁμαλὴ καὶ κανονικὴ, ἀλλ' αἱ πλευραὶ αὐτοῦ εἰσι κατηυλακωμέναι ἐκ τῶν χειμάρρων καὶ ἡ βᾶσις διερρωγιῖα εἰς πολλοὺς μικροὺς μεμονωμένους ἢ νησοειδεῖς λόφους κωνικοῦ σχήματος· καθορώμενος δὲ ἐκ τοῦ Πεντελικοῦ, ὅθεν μόνον

¹⁾ Dodwell Classical Tour. I, 480 Cramer description of anc. Greece II. 391.

εὐσύνοπτον τὸ εὖρος αὐτοῦ γίνεται, ὁμοιάζει κατὰ τὸ σχῆμα πρὸς τὸν Βεζούδιον.

Ὁ Ὑμηττός, ὡς καὶ τὸ πάλαι, καὶ νῦν εἶνε ἀξιοπαρατήρητος διὰ τὴν ἐξαισίως πορφυρίζουσαν αἴγλην, ἣτις διαχέεται ἐπ' αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἀθηνῶν παρατηρουμένου κατὰ τὴν ἐσπέραν· ἔταν ὁ ἥλιος δύηται, διαχέεται ὑπὲρ ὄλον τὸ ὄρος ῥοδόεντι φῶς· καθ' ἕσον δὲ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς ὠχρίῃ καὶ τὸ λυκόφως ἐφερπύζει ἐπὶ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους, τὸ ῥοδίζον ἐκείνο φῶς διερχόμενον δι' ὄλων τῶν διὰ μέσου ἀποχρώσεων καταλήγει εἰς τὸ βαθύτατον ἰῶδες· ἡ πορφυρίζουσα δ' αὕτη χροιά καὶ ἡ ποικιλία διαχρώσεων εἶνε τοῦ Ὑμηττοῦ χάρις ἰδία· διότι οὐδὲν τῶν ἄλλων ὁρέων τῶν περιβαλλόντων τὸ πεδῖον τῶν Ἀθηνῶν λαμβάνει τοιαύτην χροιάν ἐν ὥρᾳ τινὶ τῆς ἡμέρας· αἱ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Ὑμηττοῦ τελευταῖαι τοῦ ἡλίου ἀκτίνες ὑπομιμνήσκουσι καὶ τὸν θάνατον τοῦ Σωκράτους· διότι ὁ φιλόσοφος ἐτελεύτα ἐν τῷ δεσμοτηρίῳ κενῶντῆν κύλικα τοῦ φαρμάκου, καθ' ἣν ὥραν αἱ τελευταῖαι τοῦ Φοίβου Ἰλαραὶ καὶ χρυσίζουσαι ἀκτίνες ἐπέχρωζον τὰς κορυφὰς τοῦ Ὑμηττοῦ.

Τοῦ Ὑμηττοῦ τὸ μὲν βορειότατον μέρος, ἐφ' οὗ τὸ νῦν Ἀστέρι κεῖται, εἶνε ἱκανῶς γεῶδες· διὸ καὶ ὑπὸ τινων πευκῶνων καλύπτεται· ἡ ἄλλη δ' ὅμως πρὸς Ν. σειρὰ εἶνε λίαν πετρώδης· διὸ καὶ ἐξαιρουμένου τοῦ πρὸς τὴν βᾶσιν μέρους τὸ λοιπὸν ὄρος εἶνε σχεδὸν γυμνόν· ἐλαῖαι δ' ἄγριαι, μύρτοι, δάφναι καὶ ῥοδοδάφναι εὐρίσκονται μόνον κατὰ τὰς φάραγγας τῶν ὑπωρειῶν καὶ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους. Αἱ πετρώδεις καὶ κρημνώδεις κλιτύες αὐτοῦ σύγκεινται ἐκ φαιοῦ μαρμάρου ἐνέχοντος φλέδας καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις· κολοβοὶ τινες δ' ὅμως θάμνοι, σκίνων, τερεβίνθων καὶ ἀρκεύθων ἢ κέδρων καὶ εὐώδεις βοτάναι, θύμοι δηλαδὴ, στοιχάδες (λαβάνται), θυμβρία (=θρουμπία) καὶ ἐλελίφασκος εὐδοκιμοῦσιν ἐν ταῖς ῥωγμαῖς τῶν βράχων· ταῦτα δὲ πάντα μετὰ τῶν ἀνθέων, οἷον ὁ ὑάκινθος καὶ ὁ πορφυρίζων κρόκος, παρέχουσιν εἰς τὰς μελίσσας ἐξαιρετὸν τροφήν, ἐξ ἧς τὸ περιώνυμον τοῦ Ὑμηττοῦ μέλι.

Λαμπρὰν περιγραφὴν τοῦ Ὑμηττοῦ παρέχει καὶ ὁ Ὀβί-

διος. Ἔστι δὲ παρὰ τοὺς πορφυρίζοντας λόφους τοῦ ἀνθοῦντος Ὑμηττοῦ, λέγει ὁ Ῥωμαῖος ποιητής,

*ιερὴ πηγὴ καὶ χλοαζούσης χορτοπλίνθου γῆ μαλακῆ·
 ἄσπος ὑψηλῆς ὕλης δὲν φύει· ἢ κόμαρος καλύπτει τὴν χλόην·
 ἢ λιβανωτὶς καὶ δάφνη καὶ ἢ μελανίζουσα μύρτος εὐωδιάζουσι
 οὐδ' ἢ πυκνόφυλλος πύξος καὶ αἱ εὐθραστοὶ μυρτίκαι
 οὐδ' οἱ λεπτοφυεῖς κύτισοι καὶ ἢ καλλιεργουμένη πίτυς λείπει·
 ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν ζεφύρων καὶ τῆς ὑγιεινῆς αὔρας σειόμενα
 τόσων εἰδῶν φυλλώματα καὶ χλόαι λεπτόταται τρέμουσι.
 ἐν τῷ οὐδέποτε λιπανροῦντι τόπῳ. (Ovid. Ars amator.
 III, 687.)*

Ὁ Ὑμηττός φαίνεται, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο γυμνός, τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Πλάτωνος· διότι ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ τὸ ἕξῃς· «ὥσπερ νοσήσαντος σώματος τὰ ὀστέα περιλείπονται, οὕτω καὶ τῆς γῆς ἢ μὲν πείρα καὶ μαλακῆ περιεργύη, περιλέλειπται δὲ μόνον τὸ πετρῶδες τῆς χώρας· πρότερον δὲ ἀκεραίας τῆς γῆς οὐσης τὰ ὄρη καὶ γηλόφους ὑψηλοὺς εἶχον καὶ πολλὴν ὕλην, ἧς καὶ νῦν ἔτι φανερὰ τεκμήρια· διότι τῶν ὀρέων τινὰ νῦν μὲν παρέχουσι μόνον ταῖς μελίσσαις τροφήν, χρόνος δὲ οὐ πάμπολυς, ὅτε καὶ δένδρα μεγάλα εἶχον, ἐξ ὧν ἐρέψιμος ξυλεία κατεσκευάζετο εἰς οἰκοδομήσεις μεγίστας, ὧν τὰ στεγάσματα καὶ νῦν ἔτι (ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ φιλοσόφου) περισώζονται (Πλάτ. ἐν Κριτίᾳ 111 Ε).

Ἄλλ' ἂν ἀρχαίῳθεν ἀπεφιλόθη τῶν δασῶν ὁ Ὑμηττός, ὁ θύμος καὶ ὁ ἔρπυλλος καὶ τὰλλα εὐώδη ὑλήματα καὶ οἱ εὐανθεῖς θάμνοι, ἢ ἐκλεκτῆ τῶν μελισσῶν τροφή, οὐδέποτε ἀπέλιπον αὐτόν· οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ ἐξυμνοῦσι τὸν Ὑμηττόν ὡς εὐανθὲς καὶ εὐώδες ὄρος καὶ ὡς παράγοντα τὸ ἄριστον μέλι (πρὸς καὶ Νόννου Διονυσιακ. XIII, 182 τοῦ Ὑμηττοῦ μελισσῆεντας ἐναύλους)· ὁ Ὑμηττιος μελισσῶν διὰ πάντων τῶν αἰώνων διετήρησε τὴν φήμην τοῦ παράγειν ἐξαιρετικὸν μέλι· ἐξ οὗ καὶ ἐπιστεύετο ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ὅτι καὶ αἱ μέλισσαι

τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Ὑμηττοῦ παρήχθησαν, ὡς ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Νικάνδρου μνημονεύει. (Σχολ. Νικάνδρ. Ἀλεξ. 449)· ὁ δ' Αἰλιανὸς ὡς πρὸς τὸ μελίγλωσσον τοῦ Πλάτωνος παρέδωκεν ἡμῖν καὶ τὸ ἐξῆς μύθευμα· οἱ γονεῖς δηλαδὴ τοῦ φιλοσόφου βρέφος αὐτὸν ἔτι ὄντα ἐκόμισαν ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ βουλόμενοι ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τοὺς θεοὺς θυσίαν γὰ προσενέγκωσι· καὶ κειμένου τοῦ παιδὸς μέλισσαι προσελθοῦσαι ἐπλήρωσαν τὸ στόμα κηρίων μέλιτος, ἵνα περὶ αὐτοῦ ἀληθεύσῃ τὸ

«τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέειν αὐδὴ»

(Αἰλιαν Ποικ. ἱστορ. X, 21).

Τὴν φήμην τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ τοῦ μέλιτος αὐτοῦ ἀνεπέωσε Συνέσιος, ὁ τῆς Κυρήνης ἐπίσκοπος, ὅτε τὸν ε' αἰῶνα μ. Χ. ἐπεσκέφθη τὰς Ἀθήνας· ἐν τῇ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἐπιστολῇ γράφει, ὅτι ἐκ τῆς κλεινῆς πόλεως ἡ δόξα τῶν φιλοσόφων ὄχρετο, παρέμενε δὲ μόνον ἡ φήμη τῶν μελισσῶν τοῦ Ὑμηττοῦ (Συνεσ. Ἐπιστολ. 135).

Καὶ ὁ Chandler καὶ ὁ Dodwell ἐν ταῖς περιηγήσεσιν αὐτῶν ἐξάιρουσι τὴν σημασίαν τοῦ Ὑμηττίου μέλιτος καὶ εὐρίσκουσι λίαν δεδικαιολογημένην τὴν φήμην αὐτοῦ· τὸ ἄριστον μέλι τότε παρήγετο ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Καρυῶν καὶ τῆς Συριανῆς (Sirgiani)· οἱ τότε Ἀθηναῖοι ἐποιοῦντο χρῆσιν τοῦ μέλιτος εἰς τὴν σκευασίαν πολλῶν ὄψων· ἐνόμιζον δὲ ὅτι τὸ μέλι καθιστᾷ αὐτοὺς ὑγιεῖς καὶ μακροβίους. (Chandlers Travels II, 27 Gell's Itiner. σ. 480, Dodwell Classical Tair I, 480).

Ὁ Ὑμηττός ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἦτο ἀξιόλογος καὶ ὡς πρὸς τὰ σημεῖα τῶν καιρῶν καὶ τοῦ ὑετοῦ· διότι εἶχον παρατηρήσει, ὅτι καθ' ὄρισμένας τοῦ ἔτους ὥρας νέφη ἐπικαθήμενα ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ προεσήμαινον ὑετόν· διαρρήδην δὲ περὶ τούτου γράφει ὁ Θεόφραστος· «Ὑμηττός ἐλάσσων, Ἄνυδρος» καλούμενος, ἐὰν ἐν τῷ κοίλῳ νεφέλια ἔχῃ, ὕδατος σημεῖον· καὶ «ἐὰν ὁ μέγας Ὑμηττός τοῦ θέρους ἔχῃ νεφέλας ἄνωθεν καὶ ἐκ πλαγίου, ὕδατος σημεῖον καὶ ἐὰν ὁ Ἄνυδρος λευκὴν ἔχῃ

»ἄνωθεν καὶ ἐκ πλαγίου» (Θεόφρ. περὶ σημ. Α', 20 καὶ 24)· προσέτι δὲ ἐσημείωσε καὶ τόδε·

»ἐπὶ Πλειάδι δυομένη ἐὰν λάμψη κατὰ Πάρνηθα καὶ Βρι-
»λησσὸν καὶ Ὑμηττόν, ἐὰν μὲν ἅπαντα καταλάμψη, μέγαν
»χειμῶνα φαίνει, ἐὰν δὲ τὰ δύο, ἐλάττω, ἐὰν δὲ Πάρνηθα μό-
»νον, ἐνδιεινόν· καὶ ἐὰν χειμῶνος ὄντος νεφέλη μακρὰ ἐπὶ τὸν
»Ὑμηττόν ἢ, χειμῶνος ἐπίτασιν σημαίνει» (Θεόφρ. π. σημ. Γ', 43).

Διὸ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμητιοῦ ἦν ἰδρυμένος βωμὸς τοῦ Διὸς καὶ ὁ Ζεὺς ὡς λατρευόμενος ἐκεῖ ἐλέγετο Ὑμήτιος, ὡς ἱστορεῖ ὁ Παυσανίας¹⁾· ἡ λατρεία δὲ τοῦ Ὑμητιοῦ Διὸς ἐν Ἀττικῇ μνημονεύεται καὶ ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου· ὡς λατρευόμενος δὲ ὁ Ζεὺς ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἢ τῆς ἄκρας τοῦ ὄρους ἐκαλεῖτο καὶ Ἐπάκριος κατὰ τὸν Ἐτυμολόγον τὸν μέγαν· ὁ Ζεὺς καλεῖται ὡσαύτως Ὀμβριος καὶ Ὑέτιος· ἡ δὲ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὑμητιοῦ λατρεία τοῦ Διὸς εἶχε λόγον· διότι, ὡς προεμνημονεύθη, νέφη ἐπικαθήμενα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους ἦσαν ὑετοῦ σημεῖα· τοῦ δ' ὑετοῦ ἡ Ἀττικὴ κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους ἔχει χρεῖαν· διὸ καὶ ἠϋχοντο συχνὰ πρὸς τὸν Δία χάριν τοῦ ὑετοῦ, ἵνα ποτίσῃ τὴν διψαλέαν τῆς Ἀττικῆς γῆν.

Παρὰ τῷ Μάρκῳ Ἀντωνίνῳ διεσώθη καὶ ἡ πρὸς τὸν Δία χάριν τοῦ ὑετοῦ εὐχὴ τῶν Ἀθηναίων.

»ὕσον, ὕσον, ὦ φίλε Ζεῦ, κατὰ τῆς ἀρούρας τῆς Ἀθηναίων τῶν πεδίων)M. Ἀντων. Ε', 7 πρὸλ. Παυσ. Α', 24, 3. Β', 19, καὶ 25, 10. Η', 38, 34, Θ', 39, 4). Περὶ δὲ τοῦ Ὑετιοῦ Διὸς ἐν Κῶ πρὸλ. Paton καὶ Hicks the inscriptions of Cos N° 382.

Ἀξιοσημείωτον προσέτι περὶ τοῦ Ὑμητιοῦ εἶνε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς Ν'Α. πλευρᾶς τοῦ χαμηλοτέρου ὄρους ἢ τοῦ Ἀνύδρου,

¹⁾ Ἐν Ὑμητιῷ δὲ ἄγαλμά ἐστιν Ὑμητιοῦ Διὸς· βωμοὶ δὲ Ὀμβρίου Διὸς καὶ Ἀπόλλωνός εἰσι Πρροσίου καὶ ἐν Πάρνηθι Παρνήθιος Ζεὺς χαλκοῦς ἐστι καὶ βωμὸς Σημαλίου Διὸς· ἐστι δ' ἐν τῇ Πάρνηθι καὶ ἄλλος βωμὸς· θύουσι δ' ἐπ' αὐτὸς τοτὲ μὲν Ὀμβριον, τοτὲ δὲ Ἀπήμιον καλοῦντες Δία. Παυσαν. Α', 31' 2.

περὶ τὰ δύο Ἀγγλικά μίλια ἀπὸ τῆς Βάρης, σπήλαιον ἕνεκα τῶν ἐν αὐτῷ ἐπιγραφῶν καὶ τῶν περιέργων ἀρχαίων ἐπὶ τοῦ βράχου γλυφῶν ἢ προστύπων ἀναγλύφων. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν (CIG, I, 423-431) «Ἀρχέδαμος ὁ Θηραῖος νυμφόληπτος φραδαῖσι Νυμφῶν τάντρον ἐξηργάξατο» μανθάνομεν, ὅτι Ἀρχέδαμος τις γεννηθεὶς μὲν ἐν Θήρᾳ, ἀλλὰ γενόμενος Ἀθηναῖος τὸν δῆμον Χολλείδης, ἔγλυψε τὸ σπήλαιον καὶ ἀφιέρωσεν αὐτὸ εἰς τὰς Νύμφας, ὑφ' ὧν ἐπίστευεν ὅτι κατείχετο· διὸ καὶ τὸ σπήλαιον *Νυμφαῖον* ὠνομάσθη· ἕτεροι δὲ ἐπιγραφαὶ δεικνύουσιν ὅτι τὸ ἄντρον τοῦτο ἦν ἀφιερωμένον καὶ εἰς τὰς Χάριτας, τὸν Πᾶνα καὶ τὸν Απόλλωνα τὸν Ἔρσον· αἱ δὲ γλυφαὶ εἰκονίζουσι γυναῖκα καθημένην, κεφαλὴν μεγάλην λέοντος, καὶ αὐτὸν τὸν Ἀρχέδαμον ἐν βραχεῖ χιτῶνι, κρατοῦντα ἐν τῇ δεξιᾷ χειρὶ σφύραν, καὶ ἐν τῇ ἀριστερᾷ τεκτονικὸν γνῶμονα.

Αἱ ἐπιγραφαὶ πιστεύεται, ὅτι ἐχαράχθησαν ὀλίγον τι πρὸ τοῦ 432 π. Χ. Ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ ἄντρου ὑπάρχει ὀματίον κυκλικὸν ἀμυδρῶς φωτιζόμενον, οὗ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς σταλακτῖται κρέμανται· ἀναδλύζει δ' ἐν αὐτῷ ὕδωρ διαυγὲς καὶ ψυχρόν. Λέγεται δ' ὅτι οἱ γονεῖς τοῦ Πλάτωνος εἰς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Ἵμηττου ἐκόμισαν αὐτὸν βρέφας ἔτι ὄντα, ἵνα θυσίαν προσενέγκωσιν, ἐπειδὴ τὸ σπήλαιον ἦν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Πᾶνα, τὰς Χάριτας καὶ τὸν Απόλλωνα· τότε δὴ καὶ αἱ μέλισσαι τοῦ Ἵμηττου προσπετόμεναι ἐπλήρωσαν αὐτοῦ τὸ στόμα κηρίων μέλιτος· ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει ἄποψις τερπνὴ πρὸς τὴν θάλασσαν, τὴν ὀδοντωτὴν ἀκτὴν μετὰ τῶν ἀκρωτηρίων καὶ τῶν βραχωδῶν νησουδρίων· ἡ εὐωδία δὲ ἢ ἐκ τῶν πέριξ πευκῶνων ἀποπνεομένη ἐπαυξάνει τὴν χάριν τῆς φυσικῆς ἐκεῖνης σκηνοθεσίας.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λατομείων καὶ τῶν μαρμάρων τοῦ Ἵμηττου πρέπει νὰ γένηται μνεία· τίς ἐν τινὶ φάραγγι ἀφανεῖ ἀμέσως ὑπὸ τὸν πόδα τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ Ἵμηττου κεῖται ἡ Μονὴ τῶν *Καρυῶν*, ὑπὲρ ἣν φαίνονται ἀρχαῖα λατομεία· ἐν αὐτοῖς ἔτι καὶ νῦν, γράφει ὁ Leake,-Westermann σελ. 41 σφύζονται στύλοί τινες ἀρχαῖοι, οὓς ἀφοῦ συνεπλή-

ρωσαν, ἐν αὐτῷ τῷ λατομείῳ κατέλιπον· ὁ λίθος ὁ Ὑμηττιος εἶνε ἥττον στίλβων καὶ λευκός ἢ ὁ Πεντελήσιος καὶ δύναται νὰ ὀνομασθῇ πολιός ἢ φαιός· τὸ μάρμαρον τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ νῦν ἐτι λατομεῖται κατὰ μεγάλας ποσότητας· εἶνε κυανόφαιον μετὰ φλεβῶν, ἔχει λεπτοτέρους μὲν καὶ πυκνοτέρους κόκκους ἢ τὸ Πεντελήσιον μάρμαρον, ἀλλὰ κατώτερον ἐκείνου κατὰ τὸ κάλλος.

Οἱ Ἕλληγες φαίνεται, ὅτι δὲν ἐποιοῦντο κοινὴν χρῆσιν τούτου μέχρι τοῦ Γ' αἰῶνος π. Χ. ἔκτοτε δ' εὐρίσκομεν, ὅτι τούτου χρῆσις ἐγένετο εἰς ἐπιτυμβίους λίθους, ἐπιγραφὰς καὶ εἰς οἰκοδομήσεις· τὰ σπουδαῖα λατομεῖα εἰσιν ἐπὶ τῆς Δ. πλευρᾶς τοῦ ὄρους εἰς τὰς κλιτύς, αἵτινες ἐγκλείουσι τὴν κοιλάδα τοῦ ἁγίου Γεωργίου Ν. καὶ Ν'Α. καὶ κατεβαίνουσιν εἰς τὸ Κακόρρευμα, τὴν βαθυτάτην καὶ ἀγριωτάτην φάραγγα τοῦ Ὑμηττοῦ· ἴχνη τῆς ἀρχαίας ὁδοῦ ἢ τοῦ ὄλκοῦ, δι' οὗ οἱ μαρμαρίνοι ὄγκοι κατεφέροντο ἐκ τῶν λατομείων δύνανται νὰ διακριθῶσι περὶ τὰς 100 γιάρδας ὑπὲρ τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Γεωργίου· ἡ ὁδὸς φαίνεται, ὅτι ἦν ἠγμένη ὀφιοειδῶς κάτωθεν τῆς κλιτύος καὶ οὐχὶ κατ' εὐθείαν γραμμὴν, ὡς ἦτο ὁ ἐκ τῶν Πεντελικῶν λατομείων ὄλκος. (πρὸβλ. Fraser Παιουσιν. II, 424).

Πολλὴν δὲ χρῆσιν τοῦ Ὑμηττίου μαρμάρου ἐποιοῦντο οἱ Ῥωμαῖοι· τὸ πλεονέκτημα δέ, ὅπερ οὗτοι ἐν τῷ Ὑμηττίῳ μαρμάρῳ ὑπὲρ τὸ Πεντελήσιον εὕρισκον, φαίνεται, ὅτι ἐγκείται τὸ μὲν ἐν τοῖς λατομείοις αὐτοῦ ἐγγύτερον πρὸς τὴν παραλίαν εὐρίσκομένοις, τὸ δὲ ἐν τῷ χρωματισμῷ, ἐν ᾧ περ οἱ Ῥωμαῖοι μεγάλως ἠρέσκοντο· διότι οἱ Ῥωμαῖοι οὐ μόνον ἐγχρωμα μάρμαρα ἐκ τῆς Φρυγίας, τῆς Λιβύης καὶ τῆς Λακωνικῆς ἐπορίζοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ φύσει κεχρωσμένα μείζονος ποιικιλίας χάριν αὐτοὶ ἐπέχρωζον· ἐκ δὲ τῆς μνείας, ἣν οἱ Ῥωμαῖοι συγγραφεῖς τοῦ Ὑμηττίου μαρμάρου ποιοῦνται, φαίνεται, ὅτι τοῦτο μόνον εἰς τὸ οἰκοδομεῖν ἐχρησιμοποιεῖτο· αἱ μεγάλα διαστάσεις, ἐν αἷς αἱ μαρμαρίναι Ὑμητταὶ δοκοὶ (trabes Hymettiae) ἐλατομοῦντο, ἦσαν ἀρεσταὶ τοῖς Ῥωμαίοις, εἰ καὶ τὸ πρῶτον αὗται, ὡς καὶ ἄλλα ἐπέισακτα μαρμαρίνα εἶδη

ἐν Ῥώμῃ τούτου ἕνεκα, ὡς ἔοικεν, ἐχρησιμοποιοῦντο, ἐπειδὴ αἱ λατομίαι ἐν αὐτῇ τῇ Ἰταλίᾳ τελέως ἄγνωστοι ἦσαν· ὁ Λ. Κράσσος ἦν ὁ πρῶτος, ὃς τὴν ἑαυτοῦ οἰκίαν διὰ κίωνων ἐξ Ἰμμηττίου μαρμάρου διεκόσμησεν· ἀλλὰ καὶ οὗτος μόνον ἐξ τοιούτους κίονας προσέθηκε καὶ τούτους δὲ μήκους μόνον δώδεκα ποδῶν. Πρβλ. Στράβ. IX, σ. 399 Leake—Westermann 42. Plinius hist. natur 17,6. 35,1 καὶ 36,3 7 καὶ 114 Horat Od. 2,18,3.

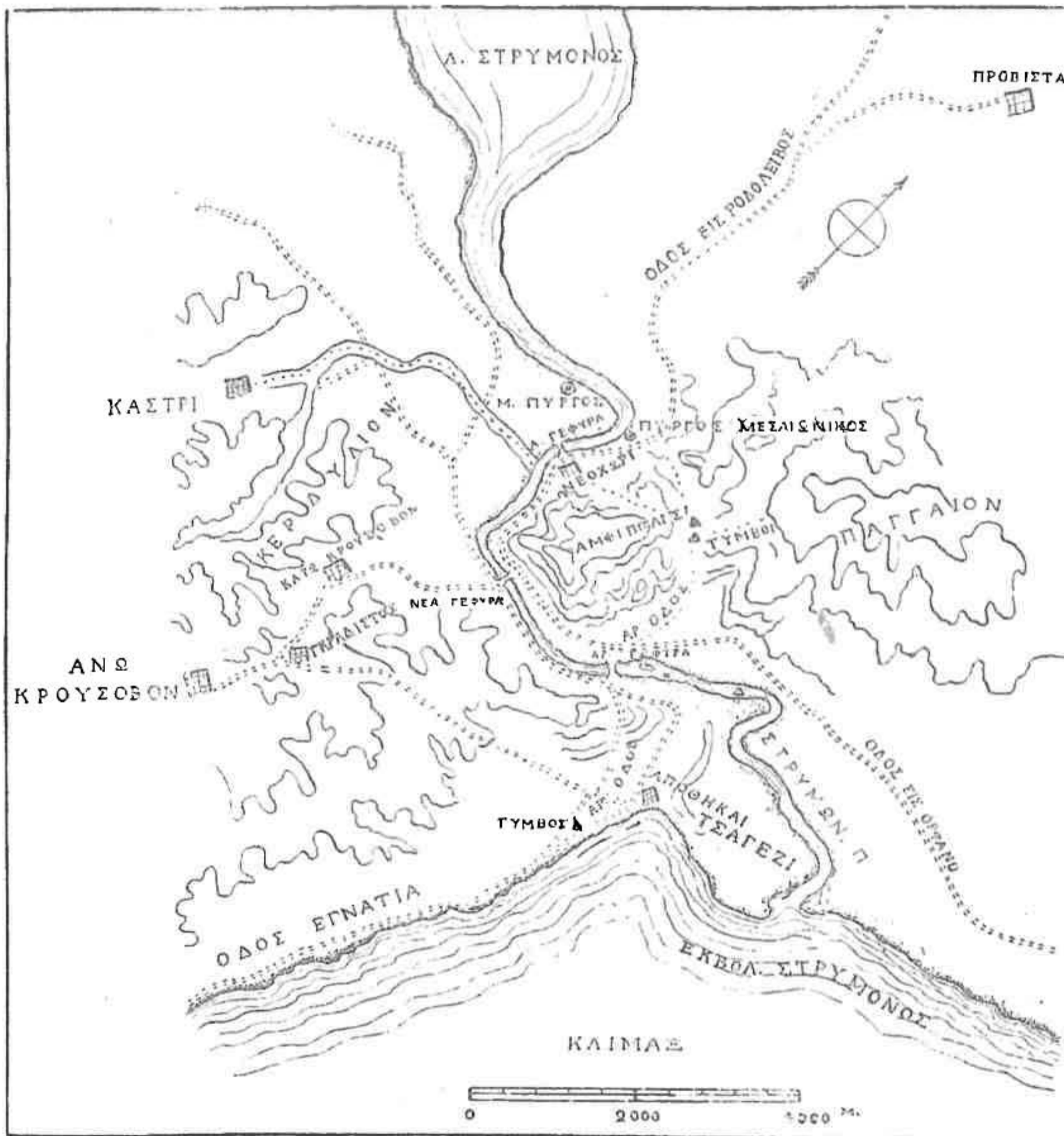
Ὁ Ἰμμηττός προσέτι ἐκέκτητο πάσαι ποτὲ πλὴν τῶν μαρμαρωρυχείων καὶ ἀργυρωρυχεῖα· ὁ Chandler δ' ἐσημείωσεν, ὅτι καὶ νῦν ἔτι σήραγγάς τινας δύναται τις ἰδεῖν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα τὰ ὑποχθόνια ἐργαστάσια ἀπὸ μακροῦ ἐγκατελείφθησαν· ὁ εἰρημένος περιηγητὴς μάλιστα περιγράφει τὴν ἑαυτοῦ ἐπίσκεψιν εἰς μίαν τῶν σηράγγων τούτων, ἣτις ἔκειτο ἐν τῇ φάραγγι τῇ μεταξὺ τοῦ ὑψηλοτέρου Ἰμμηττοῦ καὶ τοῦ Ἀνύδρου εὐρισκομένη.

Τέλος καὶ ὡς πρὸς τὸν περὶ τὸν Ἰμμηττὸν συνοικισμὸν σημειωθήτω μοι τόδε· πολλῶν δηλαδὴ καὶ ἐνδόξων δῆμων ὄντων ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπὸ ταῖς ὑπωρείαις τοῦ Ἰμμηττοῦ, νῦν μετὰ θλίψεως παρατηρεῖ τις ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ἢ δεινὴν ἐρημίαν ἢ ἐλεεινά τινα χωρία· μόνον ἐν ταῖς Ἀ. ὑπωρείαις τοῦ Ἰμμηττοῦ βλέπει τις θάλλοντά πως δύο χωρία, τὸ Λιόπεσι, ὅπου ἦν ἡ ἀρχαία Παιανία, καὶ τὸ Κορωπὶ πρὸς τὸν ἀρχαῖον Σφηττόν· ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ἀλιμοῦντι καὶ ἐν τῇ Αἰξωνῇ βασιλεύει νῦν φοβερὰ ἐρημία, ἐκ τῶν ἀρχαίων Λαμπιρῶν ἢ Λαμπρῶν διεσώθη μόνον τὸ ὄνομα Λαμπρικὰ καὶ τὸν ἐνδοξὸν δῆμον Ἀναγυροῦντα διεδέχθη ἡ Βάρη, χωρίον ἄθλιον μετὰ συφρωδῶν καλυδῶν, ἐν αἷς οἰκοῦσιν οἱ μορτίται τῆς Μονῆς Πετράκη, ἀληθεῖς δουλοπάροικοι.

Γ. Κ. ΓΑΡΓΑΚΙΑΣ

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΑΜΦΙΠΟΛΕΙ

Περὶ τῆς ἀκριβοῦς θέσεως τῆς Ἀμφιπόλεως οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη ἀμφιβολίαν ὁ ἔχων ὑπ' ὄψει τὸ χωρίον τοῦ Θουκυδίδου (IV, 102,4) «πέντε καὶ εἴκοσι σταδίους ἀπέχον» (τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀμφιπόλεως, δηλ. ἡ Ἡϊών) «ἀπὸ τῆς νῦν πόλεως, ἦν Ἀμφίπολιν Ἀγνων ὠνόμασεν, ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρω περιρρέοντος διὰ τὸ περιέχειν αὐτὴν τεῖχει μακροῦ ἀπολαθῶν ἐκ ποταμοῦ εἰς ποταμὸν περιφανῆ ἐς θάλασσαν τε καὶ τὴν ἠπειρον ᾤκισεν». Ἐξερχόμενος δηλονότι ὁ Στρυμὼν ἐκ τῆς λίμνης Τάχινου (Κερκινίτιδος;) καὶ ρέων κατ' ἀρχὰς πρὸς Ν. καὶ εἶτα ΝΔ, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸ σημερινὸν Νιοχωρί στρέφεται ἀποτόμως πρὸς Δ, ἀπὸ δὲ τοῦ Νιοχωρίου λαμβάνων ΝΔ διεύθυνσιν μέχρι τινὸς καὶ εἶτα Ν'Α. οὕτως, ὥστε διὰ τοῦ ροῦ αὐτοῦ νὰ σχηματίζεται ἀμβλεία γωνία (ἀγκών), εἶτα ρέων ἐπὶ τι διάστημα πρὸς Ἀ. ἐπαναλαμβάνει πάλιν τὸν πρὸς Ν αὐτοῦ ροὴν μέχρι τῆς θαλάσσης. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ ποταμοῦ, ἐν τῷ καρδιοσχήμῳ περίπου χώρῳ, οἷον ὁ ροὺς αὐτοῦ διαγράφει, περιέχεται τὸ ἄκρον τῆς ΝΔ δειράδος τοῦ Παγγαίου, ὁ λόφος δηλ. ἐφ' οὗ ἐκτίσθη ἡ Ἀμφίπολις, ἔχουσα ἐκ Β. Δ. καὶ Ν. αὐτὸν τὸν ποταμὸν ὡς φυσικὸν ὀχύρωμα καὶ μόνον ἀνατολικῶς, ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ Παγγαίου. τεῖχος, τὸ μακρὸν τεῖχος τοῦ Ἀγνωνος, οὕτινος ἔχνη—ἐξ ἐπισκευῶν πιθανῶς κατὰ τὸ πλεῖστον—δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ καὶ σήμερον ἀρχόμενος βορείως ἀπὸ τοῦ Νιοχωρίου περίπου καὶ χωρῶν πρὸς Ν. πάντοτε μέχρις ἀποστάσεώς τινος ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ. Ἴχνη τοῦ τεύχους τούτου καὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ νοτίως ὁρατὰ δὲν ὑπάρχουσι σήμερον τοῦλάχιστον. Ἀλλὰ καὶ μέχρι τοῦ χρόνου τῆς ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καταλήψεως τῆς Ἀμφιπόλεως, ὡς φαίνεται ἐξ ἄλλου χωρίου τοῦ Θουκυδίδου πρὸς τὴν ἀποστολὴν κατωτέρω, δὲν ἐξικνεῖτο τὸ τεῖχος μέχρι

Τοπογραφικός Χάρτης Ἀμφιπόλεως.

τοῦ ποταμοῦ οὐδὲ πρέπει τὸ «ἀπὸ ποταμοῦ εἰς ποταμόν» γὰρ νοηθῆναι ἐν ἀκριβεῖ κυριολεξίᾳ. προκειμένου περὶ τοῦ τείχους τοῦ Ἄγωνος, ἣ δὲ ἐπέκτασις αὐτοῦ καὶ μέχρι τοῦ ποταμοῦ φαίνεται ἐκ τοῦ «καὶ τὰ τείχη οὐπω καθεῖτο ὡσπερ νῦν», ὅτι ἐγένετο ἐν τῷ διαστήματι τῷ μεταξὺ τῆς ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καταλήψεως τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ὁ Θουκυδίδης γράφει.

Κάτωθεν τοῦ μακροῦ τείχους διὰ τῆς χαράδρας, ἣτις χωρίζει τὸν λόφον τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶς αὐτῷ κειμένων ἄλλων λόφων τοῦ Παγγαίου, διέρχεται ἀτραπός, (πρὸς Γεωγρ. χάρτην), ἣτις πρὸς Β. μὲν ἐνοῦται μετὰ τῆς σημερινῆς εἰς Προβίσταν, Σέμαλτον, Δραχίικι, Ροδολεῖθος καὶ Ἀγγίσταν ἀγούσης ὁδοῦ, ἐν ἣ περιοχῇ πιθανῶς ζητητέαι αἱ ἀρχαῖαι πόλεις Δραβήσκος, Μύρκινος καὶ Γάζωρος (Δήμιτσα, Μακεδονία σ. 803 καὶ 804), πρὸς δὲ Ν. σχίζεται εἰς δύο καὶ Ν'Α. μὲν ἄγει πρὸς τὴν Ἡϊόνα (Παλιότειχος, Κοντέσα,) ΝΔ δὲ καταλήγει εἰς τὸν ποταμόν, εἰς τὸ σημεῖον αὐτοῦ ἀκριβῶς, ὅπου φαίνονται κατ' ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας πολλοὶ λίθοι τῶν βάρθρων τῆς ἀρχαίας γεφύρας. Ἡ ἀτραπὸς αὕτη εὑρίσκεται πιθανώτατα ἐπὶ τῆς ἀρχαίας περίπου ὁδοῦ τῆς ἀγούσης καὶ ἐκ Β. καὶ ἐκ Ν. πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ μακροῦ τείχους, ὡς δεικνύουσι καὶ οἱ κατὰ μῆκος αὐτῆς πολλοὶ τάφοι, σεσυλημένοι ὑπὸ τυμβωρύχων ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἄλλοι εὑρεθέντες ἐντὸς τῶν χαρακωμάτων τοῦτελευταίου πολέμου. Ἡ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἐναντι ὄχθης τοῦ ποταμοῦ, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς θέσεως τῶν ἰχνῶν τῆς ἀρχαίας γεφύρας, συνέχεια τῆς ἀτραποῦ, ὁ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς αὐτῆς πλευρᾶς ἐπὶ τῆς ὄχθης ἀκριβῶς τοῦ ποταμοῦ εὑρεθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ κολοσσιαῖος λέων (1) (πιθκῶς πολυάνδριον) καὶ οἱ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς τῆς ἀτραποῦ πλευρᾶς εἰς τὰς θέσεις Μάρμαρα καὶ Μόδι κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν χωρικῶν εὑρισκόμενοι τάφοι, — ὅλα ταῦτα δίδουσιν

1) Μὴ συνετέλεσε καὶ τοῦτο τὸ μνημεῖον εἰς τὸ τοῦ Εὐριπίδου (Ρήσ. 346) «ὅ τε καλλιγέφυρος ποταμὸς πορεύει Στρυμών»,

εἰς ἡμᾶς τὴν ἀφορμὴν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἦγε καὶ ὑπὲρ τὴν γέφυραν νοτίως διὰ τῶν τελευταίων δυτικῶς χθαμαλῶν ὑψωμάτων τοῦ ὄρους Κερδυλίου συναντῶσά που τὴν Ἐγνατίαν.

Ἐκτὸς τῆς εἰρημένης ἀρχαίας γεφύρας, τῆς νοτίας, ἀρκετὰ ἴχνη βάρθρων ἀρχαίας γεφύρας ὁρατὰ πρὸ τοῦ Νιοχωρίου πείθουσι περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ δευτέρας τοιχύτης τοῦ ποταμοῦ πρὸς Β. περίπου τῆς Ἀμφιπόλεως, ἄγνωστον τίνων χρόνων. Ἀλλὰ παρὰ Θουκυδίδη, ἔνθα μνημονεύεται μὲν βῆτῶς χρῆσις γεφύρας ἐν τῇ ὑπὸ τοῦ Βρασίδα καταλήφει τῆς Ἀμφιπόλεως, νοεῖται δὲ τοιαύτη καὶ ἐν τῇ προπαρασκευῇ τῆς μάχης μεταξὺ Βρασίδα καὶ Κλέωνος, εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις πρόκειται ἀναμφιδόλως περὶ τῆς πρώτης, τῆς νοτίας. Ἄλλως δὲν ἐννοοῦνται τὰ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως λεγόμενα (IV, 103) «Ἀργίλιοι ἐγγύς τε προσοικοῦντες καὶ αἰείποτε τοῖς Ἀθηναίοις ὄντες ὑποπτοὶ καὶ ἐπιβουλεύοντες τῷ χωρίῳ· ἐπειδὴ παρέτυχεν ὁ καιρὸς καὶ Βρασίδας ἦλθεν, ἔπραξάν τε ἐκ πλείονος πρὸς τοὺς ἐμπολιτεύοντας σφῶν ἐκεῖ, ὅπως ἐκδοθήσεται ἡ πόλις, καὶ τότε δεξάμενοι αὐτὸν τῇ πόλει καὶ ἀποστάντες τῶν Ἀθηναίων ἐκείνῃ τῇ νυκτὶ κατέστησαν τὸν στρατὸν πρὸ ἕω ἐπὶ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ (ἀπέχει δὲ τὸ πόλισμα πλεον τῆς διαβάσεως)· καὶ οὐ καθεῖτο τείχη ὥσπερ νῦν, φυλακὴ δέ τις βραχεῖα καθειστήκει ἣν βιασάμενος ῥαδίως ὁ Βρασίδας, ἅμα μὲν τῆς προδοσίας οὔσης, ἅμα δὲ καὶ χειμῶνος ὄντος καὶ ἀπροσδόκητος προσπεσῶν, διέβη τὴν γέφυραν καὶ τὰ ἔξω τῶν Ἀμφιπολιτῶν οἰκούντων κατὰ πᾶν τὸ χωρίον εὐθὺς εἶχεν». Ἄν δὲ ἐν τῇ ἐξερευνήσει τῶν λεπτομερειῶν τῶν γεγονότων παρὰ τοῖς νεωτέροις δίδεται ἀφορμὴ συγχύσεώς τινος, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι ὁ μὲν Θουκυδίδης εἶτε διότι τῆς νοτίας γεφύρας μόνον εἶχεν ἀνάγκη ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτοῦ εἶτε διότι ἡ βορεία γέφυρα ἐπὶ τῶν χρόνων του (1) δὲν ὑπῆρχε, μόνον μιᾶς

(1) Ὁ Ἡρόδοτος (ἐν VII, 114) φαίνεται ὁμιλῶν περὶ πλειόνων τῆς μιᾶς γεφυρῶν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ Στρυμόνος.

γεφύρας ποιείται μνειάν, οἱ δὲ νεώτεροι, μίαν καὶ μόνην κατὰ ταῦτα γέφυραν ζητοῦντες, εὐρίσκουσι τὰ ἴχνη ἢ τῆς βορείας μόνον ἢ τῆς νοτίας, οὐδεὶς δὲ ἀμφοτέρων. Ὁ Leake λ. χ. ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτοῦ (*Travels of northern Greece* III σ. 191) σημειοῖ μόνον τὴν βορείαν⁽¹⁾ τὴν πρὸ τοῦ Νιοχωρίου, ὁ Arnold (ἐν *Thucydides* II σ. 450) καὶ ὁ τοῦτον ἀκολουθῶν Grote (ἐν τέλει τοῦ VII τόμου τῆς ἱστορίας αὐτοῦ) τοποθετοῦσιν ὀρθῶς τὴν γέφυραν τοῦ Θουκυδίδου Ν'Α. ὁ Χρυσόχοος γνωρίζει μόνον τὴν βορείαν (Παρνασοῦ Ἐπετηρὶς Β (1898) σ. 262).

Τοῦ λόφου τῆς Ἀμφιπόλεως, ὅστις εἶναι ὑψηλὸς καὶ ἀποκρημνὸς μάλιστα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ποταμοῦ, ἢ κατὰ τὴν βᾶσιν διάμετρος ἀνέρχεται εἰς 2¹/₂ χιλιόμετρα περίπου (Χρυσόχοος ἔνθα ἀνωτέρω). Ἡ δὲ ἐπιφάνεια τῆς κορυφῆς μετὰ διαμέτρου ἐνὸς χιλιομέτρου περίπου, ὅπου ἔκειτο ἡ πόλις καὶ ὅπου ἄγει σήμερον εὐκολώτερον ἢ ἄλλοθεν ἢ διὰ τοῦ Νιοχωρίου ἀριστερόθεν μιᾶς μικρᾶς χαράδρας ἀτραπός, εἶναι ἀνωμάλως ἐπίπεδος, μὲ προϊούσαν δηλονότι ἐξ Ἀ. πρὸς Δ κατὰ φυσικὰς τερράσσας τοῦ ἐδάφους ἀνύψωσιν, καὶ ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων, ἀγνοῶ διὰ τίνα λόγον, *Μπεζεστέμι*⁽²⁾, ἐν ᾧ δλόκληρος ἢ ὑπὸ τὰ τείχη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ἀνατολικῶς τῇ Ἀμφιπόλει ὑψωμάτων τοῦ Παγγαίου χαράδρα φέρει τὸ ὄνομα Καντάργερι. Ὁ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων σημείων τοῦ Μπεζεστινίου ἰστάμενος ἔχει πρὸ ἑαυτοῦ πρὸς Β. τὸν Στρυμόνα καὶ τὴν συνεχομένην αὐτῷ λίμνην Τάχινου, Β'Α. τὸν λόφον τῆς Πανηγυρίστρας καὶ τὴν ἐκ Σερρῶν ὁδόν, ΒΔ τὴν ἐκ Θεσσαλονί-

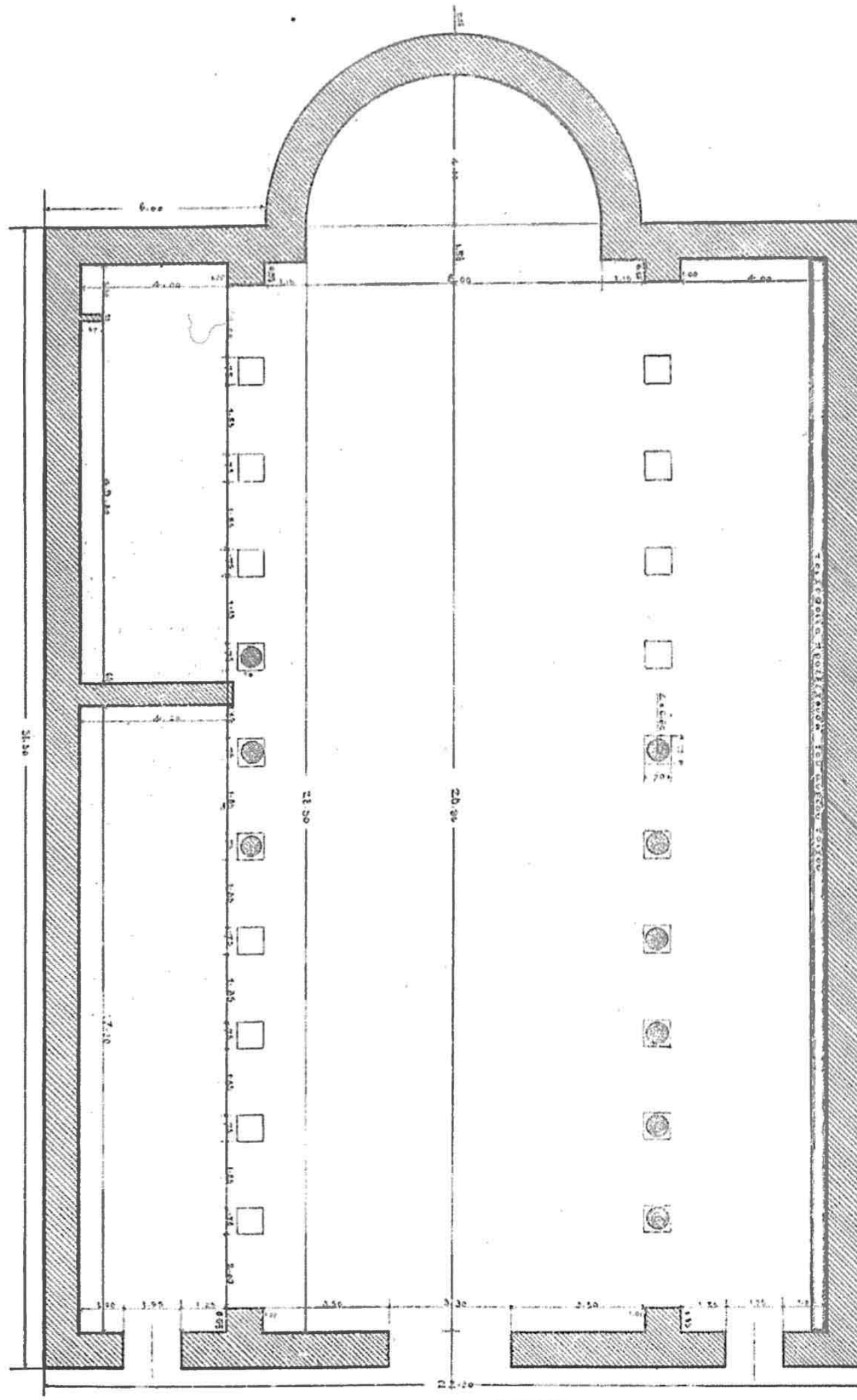
(1) Τὸ σχεδιαγράφημα καὶ τὴν γνώμην τοῦ Leake ἐπαναλαμβάνει ὁ Hirschfeld παρὰ Pauly-Wissowa I σ. 1950 - 1951.

(2) Ὁ Leake (σ. 183) ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ ἡ Ἀμφίπολις ἐκαλεῖτο *Μάρμαρα* παραπέμπων καὶ εἰς Καντακουζηνοῦ I, 35, ὅπου τὸ Μαρμάριον ἀλλὰ τὴν *Μάρμαρα* καλεῖται ἄλλη θέσις, ἧς ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρω. Περὶ δὲ τοῦ κατὰ τὸν μεσαῖωνα ὀνόματος τῆς Ἀμφιπόλεως *Ποπολία* καὶ τῆς συγγύσεως αὐτῆς πρὸς τὴν Χρυσόπολιν καὶ Χριστόπολιν Tafel, *De Thessalonica eiusque agro* σ. 498. 501. 502.

κης ὁδόν, πρὸς Ἀ. τὸ Παγγαῖον, πρὸς Δ. τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ὄρους Κερδυλίου μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῦ γραφικωτάτων τοποθεσιῶν Κάτω Κρούσοδας καὶ Γκραντίστου, πρὸς Ν. τὸν κάτω Στρυμόνα μετὰ τῶν ἐκβολῶν αὐτοῦ (Τσαγγεζί), τὴν Κοντέσσαν (Ἡϊόνα), τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἐξ αὐτῆς πρὸς τὰ ἄνω ἀγούσας ὁδοὺς. Ἐκ τῆς ὅλης ταύτης θέας, ἣν παρέχει ἡ θέσις, ἐξηγεῖται ἄριστα τὸ τοῦ Θουκυδίδου (IV, 102, 4): «περιφανῆ ἐς θάλασσαν τε καὶ τὴν ἡπειρον» καὶ ἡ ἀπὸ στρατηγικῆς καθόλου ἀπόψεως ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (IV, 108, 1) καὶ ὑπὸ ἄλλων βραδύτερον διδομένη εἰς τὴν Ἀμφίπολιν σημασία.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ ἀναγνώρισις καὶ ὁ προσδιορισμὸς ὁ ἀκριβοῦς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τῆς καθόλου θέσεως τῆς Ἀμφιπόλεως τόσον εὐκολοὺς εἶναι, τοῦναντίον δυσχερεστάτη καθίσταται ἡ ἀναζήτησις τῶν οἰκοδομημάτων αὐτῆς, διότι ἡ ὅλη τοῦ λόφου ἐπιφάνεια ἦτε ἐπίπεδος καὶ ἡ τῶν κλιτύων, εἶναι κεκρυμμένη ἐντὸς ὑψηλοῦ χόρτου καὶ πυκνῶν θάμνων, ὁ δὲ διὰ τοῦ πυρὸς καθαρισμὸς αὐτοῦ δὲν γίνεται ἄνευ κινδύνων, καθ' ὅσον ἡ ὅλη τοῦ Στρυμόνος ἐνταῦθα περιοχὴ, ὡς μέτωπον τοῦ τελευταίου πολέμου, βρῖθει σφαιρῶν καὶ ὀβιδῶν μὴ ἐκραγείσων, ἐχθρικῶν καὶ συμμαχικῶν.

Διὰ τὰς δυσχερεῖας ταύτας ἠναγκάσθημεν, παρελθόντες τῆς Ν. ράχιν τοῦ λόφου, τὴν πρὸς τὸ μέρος τῆς νοτίας γεφύραν τοῦ ποταμοῦ, καὶ τὸν συνδέοντα τὴν ράχιν ταύτην μετὰ τῆς ἐπιπέδου τοῦ λόφου ἐπιφανείας λακμόν, ἐφ' ᾧ ἀμφοτέρων οἱ πολλοὶ ὑπὸ τυμβωρύχων ἀνεωγμένοι ῥωμαϊκῶν χρόνων τάφοι, νὰ καθαρίσωμεν ἀπὸ τῶν χόρτων ὠρισμένως ζώνας τῆς ἐπιπέδου ἐπιφανείας (Μπεξεστενίου). Σκάψαντες ἐνταῦθα δοκιμαστικὰς τάφρους εὔρομεν κατ' ἀρχὰς εἰς βθ. 0,80 μ.—1 μ. καλυδοειδεῖς τινὰς ἐκ κεραμίδων ῥωμαϊκῶν χρόνων τάφους καὶ ὀρθογώνιον συμπαγὲς ἐκ λίθων καὶ ἀσβεστοκονιάματος βάθρον (4,70×5,20), εἰς ἐλάχιστον τοῦτο βάθος, μετὰ τῶν ἐπὶ τοῦ ἀσβεστοκονιάματος ἰχνῶν τῶν πλακῶν τῆς στρώσεως. Τὸν ὑπὸ τοῦτο τάφον δὲν ἠρευνήσαμεν. Εἶτα χωροῦντες βορείως ἐπὶ ἀνερχομένου πῶς ἐπιπέδου καὶ ὀδηγούμενοι ἤδη μετὰ τὸ κα-

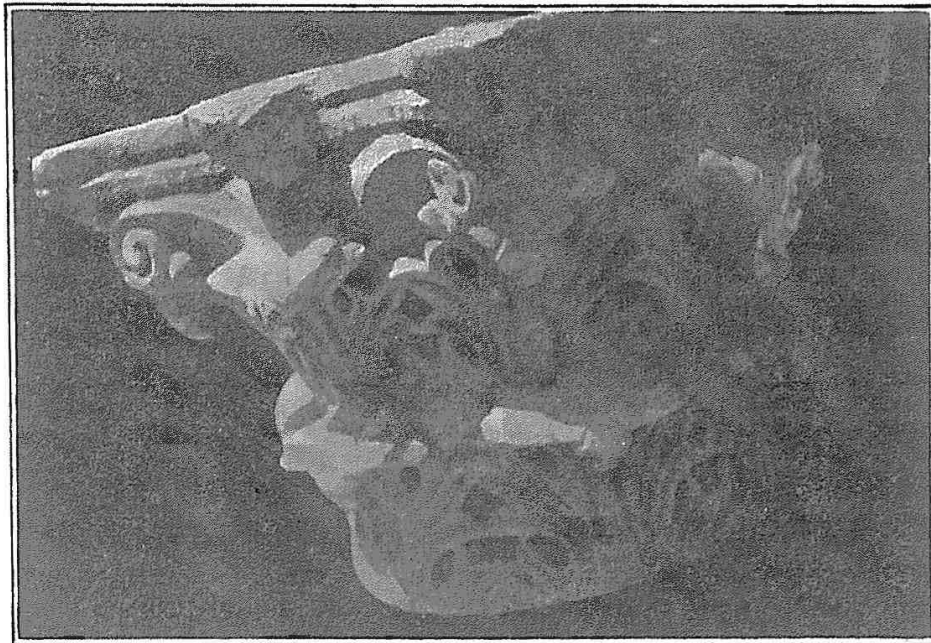

ΚΛΙΜΑ Ε. 1:100

Βασιλική Ἀμφιπόλεως.

θάρισμα τοῦ χόρτου ὑπὸ λίθων τοίχων ἐξεχόντων ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν εὔρομεν τρία μεγάλα χριστιανικῶν χρόνων οἰκοδομήματα, ὧν τὸ ἓν εἰς βθ. 0,50 μ. περίπου ἐκαθαρίσαμεν Ἰκατὰ μέγα μέρος.

Πρόκειται περὶ βασιλικῆς, ἧς συνάπτεται σχέδιον κατόψεως, διὰ δύο σειρῶν κορινθιακῶν κίονων διαιρουμένης εἰς τρία κλίτη, μετὰ τριῶν θυρῶν κατὰ τὴν δυτικὴν πρόσοψιν καὶ μιᾶς ἀψίδος ἀνατολικῶς. Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν εἶχε καὶ ἄτριον, οὐδὲ τὸ ἐφαπτόμενον τῆς ἀψίδος αὐτῆς μέγα

Κιονόκρανον Κορινθιακόν.

τετράγωνον οἰκοδόμημα, οὗτινος φαίνονται σαφῶς τὰ θεμέλια. Οἱ τοῖχοι αὐτῆς, ὧν τὸ σωζόμενον ὕψος ἀνέρχεται εἰς 1 — 1,50 μ., εἶναι κατεσκευασμένοι ἐκ κοινῶν λίθων καὶ ἀσδέστου μετὰ κουρξσανίου, φέρουσι δ' ἐσωτερικῶς ὀρθομαρμάρωσιν, ἐφ' ἧς ἐν τισὶ σημείοις μεταγενεστέρα ἔμπλασις (σουδαῖς) μετὰ ἰχνῶν εἰκόνων, ὧν πλείονα τεμάχια εὐρέθησαν ἐν τῇ ἐπιχώσει. Ὀρθομαρμάρωσιν φέρει ὡσαύτως καὶ τὸ κατὰ τὴν βάσιν τῶν τοίχων ἐσωτερικῶς περιθέον κρηπίδωμα (ὑψ. 0,40 μ., βθ. 0,40), ὅπερ καλῶς σώζεται κατὰ τὴν Δ. καὶ τὴν Ν. πλευράν. Οἱ κίονες

ΜΕΝΙΑΣ ΤΗΣ ΠΡΟΚΤΕΘΕΙΣΗΣ ΥΠΟ
ΔΡΟΣΣΕΒΑΣΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΕ
ΣΕΥΣΕΒΗΣ ΠΑΤΗΡ ΚΑΙ ΠΟΛΕΜΩΝ
ΠΑΤΡΩΡ ΚΑΙ ΡΟΙΜΗΤΑΛΕΗΣ ΦΙΛΟΚΑΙΣΑΡ
ΤΗ ΑΜΦΙΠΟΛΕΙ ΤΩΝ ΠΟΛΕΙΔΙΑΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΑΥΤΩΝ ΕΥΝΟΙΑΝ ΤΕ ΚΑΙ ΤΕΙΜΗΝ

Ἄρ. 1.

(ὑψ. 3 μ., ὦν 3,50) μονόλιθοι, κατὰ τὸ πλεῖστον τεθραυσμένοι, ἔχουσι καταπέσει, αἱ δὲ βάσεις αὐτῶν, εὕρισκόμεναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν τῇ ἀρχικῇ των θέσει, κεῖνται ἐπὶ χαμηλοῦ ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν στυλοδάτου. Ἐκτὸς τούτων ἐν τῇ ἐπιχώσει εὐρέθησαν καὶ θραύσματα κίωνων μικροτέρων διαστάσεων καὶ διπλοκίονια ἐκ παράθύρων, ὡς καὶ τεμάχια ἐκ θωρακίων. Τοῦ μεσαίου κλίτους ἢ στρώσις ἀποτελεῖται ἐκ μαρμαρίνων πλακῶν, τῶν δύο ἄλλων κλιτῶν ἐκ κοινοῦ ψηφιδωτοῦ, ἐν πολλοῖς ἐφθαρμένου.

Ἐν τῷ στυλοβάτῃ τῆς δεξιᾶς σειρᾶς κίωνων εὕρηται χρησιμοποιημένη μεγάλη πλάξ (Πλ. 1,70 ὑψ. 0,80. Παχ. 0,20)

ΣΑΕ

↓ΤΟ

/

ONIS·ET·ANEROTIS

Ἄρ. 2.

μετὰ τμήματος ἐπιγραφῆς (ὑψ. γραμμ. 0,05) γεγραμμένης ἀρχικῶς ἐπὶ δύο πλακῶν προσηρμοσμένων ἀλλήλαις (Ἄρ. 1). Ἡ ἐπιγραφή αὕτη εἶναι ἴσως δημοσιευμένη, διότι τὸ ἀνωθεν ἀκριβῶς τῆς πλακὸς ἔδαφος ἦτο ἀνεσκαμμένον ὑπὸ τυμβωρύχων. Ἄλλη πλάξ, ἄγνωστον ὡς τί μέρος ἀρχιτεκτονικὸν τοῦ ναοῦ χρησιμοποιηθεῖσα ὑπὸ τῶν χριστιανῶν, εὐρέθη ἐντὸς τῆς μεσαίας θύρας, μετὰ τμήματος λατινικῆς ἐπιγραφῆς γεγραμμένης ὡσαύτως ἀρχικῶς ἐπὶ δύο πλακῶν προσηρμοσμένων ἀλλήλαις. (Ἐψ. 0,80 Πλ. 0,70 Πλ. 0,20. Ἐψ. γραμμ. 0,065 τῆς πρώτης σειρᾶς, τῶν ἄλλων σειρῶν γράμματα μικρότερα). (Ἄρ. 2.)

Ἐκτὸς τούτων ἐν τῇ ἐπιχώσει τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ ναοῦ εὐρέθη ἀνάγλυφον Κυβέλης (Ἐψ. 0,36 Πλ. 0,27). Καθημένη

Κυβέλη και Σειρήν.

27 12 22

ἡ θεά, μετὰ μοδίου ἐπὶ κεφαλῆς, φέρει ἐν τῇ δεξιᾷ φιάλην, ἐν τῇ ἀριστερᾷ τὸ τύμπανον (Roscher, Myth. Lex. II. 1664), τὸν δὲ λέοντα ἢ μάλλον σκύμνον ἐπὶ τῶν γονάτων λεπταὶ ἀνάγλυπτοι μορφαὶ (S. Reinach, Repertoire de reliefs gr. et rom. II, 338 καὶ III, 485) κοσμοῦσι τὸ πλαίσιον, ἦτοι τρεῖς ἀνδρικαὶ (Κορυδάντων;) τὸ ἀετωμάτιον ἄνω, μία ἀνδρική τὴν ἀριστερὰν παραστάδα, καὶ μία γυναικεία τὴν δεξιὰν παραστάδα, ἧς ἄνωθεν τὰ ἐμβλήματα τῆς θεᾶς.— Ἡ ἐν Ἀμφιπόλει λατρεία τῆς Κυδέλης γνωστὴ καὶ ἐξ ἐνεπιγράφου ἀναγλύφου, (περὶ οὗ ὁ Perdrizet BCH 1894, 423 καὶ ὁ Δήμιτσας ἐν Μακεδονίᾳ ἀρ. 887. Πρβλ. καὶ Pauly-Wissowa XI, 2289.) Περὶ δὲ τῆς σχετίσεως τῶν πολλῶν ἐν Ἀμφιπόλει εὑρισκομένων εἰδωλίων τοῦ Ἄττιδος (ἴδε κατωτέρω) πρὸς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς ἴδε Bäge, de Macedonum Sacris σ. 119.

Ἐκτὸς τοῦ Β. τοίχου εὑρέθη τὸ κάτω μέρος κορμοῦ πτηνοῦ (Σειρήνος;)

Ἄλλη θέσις, ἐν ἣ ἄδοκιμαστικῶς ἐσκάψαμεν, εἶναι τὸ ὑπὸ τὸ τεῖχος ἐπὶ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου μέρος τοῦ Καντάργερι τὸ ὑπὸ τῶν χωρικῶν καλούμενον Κοκκῶνια ἢ Φουῦρνος διὰ τὴν πληθὺν τῶν ἐκεῖ εὑρισκομένων εἰδωλίων. Ἐνταῦθα ἐκτὸς τῶν πολλῶν θραυσμάτων πηλίνων εἰδωλίων τοῦ τύπου Ἄττιδος κατὰ τὸ πλεῖστον (Perdrizet BCH, XIX (1895 σ. 534 XXI (1897) σ. 514. Cultes et. Mythes de Pangée σ. 86 ἔνθα καὶ ἡ ἄλλη βιβλιογραφία Avezou et Picard, Mélanges d'Archéol. et d'Histoire T. XXXII σ. 341 Cumont παρὰ Pauly-Wissowa II, 2250) εὑρομεν καὶ τοῖχον ἐκ πωρίνων πλίνθων (Πχ. 1,10) σχηματίζοντα γωνίαν (ἢ ἐκ Β. πρὸς Ν. πλευρὰ μήκ. 5 μ., ἢ κάθετος ταύτῃ μήκ. 2,90 μ.) καὶ ἐντὸς αὐτῆς κτιστὸν ρωμ. χρόνων τάφον μετὰ ἐμπλάσεως ἐσωτερικῶς. Ἡ ἐργασία τῶν πλίνθων καὶ ἡ ἀρίστη αὐτῶν προσαρμογὴ, ἦτε ὀριζοντία καὶ ἡ κάθετος, δεικνύουσιν ὅτι ὁ τοῖχος οὗτος ἀνήκει εἰς τὸ τεῖχος τῆς πόλεως τοῦ Ε' αἰῶνος π. Χ., ἂν δὲ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀκριβῶς κατασκευρὺ αὐτοῦ ἀνατολικῶς κείται ὁ ὑψηλότερος καὶ ἀποτομώτερος τῶν λόφων τοῦ Παγγαίου,

ἐνθα, ἐν τῇ μεταξύ Κλέωνος καὶ Βρασίδα μάχῃ ἦτο παρατεταγμένος ὁ στρατὸς τοῦ πρώτου κατὰ τὴν ἀκριβῆ τοῦ Θουκυδίδου περιγραφῆν (V, 8, 4· «Κλέων ἐλθὼν τε καὶ καθίσας ἐπὶ λόφου καρτεροῦ πρὸ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν στρατὸν» ἐν σχέσει πρὸς τὸ V, 10, 6· «καὶ ὁ μὲν Βρασίδας κατὰ τὰς ἐπὶ τὸ σταύρωμα πύλας καὶ τὰς πρώτας τοῦ μακροῦ τείχους τότε ὄντος ἐξεληθὼν ἔθει δρόμῳ τὴν ὁδὸν ταύτην εὐθεῖαν, ἥπερ νῦν κατὰ τὸ καρτερώτατον τοῦ χωρίου ἰόντι τροπαῖον ἔστηκε»),—ἂν τοῦτο ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ἀνήκει πιθανῶς ὁ εὐρεθεὶς οὗτος τοῖχος εἰς ἐκεῖνο εἰδικώτερον τὸ μέρος τοῦ τείχους, καθ' ὃ αἱ πρώται πύλαι τῆς Ἀμφιπόλεως. Ἀλλὰ πρὸς ἐξακρίβωσιν βεβαίως τοῦ πράγματος εἶναι ἀνάγκη νὰ συνεχισθῆ κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο ἢ ἀνασκαφικῆ ἔρευνα, αἱ δὲ Θράκικαι πύλαι, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς κατὰ Θουκυδίδην παρατάξεως τῶν δύο στρατιῶν, νὰ ζητηθῶσι βορειότερον.

Τοπογραφικῶς καὶ ἱστορικῶς μάλιστα σχετίζονται πρὸς τὴν Ἀμφίπολιν ἢ Ἄργιλος καὶ τὸ Κερδύλιον. Ἐκ τῆς ὅλης ἀφηγήσεως τοῦ Θουκυδίδου εἶναι φανερόν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ πόλεις αὗται ἔκειντο πλησίον καὶ δυτικῶς τῆς Ἀμφιπόλεως ἐπικοινωνοῦσαι μετ' αὐτῆς διὰ τῆς γεφύρας.

Περὶ τῆς Ἀργίλου ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἡρόδοτος (VII. 115) λέγει: «ὡς δὲ ἀπὸ τοῦ Στρυμόνος ἐπορεύετο ὁ στρατὸς, ἐνθαῦτα πρὸς ἡλίου δυσμέων ἐστὶν αἰγιαλὸς ἐν τῷ οἰκημένῃ Ἄργιλον πόλιν Ἑλλάδα παρεξήϊε, αὕτη δὲ καὶ ἡ κατύπερθε ταύτης καλεῖται Βισαλτίη», ὁ δὲ Στράβων (7, 331 fr. 33) καταλέγει αὐτὴν εἰς τὰς πόλεις τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, πιθανὸν εἶναι, ὡς εἰκάζει ὁ Perdrizet (BCH 1894 σ. 432), ὅτι ἔκειτο εἰς τὸ Παλαιόκαστρον, ὅπου πολλὰ λείψανα ἀρχαίας πόλεως σώζονται, καὶ ὅχι εἰς τὴν Ἄνω Κρούσοδαν, ὡς ὑποθέτει ὁ Cousinery (I σ. 118. Πρὸβλ. καὶ Desdevises de Dezert, Géographie ancienne de Macedoine τ. 408). Ὁ Cousinery ἀκούσας πιθανῶς παρ' Ὀθωμανοῦ ὁδηγοῦ ὀνομάζει τὴν Ἄνω καὶ τὴν Κάτω Κρούσοδαν Buiuk καὶ Kutchuk Orchova ἀντὶ Buiuk καὶ Kutchuk Korchova, οὗ ἕνεκα ἢ

σύγχυσις τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τοῦ Δήμιτσα (σ. 716 καὶ σ. 717).

Τὸ δὲ Κερδύλιον, ὅπερ παρὰ Θουκυδίδη μόνον μνημονεύμενον, διὰ γλωσσικῶς λόγους ὁ Bloomfield ἐκλαμβάνει ὡς ὄρος μόνον, τῶν ἄλλων, ὅσοι παραδέχονται πλὴν τοῦ ὄρους καὶ πόλισμα ὁμώνυμον ἐπ' αὐτοῦ, ὁ μὲν Arnold καὶ ὁ Leake (III σ. 194) ἐν τοῖς χάρταις αὐτῶν τοποθετοῦσι πλησιέστατα τῇ δεξιᾷ ὄχθῃ τοῦ ποταμοῦ, ὁ δὲ Cousinery εἰς τὴν Κάτω Κρούσοδον, ὁ δὲ Perdrizet (ἔ. ἀ.) εἰς τὴν θέσιν τῆς Ἄνω καὶ Κάτω Κρούσοδος γενικῶς. Ἄλλ' ἐν οὐδεμιᾷ τῶν τοποθεσιῶν τούτων, καίπερ ἐπὶ τοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ ἀκριβῶς καταντικρὺ τῆς Ἀμφιπόλεως ὄρους Κερδυλίου κειμένων (κακῶς ὁ Desdevises σ. 408 ὀνομάζει τὸ ὄρος τοῦτο Κερκίνην), συγκεντροῦνται αἱ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου εἰς τὸ πόλισμα Κερδύλιον ἀποδιδόμεναι ἰδιότητες, δι' ἃς θὰ εἶχε λόγον ὁ Βρασίδας παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν νὰ ἐκλέξη καὶ οἰανδῆποτε ἐξ αὐτῶν ὡς παρατηρητήριον ἐν ταῖς κατὰ τοῦ Κλέωνος ἐπιχειρήσεσιν αὐτοῦ. Ἐνῶ τούναντίον ὁ μεταξὺ τῆς Ἄνω Κρούσοδος καὶ τῆς Κάτω Κρούσοδος κείμενος Γκραντίστος, ἡ ὑψηλότερα ἐπίπεδος ἐπιφάνεια τοῦ εἰρημένου ὄρους, καὶ περὶ τὴν ὥραν μόλις ἀπὸ τῆς Ἀμφιπόλεως ἀπέχει καὶ πολὺ ὑψηλότερον ταύτης κεῖται, ὥστε οὐδεμίᾳ νὰ διαφεύγῃ τὸν τὴν θέσιν ταύτην κατέχοντα στρατιωτικὴ κίνησις οὐ μόνον ἀπὸ τῆς πρὸς Β. ἠπείρου ἢ τῆς πρὸς Ν. κειμένης Ἠϊόνος καὶ τῆς κατ' αὐτὴν θαλάσσης, ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ τῆς Χαλκιδικῆς, ἀφ' ἧς ὡσαύτως ἦτο δυνατόν νὰ προσέλθωσιν ἐπικουραὶ τῷ Κλέωνι. Ἀκριβῶς ὡς χαρακτηρίζει ὁ Θουκυδίδης τὸ Κερδύλιον (V, 6, 3) «ἔστι δὲ τὸ χωρίον τοῦτο Ἀργιλίων ἐπὶ μετεώρου πέραν τοῦ ποταμοῦ οὐ πολὺ ἀπέχον τῆς Ἀμφιπόλεως, καὶ κατεργάζεται πάντα αὐτόθεν, ὥστε οὐκ ἂν ἔλαθεν αὐτὸν ὁ Κλέων ὀρμώμενος τῷ στρατῷ». Ὅτι δὲ ὁμοίως καὶ ὁ Γκραντίστος ὡς στρατηγικὴ θέσις ἐχαρακτηρίσθη, δεικνύει καὶ ἡ σλαδικὴ τοπωνυμία (Παπαδάκης ἐν Ἀθηνᾶ XXV (1914) σ. 436) καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον χρησιμοποίησις αὐτοῦ. Ἄλλ' ἐκ-

τὸς δλων τούτων τῶν ἀναλογιῶν, δι' ἃς προτιμῶμεν νὰ τοποθετήσωμεν τὸ Κερδύλιον ἢ τὸ τῶν Ἀργιλίων χωρίον ἐπὶ τοῦ Γκραντίστου, καὶ δοκιμαστικὴ ἡμῶν ἀνασκαφή, γενομένη ἐπ' αὐτοῦ συνεπεῖα τῶν ἀνωτέρω παρατηρήσεων, ἔφερεν εἰς φῶς θεμέλια οἰκιῶν τοῦ Ε'. καὶ Σ'. αἰῶνος π. Χ., ὡς εἶναι φανερόν ἐκ τῆς πληθύος τῶν ἐν αὐτοῖς θραυσμάτων ἀγγείων, ἐνῶ τὸνναντίον ἐπὶ οὐδεμιᾶς τῶν ἄλλων θέσεων, ἐνθα τοποθετεῖται ἡ πόλις αὕτη, εὔρομεν ἵχνη ἀρχαίου συνοικισμοῦ.

Σ. ΠΕΛΕΚΙΔΗΣ.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ
ΕΝ ΤΗ_Ι ΕΠΑΡΧΙΑ_Ι ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Ἐκ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος οἱ τε εἰδικοί ἀρχαιολόγοι καὶ αἱ ἀρχαιολογικαὶ σχολαὶ καὶ ἐπιχειροῦσι, ἐν ᾧ διέτριψαν κατὰ προτίμησιν περὶ τὰ σπουδαιότερα καὶ ἐπιφανέστερα ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ κέντρα καὶ περὶ τοὺς χώρους τοὺς ἔχοντες βελτίω τὰ μέτρα τῆς συγκοινωνίας, δὲν ἐνδιέτριψαν περὶ τὴν ἱστορικὴν τῶν Καλαβρυτῶν ἐπαρχίαν, οὕσαν ἄλλως δυσπρόσιτον καὶ ὀρεινὴν καὶ ἄμοιρον τῆς δεούσης συγκοινωνίας.

Καὶ ναὶ μὲν διήρχοντό δι' αὐτῆς περιηγηταὶ καὶ ἱστορικοὶ καὶ ἀρχαιοδίφαι καὶ μνημονεύουσιν αὐτῆς μᾶλλον ἀκροθιγῶς καὶ ἀπὸ ἀρχαιολογικῆς καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ ἀπὸ ἄλλων ἀπόψεων, καθὼς οἱ Dodwell, Leake, Κούρτιος (ὁ Ἐρνέστος), Bursian, Pouqueville, Schiller, Partsch καὶ Neumann, καὶ ἄλλοι, ξένοι τε καὶ ἡμεδαποί, ἰδίᾳ δ' ὁ Κούρτιος, ὅστις ἐρευνητικώτερον καὶ ἐκτενέστερον περὶ αὐτὴν διέτριψεν, ἀλλ' οὐδεμίᾳ σκαφικῇ ἔρευνᾳ μέχρι τοῦδε ἐγένετο ἐν αὐτῇ· ἢ δ' ἐσχάτως ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Αὐστριακῆς ἀρχαιολογικῆς σχολῆς γενομένη ἀνασκαφῇ ἐν Λουσοῖς καὶ ἐν τῷ ναφῷ τῆς Λουσιάτιδος Ἀρτέμιδος (ἐν τῷ πρώτῳ δήμῳ Σουθενῶν) καὶ τὰ ἐκεῖ εὐρεθέντα πολὺτιμα εὐρήματα καταδεικνύουσιν ὅτι κανονικὰ ἐπιστημονικὰ καὶ σκαφικὰ ἔρευναί γινόμενα ἐν τοῖς ἀρχαιολογικοῖς τῆς ἐπαρχίας χώροις πλεῖστα εἰς φῶς ἤθελον φέροι ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἀρχαιότατον ἐκεῖ ἀναπτυχθέντα πελασγοαρκυδικὸν πολιτισμόν· λέγω δὲ ἀρκαδικόν, διότι πᾶσα σχεδὸν ἡ ἐπαρχία Καλαβρυτῶν μετὰ καὶ τῆς Φενεάτιδος καὶ Στυμφαλίας καὶ Θελπουσίας ἀπετέλει ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἀρκαδίας, ὅπερ ἐκαλεῖτο (Ἀρκαδική) Ἀζανίς

(Πολυδίου Δ'. 70, β) περιείχε δ' ἡ ἐπαρχία πόλεις μὲν αὐτονόμους ἐπὶ Παυσανίου τὰς Κύναιθον, Κλείτορα, Καφυὰς (ἐν μέρει) καὶ Ψωφίδα, πολίχνας δὲ καὶ συνοικισμοὺς παμπληθεῖς, ὡς τοὺς Λουσοὺς, τὴν Πάον, τὸ Πεντέλειον, τὴν Λυκουρίαν, τὰς Νάσους (= νήσους), τοὺς Ἀργεάθας, τοὺς Λυκοῦντας, τὴν Σκοτάνην, τοὺς Θαλιάδας, τὰς Σείρας, τὸν Ὀρυγα, τὸν Ἀλοῦντα, τὴν Νώνκριν (τῆς Φεναΐτιδος), πιθανώτατα δ' ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας ἦσαν καὶ ἡ Ἀχαϊκὴ πόλις Τρίτεια (ἢ Τριταία) καὶ περιφέρεια τοῦ ἀχαϊκοῦ Λεοντίου καὶ ἡ ἀχαϊκὴ πολίχνη Φελλόη καὶ περιουχὴ τις τῆς ἀχαϊκῆς Αἰγείρας.

Ἄλλὰ καὶ ἐκ τῶν χρόνων τῆς φραγκικῆς κατακτήσεως τοῦ Μωρέως (φραγκοκρατία ἐν Καλαβρύτοις 1205 - 1325 καὶ 1404 - 1407) διασώζει ἡ ἐπαρχία πλεισταχοῦ φρούρια καὶ ὀχυρώματα καὶ ζωηρὰ ἔχνη σχετικῶν συνοικισμῶν, περὶ ὧν ἐν οἰκείῳ τόπῳ πλείω, καὶ τοῦ σλαυικοῦ ἐν αὐτῇ συνοικισμοῦ διατηρεῖ ὀνόματα συνοικισμῶν καὶ θέσεων (παράδειχτε τὰ ἐν τοῖς νοτίοις τῆς ἐπαρχίας χωρία Στρέζοδον, Κερέσοδον, Χώζοδον, Μορόχοδον, Ἀναστάσοδον καὶ τὴν θέσιν Κακάσοδον· σλαυικὸς ἐποικισμὸς περὶ τὸ 750 - 900 μ. Χ.) καὶ τῆς βραχυχρονίου βενετικῆς κατοχῆς (1688 - 1715 μ. Χ.) ἔχνη τινα· τῶν δὲ καθαρῶς βυζαντικῶν χρόνων διασώζει ἡ ἐπαρχία ὀλίγα μνημεῖα, οἷον ὀχυρώματα, συνοικισμοὺς, γεφύρας, τάφους καὶ ἄλλα, ἔτι δὲ μεῖζω καὶ πλείω μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς τέχνης ἱκανὰ πρὸς τὴν μελέτην τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν ἀρχαιολογίας, οἷον μονὰς, ναοὺς, τάφους καὶ ἄλλα σχετικά, ἐπίσης δὲ καὶ ὀλίγα μνημεῖα, ὡς εἰκόσ, καὶ τῆς μαύρης δουλείας τοῦ γένους.

Κλείτωρ - Κλειτορία.

Ἡ περιώνυμος πόλις τοῦ Κλείτορος ἔκειτο ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς συμβολῆς τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ καὶ τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου, δηλ. πρὸς Β. τοῦ Κλείτορος καὶ πρὸς Δ. τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου. Καὶ ὁ μὲν Κλείτωρ ποταμὸς ἢ μάλλον χεῖμαρρος (διότι κατὰ τὸ θέρος εἶνε σχεδὸν ξηρὸς) ὁ φερώνυμος

τῆς ἀρχαίας πόλεως πηγάζων ἀπὸ τῶν περὶ τὰ χωρία Μοστίτσιον καὶ Κλείτορα (τοῦτο τὸ χωρίον, ὃ Κλείτωρ, μίαν ὥραν πρὸς Δ. τοῦ ἀρχαίου Κλείτορος διασώζει εὐτυχῶς μέχρι τοῦ νῦν τὸ ὄνομα τῆς μεγαλωνύμου πόλεως) περιοχῶν καὶ διευθυνόμενος ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ., παραρρέων δ' ἀπὸ Ν. καὶ τὴν ἀρχαίαν πόλιν χύνεται εἰς τὸν Ἀροάνιον ποταμὸν ἐγγύτατα πρὸς Ν. τῶν Μαζεΐκων καὶ 2500 μέτρα περίπου πρὸς τὰ ΝΑΑ. τοῦ ἀρχαίου Κλείτορος. Ὁ δὲ Καρνέσιος χεῖμαρρος πηγάζων ἀπὸ τῶν πέριξ τοῦ χωρίου Καρνεσίου, ἀφ' οὗ Καρνεσίου ἀπέχει ἡμίσειάν που περίπου ὥραν πρὸς Ν. ἢ πόλις τοῦ Κλείτορος, καὶ διευθυνόμενος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ πρὸς ΝΑΝ. παραρρεῖ καὶ οὗτος τὴν πόλιν τοῦ Κλείτορος ἀπ' Ἀ. καὶ χύνεται ἐγγύτατα καὶ παρὰ τὴν Ν'Α. γωνίαν αὐτῆς εἰς τὸν Κλείτορα ποταμὸν· εἶνε ἐντελῶς ξηρὸς θέρους, ἀλλ' ὀρμητικὸς καὶ κατκυστρεπτικὸς χειμῶνος, καὶ μάλιστα μετὰ πολλὰς βροχάς.

Ἡ ὁδὸς ἀπὸ τῆς πολίχνης τῶν Μαζεΐκων μέχρι τῆς Παναγίας τοῦ Καρνεσίου βαίνουσα ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. ἔχει μῆκος 1570 περίπου μέτρων (20'—25' τῆς ὥρας). Αὕτη δ' ἢ Παναγία εἶνε ἐξωκλήσιον τοῦ χωρίου Καρνεσίου καὶ καλεῖται νῦν Φραγκοκλήσι καὶ κεῖται ἐγγύτατα τοῦ Καρνεσίου χεῖμαρρου καὶ ἐγγύτατα πρὸς Ἀ. τῶν ἐρειπίων τοῦ Κλείτορος. Περὶ δὲ τὴν ὁδὸν ταύτην ἐν τῇ πεδιάδι καὶ πρὸς Β. βεβαίως τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ κεῖνται κατὰ πρῶτον ἀπὸ Μαζεΐκων ἄμπελοι εἰς ἕκτασιν τῶν Μαζαίων καὶ εἶτα ἄμπελοι καὶ ποτιστικοὶ ἀγροὶ τῶν κατοίκων τοῦ Καρνεσίου, ἐπίσης δ' ὅλον τὸ ἔδαφος τῆς ἀρχαίας πόλεως τοῦ Κλείτορος εἶνε ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Καρνεσίου, ἐξ οὗ τὰ μὲν ἐν ταῖς βορείαις κλιτύσι τῆς Κόντρας εἰσὶν ἄμπελοι, πάντα δὲ τὰλλα ἀγροὶ ποτιστικοὶ ποτιζόμενοι δι' ὕδατος καταρρέοντος ἐκ τῶν ὑπεράνω καὶ πρὸς Β. τοῦ Καρνεσίου πηγῶν καὶ διὰ τοῦ Καρνεσίου χεῖμαρρου καταφερομένου· ποτίζονται δ' εἰς τρεῖς καιριές, δηλ. τμηματικῶς καὶ εἰς τρία ἔτη, τοῦτ' ἔστι τὸ πρῶτον ἔτος ποτίζονται οἱ πρὸς Α. τοῦ Καρνεσίου ῥύακος, τὸ δεύτερον

ἔτος οἱ μεταξὺ τοῦ Καρνεσίου βύακος καὶ τῆς ὁδοῦ Καρνεσίου—Κόντρας διὰ μέσου τῆς πόλεως καὶ τὸ τρίτον οἱ πρὸς Δ. τοῦ χώρου τούτου καὶ οἱ πέραν καὶ πρὸς Δ. τῆς πόλεως· τοῦτο δὲ συμβαίνει, διότι τὸ πρὸς ἄρδευσιν ὕδωρ δὲν ἐπαρκεῖ συγχρόνως διὰ πάντας· καὶ οἱ μὲν ἐκάστοτε ποτιζόμενοι σπείρονται εἰς ἀραδύσιτον, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς σίτον.

Τὸ ἔδαφος τοῦ ἀρχαίου Κλείτορος διασχίζουσι δύο κυρίως βικτι δόδι, ἡ ὁδὸς Μιζεῖων—Παναγίας (Φραγκοκκλησι)—Μοστιτσίου, ἣτις διασχίζουσα τὸ ἔδαφος αὐτοῦ ἀπ' Ἄ. πρὸς Δ. χωρίζει αὐτὸ εἰς βόρειον καὶ νότιον, καὶ ἡ ὁδὸς Καρνεσίου—Κόντρας, ἣτις διασχίζει τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ἀπὸ Β. πρὸς Ν. μέχρι πού τοῦ ὑψηλοτέρου λοφίσκου τῆς Κόντρας καὶ διαιρεῖ αὐτὸ εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν διαμερισμ. Ἡ δ' ὁδὸς Καρνεσίου—μύλου Κερκλα (ὁ μύλος Κερκλα καὶ ἡ ὠρία πηγὴ Κερκλα κεῖνται ἐπ' αὐτῆς τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ ἐγγὺς πρὸς τὰ ΝΔ. καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως) μετὰ διευθύνσεως ὠστύτως ἀπὸ Β. πρὸς Ν. πκρέρχεται ἐξῶθεν τῶν δυτικῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Καρνεσιος χεῖμαρρος παρ' ἀρχαίοις μὲν φαίνεται ὅτι παρέρρει τὴν πόλιν ἀπ' Ἄ. καὶ ἐγγύτατα ἐκτὸς τῶν πρὸς Ἄ. τειχῶν αὐτῆς, ἀλλὰ μετὰδᾶλλον συχνάκις κοίτην καὶ κατστρέφων τὸν ἐκεῖ χῶρον τῆς πεδιάδος τὸν πρὸς Ἄ. τῆς ἀρχαίας πόλεως καὶ κατπληρῶν τὸ ἔδαφος διὰ λίθων καὶ χαλίκων καὶ ἄμμων ἔχει ὠστούτως κατστρέψει διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὸ ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως. μὴ ὄν πλέον εὐδιάκριτον, καὶ τοὺς ἐκτέρωθεν τοῦ ἀνατολικοῦ τεύχους χώρους, δηλ. καὶ τοὺς ἐνδον τῆς πόλεως πρὸς Δ. τοῦ Ἄ. τεύχους καὶ τοὺς ἐκτὸς τῆς πόλεως πρὸς Ἄ. αὐτοῦ· ὁ αὐτὸς δὲ χεῖμαρρος πρὸ 40 ἐτῶν περίπου ἀνέχωτε καὶ ἀπεκάλυψε καὶ τὸ θαυμάσιον νεκρικὸν μικροκρινὸν ἀνάγλυφον· ἡ τοῦτο δ' ἀπεκκλύθη ὑπ' αὐτοῦ βήματά τινα πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ ναῖσκου τῆς Παναγίας καὶ βήματά τινα ὑπεράνω (πρὸς Β.) τῆς ῥηθείτης ὁδοῦ Μιζεῖων—Μοστιτσίου, ἀλλ' ἐχώσθη τότε ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, ὅπως μὴ βλαβῆ ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν, καὶ οὕτω

κεχωσμένον εὖρον αὐτὸ κἀγὼ πρὸ 32 ἐτῶν ἐπισκεψάμενος τὸν Κλείτορα· ἀλλὰ κητόπιν ἐξεχώσθη καὶ ἔμενεν ἐκεῖ ἐπὶ πολὺ ἐκτεθειμένον παρὰ τὴν ὁδόν, ὅτε ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ ἀγροῦ, ἐν ᾧ ἦτο τὸ ἀγαλμα, ἐπεχείρησε νὰ συντρίψῃ καὶ ἐξαφανίσῃ αὐτό, ἵνα μὴ οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸ βλάβπτωσι τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ (!), ἀλλ' εὐτυχῶς ἀνεκόπη ἐκ φόδου, ἀφοῦ ὅμως εἶχε προξενήσει εἰς αὐτὸ βλάβδας, διότι ἀρχικῶς ἦτο τελειότατον καὶ ἀκεραιότατον, ὅτε οἱ Μαζαῖοι (= οἱ κάτοικοι τῶν Μαζεΐκων), ὡς ἔμαθον, τῇ ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ κυρίως τοῦ καθηγητοῦ Δημ. Σπηλιωτοπούλου μετεκόμισεν αὐτὸ μετὰ πολλοῦ μόχθου (διότι δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει ἀμκξιτῆ ὁδός) εἰς Μαζεΐκα καὶ ἐτοποθέτησαν αὐτὸ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου Μαζεΐκων, ἐνθα κἀγὼ εἶδον αὐτὸ ἐν τῇ ἐξῆς καταστάσει.

Περιγραφή τοῦ ἐν Μαζεΐκοις νεκρικοῦ ἀναγλύφου.

Εἶνε θυμύσιον ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον ἐκ σκληροῦ μαρμάρου ἀκέραιον καὶ μόνον ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ ρίς, οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἡ σιαγὼν εἶνε ἠκρωτηριασμένα ἐν μέρει ἕνεκα τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν βλαβῶν αὐτοῦ· ὁ ἀνὴρ, ὃν παριστᾷ, ἵσταται στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός, τὸν δὲ δεξιὸν πόδα ἔχει πρὸς τὰ ἔμπρὸς δεξιᾷ τεταμένον ἐν τῷ γόνατι. Ὁ χιτῶν αὐτοῦ βραχύς κρέμαται ἐκ τοῦ λαιμοῦ, ἀφίνει γυμνάς τὰς χεῖρας καὶ τὸν δεξιὸν ὄμιον μετὰ τοῦ δεξιοῦ μαστοῦ καὶ εἶνε ἐξωσμένος ἐν τῇ ὀσφύϊ καὶ τέλος φθάνει κάτω μέχρῃς ὀλίγον ἄνω τῶν γονάτων τῶν ποδῶν· τὸ δ' ἱμάτιον κρέμαται ἐκ τοῦ ὤμου, διπλοῦται περὶ τὸν ἀγκῶνα καὶ τὴν ὠλένην τῆς ἀριστερᾶς χειρός, ἣτις κρατεῖ αὐτὸ τε καὶ τὸ δόρυ, καὶ κολποῦται ὀλίγον καὶ περὶ τὸ δόρυ ἀπὸ τῆς λαδῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῆς χειρός καὶ κάτω ὀλίγον, εἶτα δ' ἀπλοῦται πρὸς τὸν δεξιὸν μηρὸν ὑπὲρ τὸ γόνυ καὶ στρέφεται ἀφίνον νὰ φαίνηται ὅλος ὁ χιτῶν ἀπὸ τῶν κλειδῶν μέχρῃς ἄνω τῶν αἰδοίων, ἀτινα ὅμως δὲν φαίνονται κεκαλυμμένα ὑπὸ τοῦ μέχρῃς σχεδὸν τῶν γονάτων καθήκοντος ἱματίου. Ἐτέλος δὲ τὸ ἱμάτιον ὀπισθεν φαίνεται καταπίπτον λοξῶς μέχρῃς τοῦ μέσου τῆς αἰχμῆς τοῦ δόρατος,

ἦτις ἀίχμη τοῦ δόρατος ὀλίγον βεβλαμμένη ἐν τῷ κάτω ἄκρῳ εἶνε καταφανής. Οἱ πόδες εἶνε γυμνοὶ καὶ ἄνευ πεδίων καὶ στηρίζονται ἐπὶ ὑποστρώματος ἐξέχοντος (κορνίζης). Περαιτέρω δὲ τοῦ δεξιοῦ πέλματος κατάκειται τὸ κράνος καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἡ ἄσπίς, ἣς μικρὸν μέρος φαίνεται, διότι καλύπτεται οἴονει ὑπὸ τε τοῦ κράνου καὶ τοῦ σώματος.

Τὸ ὄλον ὕψος τοῦ ἀναγλύφου εἶνε 2,72 μέτρα, τὸ δὲ πλάτος 1,08, τὸ δὲ πάχος ἄνω μὲν ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν ἐν τῷ πλαίσιῳ 0,22, κάτω δ' ἐν τῷ ὑπὸ τοὺς πόδας ὑποστρώματι 0,29. Καὶ ἄνω μὲν τῆς κεφαλῆς ἔχει πλαίσιον, κάτω δ' ἐν τῷ ὑπὸ τοὺς πόδας τὸ ὑπόστρωμα εἶνε κυρτοειδὲς μὲν ἐν τοῖς χαμηλοτέροις, ἐπικλινὲς δ' ἐν τοῖς ὑψηλοτέροις καὶ εἶτα πρὸς τὰ ἔνδον ἐπίπεδον· καὶ τοῦ μὲν κυρτοειδοῦς τὸ ὕψος εἶνε 0,055, τοῦ δ' ἐπικλινοῦς 0,075 γαλλικοῦ μέτρου.

Τὸ ὄλον ἀνάγλυφον εἶνε μονοκόμματον καὶ τέχνης τῆς κλασικῆς ἐποχῆς (τοῦ Δ' ἢ Γ' αἰῶνος π. Χ.), παριστᾷ δὲ νεανίαν μαχητὴν βλέποντα πρὸς δεξιὰ καὶ μὲ τὴν κεφαλὴν μὲν κεκλιμένην πρὸς δεξιὰ, ἀλλὰ τὸ σῶμα ἔχοντα ἀντωπόν, καὶ τὴν μὲν δεξιὰν χεῖρα ἔχοντα προτεταμένην ἄνω μέχρι τῆς ἄκρας πρὸς τὰ δεξιὰ γωνίας τοῦ πλαίσιου, ἔνθα ἔχει αὐτὴν ὑπτίαν καὶ πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἀντωπόν. τῇ δ' ἀριστερᾷ κρατοῦντα, ὡς εἴρηται, τὸ δόρυ καὶ τὸ ἱμάτιον· οἱ δὲ δάκτυλοι ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν διακρίνονται σαφῶς πλὴν τοῦ μικροῦ τῆς ἀριστερᾶς ἐφθαρμένου κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐπίσης δὲ σαφεῖς εἶσι καὶ οἱ ὄνυχες χειρῶν τε καὶ ποδῶν· τὸ δὲ δόρυ ὑψοῦται ἀπὸ ποδῶν μέχρι κεφαλῆς, ὥστε μένει ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ κάτω ὑπόστρωμα (τὸ ὑποπόδιον) καὶ τὸ ἄνω πλαίσιον. Εἶνε μᾶλλον ἀσκεπῆς (δυσδιάκριτον, διότι ἡ κεφαλὴ ἔχει βλάβη), οἱ δὲ βόστρυχοι αὐτοῦ εἶνε οὐλοστρόγγυλοι (στρογγυλοκάτσαροι) καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν οὖς δυσδιάκριτον λόγῳ τῆς βλάβης, τὸ δὲ δεξιὸν εἶνε ὀπισθεν κεκαλυμμένον· οἱ βόστρυχοι δὲ μόλις χαμηλοῦνται ὀπισθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὠτὸς μέχρι τοῦ λαιμοῦ.

Τὸ καθαρὸν ὕψος τοῦ νεανίου εἶνε 2 μέτρων, τὸ δὲ μείζον πάχος (ἀριστερᾶς χειρὸς—ἱματίου—κεφαλῆς) 0,13, τὸ

δὲ καθαρὸν πάχος τῆς πλακῶς 0,125 μέτρου· ὑπὸ δὲ τὸν ἀριστερὸν μαστὸν αὐτοῦ διακρίνεται ἡ παχεῖα λαβὴ καὶ ἡ θήκη ἐγχειριδίου ἔξωθεν μὲν τοῦ χιτῶνος, ἀλλ' εἰσδύοντος εἰς τὸν κόλπον ἔσωθεν τῆς ζώνης τῆς ὀσφύος, ὡς δὲ πρὸ 32 ἐτῶν ὁ Ἑλληνοδιδάσκαλος Ζήρας ἰδὼν αὐτὸ διεβεβαίωσέ με, ὡς ἀναγράφω ἐν Ἄζαν. σελ. 47, τοὺς ὀφθαλμοὺς εἶχεν ὀρθανοίκτους φαινόμενος ὡσεὶ ὀμιλῶν ὁ νεανίας. Παρὰ δὲ τῶ ἀναγλύφῳ εὐρέθησαν καὶ δύο τετραγωνικαὶ πλάκες ἐγγωρίου λίθου, πλήρεις δὲ δυσαναγνώστων γραμμάτων, ἐφ' ὧν πιθανῶς ἐστηρίζετο τὸ ἀνάγλυφον, καταχωσθεῖσαι καὶ αὐταὶ σὺν αὐτῷ μὴ κατορθωθέντος νὰ ἀναγνωσθῶσι, νῦν δὲ καὶ τούτων ἀγνοεῖται ἡ τύχη. Διότι οἱ περίοικοι, καὶ μάλιστα οἱ Μαζαῖοι, ἀσυστόλως καὶ ἀσεβῶς ἐκάστοτε διαρπάζουσι τοὺς λίθους καὶ τοὺς κίονας καὶ τᾶλλα ὠραῖα τεχνήματα τῶν προγόνων μὲς καὶ κόπτοντες αὐτὰ πολλάκις, διότι ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου καὶ βάρους ἀδυνατοῦσι νὰ μετακομίσωσιν αὐτὰ ἀκέραια δι' ἑλλειψιν ἀμαξίτης ὁδοῦ, μεταφέρουσιν εἰς Μαζεῖκα καὶ χρησιμοποιοῦσιν εἰς τὰς ἰδίας αὐτῶν χρείας.

Ὁ χώρος τοῦ Κλείτορος γενικῶς μὲν καλεῖται νῦν Ζαγορίτσα καὶ Παλαιόπολις, εἰδικῶς δ' ὑπὸ τῶν Καρνεσιωτῶν τὸ μὲν νότιον μέρος τῆς πόλεως, δηλ. τὸ πρὸς Ν τῆς ὁδοῦ Μαζεῖκων—Μοστιτσίου, μετὰ καὶ τῶν πρὸς Ν. τῆς πόλεως λόφων καλεῖται Κόντρα, τὸ δὲ πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ Κάμπος. Καὶ ἡ μὲν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. ἀπόστασις ἔνδον τῶν τειχῶν παρὰ τὴν ῥηθεῖσαν ὁδὸν Καρνεσίου—Κόντρας εἶνε μέτρων περίπου 700, ἐξ ὧν τὰ 500 περίπου μέτρα ἀπὸ τῶν βορείων τειχῶν μέχρι τῆς ὁδοῦ Μαζεῖκων—Μοστιτσίου, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ πρὸς Ν. μέχρι τοῦ ἐν Κόντρα νοτίου τείχους. Ἡ δ' ἀπόστασις ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. ἔνδον τῶν τειχῶν, δηλ. ἡ ἐντὸς τῶν τειχῶν ὁδὸς Μοστιτσίου—Μαζεῖκων, εἶνε ἐπίσης 700 περίπου μέτρων. ὣστε τὸ ἐμβαδὸν τῆς ἔνδον τῶν τειχῶν πόλεως εἶνε περίπου 500 στρεμμάτων.

Ἐπερίβολος τοῦ τείχους τοῦ Κλείτορος.

Τὰ νότια, τὰ δυτικά καὶ τὰ βόρεια τείχη τῆς πόλεως παρακολουθεῖ τις ὀπωσδήποτε ἀσφαλῶς. Ἐὰν ἀρξώμεθα ἀπὸ τῆς Ν'Α. αὐτῶν γωνίας, ἐν αὐτῇ ὑψοῦται λοφίσκος (τὸ ἀνατολικώτερον μέρος τῶν συνεχῶν λοφίσκων τῆς Κόντρας), ἐν τῇ κορυφῇ ἢ μᾶλλον ἐν τῷ ὀροπεδίῳ τοῦ ὁποίου ὑπάρχει κυκλωτερῆς πύργος (πάντες οἱ ἐπὶ τῶν τειχῶν πύργοι τοῦ Κλείτορος, ὡς καὶ οἱ τῶν Καφυῶν, εἰσὶ κυκλοειδεῖς καὶ κυλινδροειδεῖς) καὶ αὐτῇ ἢ Ν'Α. γωνία τοῦ τείχους· ἐκεῖ δὲ τὰ τείχη ἀφ' ἑνὸς μὲν κάμπτονται πρὸς τὰ ΒΒ'Α. καὶ καταλήγουσιν εἰς τὴν πεδιάδα μετὰ δύο ἐν τῇ κτωφερείᾳ κυκλωτερῶν πύργων καὶ ἐκεῖθεν κάμπτοντα πρὸς τὰ Β'Α. ἐξαφανίζονται διὰ μέσου τῶν ἀγρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς Δ. παρακολουθοῦσι τὴν σειράν τῶν κορυφῶν τῶν λοφίσκων μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτέρου τῶν λόφων, ἔνθα διατώζεται εἰς κυκλωτερῆς πύργος εἰς ὄρατὸν ὕψος 1,30 μέτρων ἰσοδομικῶς ἐκτισμένος, ὠραιότατος καὶ κομψότατος, μὲ τὰ ὠραῖα ἐξογκώματα τῶν λίθων ἐξωτερικῶς καὶ πέριξ, οἱ δ' ἐξωτερικοὶ αὐτοῦ λίθοι ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἔχουσιν ἐκ τοῦ ἐνδοθεν μέρους πάντες ἐξοχὰς πρὸς στερεωτέραν, ὡς φαίνεται, ἐπικόλλησιν τοῦ ἄνωθεν τιθεμένου λίθου· εἶνε θαῦμα ἰδέσθαι τέχνης καὶ στερεότητος καὶ κομψότητος οἷ τε πύργοι καὶ αὐτὸ τὸ τείχος, οὗ τὸ πάχος, ὀπωσδήποτε εἶνε σαφὲς ὀλόκληρον, πανταχοῦ εἶνε τέσσαρα γ. μέτρα· μετὰ δὲ τοῦ πύργου τῆς Ν'Α. γωνίας τοῦ τείχους καὶ τοῦ πύργου τούτου εἰσὶν ἕτεροι ἑπτὰ πύργοι, ὅσπερ ἀνὰ τὰς κορυφὰς καὶ τὸν ὅλον ζυγὸν τῶν ὅλων λοφίσκων εἰσὶν ἑννέα ἐν ὅλῳ πύργοι, πάντες δ' οὗτοι οἱ λοφίσκοι καλοῦνται γενικῶς ἢ Κόντρα· ἢ διάμετρος τοῦ πύργου τούτου τοῦ ὠραίου, ὡς καὶ πάντων ἴσως τῶν ἄλλων, εἶνε 6,80 μέτρα. τὸ δ' ἀπὸ πύργου εἰς πύργον μῆκος τοῦ τείχους εἶνε ἀλλαχοῦ μὲν περὶ τὰ 40, ἀλλαχοῦ δὲ περὶ τὰ 36 καὶ ἐνιαχοῦ περὶ τὰ 29 μέτρα· ἢ δὲ διεύθυνσις τοῦ τείχους ἀπὸ τῆς ΝΑ. γωνίας εἶνε μέχρι μὲν τοῦ ἕκτου πύργου βορειοδυτικῆ, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τοῦ ὠραίου πύργου δυτικῆ.

Μετὰ δὲ τὸν ὠραῖον πύργον ὁ λοφίσκος ἄρχεται χαμηλοῦμενος πρὸς πάσας τὰς διευθύνσεις, πρὸς Ν. δὲ τῆς νοτίας σειρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἐπὶ τῶν λοφίσκων χαμηλοῦνται πάντες οἱ λοφίσκοι τῆς Κόντρας ἐκτὸς τοῦ τείχους, ὁ δ' ὑψηλότερος λοφίσκος τοῦ ὠραίου πύργου ἔχει πρὸς Ν. καὶ ὡς συνέχειαν ἄλλον μικρότερον λοφίσκον, ἐν δὲ ταῖς νοτίαις ὑπωρείαις πάντων τῶν λοφίσκων τούτων μετὰ στενὴν πεδινὴν λωρίδα παραρρεῖ ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ., ὡς εἴρηται, ὁ Κλείτωρ ποταμός.

Ἐν δὲ τῇ πρὸς Δ. χαμηλώσει τοῦ παρὰ τὸν ὠραῖον πύργον λόφου τὸ τεῖχος ἐπίσης χαμηλοῦται μὲ διεύθυνσιν πρὸς Δ. καὶ ἕτερον πύργον ἐν τῷ μεταξύ, εἶτα δ' ἐν τῇ δυσμικῇ ὑπωρεῖα τοῦ λόφου κάμπτει πρὸς τὰ ΒΔ. μὲ τρεῖς καταφανεῖς πύργους, μεθ' ὃ κάμπτει πρὸς Β. ἀκολουθοῦν πῶς τὴν ὁδὸν Κεφαλαῖ μύλου—Καρνεσίου μετὰ τριῶν ὡσαύτως πύργων καὶ εἶτα κάμπτει εὐθὺ πρὸς Ἀ. εἰς μικρὰν ἀπόστασιν καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν Μαζεΐκων—Μοστιτσίου, μεθ' ὃ αὐθις πρὸς Β.—Ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ ταύτῃ καμπῇ ἢ γωνίᾳ ἢ ἐσωτερικῇ ὀψις τοῦ τείχους διατηρεῖται ἄριστα εἰς ὕψος ὑπὲρ τὸ μέτρον καὶ εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν (10 μέτρων περίπου), ἐνταῦθα δὲ δύναται τις νὰ θαυμάσῃ τὸν καλλιτεχνικώτατον τύπον τοῦ κλασικοῦ ἰσοδομικοῦ τείχους. Ἐν τῇ κατόπιν δὲ πρὸς Β. διεύθυνσει αὐτοῦ τὸ τεῖχος ἀκολουθεῖ πῶς τὴν αὐτὴν ὁδὸν Κεφαλαῖ μύλου—Καρνεσίου, (ἀφ' ἧς ἐξέκλινεν ὀλίγον κατὰ τὴν ἄνω ρηθείσαν πρὸς Ἀ. καὶ πρὸς Β. καμπήν, ἐν ἣ διατηρεῖται ἄριστα) μετὰ πύργων ὁρατῶν πῶς ἐν τῷ μεταξύ μέχρι τῆς θέσεως Βιδάκι (ἐν ἀγρῷ χήρας Χρ. ἱερέως Χρυσανθακοπούλου), ὅπου ἐκτρέπόμενον τῆς ὁδοῦ κάμπτει πρὸς τὰ ΒΒ'Α. κατὰ συνέχειαν καὶ μέχρι πού τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου σχηματίζει λίαν ἀνοικτὸν τόξον κύκλου, ἐφ' οὗ περὶ τοὺς ἑπτὰ κυκλοτερεῖς πύργοι διακρίνονται, ἐν οἷς εἷς ἐν αὐτῇ τῇ κοίτῃ τοῦ χειμάρρου ὑπ' αὐτοῦ ἐκχωσθεῖς· παρὰ τὸν κυκλοτερεῖ δὲ τοῦτον πύργον (ἀποτελοῦντα πιθανώτατα τὴν Β'Α. γωνίαν τοῦ τείχους) φαίνεται ὅτι τὸ τεῖχος στρέφεται πλέον πρὸς Ν. καὶ καταλήγει εἰς τὴν Ν'Α. γωνίαν τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ἠρξάμεθα τῆς περι-

γραφῆς αὐτοῦ, ἀλλ' ἴχνη αὐτοῦ (τοῦ ἀνατολικοῦ δηλ. τείχους) δὲν δύναται τις πλέον νὰ ἴδῃ ἐπιπολῆς, διότι ὁ Καρνέσιος χείμαρρος τὰ πάντα ἔχει ἀνατρέψει καὶ μεταβάλει, πιθανώτατα δ' ἢ θέσις τοῦ νῦν ναΐσκου τῆς Παναγίας (Φραγκοκκλησί) ἦτο ἐκτὸς τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους τῆς πόλεως.

Τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως.

Ἐντὸς τῆς πόλεως τὰ μᾶλλον ἄξια λόγου καὶ ἐπιπολῆς ὁρώμενά εἰσι τὰ ἑξῆς.

1) Ἐν τῷ δυτικῷ χώρῳ τῆς πόλεως οὐ μακρὰν τῶν δυτικῶν τειχῶν καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ δυτικωτέρου λόφου τῆς Κόντρας ὑφούται εἰς λοφίσκος, ἀνεξάρτητος τῶν τῆς Κόντρας, τεχνητὸς ἴσως, καλούμενος νῦν ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν Παλάτι· ἐν τῇ Β'Α. αὐτοῦ κλιτύϊ εἰσι κατὰ χώρην τὰ θεμέλια ἀξιολόγου οἰκοδομήματος, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ κλιτύϊ εἶνε μικρὸν οἰκοδόμημα μεταγενέστερον σωζόμενον ἐν μέρει, ἐν τοῖς τοίχοις τοῦ ὁποίου εἰσὶν ἐνεκτισμένα καὶ κέραμοι καὶ ἄλλο ὑλικὸν μετ' ἀσβέστου. Ὁ λοφίσκος λοιπὸν οὗτος εἶνε, νομίζω, προσφυστάτος εἰς τοποθέτησιν ἐνὸς τῶν τριῶν ναῶν τοῦ Κλειτορος τῶν ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Η', 21, 3) μνημονευομένων, δηλ. τῆς Δήμητρος, τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τῆς Εἰλειθυίας, ἢ μᾶλλον ἐνὸς τῶν δύο τελευταίων.

2) Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Κόντρας, ἔνθα ὁ ὠραῖος πύργος, καὶ ἐν τῇ ΒΔ. αὐτῆς κλιτύϊ ἀνοίγεται πρὸς τὰ κάτω ἐν κοίλωμα προσφυστάτον πρὸς τὴν θέσιν τοῦ θεάτρου τῆς μεγάλης τῶν Κλειτορίων πόλεως. Καὶ ἔμαθον μὲν ὅτι οἱ Μαζαῖοι συντρίψαντες πολλοὺς ὠραίους καὶ λαξευτοὺς ἀρχαίους λίθους ἀπεκόμισαν ἐκεῖθεν εἰς Μαζεῖκα, ἐν τούτοις δ' ὅμως ἐπιμόνως ἐρευνήσας ἀνεκάλυψα ἓνα μόνον λίθον, ὅστις εἶνε λαξευτὸν κάθισμα θεάτρου ἐγχωρίου λίθου κείμενον κατὰ χώρην καὶ μόλις ἐπιπολῆς ὑπὸ θάμνους φαινόμενον ἐν τῇ ἀμπέλῳ τῶν Θ. καὶ Γ. Παπαδοπούλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀμπέλων, ὡς καὶ ἐν τῇ νοτίῳς τούτων ἀμπέλῳ τῆς χήρας Ἡλίας Ζαδούρη, εἶνε τὸ πλεῖστον τοῦ κοίλου τοῦ θεά-

τροῦ· συνέστησα τοῖς ἐκεῖ ἀγρόταις τὴν πάσῃ θυσίᾳ διαφύλαξιν καὶ διάσωσιν τοῦ πολυτίμου τούτου καθίσματος, ἐλαχίστου λειψάνου τοῦ θεάτρου τοῦ Κλείτορος.

3) Κατὰ τὰς βορείας ὑπωρείας τῆς ὑψηλοτέρας Κόντρας τοῦ ὠραίου πύργου καὶ οὐ μακρὰν τοῦ θεάτρου καὶ πρὸς τὰ Β'Α. αὐτοῦ ἐν ταῖς ἀμπέλοις τοῦ Παν. Λάπα εὕρεται πληθὺς κίωνων τῆδε κἀκεῖσε διεσπαρμένων καὶ ἐν τοίχοις ἐρριμμένων, ἐν δὲ τῷ ἐδάφει κατὰ χώραν καὶ πλάκες, μὴ ἀρθεῖσαι ἀκόμη, μεγάλαι καὶ λείαι ὡς ἐπιστρώματα τοῦ ἐδάφους χρησιμεύουσαι. Εἶνε δ' ὁ χώρος οὗτος ὑψωμένος πῶς ὑπὲρ τὸ πέριξ ἔδαφος καὶ ὡς ἐκ τῆς πληθύος τῶν κίωνων προφανῶς ὑποδεικνύει τὴν θέσιν ναοῦ.

4) Πρὸς Β. τῆς ὁδοῦ Μαζείκων—Μοστιτσίου καὶ πρὸς Ἀ. τῆς ὁδοῦ Καρνεσίου—Κόντρας καὶ πρὸς τὰ Ν'Α. οὐ ἐντὸς ἦτο πρότινος καὶ τὸ νεώτερον σπῆτι τοῦ Ἡρακλῆ (διότι ἐπεχειρήθη πρὸ ἐτῶν μετοίκησης τοῦ χωρίου Καρνεσίου εἰς τὸν χώρον τῆς ἀρχαίας πόλεως ματαιωθεῖσα καὶ κτισθέντος ἐνὸς μόνου οἴκου ἐγκαταλειφθέντος κητόπιν) μὴ ὑπάρχον πλέον, εἶνε πλείστοι ἀρχαῖοι λίθοι καὶ σπόνδυλοι κίωνων εἴτε κατερριμμένοι τῆδε κἀκεῖσε εἴτε σεσωρευμένοι εἰς σωρούς (τροχάλους), ὡς καὶ ἄλλα ποικίλα συντρίμματα· ἐπίσης εἰσι πολλὰ ἄλλα ὡς σπόνδυλοι, λίθοι, κέραμοι κλ., ἴδια δὲ κατὰ τὴν θέσιν Ρηγέικο χωράφι περὶ τὰ 70 μέτρα πρὸς Β. εἶνε ἀγρὸς ὑψωμένος πῶς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους καὶ ἐν τροχάλῳ (=σωρῷ λίθων) ἐν αὐτῷ εἶνε σεσωρευμένοι εἰς ὕψος σπόνδυλοι κίωνων ἐν πληθύϊ, λίθοι τετραγωνικοὶ καὶ τετραπλευρικοὶ ἄριστα λελαξευμένοι, σπόνδυλοι τινες κίωνων πώρινοι καὶ ἄλλο ἀρχαῖον ὑλικὸν παρὰ τὴν ἐν τῷ χώρῳ ἐκείνῳ ὁδὸν Καρνεσίου—Κόντρας· ἡ θέσις δ' αὕτη φαίνεται σπουδαιοτάτη διὰ τοὺς ἄνω λόγους καὶ πιθανῶς καὶ ἐνταῦθα ὑπάρχει θέσις ναοῦ.

5) Καὶ κατὰ πάντα τὸν ἐνδον τῶν τειχῶν χώρον τῆς πόλεως εἰσιν ἐγκατεσπαρμένοι λίθοι λαξευτοί, σπόνδυλοι κίωνων, πληθὺς συντριμμάτων κεράμων καὶ ἀγγείων, τινὲς δὲ λίθοι καὶ κατὰ χώραν, οἱ δ' ἀρμακάδες ἢ πεζοῦλαι, δηλ. τὰ ἀνα-

λήμματα τῶν ἀγρῶν, εἶνε πάντες σχεδὸν ἐπὶ ἀρχαίων τοίχων καὶ λαξευτῶν λίθων κατὰ χώραν κειμένων καὶ πρὸς τοῦτο προσφυῶς χρησιμοποιουμένων.

6) Οἱ σπόνδυλοι τῶν κίονων ἐν τε τῷ χώρῳ τῆς πόλεως καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ ἐν Μαζεΐκοις, εἰς ἃ ἔχουσιν ἀποκομισθῆ πολλοί, ἀριθμοῦνται κατὰ ἑκατοντάδας, ἐὰν δέ τις θὰ εἶχε τὴν ὑπομονὴν μόνον τοὺς ἐπιπολῆς καὶ ἀπανταχοῦ διεσπαρμένους νὰ ἀριθμῆσῃ, νομίζω ὅτι ὑπερβαίνουσι τοὺς χιλίους· εἶνε δὲ πάντες σχεδὸν οἱ σπόνδυλοι τοῦ αὐτοῦ τύπου, δηλ. μήκους ὡσεὶ ἑνὸς μέτρου, διαμέτρου ὡσεὶ 0,40 μέτρου καὶ οἱ πλείστοι μὲν ἀρράδωτοι τινὲς δὲ κατὰ τὸ ἥμισυ ῥαδωτοὶ καὶ τινες ὅλως ῥαδωτοί, ἀλλὰ πάντες ἐκ τοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου, ἐξ οὗ καὶ οἱ λίθοι τῶν τειχῶν καὶ τῶν πύργων καὶ τῶν ἐν γένει οἰκοδομημάτων, οὐδεὶς δ' ἐξ ὧσων εἶδον ἔχει ὀπήν ἐν τῷ μέσῳ πρὸς συναρμογὴν μετὰ τῶν ἀνωτέρω, πρᾶγμα δὲ περίεργον, οὔτε στυλοβάτην ἰωνικοῦ ἢ κορινθιακοῦ κίονος εἶδόν που ἐν τῷ μέσῳ τοσούτων σπονδύλων οὔτε κιονόκρανόν τι, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ταῦτα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκάστοτε καλλιεργούντων τὸν χώρον ἢ καὶ ὑπὸ κτιστῶν τῶν πέριξ συν-οικισμῶν.

7) Εἰς ἀπόστασιν 70 μέτρων περίπου πρὸς τὰ ΝΑ. τοῦ ναῖσκου τῆς Παναγίης πρὸς τὴν δημοσίαν ὁδὸν Μαζεΐκων — Μοσσιτσίου ὑπάρχουσι κατὰ χώραν ἔχνη τείχους διήκοντος ἀπὸ τῶν ΝΑ. πρὸς τὰ ΒΑ. εἰς μῆκος 25 μέτρων καταφανῆ· εἶνε ἄρα γε ταῦτα μέρος τῶν ἀνεξιχνιάτων ἀνατολικῶν τειχῶν τῆς πόλεως; πύργου ἔχνη δὲν φαίνονται ἐκεῖ που ἐπιπέης, οὐ ὥστε νὰ βεβαιωθῆ τὸ πρᾶγμα.

Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Κλείτορος.

Οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι, ἰδίᾳ δ' οἱ Bischer καὶ Bursian, τοποθετοῦσι τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Κλείτορος «ἐν τοῖς ὑψώμασι τοῖς περιέχουσι τοὺς στρογγύλους πύργους», δηλ. ἐν τοῖς γνωστοῖς ἤδη ἐκ τῶν ἄνω λοφίσκοις τῆς Κόντρας· ἐγὼ δ' (ἐν Ἀζανιάδι καὶ Καλαθρ. ἐπετηρίδι) ἐφρόνουν ὅτι αὕτη ἦτο ἐν

τῷ πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως ὑψηλῶ καὶ κωνοειδεῖ βουνῷ, οὗ ἐν τῇ κορυφῇ εἶνε ναῖσκος τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος. Ἄλλ' ἢ ἀκριβῆς ἐπὶ τόπου ἔρευνα τῶν πραγμάτων προφανῶς κατέδειξεν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἄνω γυνῶμί εἰσιν ὅλως ἐσφαλμένα καὶ ὅτι ἀκρόπολιν ὁ Κλείτωρ δὲν εἶχε. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν δὲν εἶνε δυνατὸν ἢ Κόντρα νὰ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις, καθ' ὅσον τὰ νότια τείχη τῆς πόλεως ἀπτονται αὐτῶν τῶν κορυφῶν τῶν λοφίσκων, ὡς εἴρηται, ἀφίνοντα ἐκτὸς τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν, ἐν ᾧ ἐν τῷ ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ πρὸς Β. αὐτῶν χώρῳ οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἵχνος τειχῶν, δι' ὧν νὰ περιεφράσσετο ἢ δῆθεν ἀκρόπολις, ἐπὶ πλεον δ' ἢ πρὸς Β. κλιτῦς τῶν λοφίσκων αὐτῶν εἶνε ἡρέμα κατωφερῆς οὐδὲ παρέχει καὶ χῶρον πρὸς ἀκρόπολιν, ἀλλὰ καὶ οἱ λοφίσκοι οὗτοι μόλις μέτρα τινα (περὶ τὰ δέκα) ὑψοῦνται ὑπὲρ τὴν πεδιάδα· ἂν δὲ τοῦνκντίον ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ λοφίσκοι οὗτοι ὡς ἀκρόπολις, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωσι σαφὲς τεῖχος πέριξ καὶ νὰ ἀφίνωσιν ἐκτὸς τοῦ τεύχους μόνον τὰς κατωτέρας κλιτῦς τῶν λόφων. Ἀφ' ἑτέρου δ' ἐν τῷ βουνῷ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος οὐδὲν οὐδαμοῦ ἵχνος ἀρχαίων τειχῶν ἢ οἰκοδομημάτων ὑπάρχει, εἰ καὶ ὁ ἵχῳρος εἶνε προσφυστάτος πρὸς Ἰδρυσιν ἀκροπόλεως· ἀλλ' ἐπὶ πλεον τὰ τε δυσμικὰ καὶ τὰ βορειοδυτικὰ τείχη τῆς πόλεως τὰ ἐπὶ τόπου καταφανῆ, ὡς ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἀπέχουσιν ἑκατοντάδας μέτρων ἀπὸ τῶν κατωτάτων ὑπωρειῶν τοῦ ἐν λόγῳ βουνοῦ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος οὐδὲ φαίνεται ποιά τις σχέσις τῶν τειχῶν πρὸς τὸν βουνὸν ἐκεῖνον. Ὁ Κλείτωρ ἄρα ἀκρόπολιν δὲν εἶχε· τοῦτο δ' ἐπιπροσθέτως καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ Πausanίου καὶ ἐκ τοῦ Πολυδίου· διότι ὁ μὲν Πausanίας (Η'. 21, 2) σαφῶς λέγει ὅτι «οἰκεῖται δ' ἢ πόλις ἐν ὀμαλῷ, κύκλῳ δὲ ὄρη περιέχοντά ἐστιν οὐ μέγала», δηλοῖ δηλ. ὅτι ἢ πόλις κεῖται ἐν πεδιάδι, ὡς καὶ τῷ ὄντι ἔκειτο, καὶ ἐπομένως ἐστερεῖτο ἀκροπόλεως· ὁ δὲ Πολύδιος (Δ'. 18, 14 καὶ 19, 2-4) ἐν τῇ πολιορκίᾳ τῶν Κλειτορίων ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν οὐδαμοῦ ὑπεμφαίνει ἀκρόπολιν, λέγων ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ στηρίζοντες τὰς κλίμακας ἐπὶ τῶν τειχῶν κατεπεύραζον τῆς πόλεως τῶν Κλει-

τορίων περιφρονησάντων τὰς Αἰτωλικὰς προτάσεις περὶ προσχωρήσεως αὐτῶν εἰς τὴν Αἰτωλικὴν ὀμοσπονδίαν, μέχρις οὐ οἱ Αἰτωλοί, ἀπελπίσαντες ὅτι θὰ κατελάμβανον τὴν πόλιν, ἀπεχώρησαν.

Τὰ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς πόλεως.

Ἐπὶ τῶν ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως τοῦ Κλειτορος, τῶν τε ἐγγύς καὶ τῶν ἀπωτέρων, ἀλλ' ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῆς, σημειωτέα τὰ ἑξῆς.

1) Αἱ κυριώτεραι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως φαίνεται ὅτι ἦσαν ἐν τῇ μέσῳ που τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν παρὰ τὸν νῦν ναῖσκον τῆς Παναγίας καὶ ἐν τῇ μέσῳ που τῶν δυτικῶν τειχῶν, δηλ. ἀμφότεραι παρὰ τὴν νῦν ὁδὸν Μαζεῖκων - Μοστιτσίου· καὶ ἡ μὲν ἐκτὸς τῆς Ἀ. πύλης ἀμαξιτὴ ὁδὸς ἤγε βεβλῆως εἰς Καφυὰς καὶ εἰς Λουσοῦς, ἡ δ' ἐκτὸς τῆς Δ. πύλης ἤγε πιθανώτατα εἰς Κύναιθαν διὰ τῆς πεδιάδος τῶν νῦν χωρίων Μοστιτσίου καὶ Καστελλίου καὶ διὰ τοῦ διασκέλου τοῦ λεγομένου Πρυόλιθα καὶ διὰ τῆς τοῦ Ἐρασίνου ποταμοῦ ποταμίας χώρας, ἡ αὐτὴ δ' ὁδὸς ἴσως διηυθύνετο καὶ εἰς Ψωφίδα στρέφουσα ἐκ τοῦ κάμπου τοῦ Μοστιτσίου διὰ τοῦ διασκέλου τοῦ χωρίου Μαμαλούκα εἰς τὸν Πάϊον χεῖμαρρον κλ., ὡς ἐν οἰκείῳ τόπῳ ῥηθήσεται. Ἐν ὄντι δὲ τὰ σημαντικώτατα πολυάνδρια τῶν Κλειτορίων ἦσαν τὸ μὲν ἐν ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς Δ. τῆς πόλεως ἀνω ῥηθείσης ὁδοῦ ἀπὸ τῆς πύλης μέχρι που τοῦ ἡρειπωμένου ναΐσκου τοῦ Ἀγ. Πέτρου, τὸ δ' ἕτερον ἐκατέρωθεν τῆς πρὸς Ἀ. τῆς πόλεως ὡσαύτως ἀνω ῥηθείσης ὁδοῦ παρὰ τὸν ναῖσκον τῆς Παναγίας (Φραγκοκκλησί). Καὶ ἐν μὲν τῇ πρὸς Δ. τῆς πόλεως χώρῳ εὐρίσκοντο ἀνέκαθεν καὶ εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἀγροῖς τάφοι μετὰ πολλῶν καὶ ποικίλων κτερισμάτων καὶ ἰδίᾳ κάτωθεν τῆς ὁδοῦ, δηλ. πρὸς Ν. τῆς ὁδοῦ Μαζεῖκων - Μοστιτσίου, μέχρι τοῦ ἡρειπωμένου ναΐσκου τοῦ Ἀγ. Πέτρου, ὅστις ἐξαφανισθεὶς σχεδὸν ἐν τῇ μέσῳ καλλιεργηθέντος ἀγροῦ καὶ ἐν σμικροτάτῳ ὑψώματι διασώζει εἰσέτι τὰ θεμέλια αὐτοῦ, ἐν οἷς εἰσιν ἐντετοιχισμένοι πολλοὶ ἀρχαῖοι καὶ

κομποὶ οἰκοδομικοὶ λίθοι ἀπ' αὐτοῦ δὲ καὶ τῆς ἐγγύς αὐτῷ πρὸς Β. ὁδοῦ τῆς καὶ ἐν τῇ κατωτάτῃ καὶ νοτιωτάτῃ ὑπὸ ρεῖα τοῦ βουνοῦ τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος μέχρι τῆς δυσμικῆς πύλης τῆς πόλεως ἢ ἀπόστασις διὰ τοῦ πολυανδρίου εἶνε περίπου 240 μέτρων, δι' ὧν πιθανῶς τοῦτο διήκε. Ἐπίσης δὲ λίθοι καλοὶ καὶ μεγάλοι εὑρέθησαν ἐν σμικροτάτῳ ὑψώματι ἐν ἀγρῷ Ν'Α. τοῦ ἁγ. Πέτρου καὶ ἐκεῖ ὡσαύτως μία πλάξ¹ συντετριμμένη ἤδη ἐκ τάφων πιθανῶς καὶ ἐγγύς πολλοὶ ὄπται πλίνθοι· ἄλλη δὲ πλάξ μεγάλη μετ' ἐπιγραφῆς, ἐν ἣ διεκρίνοντο αἱ λέξεις «ὦ ξεῖνε, χαῖρε» (καὶ τινες ἄλλαι δυσανάγνωστοι,) ἐπομένως ἐπιτυμβία πλάξ, ἐσκαφείσα καὶ ἐκτεθειμένη ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς Β. τοῦ ἁγ. Πέτρου διεχωρίσθη καὶ ἀπεκομίσθη ἐσχάτως εἰς Μαζείκα ὑπὸ Μαζαίων εἰς τεμάχη. Ἐν δὲ τῷ πρὸς Ἀ. τῆς πόλεως χώρῳ ὡσαύτως ἀνευρίσκοντο καὶ εὑρίσκονται ἐν τοῖς ἀγροῖς τάφοι μετὰ πολλῶν ἐπίσης καὶ ποικίλων κτερισμάτων περὶ τὸν ναῖσκον τῆς Παναγίας, ἀλλ' ὁ Καρνέσιος χειμάρρος ἔχει καταστρέψει καὶ μεταβάλει τὸν χώρον ἐκεῖνον πολλάκις καὶ συχνάκις ῥοῦν μεταβάλλων. Ἐκεῖ που, ὡς ἐρρήθη, εὑρέθη καὶ τὸ περιώνυμον νεκρικὸν μαρμαρινὸν ἀνάγλυφον τὸ ἄνω περιγραφέν ἀναχωσθὲν ὑπὸ τοῦ χειμάρρου. Ἐκεῖ που πρὸς τὰ Β'Α. τοῦ τῆς Παναγίας ναΐσκου εὑρέθη² ἐν τῇ καλλιεργίᾳ ἀγρῶν οἰκοδόμημα μετὰ πληθῆος ὀπτῶν πλίνθων χρησιμεῦον ἴσως ὡς λουτρόν, ἐν δὲ τῇ νῦν βαθεῖα κοίτῃ τοῦ χειμάρρου, ὅστις δι' αὐτῆς ἐνήργησεν οἶονεὶ ἀνασκαφήν, φαίνονται πλὴν τοῦ ἄνω ῥηθέντος στρογγύλου πύργου τῶν Β'Α. τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τρεῖς σπόνδυλοι κίωνων παρασυρθέντες ὑπ' αὐτοῦ καὶ κατὰ χώραν τοῖχοι μεταγενέστεροι καὶ ἔδαφος κεχωσμένον ὑπὲρ τὸ φυσικὸν καὶ τοῖχος³ συνεχῆς ἐν τῇ Ἀ. αὐτοῦ ὄχθῃ καὶ ἄλλα ποικίλα συντρίμματ⁴ καὶ κέραμοι καὶ πώρινοι λίθοι ἐντετοιχισμένοι.

2) Ἐν τῷ ναΐσκῳ⁵ τῆς Παναγίας (Φραγκοκκλησί) κεῖται κατερριμμένος πρὸ τῆς εἰσόδου λίθος ἀρχαῖος μετὰ ἀνοίγματος ἡμίθραυστος. Ἐπὶ δὲ τῶν τοίχων τοῦ ναΐσκου εἰσὶν ἐντετοιχι-

σμένοι πολλοὶ ὀγκώδεις καὶ λαξευτοὶ ἀρχαῖοι λίθοι καὶ πώρινοι καὶ κέραμοι καὶ δεξιά τῆς εἰσόδου εἰς ὕψος μέτρου μαρμάρινον τέμαχος λίθου πρὸς τὰ ἐμπρὸς· ἐν δὲ τῇ βορείᾳ πλευρᾷ εὐθὺς ἄνω τῶν θεμελίων ἰδιαίτερος εἰς ἀρχαῖος λίθος μετὰ γραμμῶν λαξευτῶν πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ κυκλοτερῶν, μᾶλλον χρησιμοποιοῦν ἐν βυζαντιακῷ ναῷ, ὡς δηλοῦσι καὶ οἱ πώρινοι λίθοι, ἐν οἷς εἰς πολὺ μέγας, ὑπεμφαίνοντες συνήθως βυζαντιακοὺς ναοὺς· καὶ ἐντὸς δὲ τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας, ὡς εἰσὶν ἐντετοιχισμένα πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, καὶ αὐτὸς δ' ὁ λίθος τῆς Ἀγ. Τραπέζης, ὡς εἶπόν μοι, εἶνε σημαντικὸς καὶ ἐνεπίγραφος. Ἐγγὺς δὲ πρὸς Δ. τοῦ ναΐσκου τούτου εἶνε νῦν ἡ ξηρὰ κοίτη τοῦ Καρνέσιου ρύακος, ἐκεῖ δ' ἐν τῇ ὁδῷ ἴσταται οὐχὶ κατὰ χώραν καὶ ραβδωτὸς σπόνδυλος κίονος διαμέτρου 0,40 μ.

3) Ἐν τῇ βορείᾳ κλιτύϊ τοῦ βουνοῦ τοῦ Ἀγ. Παντελεήμονος ἐν θέσει Κιάφα εὐρέθησαν πῆλινοι σωλῆνες καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ ἔχνη ὑδραγωγείου, ἐξ οὗ φαίνεται, συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ζῶσαν παράδοσιν, ὅτι οἱ Κλειτόριοι εἶχον μετοχεύσει εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν τὸ μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν περίπου πρὸς τὰ ΒΔ. τοῦ Κλείτορος καὶ πρὸς τὰ Ν'Α. τοῦ νῦν χωρίου Καστελλίου πολὺ ὕδωρ τοῦ κερυλοβρύσου, ὅπερ νῦν καλεῖται Βασιλικὸ πηγίδι, ὕδωρ ἄριστον καὶ ὀροσερώτατον.

4) Ἐπίσης κατὰ τὴν ζῶσαν παράδοσιν διωχέτευον ὕδωρ οἱ Κλειτόριοι· εἰς τὴν πόλιν αὐτῶν καὶ ἐκ τοῦ ροῦ τοῦ πρὸς Ἀ. τῆς πόλεως Ἀροανίου ποταμοῦ, ὅπερ ὅμως μόνον τὸ πρὸς Ν. τῆς ὁδοῦ Μαζεΐκων - Μοστιτσίου νότιον διαμέρισμα τῆς πόλεως ὕδρευε.

5) Καὶ περὶ τὸ χωρίον Καρνέσιον εὐρίσκονται ἐνίοτε νομίματα καὶ ἄλλα ἀρχαιότητος ἔχνη, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι καὶ ἐκεῖ που ὑπῆρχεν ἀρχαῖος συνοικισμὸς ὑδρευόμενος ἀπὸ τῶν περὶ τὸ Καρνέσιον καὶ ὑπὲρ αὐτὸ πηγῶν.

6) Ὁ Κλείτωρ ποταμὸς παραρρεῖ ἀπὸ Ν. τὴν πόλιν τοῦ Κλείτορος εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν νοτίων αὐτῆς τειχῶν 100 - 200 μέτρων, εἰς τὰ Ν'Α. δὲ τῆς πόλεως παρὰ τὴν θέσιν Μπε-

νέσι ἐνοῦται μετὰ τοῦ Καρνεσίου χειμάρρου, ἐκεῖ δὲ περίπου ὁ Παυσανίας ὁδεύων ἀπὸ τῆς συμβολῆς Κλείτορος καὶ Ἄροανίου (πρὸς τὰ Ν'Α. τῶν Μαζεΐκων) ἐν δεξιᾷ τοῦ Κλείτορος καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς συμβολῆς 1400 περίπου μέτρων (ἑπτὰ σταδίων κατὰ Παυσανίαν) διέδῃ τὸν Κλείτορα καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

7) Εἰς ἀπόστασιν 15' τῆς ὥρας περίπου πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς πόλεως καὶ πέραν τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Κλείτορος ποταμοῦ ὑπάρχει πηγὴ. Παρὰ τὴν πηγὴν λοιπὸν ἐν τῇ ὁδῷ Μαζεΐκων - Στρεζόδης κατάκειται σπόνδυλος κίονος μήκους 2 μέτρων, κατωτέρω δὲ αὐτῆς πρὸς τὰ ΒΔ. κεῖται ἡ θέσις Κολόνναι ἢ Παληόνταρα, ὅπου ΝΔ. τῶν ἄλωνίων εὐρίσκονται διεσκορπισμένοι ἐπίσης πολλοὶ σπόνδυλοι κίωνων, εὐρέθησαν δὲ καὶ πλάκες κεχωσμένοι καὶ μνήματα, ὧν ἐντὸς μάχαιραι καὶ ἄλλα. Ἡ ἀπόστασις δ' αὕτη, ἡ πηγὴ, οἱ κίονες καὶ τᾶλλα εὐρισκόμενα ἀρχαῖα λείψανα ἐντὸς περιωρισμένου χώρου καὶ οἱ δύο Ἅγιοι Θεόδωροι, οἱ συνήθως ἔφιπποι, καὶ πιθανῶς διάδοχοι τῶν δύο Διοσκούρων, πιθανῶς ὑπεμφαίνουσι τὸν ναὸν «τῶν Διοσκούρων, καλουμένων δὲ μεγάλων θεῶν», ὧν τὸ ἱερὸν κατὰ Παυσανίαν (Η', 21, 4) μετὰ χαλκῶν ἀγαλμάτων ἀπεῖχε τῆς πόλεως ὅσον στάδια τέσσαρα (800 περίπου μέτρα).

8) Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Γ. Σπηλιωτοπούλου ἐν Μαζεΐκοις καὶ ἐν τῇ νοτίᾳ αὐτῆς προσόψει εἶνε ἐντετοιχισμένη 1 1/2 μέτρον ὑπὲρ τὸ ἔδαφος μαρμαρίνη πλάξ 0,49 μ. ὕψους καὶ 0,42 πλάτους μετὰ πλαισίου ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἄλλου ἐν τῷ ἄνω ἄκρῳ, ὑπὲρ ὃ καὶ μικρὸν ἀέτωμα ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὁποῖου κόσμημα σχήματος στρογγύλου· αὕτη εἶνε πλάξ ἐπιτύμβιος, ἐν ἣ ἐν τῷ ἄνω μὲν χώρῳ, δηλ. τῷ ὑπὲρ τὸ μέσον πλαίσιον, εἶνε ἡ ἐπιγραφή: . . . ΕΚΤΙΚΕ ΧΑΙΡΕ, ἐν δὲ τῷ κάτω ἡ ἐπιγραφή: ΦΙΛΙΠΠΗ ΧΑΙΡΕ. Ἀκριβεστέρα δ' ἔρευνα ἔτι πλείω ἀρχαῖα θέλει ἀποκαλύψει πολλαχοῦ τῶν Μαζεΐκων, ἐν ταῖς ὁδοῖς τῶν ὁποίων καὶ σπόνδυλοι κίωνων πολλοὶ ἔχουσι ἐγγωσθῆ πρὸς κόσμον.

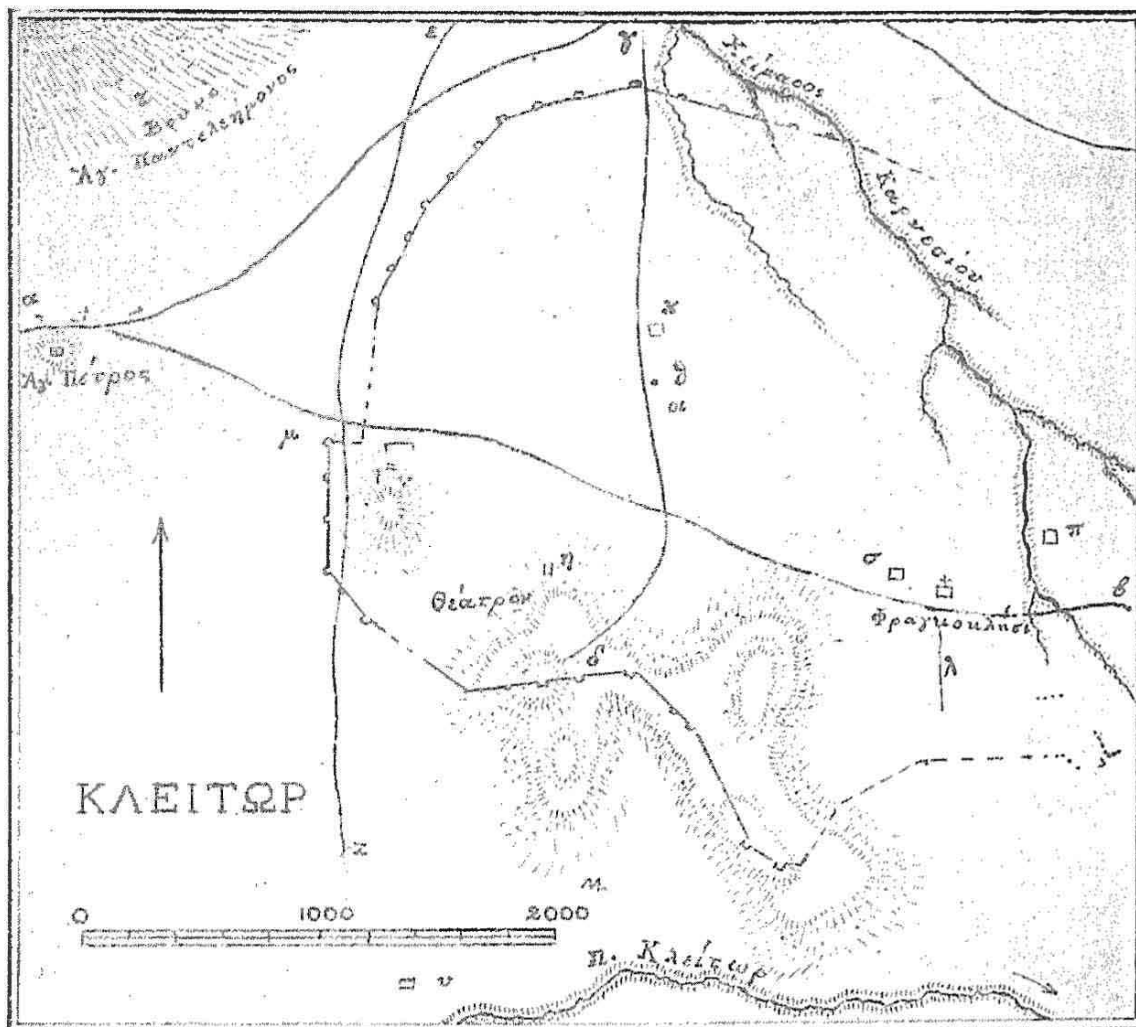
9) Πρὸς Ἄ. δὲ καὶ πρὸς Ν. αὐτοῦ εἶνε μικρὰ ἐπίπεδος ἔκτασις μετὰ τινων ἐρειπίων, ὧς εἶπόν μοι. Ἡ θέσις δ' αὕτη ἀπέ-

χει τοῦ Κλείτορος περὶ τὴν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὄραν πρὸς τὰ ΝΔ. Μήπως ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κορίας Ἀθηνᾶς, ὅστις κατὰ Πausανίαν (Η'. 21, 4) «ἐπὶ κορυφῆς ὄρους κείμενος πεποίηται τριάκοντα σταδίοις (=ἕξ περίπου χιλιομέτροις) ἀπὸ τέρω τῆς πόλεως», ἀφοῦ μάλιστα καὶ ἡ ἀπόστασις τοῦ τε βουνοῦ τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κορίας Ἀθηνᾶς προσαρμόζονται; Τὸν ναὸν τῆς Κορίας οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι τοποθετοῦσι πρὸς Β. τοῦ Κλείτορος ἐπὶ τοῦ βουνοῦ μεταξὺ Κλείτορος καὶ Σουθενῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ κατ' εἰκασίαν, μὴ δρίζοντος τοῦ Πausανίου πρὸς ποῖον σημεῖον τοῦ δρίζοντος ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν ἔκειτο, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἄνω καταφαίνεται, μᾶλλον πρὸς Ν. ἐξετείνοντο τὰ προάστεια τοῦ Κλείτορος καὶ οὕτω δὲν ἀποκλείεται ἡ πιθανότης, ὅτι καὶ ὁ τῶν Διοσκούρων καὶ ὁ τῆς Κορίας Ἀθηνᾶς ναὸς ἔκειντο πρὸς Ν. τοῦ Κλείτορος. Ἴσως δ' ὅμως ὁ ἐν λόγῳ ἀρχαῖος ναὸς καὶ νῦν μετεποιήθη εἰς βυζαντιανὸν ναὸν ἢ καὶ μονὴν τοῦ Ἀγ. Ἀθανασίου, οὗ φέρει τὸ ὄνομα.

10) Τὴν ἱστορικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν τέλος ἀξίαν τοῦ Κλείτορος πραγματεύομαι ἐκτενῶς ἐν τε Ἀζανιάδι (σελ. 52 - 54, 80 - 90) καὶ Καλαβρ. ἐπετ. (σ. 33), φαίνεται δ' ὅτι καὶ ὁ Κλείτωρ καὶ ἡ Κύναιθα καὶ αἱ ἄλλαι ἐν Καλαβρύτοις πολίχναι καὶ συνοικισμοὶ τὰς πρώτας αὐτῶν καταστροφὰς ἔπαθον ἐπὶ τῆς τῷ 396 μ. Χ. δεινῆς ἐπιδρομῆς τῶν ὑπὸ τὸν Ἀλάριχον Γότθων.

Μετὰ τὰ ἄνω λεπτομερῶς ἐκτεθέντα θαρρούντως συνίστημι τῇ τε Ἀρχαιολογικῇ Ἑταιρείᾳ καὶ τῇ Σ. Κυβερνήσει πρῶτον μὲν νῦν σπεύσωσι καὶ προφυλάξωσιν ἀπὸ τῆς περαιτέρω καταστροφῆς τὴν μεγαλώνυμον καὶ ἀρχαίαν τῶν Κλειτορίων πόλιν, δεύτερον δὲ νῦν μὴ βραδύνωσι νῦν ἐνεργήσωσιν εὐρυτάτας ἀνασκαφὰς καὶ καθ' ἅπασαν μὲν τὴν ἑκτασιν τῆς ἔνδον τῶν τειχῶν ἀρχαίας πόλεως, ἰδίᾳ δὲ περὶ τὰ τεῖχη πέριξ καὶ ἰδίᾳ τὰ ἀνατολικὰ πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτῶν, κατὰ τὸ θέατρον πρὸς ἀποκάλυψιν αὐτοῦ, κατὰ τὸ λεχθὲν Παλάτι, πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ ἐκεῖ ναοῦ, κατὰ τὴν θέσιν Ῥηγέτικο χωράφι καὶ ὅπου ἀλλαχοῦ ὁ

έντεταλμένος ἤθελε νομίσει ἐπίκαιρον, ἐπὶ πλεον δὲ καὶ πρὸς Ἄ. τῆς πόλεως ἐκτὸς τῆς πύλης περὶ τὸν ναῖσκον τοῦ Φραγκοκκλησίου καὶ πρὸς Δ. τῆς πόλεως μεταξὺ τῶν δυτικῶν αὐτῆς τειχῶν καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Πέτρου, δηλ. κατὰ τὰ δύο κυριώτερα πολυάνδρια, καὶ κατὰ τὴν θέσιν Κολλόνται τοῦ Παλαιόνταρα πρὸς πιθανὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ναοῦ τῶν Διοσκούρων καὶ εἶπου ἄλλοθι.

Τοπογραφικὸς πίναξ Κλειτορος

α-ε. Ὁδὸς Μοστιτσίου Μαζείων. — γ-δ Ὁδὸς Καρνεσίου-Κόντρας. — ε-ζ Ὁδὸς Καρνεσίου-μύλου Κεφαλά. — λ. Ἴχνη τείχους. — μ Δ. πύλη; — ν Ἀ. πύλη; — τ Κιάφα. — Γ Παλάτι. — η Ναὸς Δήμητρος; — Π. λουτρὸν; — σ θέσις εὐρέσεως ἀναγλύφου.

Ἡ δὲ Κλειτορία, δηλ. ἡ κυριαρχία τοῦ Κλειτορος, ἐξετείνεται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πausανίου ἐν τοῖς τέως δήμοις

Σουδενῶν, Καλλιφωνίας, Κλειτορίας, Λευκασίας (πλὴν τῆς ἀνατολικῆς περιοχῆς καὶ τῆς θέσεως τοῦ Παγκρατίου ἀνηκούσης τῇ Καφυάτιδι) καὶ Παῖων καὶ ἐν τοῖς χωρίοις Χοδόλης (Ἄροανίας), Δεχουνίῳ (Ψωφίδος), Ποδογορᾶς, Συριάμου Ξεροκαρυταίνης, Διθρίτσης καὶ Βάχλιας (Ἐλευσίνοσ Γόρτυνοσ) Τοπορίστης καὶ Γλανίτσης (Γόρτυνοσ).

"Ἴδε τὸ παρατιθέμενον τοπογραφικὸν διάγραμμα τοῦ Κλειτοροσ.

Καφναι - Καφυᾶτις. *

Μεταξὺ Λεθειδίου καὶ Κανδύλασ (ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Μαντινείας) ὑπάρχει σειρὰ βουνῶν, ἀπὸ τῶν βορείων καὶ Β' Α. ὑπωρειῶν τῶν ὁποίων τὰ ὕδατα καταρρέοντα πρὸσ Β. καὶ πρὸσ τὰ Β' Α. εἰσέρχονται εἰς τὴν Ὀρχομενικὴν πεδιάδα (ὁ Ὀρχομενὸσ ἔκειτο παρὰ τὸ νῦν χωρίον Καλπᾶκι) καὶ σχηματίζουσι κεκλεισμένην (ἄνευ διεξόδου) λίμνην, τὴν λίμνην τῆσ Κανδύλασ (χωρίου κειμένου πρὸσ τὰ Β. καὶ Β' Α. τῆσ λίμνησ), ταύτησ δ' ἐκχειλιζούσης κατὰ χειμῶνα καὶ μετὰ πολλὰσ βροχὰσ τὰ ὕδατα ῥέουσι πρὸσ Δ. καὶ εἶτα πρὸσ τὰ ΝΔ. εἰς τὴν Καφυατικὴν λίμνην (=τὴν λίμνην τῆσ Χωτούσησ), ἣτισ ἐπίσης τὸν μὲν χειμῶνα ἐκχειλίζει καὶ κατακλύζει τὴν περίξ Καφυατικὴν πεδιάδα, τὸ δὲ θέροσ περιορίζεται ἐντὸσ ἐπιμήκουσ κοίτησ, ἣτισ καλεῖται ὁ Βούτημοσ, περὶ ἣν ἰτέαι, πλάτανοι, λευκαὶ, τὸ βούτημα τῶν σαγματοποιῶν καὶ ἄλλα ποτάμια φυτὰ φύονται, καὶ κατασταλάξουσιν εἰς καταδόθραν κειμένην ἐν τῷ νοτίῳ ἄκρῳ τῆσ Καφυατικῆσ πεδιάδοσ καὶ λίμνησ, ὁπόθεν ὑπογείωσ καὶ ὑπὸ τὸ πρὸσ Δ. καὶ πρὸσ τὰ ΒΔ. ὄροσ Καστανιᾶν ῥέοντα ἀνατέλλουσι καὶ πηγάζουσι καὶ κατὰ τὰσ ἀντιλήψεις

* Εἰ καὶ ἡ Καφυᾶτις ἐν μέρει μόνον ἤπτετο τῆσ ἐπαρχίασ Καλαβρύτων ἐπιξέτευνα τὰσ ἐρεῦνας μου ἐφ' ἀπάσησ ταύτησ, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι, ὅτι θὰ δευκρινίσω, ὡσ καὶ διευκρινίσω, τὰ περὶ αὐτῆσ, καθ' ὅσον οἱ ἀρχαιολόγοι καὶ περιηγηταὶ ἀσαφῶσ καὶ σκοτεινῶσ τὰ περὶ Καφυῶν ἐκθέτουσι.

τῶν ἀρχαίων καὶ κατὰ τὰς πεποιθήσεις τῶν νῦν εἰς τὸν Ῥεῦνον, δηλ. εἰς τὸ ἐν τῷ Νταρεϊκῷ πεδίῳ κεφαλόβρυσον Μπαλτσᾶκο παρὰ τὸ χωρίον Γκιουσι, τὴν ἀρχὴν καὶ πηγὴν τοῦ Τράγου ποταμοῦ. Ὡς δηλ. ἡ Φενεατικὴ λίμνη σχηματίζει ὑπογεῖως τὴν παμμεγίστην πηγὴν τοῦ Λάδωνος καὶ ἡ λίμνη καὶ καταδόθρα τῶν Σουδενῶν σχηματίζει τὴν ὀγκώδη πηγὴν τοῦ Ἀροανίου ὑπογεῖως, οὕτω καὶ ἡ Καφυατικὴ λίμνη καὶ καταδόθρα σχηματίζει ἐπίσης τὴν μεγάλην πηγὴν τοῦ τρίτου ποταμοῦ Τράγου ἐπίσης ὑπογεῖως· ἡ δ' ἀπόστασις ἀπὸ τῆς Καφυατικῆς καταδόθρας μέχρι Ῥεύνου (ἢ ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, οὐχὶ ἡ ὑπόγειος) διὰ τῆς ὀμαλῆς καὶ σχεδὸν πεδινῆς περιοχῆς τοῦ χωρίου Μπεζενίλου εἶνε περίπου 3 1/2 ὥρων. Πρὸς τὰ Ν.Α. δὲ τῆς καταδόθρας καὶ εἰς μικρὰν (ὡσεὶ 20' τῆς ὥρας) ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν βορείων κλιτύων τοῦ πρὸς Ν. τῆς Καφυατικῆς λίμνης βουνοῦ εἶνε τὸ χωρίον Πλέσια (τοῦ τέως δήμου Ὀρχομενοῦ, ἐν ᾧ ἡ Χωτούσα καὶ ἡ Κώμη εἶνε χωρία τοῦ τέως δήμου Νάσων, οὐ ἔδρα τὸ Δάρα).

Ἡ Καφυατικὴ λίμνη σχηματίζεται ἐκ τῶν περὶ αὐτὴν πηγῶν καὶ υετίων ὑδάτων, ἀλλὰ κυριώτατα ἀπὸ τὸ Μπεντενέικο κεφαλόβρυσον (ἐν τῷ Β.Α. χώρῳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος κατωτέρω τοῦ χωρίου Μπεντενίου), ἀλλὰ δέχεται, ὡς εἴρηται, ἐν τῷ πρὸς Ἀ. αὐτῆς χώρῳ καὶ τὰ ὕδατα τῆς Ὀρχομενικῆς λίμνης (τῆς Κανδύλας), ἧς πάλιν ἡ κυρία πηγὴ εἶνε παρὰ τὴν Κανδύλαν. Ἐν τῇ ἐνώσει δὲ τῶν ὑδάτων, δηλ. ἐν τῇ εἰσροῇ τοῦ ὕδατος τῆς Ὀρχομενικῆς λίμνης εἰς τὸ τῆς Καφυατικῆς, ὑπάρχει καὶ γέφυρα λεγομένη Ἀγαλείκο γεφύρι (= γέφυρα ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ἐγγύς χωρίου, ὃ καλεῖται Ἀγαλι), φαίνεται δ' ὅτι ἐκεῖ οἱ Καφυᾶται κατεσκεύασαν τὸ τεχνητὸν πρόχωμα, ὅπως μὴ τὸ ὕδωρ τῆς Ὀρχομενικῆς λίμνης ἐκχειλίζουσης ἐπεισρέον καὶ κατερχόμενον εἰς τὴν Καφυατικὴν «ἢ βλάβος τῇ ἐνεργῷ τῶν Καφυατῶν», δηλ. καταπλημμυρῇ καὶ βλάβτῃ τὴν εὐφορον πεδιάδα τῶν Καφυῶν (Παυσαν. Η'. 23, 2).

Ἐν τῇ παραδόσει τοῦ χωρίου Χωτούσης παρέμεινε τὸ ὄνομα τῶν Καφυῶν, ὅπερ ὀνομάζουσιν οὐδετέρως: τὸ Καφυῶν.

Τὰ δ' ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως κείνται πρὸς τὰ Ν'ΑΝ. τῆς Χωτούσης καὶ εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρου περίπου ἀπ' αὐτῆς καὶ ἐν τῇ Β'Α. ἄκρᾳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος. Μία ὁδὸς βατῆ ἄγει ἀπὸ τῆς Χωτούσης εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ἁγ. Γεωργίου ὑπὲρ ἣν κωνοειδῆς λοφίσκος μετὰ ναΐσκου τοῦ ἁγ. Γεωργίου, καὶ ἄλλη ὁμοίως ἄγει εἰς τὴν πηγὴν Λοιζάχον (ὁ Λοιζάχος) καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν πηγὴν Βαλιεζίκι(ον) κειμένην ἐν τῇ πεδιάδι, ἀμφότεραι δ' αὐταὶ αἱ ὁδοὶ ἔχουσι περίπου διεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν δύο τούτων ὁδῶν ἐξαπλοῦνται τὰ ἐκτεταμένα ἐρείπια τῆς περιωνύμου πόλεως τῶν Καφυῶν, ἣτις καίπερ μεταξὺ ἰσχυρῶν γειτόνων (Ὀρχομενίων, Φενεατῶν, Κλειτορίων καὶ Μεγαλοπολιτῶν) κειμένη, ἠδυνήθη καὶ νὰ ἀκμάσῃ καὶ ἀνεξάρτητος μετ' ἐκτενοῦς περιοχῆς νὰ διαμείνη μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Πausανίου, καθ' ὅσον ἡ περιφέρεια αὐτῆς καὶ κυριαρχία ἐξετείνεται ἐν τῇ Καφυατικῇ πεδιάδι, ἐν τῇ ποταμίᾳ κοιλάδι τῶν ποταμῶν Τράγου καὶ Μαλοῖτα μέχρι που πρὸς 'Α. τῆς συμβολῆς αὐτῶν εἰς τὸν Λάδωνα καὶ ἐν τοῖς πέριξ τούτων ὄρεσι καὶ βουνοῖς.

Ἡ πόλις τῶν Καφυῶν κατὰ τὰ ἴχνη τῶν τειχῶν αὐτῆς εἶχε σχῆμα τετραπλεύρου, ἐκάστη τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποῦ εἶχε περίπου μῆκος ἡμίσεος χιλιομέτρου. Ἐστερεῖτο δ' ἀκροπόλεως, διότι οὐδαμοῦ πέριξ οὔτε λόφος πρὸς τοῦτο ὑπάρχει οὔτε ἴχνη φαίνονται ἢ εὐρέθησαν, ἀλλ' ἔκειτο, ὡς εἴρηται ἐν τῇ βορείᾳ ἀρχῇ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος ἀμέσως πρὸς Ν. τοῦ ἐν ἐπικλινεῖ θέσει κειμένου νῦν χωρίου Χωτούσης, ἣτις (Χωτούσα) ἔχει ἐλαφρὰν κλίσιν ἐν τῷ ἐδάφει αὐτῆς ἀπὸ Β. πρὸς Ν.

Κέντρον τῆς πόλεως φαίνεται ὅτι ἦτο περὶ τὸν ἠρειπωμένον νῦν ναΐσκον τοῦ ἁγ. Ἰωάννου, ἐξ οὗ καὶ ἡ ὄλη θέσις τῶν ἐρειπίων λέγεται ἁγιάννης, (ἴς τὸν ἁγιάννη), ἢ ὄλη δ' ἔκτασις αὐτῆς καλλιεργεῖται εἰς σίτον. Πανταχοῦ δὲ τῶν ἐρειπίων εὐρίσκονται διεσπαρμένα πλήθη οἰκοδομικῶν λίθων, κεραμείων συντριμμάτων καὶ ἀγγείων, πολλάκις δ' ἐν τῇ καλλιεργίᾳ εὐρίσκονται νομίσματα ποικίλα, μικρὰ ἀναθήματα χάλ-

κινα και πήλινα και εξ άλλης ύλης, πλίνθοι οπλαί, υδρίαί και άλλα εύρήματα, κυριώτατα δὲ και πλεισταχοῦ σπόνδυλοι κιόνων ἀρράδωτοι, ἐνιαχοῦ δὲ και βάρδωτοι μήκους μέτρου περίπου και διαμέτρου 0,40 - 0,50 και ὅμοιοι τοῖς ἐν Κλείτορι και Ψωφίδι, πάντες δ' ἐκ τοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου· κάλλιον διασώζονται ἔχνη τοῦ δυτικοῦ τείχους, ἐνθα τὸ πάχος αὐτοῦ εἶνε 3,70 ἐν δὲ τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τοῦ τείχους σώζονται εὐκρινῆ τὰ θεμέλια δύο πύργων κυκλοτερῶν κομψότατα ὑποδομημένων ἐν ἰσοδομικῷ κλασικῷ ρυθμῷ, ὡς και τὸ ὅλον τεῖχος εἶνε ὡραῖον ἰσοδομικόν, ἐξ ἐγχωρίου τιτανολίθου ἐπίσης, ἐξ οὗ δηλοῦται, ὅτι οἱ πύργοι τοῦ τείχους τῶν Καφυῶν ἦσαν κυκλοτερεῖς, ὡς και οἱ τοῦ Κλείτορος, ἐν ᾧ οἱ τῆς Πάου και τῆς Ψωφίδος ἦσαν τετραπλευρικοί. Ἐν ταῖς λοιπαῖς δ' ὅμως πλευραῖς τῆς πόλεως τὰ τεῖχη εἶνε δυσπαρακολούθητα ὡς ἐκ τῆς καλλιεργίας τοῦ ἐδάφους και τοῦ χρόνου ἀφανισθέντα πλεισταχοῦ. Ἀλλὰ και ἐντὸς τῆς πόλεως πλεισταχοῦ κεῖνται κατὰ χώραν τοῖχοι λαξευτοὶ και κομφοί, ὡς οἱ τοῦ τείχους, χρησιμοποιοῦντες ὑπὸ τῶν γεωργῶν ὡς ἀναλήμματα τῶν ἀγρῶν, ἀφθονοῦσι δὲ και κομφοὶ οἰκοδομικοὶ λίθοι πλεισταχοῦ τῶν ἀγρῶν οἱ μὲν κατὰ χώραν, οἱ δὲ μετακινηθέντες.

Ποῦ δ' ἦσαν οἱ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου (Η'. 23, 3 - 4) μνημονευόμενοι ναοὶ τοῦ Ποσειδῶνος και τῆς Κνακαλησιᾶς Ἀρτέμιδος; Τοῦτο δὲν δύναται νὰ καθορισθῇ ἀνευ ἀνασκαφῶν, ἴσως δ' ὁ τοῦ Ποσειδῶνος ναὸς ἔκειτο ἐνθα νῦν τὸ ἡρειπωμένον, ὡς εἴρηται, ναῖδριον Ἀγιάννης, περὶ ὃ κεῖται πληθὺς ἐρειπίων και συντριμμάτων.

Ἡ πόλις (τὸ πόλισμα) λοιπὸν τῶν Καφυῶν ἔκειτο (Παυσ. Η'. 23, 3) «ἐπὶ τοῦ πεδίου (τοῦ Καφυατικοῦ δηλ.) τῷ πέρατι ὁρῶν οὐκ ἄγαν ὑψηλῶν (δηλ. τῶν ἀνω τῆς Χωτούσης) ὑπὸ τοῖς ποσίν». Οὔτε ἄρα ἀκρόπολιν εἶχεν, ὡς και αὐτὰ τὰ ἐρείπια δεικνύουσιν, και τῷ ὄντι κεῖται ἐν τῷ βορείῳ ἀκρῷ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος, ὡς εἴρηται. Ἡ δὲ ὑπὸ Παυσανίου (Η'. 23, 2:

«Κατὰ δὲ τὸ ἐντὸς τοῦ χώματος», δηλ. πέραν καὶ πρὸς Δ. τοῦ προχώματος τοῦ μεταξύ Ὀρχομενικῆς καὶ Καφυατικῆς λίμνης, «παρέξεισιν ἄλλο ὕδωρ, πλήθει μὲν ὅσον τε εἶναι ποταμόν, κατερχόμενον δ' ἐς χάσμα γῆς ἀνεισιν αὐθις παρὰ Νάσους καλουμένας· τὸ δὲ χωρίον, ἐνθα ἀνεισιν, ὀνομάζεται Ῥεῦνος. Ἀνατεῖλαν δ' ἐνταῦθα τὸ ὕδωρ τὸ ἀπὸ τούτου παρέχεται ποταμόν ἀέναον Τράγον») μνημονευομένη μεγάλη πηγῆ, ἢ σχηματίζουσα τὴν ἀρχὴν τῆς Καφυατικῆς λίμνης, εἶνε προφανῶς τὸ νῦν Μπεντενέικο Κεφαλόδρουσο, ὅπερ, ὡς ἄνω εἴρηται, μετ' ἄλλων πηγῶν σχηματίζον τὴν Καφυατικὴν λίμνην διὰ τῆς καταβόθρας καταλήγει εἰς τὴν πηγὴν τοῦ Τράγου Ῥεῦνον. Τὸ δ' ὄρος Κνάκαλος, ἐνθα ἐπέτειον ἑορτὴν ἡγρον τῆ Κνακαλησίᾳ Ἀρτέμιδι (Παυσ. Η'. 23, 3), εἶνε πιθανῶς, ὡς καὶ ὁ Bursian (σ. 205 - 206) εἰκάζει, αὐτὸ τὸ νῦν ὄρος Καστανιά, τὸ πρὸς Δ. τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος καὶ μεταξύ αὐτῆς καὶ τῶν Νάσων, ἴσως δ' ἐπ' αὐτοῦ ἦτο καὶ τὸ ἱερόν τῆς Ἀρτέμιδος. Ἡ δὲ Μενελαΐς πηγῆ (Παυσ. Η'. 23, 4: «ὀλίγον δ' ὑπὲρ τὴν πόλιν πηγῆ τέ ἐστι καὶ ἐπὶ τῇ πηγῇ πλατάνος μεγάλη καὶ εὐειδῆς πέφυκε· καλοῦσι δ' αὐτὴν Μενελαΐδα, Μενέλαον στρατὸν ἀθροίζοντα ἐς Ἰτροίαν ἀφικέσθαι τε ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ τῇ πηγῇ τὴν πλατάνον φυτεῦσαι λέγοντες· ἐφ' ἡμῶν δὲ καὶ τὴν πηγὴν κατὰ ταῦτά τῇ πλατάνῳ καλοῦσι Μενελαΐδα») μετὰ τῆς ἀρχαιστάτης πλατάνου εἶνε προφανῶς ἡ νῦν ἄνω ῥηθείσα πηγῆ Λοιζάχος, ἢ κειμένη πρὸς τὰ ΒΔ. τῆς πόλεως καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ πεδίου καὶ ἐν τῇ κατωτάτῃ κλιτύϊ τοῦ πρὸς Δ. βουνοῦ καὶ ἐν ἐδάφει ἐλάχιστόν τι ὑψηλοτέρῳ τῆς πόλεως, ἀπὸ τῶν ΒΔ τειχῶν τῆς ὁποίας ἀπέχει μόλις μέτρα τινά. Νῦν περὶ τὴν πηγὴν εἰσιν ἰτέαι καὶ λεῦκαι, ἔχει δ' ὕδωρ ὀλίγον, ἀλλὰ ὀροσερώτατον καὶ εὐγευστον.

Κατὰ τὰνωτέρῳ λοιπὸν πλανῶνται οἱ ξένοι ἀρχαιολόγοι, καὶ δὴ ὁ Bursian, λέγοντες (Bursian Γεωγρ. ἀρχαίας Ἑλλάδος τόμος Β'. σελ. 205 - 206) ὅτι «ἡ πόλις Καφυαὶ ἔκειτο πιθανῶς ἐφ' ἐνὸς ἀποκρήμνου λόφου ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς

πεδιάδος ὑψουμένου καὶ μεμονωμένου, οὐ ἢ κορυφῇ περιβάλλεται ὑπὸ λειψάνων ἀρχαίων τειχῶν, καθὼς καὶ περὶ τὸν λόφον τοῦτον τὰ δὲ περὶ τὰ 10' τῆς ὥρας βορείως ἀπὸ τούτου ἐν τῇ πεδιάδι εὐρισκόμενα λείψανα τειχῶν καὶ μαρμάρινα θρύμματα ἀνήκουσι προφανῶς τῇ κατὰ Παυσανίαν μόνον ἐν στάδιον τῆς πόλεως ἀπεχούσῃ θέσει Κονδυλέα καὶ τῷ εἰς τιμὴν αὐτῆς ἰδρυμένῳ ναῷ τῆς Κονδυλεΐτιδος Ἀρτέμιδος. Οὗτοι δηλ. εἴτε ἀπροσεκτήσαντες εἴτε ἕτερος παρ' ἑτέρου ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐσφαλμένας λαθόντες πληροφορίας, ἄνευ ἐπισκέψεως ἢ σοδαρᾶς ἐξερευνήσεως τοῦ χώρου τὴν μὲν πόλιν τῶν Καφυῶν τοποθετοῦσιν ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος, τὴν δὲ Κονδυλέαν ἐκεῖ, ἐνθα ἐγὼ ἀνεῦρον τὰ εἰσὶ τῶν Καφυῶν. Ἀλλὰ πρῶτον μὲν ἐν τῇ ΝΔ. γωνίᾳ τῆς πεδιάδος καὶ ἐν γένει ἐν τῷ δυσμικῷ αὐτῆς ἄκρῳ οὔτε λόφος ἀπόκρημνος καὶ μεμονωμένος ὑπάρχει οὔτε ἴχνη ἐκεῖ ἀρχαίων τειχῶν καὶ ἀρχαίων μνημείων εὐρέθησαν ἢ εὐρίσκονται, μόνον δὲ κατὰ τὴν ΝΔ γωνίαν τῆς πεδιάδος καὶ ἐν τῇ πρὸς αὐτὴν βορείῳ κλιτύϊ ἐκ τοῦ νῦν χωρίου Μπεζενίκου κατὰ τὴν θέσιν Παλαιοχωρι εἶναι ἴχνη νεωτέρου τινὸς χωρίου καὶ εἰσὶ οἰκημάτων, ἐκεῖθεν δὲ μέχρι τῶν Καφυῶν εἶναι ἀπόστασις μιᾶς περίπου ὥρας καὶ οὐχὶ δέκα λεπτῶν τῆς ὥρας, ἐὰν ὑποθέσῃ τις ὅτι οὗτοι ἐξέλαβον τὸ Παλαιοχωρι ὡς Καφυᾶς καὶ τὰς Καφυᾶς ὡς Κονδυλέαν. Καὶ κατὰ τὸ νότιον τῆς Καφυατικῆς πεδιάδος καὶ ὀλίγον πρὸς Δ. τῆς καταδόθρας ὑψοῦται ἀπόκρημνός τις καὶ πετρώδης λοφίσκος καλούμενος Πέτρα, οὐ πρὸς Δ. εἶνε τὸ Παλαιοχωρι, ἀλλὰ καὶ οὗτος εἶνε γυμνότατος καὶ ἄνευ οὐδενὸς ἀρχαίου ἴχνους καὶ ὡσαύτως ὥραν ἀπέχων ἀπὸ τῶν Καφυῶν. Δεύτερον δὲ τὰ ἐν Καφυαῖς ἐκτεταμένα εἰσὶ μετὰ τειχῶν καὶ πύργων δὲν δικαιολογοῦσι τὴν θέσιν ναοῦ μόνον (τῆς Κονδυλέας), δι' ὃν ἐλάχιστος χώρος ἀπητεῖτο. Τρίτον δ' ὁ Παυσανίας σαφέστατα λέγει ὅτι ἢ πόλις ἔκειτο ἐπὶ τοῦ πεδίου καὶ οὐχὶ ἐπὶ λόφου. Τέταρτον δὲ περὶ τὸ Παλαιοχωρι καὶ τὴν Πέτραν δὲν ὑπάρχει πηγὴ καὶ δι' αὐτὸ δὲν δύνανται οὗτοι νὰ δεῖξωσι τὴν Μενελαΐδα πηγὴν. Ἐξ ἐναντίας δὲ πρὸς τὴν

ἐμὴν τοποθέτησιν καὶ περιγραφὴν τῆς πόλεως τὰ πάντα προσφυστάτα ἐναρμονίζονται.

Ποῦ δ' ἔμωσ ἔκειτο τὸ χωρίον ἢ Κονδυλέα μετὰ καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Κανδυλεάτιδος; Ἀρτέμιδος (Παυσ. Η' 23, 6: «Καφυῶν δ' ἀφῆστηκεν ὅσον στάδιον (δηλ. 200 μέτρα περίπου καὶ οὐχὶ 10' τῆς ὥρας, ὡς εἰκοτολογοῦσιν οἱ ξένοι ἀρχαιοδίφαι) Κονδυλέα χωρίον καὶ Ἄρτεμιδος ἄλσος καὶ ναὸς ἐστὶν ἐνταῦθα καλουμένης Κανδυλεάτιδος τὸ ἀρχαῖον»...); Τοῦτῃ δυστυχῶς δὲν δύναται νῦν νὰ καθορισθῇ, οὐδαμοῦ εὐρεθέντος ἴχνους τινός. Ἐπειδὴ δ' ἔμωσ πρὸς Δ. τοῦ Λοτζάχου (τῆσο Μενελαΐδος) περὶ τὰ 300 μέτρα (δηλ. περὶ τὸ 1 1/2 ἀρχαῖον στάδιον) ἐπὶ κλιτύος τοῦ πρὸς Δ. τῶν Καφυῶν βουνοῦ ὑπάρχει ἡ θέσις Ἐκκλησίτσα, ἐνθα κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν χωρικῶν ὑπῆρξεν ἐξωκκλήσιόν τι μὴ ὑπάρχον νῦν, δύναται τις ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεως καὶ τῆς παραδόσεως νὰ τοποθετήσῃ μετὰ τινος πιθανότητος ἐκεῖ που τὴν Κονδυλέαν.

Κατὰ τὰ ἄνω λοιπὸν τὰ ἐρείπια τῶν Καφυῶν παρέχουσι τὴν εἰκόνα πόλεως μεγάλης καὶ σπουδαίας, ἐπειδὴ δ' αὕτη ἐν πεδιάδι κειμένη κατέπεσε καὶ κατεχώσθη καὶ δὲν παρεσῦρθησαν τὰ κατ' αὐτήν, διὰ τοῦτο πέπεισμαι ὅτι συστηματικὴ ἀνασκαφὴ ἐν τῇ χώρῳ αὐτῆς θέλει ἀποκαλύψει καὶ δλόκληρον τὸ περιφερικὸν τῆς ἀρχαίας πόλεως τεῖχος καὶ τοὺς δύο ἐν αὐτῇ ναοὺς καὶ πολλὰ ἄλλα καὶ σπουδαῖα εὐρήματα.

Ἡ δὲ Καφυᾶτις τέλος, δηλ. ἡ κυριαρχία τῶν Καφυῶν, ἐξετείνετο ἐν τῇ Καφυατικῇ πεδιάδι καὶ τοῖς πρὸς Β., πρὸς Δ. καὶ πρὸς Ν. βουνοῖς, ἐφ' ὅσον τὰ ὑέτια ὕδατα αὐτῶν ρέουσι πρὸς αὐτήν, καὶ ἐν τῇ πρὸς Δ. πεδιάδι τοῦ Δάρα (τοῖς ἀρχαίοις Νάσοις), δηλ. ἐν ταῖς περιφερείαις τῶν χωρίων Μπεζενίκου, Δάρα, Γκιουσι, Κώμης, Κερπιγιῆς (τῆς Γόρτυνος) καὶ ἐν μέρει τοῦ Παγκρατίου, δηλ. ἐν τῇ χαράδρῳ Τράγου-Μαλοῖτα μέχρι τοῦ πρὸς τὰ ΝΔ τοῦ χωρίου Παγκρατίου θέσεως «στουὺς Πολέμους».

* Η Πάος *

Τὰ ἐκτεταμένα ἐρείπια τῆς ἀρχαιοτάτης Πάου κεῖνται ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ νῦν χωρίου Σκουπίου (τοῦ τέως ἐξ αὐτῆς κληθέντος δήμου Παΐων) καὶ κατὰ τὴν θέσιν Σκουπίτιον.

Τῆς πόλεως ταύτης μνημονεύουσι δύο μόνον ἀρχαῖοι συγγραφεῖς, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Παυσανίας. Καὶ ὁ μὲν Ἡρόδοτος (βιβλ. Γ' κεφ. 127) διηγεῖται, ὅτι ἐν ταύτῃ τῇ πόλει ἔζη ὁ ὀνομαστός ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀρκαδίαν Εὐφορίων, ὅστις εἶχε φιλοξενήσει οἴκοι τοὺς Διοσκούρους καὶ μετὰ τοῦτο ἐφιλοξένει τοὺς πάντας ἀνθρώπους καὶ ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λαφάνης τῷ 582 π. Χ., λόγῳ τῆς τοῦ πατρὸς φήμης καὶ ἀξίας μετέβη εἰς Σικυῶνα ὡς μνηστήρ τῆς πολλῆς Ἀγαρίστης, κόρης τοῦ τυράννου τῆς Σικυῶνος Κλεισθένους, μεταξὺ τῶν 13 ὄλων ἐπιλέκτων τῆς ἐποχῆς ἐκείνῃ νεανιῶν καὶ δὴ ἐκ τῆς ὄλης Ἀρκαδίας μόνος αὐτὸς μετὰ τοῦ ἐκ Τραπεζοῦντος Ἀμιάντου υἱοῦ τοῦ Λυκούργου· καλεῖται μάλιστα αὐτόθι ὁ Λαφάνης οὗτος οὐχὶ ἀπλῶς Ἀρκάς, ἀλλ' Ἀρκάς Ἀζάν (ἐκ τῆς Ἀρκαδικῆς Ἀζανίδος). Ὁ δὲ Παυσανίας (Η'. 23,9) μεταβαίνων ἐκ Καφυῶν εἰς Ψωφίδα λέγει, ὅτι ἀφοῦ παρήλθε τὸν ὄρυμόν τοῦ Σόρωνος, εἶδε «Πάου κώμης ἐρείπια». Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ πόλις ἦτο ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων καὶ ἀκμαία, εἰ καὶ δὲν εὐρέθησαν εἰσέτι νομίσματα αὐτῆς, ἐνωρὶς δ' ὅμως καὶ ἴσως μετὰ τοὺς Μηδικοὺς πολέμους συμπίεσθεῖσα ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων Κλειτορος καὶ Ψωφίδος παρήκμασε καὶ ὑπετάχθη ὑπὸ τῶν Κλειτορίων, ὑφ' οἷς ὑπήγετο ἐπὶ Παυσανίου. Ὅτι δ' ὅμως κατοικεῖτο καὶ ἐπὶ Παυσανίου καὶ μετ' αὐτόν, μαρτυροῦσι τὰ πολυάριθμα νομίσματα τὰ εὕρισκόμενα αὐτόθι, ἅτινα εἶνε καὶ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἐκ τῶν Μακεδονικῶν καὶ Ἀχαϊκῶν χρόνων καὶ ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν, ὅπερ δεικνύει ὅτι οὐχὶ ἤρει-

* Ἡ Πάος καὶ καθ' Ἡρόδοτον: ἡ Παῖος ἢ τὸ Παῖον.

πωμένην ὅλως, ἀλλ' ἐν παρακμῇ ἰδὼν αὐτὴν ὁ περιηγητὴς ἀντιπαρῆλθεν.

Ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς Πάου τὰ σημαντικώτατα κατὰ χώραν εἶναι ὁ περίβολος τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως μήκους 516 γ. μέτρων, ὃν παρακαλουθεὶ τις πέριξ εὐκρινέστατα. Ὁ λόφος Σκουπίτσιον, ἐφ' οὗ ἡ ἐν λόγῳ ἀκρόπολις, εἶνε κωνοειδῆς, ἔχει ὕψος ἀπὸ τῆς κάτω αὐτοῦ πεδιάδος τοῦ χωρίου Σκουπίου 70 περίπου μέτρων, ἀπὸ βορρᾶ δὲ χωρίζεται διὰ διασκέλου ἀπὸ τοῦ πολὺ ὑψηλοτέρου βουνοῦ τῆς Τρίφτας, ἀπὸ δὲ τοῦ διασκέλου μέχρι τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ λόφου Σκουπιτσίου τὸ ὕψος εἶνε 30 περίπου μέτρων. Ἐγγὺς δὲ τοῦ διασκέλου καὶ πρὸς Ἀ. αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς που μετ' αὐτοῦ ἐπιφανείας ὑπάρχει καὶ νῦν ἡ πηγὴ Διάσελον, ἧς τὸ ὕδωρ διὰ κεραμείων σωλήνων (μήκους 0,80 καὶ διαμέτρου 0,15), διωχετεύετο ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατὰ τὸ ΝΔ. αὐτῆς ἄκρον ἐντὸς δεξαμενῆς καὶ νῦν καλῶς πως σωζομένης. Πρὸ ἐτῶν ἀνεσκάφησαν πολλοὶ τοιοῦτοι σωλήνες ὑπὸ τῶν Σκουπιωτῶν καὶ ἐχρησιμοποιήθησαν ἢ ἐθραύσθησαν, εἶδον δὲ τότε καὶ ἐγὼ τοιούτους· ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς πηγῆς μέχρι τῆς δεξαμενῆς εἶνε 230 μέτρα, ἐξ ὧν τὰ 96 ἰπ' αὐτῆς μέχρι τοῦ ἄλωνίου τοῦ διασκέλου, τὰ 118 μέχρι τοῦ τείχους καὶ τὰ 17 ἀποτελοῦσι τὸ ὑδραγωγεῖον, ἀφ' ἧς εἰσέρχεται ἐντὸς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως μέχρι τῆς βόθης αὐτοῦ εἰς τὴν δεξαμενὴν. Τὸ δ' ὕδωρ τῆς πηγῆς τῶν Πλατάνων (ἄνω τοῦ Παλαιομύλου) τὸ περὶ τὰ 8' τῆς ὥρας ἀπέχον τῆς ἀκροπόλεως δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἰσῆρχετο ἐντὸς τῆς ἀκροπόλεως, ὥς τινες ὑπέθεσαν, διότι εἶνε χαμηλοτέρα ἢ πηγὴ αὐτοῦ, ἢ ἀλλ' ἐὰν καὶ τοῦτο διωχετεύετο εἰς τὴν Πάον, εἰσῆρχετο εἰς τὴν κάτω πόλιν πρὸς Δ. τῆς δεξαμενῆς.

Ὁ χώρος τῆς ἀκροπόλεως τῆς Πάου εἶνε ἐπικλινῆς καὶ ἐπεκτείνεται ἀπὸ τῆς κορυφῆς πρὸς τὰς τρεῖς πλευράς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρὸς τὴν βόρειον, διότι αὕτη εἶνε λίαν ἀπόκρημνος καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ βόρειον τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διήρχετο διὰ τοῦ χείλους αὐτῆς τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου Σκουπιτσίου,

ἀλλὰ καὶ ἀκατοίκητος ἦτο ἡ βορεία καὶ ἀπόκρημνος καὶ ὑπόσκιος καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους πρόσοψις τοῦ λόφου τούτου.

Ἐν τῇ ΒΔ. γωνίᾳ τῆς ὄλης ἀκροπόλεως ἀκριβῶς εἶνε τὸ οἰκοδόμημα τῆς ἄνω ῥηθείσης δεξαμενῆς, οὗ ὁ πρὸς Δ. τεῖχος εἶνε αὐτὸ τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως διατηρούμενον αὐτόθι εἰς ὕψος 3 μέτρων, αὐτὴ δ' ἡ δεξαμενὴ ἔχει μῆκος 11 μέτρων καὶ πλάτος 8· οἱ λίθοι τοῦ τείχους ἔχουσι κοιλίας πρὸς τὰ ἔξω, ὡς συνήθως, εἰς δ' αὐτῶν μέγας ἔχει μῆκος 1,45, πλάτος 0,80 καὶ ὕψος 0,50. Τὰ τεῖχη ἐν γένει τῆς ἀκροπόλεως ἐνιαχοῦ μὲν διατηροῦνται καλῶς καὶ μέχρις ὕψους 2,60, ἐνιαχοῦ δ' εἶνε ἐπεσκευασμένα διὰ νεωτέρων ἐπισκευῶν καὶ δὴ ἐνιαχοῦ καὶ δι' ἀμμοκονίας (δειγμάτων τῆς καὶ μετὰ Χριστὸν οἰκήσεως τοῦ χώρου ἔστω καὶ ἐν παρακμῇ καὶ πενιχρότητι), ἐνιαχοῦ δὲ καὶ ὅλως ἔχουσι καταπέσει καὶ οἱ λίθοι αὐτῶν κατακυλισθῆ πρὸς τὰ κάτω μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων ὑπωρειῶν τοῦ λόφου διὰ τὸ σφόδρα ἐπικλινῆς τοῦ ἐδάφους. Εἶνε ἐκ τῶν ἐγγχωρίων Ἀρκαδικῶν τιτανολίθων, ὧν βρῖθει καὶ αὐτὸς ὁ λόφος καὶ οἱ πέριξ βουνοὶ καὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐκτισμένα κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν ῥυθμὸν, ἀλλ' οὐχὶ τὸν τέλειον καὶ κομψὸν ἰσοδομικὸν ῥυθμὸν τὸν συνήθη μετὰ τὰ Μηδικά, ἀλλ' ἔχει τι τὸ ἀτελές, ἀποτελεῖ δηλ. οἶονεὶ μετάδασιν ἀπὸ τοῦ πολυγωνικοῦ εἰς τὸν ἰσοδομικὸν ἢ μᾶλλον εἶνε ὁ πρῶϊμος καὶ ἀρχαϊκὸς ἰσοδομικὸς ῥυθμὸς, ὅπερ ἐπιβεβαιοῖ καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Πάος ὑπῆρχε πολὺ πρὸ τῶν Μηδικῶν πολέμων καὶ κατὰ συνέπειαν ἤκμαζε κατὰ τὸν 7ον καὶ μάλιστα τὸν 6ον αἰῶνα π. Χ. (τῷ 582 ἤκμαζεν ὁ νεανίας Λαφάνης τοῦ Εὐφορίωνος).

Ἀπ' αὐτῆς λοιπὸν τῆς δεξαμενῆς ἀρχοῦνται τὰ δυσμικὰ τεῖχη τῆς ἀκροπόλεως, μεθ' ἃ ἀκολουθοῦσι τὰ νότια καὶ εἶτα τὰ ἀνατολικά· ταῦτα δ' ὅλα ὁμοῦ σχηματίζοντα σφόδρα ἀνοικτὴν καμπύλην ἔχουσι μῆκος 341 μέτρων. Ἐν τοῖς χώροις τούτοις δὲν φαίνονται πύργοι, κρημνισθέντες πιθανῶς διὰ τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον ὁ ἐγγὺς καὶ κάτω χῶρος καὶ σφόδρα ἀπόκρημνος καὶ κατωφερῆς ἦτο καὶ κατωκρημένος, μόνον δὲ κατὰ

τὸ 288ον μέτρον ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ τοῦ τείχους εἶνε καταφανῆς πύργος τετράπλευρος, οὗ ἡ μὲν δυτικῇ πλευρᾷ εἶνε αὐτὸ τὸ τεῖχος, ἡ δὲ νοτία ἔχει μῆκος 1,65, ἡ δ' ἀνατολικῇ 4,30 καὶ ἡ βόρειος 3,85· μεταξὺ δὲ τούτου τοῦ πύργου καὶ τοῦ ἐν τῇ Β'Α. γωνία τοῦ τείχους περὶ τὸ 300ὸν μέτρον ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς τὸ ὕψος τοῦ τείχους σφίζεται εἰς ὕψος 2,60. Ἐν τῇ Β'Α. δὲ γωνία τοῦ τείχους ἀκριβῶς σφίζεται ἕτερος πύργος τετράπλευρος καὶ ἐξέχων τοῦ τείχους, οὗ ἡ 'Α. πλευρᾷ ἔχει μῆκος 7 μέτρων, ἡ Β. 6,90, ἡ Δ. 3,90 καὶ ἡ Ν. 7,50. Ἀπὸ τοῦ πύργου δὲ τούτου ἄρχεται τὸ βόρειον τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως, ὅπερ μετὰ μικρῶν καμπῶν ἀκολουθοῦν καὶ διερχόμενον δι' αὐτοῦ τοῦ βορείου χεῖλους τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς ὄροπεδίου καταλήγει εἰς τὴν ἄνω ῥηθεῖσαν δεξαμενὴν μεθ' ὅλου μῆκους 175 μέτρων, κατὰ συνέπειαν δ' ἡ ὅλη περίμετρος τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως εἶνε 516 μέτρων.

Ἐπὶ τοῦ βορείου δὲ τούτου τείχους καὶ εἰς ἀπόστασιν 29,80 μ. ἀπὸ τῆς Β'Α. γωνίας ὑψοῦται ἕτερος πύργος τετράπλευρος ἐπίσης ἐξέχων τοῦ τείχους, οὗ ἡ μὲν νοτία πλευρᾷ εἶνε αὐτὸ τὸ τεῖχος, ἡ δυτικῇ ἔχει μῆκος 6,80, ἡ δὲ βόρειος 4,40 καὶ ἡ ἀνατολικῇ 6,80. Ἐὐθύς δὲ παρὰ τὸν πύργον τοῦτον κεῖται πιθανώτατα ἢ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἔξωθεν (ἐκ τοῦ διασκέλου) πύλη, καὶ διότι τὸ ἀνοιγμα τοῦ τείχους ἐκεῖ εἶνε σαφές καὶ διότι ἐτέρωθεν πρὸς Δ. ἐγγύτατα εἶνε καὶ ἕτερος πύργος, οὗ μικρὰ ἔχνη σφίζονται, καὶ διότι ὁ χῶρος ἐκεῖ προφανῶς δεικνύει ὅτι μόνον ἡ θέσις αὕτη παρέχει βατὴν πῶς ἄνοδον καὶ εἴσοδον εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἐκ τοῦ ἄνω ῥηθέντος διασκέλου· καὶ παρέχεται μὲν ἐπίσης καὶ ἄλλη βατὴ ἄνοδος καὶ εἴσοδος κατὰ τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ τείχους τῆς βορείου πλευρᾶς, δηλ. παρὰ τὴν δεξαμενὴν, ἀλλ' ἐκεῖ τὸ τεῖχος εὐκρινῶς σφζόμενον δὲν παρέχει σημεῖα πύλης καὶ πύργων καὶ μόνον πυλὶς τις ἴσως ἐκεῖ ὑπῆρχε διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ὕδραγωγείου. Τῆς ἐν λόγῳ δὲ πύλης τὸ πλάτος εἶνε 3,50, τὸ δὲ παρ' αὐτῇ πᾶχος

τοῦ τείχους τῆς βορείου πλευρᾶς καταφανῶς δρώμενον ἐν τῇ γωνίᾳ ἀριστερᾷ τῷ ἐξιόντι εἶνε 2,90, τοῦ ῥηθέντος δὲ πύργου τοῦ ἀμέσως πρὸς Δ. τῆς πύλης ἢ νότιος πλευρᾶ, ἣτις καὶ μέρος τοῦ τείχους εἶνε, ἔχει μῆκος 6,80, αἱ δ' ἄλλαι τρεῖς πλευραὶ εἶνε δυσσερέυνητοι καὶ πεπτωκυῖαι καὶ ἐκτὸς τοῦ τείχους. Μετὰ δὲ τὸν πύργον τοῦτον κάμπτει τὸ τεῖχος κατ' ὀρθὴν γωνίαν καὶ ἡ πλευρὰ αὐτοῦ αὕτη εἶνε ἐπίσης καὶ ἡ (ὡς ἄνω εἴρηται, δυσσερέυνητος) δυτικὴ πλευρὰ τοῦ πύργου, μῆκος 6,40, μεθ' ὃ εὐθὺς τὸ τεῖχος λοξεύει κατ' ἀμβλείαν γωνίαν καὶ δι' ἐτέρας περαιτέρω καμπῆς προχωρεῖ εἴτα ἢ βόρειος αὐτοῦ πλευρᾶ, ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου μέχρι τῆς δεξαμενῆς, δηλ. μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ τείχους, εἰς 130,60.

Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἀκροπόλεως καὶ μάλιστα ἐν τῇ δυσμικῇ αὐτοῦ κλιτύϊ ὑπάρχουσι κατὰ χώραν καὶ τοῖχοι ἰσοδομικοὶ τοῦ αὐτοῦ ῥυθμοῦ πρὸς τὸ τεῖχος χρησιμεύοντες ὡς ἀναλήμματα τοῦ ἐδάφους ἢ καὶ ὡς θεμέλια οἰκοδομημάτων, ἐπίσης δ' εἰσὶ καὶ ἄλλα ἴχνη οἰκοδομημάτων καὶ πληθὺς συντριμμάτων κεραμείων καὶ πηλίνων, καλλιεργεῖται δ' ὁ περιβολος ἅπας σχεδὸν εἰς σῖτον καὶ ἐνιαχοῦ αὐτοῦ φύονται ἄγριαὶ ἀμυγδαλαὶ καὶ πρῖνοι καὶ σφάκοι· ἐπὶ τῆς κορυφῆς δ' ὁμοῦς τοῦ λόφου σχηματίζεται μικρὸν ὀροπέδιον ἡρέμα κλίνον ἀπὸ Β. πρὸς Ν. καὶ ἔχον σχῆμά που ἐλλειψοειδοῦς κύκλου, οὗ ἢ μὲν μείζων διάμετρος (ἢ ἀπὸ Β πρὸς Ν.) εἶνε 65,30, ἢ δ' ἐλάσσων (ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ) 34. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατὰ μὲν τὸ νότιον ἄκρον εἰσὶ τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος προσφυᾶ εἰς ναὸν θέσιν δεικνύοντα, οὗ ἢ μὲν νοτία (ἢ μάλλον ἢ Ν'Α.) πλευρὰ σωζομένη ἐν θεμελίῳ κατὰ τὰ $\frac{3}{4}$ ἔχει μῆκος 6,60, ἢ δ' ἀνατολικὴ πλευρὰ (ἢ μάλλον ἢ Β'Α.) μὴ σωζομένη ἔχει καθ' ὑπόθεσιν πιθανὸν μῆκος 10,30. Πρὸς τὰ Β'Α. δὲ τούτου καὶ ἐγγύτατα αὐτοῦ ὑπάρχουσι σαφῆ πάντα τὰ θεμέλια ἐτέρου οἰκοδομήματος ὑψόμενα ἐνιαχοῦ καὶ μέχρις 0,60 ὕψους, ἐντὸς δ' αὐτοῦ ἐν σωρείᾳ λίθων λαξευτῶν πεπτωκότων ἔχουσιν ἀναφυῆ πρῖνοι. Οἱ τοῖχοι αὐτοῦ εἶνε ἐπίσης ἰσοδομι-

κοί, ἡ δ' εἴσοδος μᾶλλον ἐν τῇ ἀνατολικῇ πλευρᾷ, τὸ δὲ μήκος τῆς μὲν βορείου καὶ νοτίου πλευρᾶς εἶνε ἀνά 5,70, τῶν δ' ἄλλων δύο ἀνά 10,60. Τὸ αὐτὸ δ' ὄροπέδιον ἔχει κυρίως τρία διαζώματα, ὧν ὑψηλότερον τὸ βόρειον, μεθ' ὃ μικρὸν ἀνάλημμα, εἶτα τὸ μεσαῖον, εἶτα μικρὸν πάλιν ἀνάλημμα πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ μεσαίου καὶ εἶτα τὸ κάτω, τὸ νοτιώτατον, ἐφ' οὗ τὰ ἄνω ῥηθέντα δύο οἰκοδομήματα· ἕκαστον δὲ τῶν διαζωμάτων ὑφούται περὶ τὸ μέτρον ὑπὲρ τὸ ἄλλο· καὶ αὐτὸς δ' ὁ περίβολος τοῦ ἐν τῇ κορυφῇ ὄροπεδίου εἶνε σαφῆς κατὰ χώραν καὶ διατηρεῖται καλῶς ἐν τῇ Ἀ. πλευρᾷ καὶ κάλλιον ἐν τῇ δυσμικῇ, ἔνθα* καὶ εἰς ὕψος 1,50. Πρὸς Β. δὲ τῆς ὑψίστης κορυφῆς ἦσαν καμπαί τινες μικραὶ τοῦ αὐτόθι βορείου τείχους συμφώνως πρὸς τὸν φυσικὸν βράχον, ἀλλ' ἔχνη αὐτῶν δὲν ἐσώθησαν οὐδὲ καὶ πύργων κατακυλισθέντων προφανῶς ἐπὶ τῆς βορείας κλιτύος τοῦ λόφου.

Πρὸς τὰ Ν' Α. δὲ τοῦ ὑποτιθεμένου ναοῦ καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τοῦ ὄροπεδίου ἐπὶ τῆς κλιτύος εἶνε ἔχνη δύο οἰκοδομημάτων, πρὸς Ν. δὲ τοῦ ναοῦ καὶ ἐκτὸς πάλιν τοῦ περιβόλου τοῦ ὄροπεδίου ἔχνη 3 οἰκοδομημάτων ἀλλεπκλήλων (τοῦ ἐνὸς χαμηλότερον τοῦ ἄλλου) ἐπὶ τῆς κλιτύος καὶ μετὰ θεμελίων ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀπογυμνωθέντων ἤδη βράχων, καὶ τῶν πέντε δ' αἰῶν διαστάσεις εἶνε περίπου 10×5 μέτρων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς κλιτύος ἐκτὸς τοῦ ὄροπεδίου εἰσὶ θεμέλια δύο τοίχων ἰσοδομικῶν ὡς ἀναλημμάτων χρησίμων.

Ἡ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως πόλις τῆς Πάου καὶ τὰ περὶ αὐτήν.

*Ἐξω τῆς Ἀ. πλευρᾶς τοῦ τείχους τῆς ἀκροπόλεως ὑπάρχει ἐν διαμέρισμα ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς Β' Α. αὐτοῦ γωνίας καὶ ἀκολουθοῦν τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ τείχους κατὰ συνέχειαν εἰς μήκος 17 μέτρων, ὅπερ φαίνεται ὡς προέκτασις ἢ προσθήκη τῆς ἀκροπόλεως· ἐκεῖ κάμπτεται πρὸς Ν. καὶ παραλλήλως πρὸς τὸ Ἀ. τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως εἰς μήκος 18,70, μεθ' ὃ κάμπτεται πρὸς Δ. εἰς μήκος 12 μέτρων καὶ εἶτα πάλιν

πρὸς Ν. καὶ εἶτα πρὸς Δ., ὅπου ἐνοῦται πρὸς τὸ κύριον ἀνατολικὸν τεῖχος παρὰ τὸν ῥηθέντα πύργον· εἶνε δὲ σφόδρα κατωφερῆς ὁ χῶρος, ἐν ᾧ τὸ διαμέρισμα τοῦτο.

Ἐπὶ τῆς ἐν γένει κατωφερείας τῆς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως τῆς πρὸς Ἀ., τῆς πρὸς Ν. καὶ τῆς πρὸς Δ. ὀλίγα ἔχνη ἀρχαῖα σώζονται, καθότι κατακυλισθῆσαν διὰ τῶν αἰώνων, ἀλλ' ἰδίᾳ σώζονται πολλαχοῦ τεῖχη ἀναλημμάτων ἴεις ὕψος μέτρου ἐνιαχοῦ καὶ ἔχνη οἰκημάτων.

Ἐν δὲ ταῖς ΒΔ. ὑπωρείαις τοῦ ὄλου βουνοῦ καὶ ἰδίᾳ ἐν τινὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἀγρῶ κατὰ τὴν θέσιν Ἄρτυμαν καὶ παρὰ τινὰ μεγάλην πρῖνον συχνάκις ἀποκαλύπτονται ἐν τῇ καλλιεργίᾳ νομίσματα ποικίλων ἐποχῶν καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς, ἐξ οὗ δῆλον ὅτι καὶ τότε κατωκεῖτο ὁ χῶρος, κατακυλισθέντα βεβαίως ἀνωθεν ἐκ τῆς κλιτύος τοῦ λόφου, πανταχοῦ δ' ἐπίσης ἐκεῖ πέριξ εἰσι καὶ κεράμεια συντρίμματα. Ἄνα δὲ τὸν χῶρον, ὃς νῦν καλεῖται Κουκουλαὶ ἐν ταῖς ΝΔ. ὑπωρείαις τοῦ βουνοῦ, πανταχοῦ εἰσι τοῖχοι ἀρχαῖοι χρησιμοποιηθέντες ὡς ἀναλήμματα νῦν τῶν ἀγρῶν. Ἰδίᾳ δὲ τὸ ἠρειπωμένον χάνι τοῦ Ἄναγν. Σταυροπούλου ἔχει πληθὺν ἀρχαίων οἰκοδομικῶν λίθων ἀνωθεν κατακυλισθέντων καὶ ἐντοιχισθέντων, ὡς καὶ βάσιν τοίχου ἀρχαίου, ἐν δὲ τῷ ἐγγύς αὐτοῦ ἀγρῶ τοῦ Χαρ. Σταυροπούλου καὶ ἕτερος τοῖχος ἀρχαῖος εἰς ὕψος 1,70 χρησιμοποιηθεὶς ὡς ἀνάλημμα. Πάντες δ' οὗτοι οἱ τοῖχοι ἔχουσι διεύθυνσιν ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ., διότι ἡ κλιτὺς ἔχει κλίσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Ἐν δὲ τῷ δυσμικωτάτῳ τῶν Κουκουλῶν τριγωνικῷ ἀγρῶ τοῦ Σπ. Σταυροπούλου παρὰ τὸν Πάϊον χεῖμαρρον τοῖχος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διήκων ἔχει λίθους λαξευτούς, ὧν εἰς μετὰ κοιλώματος ῥαβδοειδοῦς ἐν τῷ μέσῳ.

Ἐν δὲ τῷ ἐγγύτατα ὑπὲρ τὴν πηγὴν καὶ τὴν δημοσίαν ὁδὸν Παγκρατίου-Τριποτάμων οἴκῳ (ἢ χανίῳ) τοῦ Ν. Καλαθᾶ εἶνε ἐντοιχισμένη, πλὴν πληθῆος οἰκοδομικῶν ἀρχαίων λίθων, καὶ μία πλάξ ἐπιτύμβιος ἀνεπίγραφος ἐπὶ τῆς κτιστῆς κλίμακος καὶ εἰς ἐπὶ τοῦ τοίχου ὠραῖος λαξευτὸς λίθος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐστηριγμένον τεμάχιον κιονικοῦ σπονδύλου ἀρραδ-

δῶτου. Πρὸς τὰ Ν'Α. δὲ τοῦ οἴκου τούτου καὶ ὑπὲρ τὴν δημοσίαν ὁδὸν καὶ ἐντὸς τοῦ ἀμπελοφύτου τριγώνου τοῦ σχηματιζομένου ἐκ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐκ τοῦ ῥύακος τῆς Ἀντισαίνης καὶ ἐκ γραμμῆς κατ' εὐθείαν πρὸς Ἀ. ἀγομένης ἐκ ἐκ τοῦ οἴκου εἰς τὸν ῥύακα τῆς Ἀντισαίνης, εὐρέθησαν καὶ εὐρίσκονται πληθὺς ἀγγείων ἐπιταφίων καὶ χαλκῶν καὶ πηλίνων καὶ ἄλλων ποικίλων κτερισμάτων μετ' ὀστῶν, ὡσαύτως δὲ καὶ πίθοι καὶ ποικίλα ἀγγεῖα, ὧν ἓν πήλινον καὶ μέγα εὐρέθη ἐσχάτως πλήρες ὀστῶν ἡμικαύστων μετὰ τέφρας, ἅτινα θραύονται ἀτυχῶς καὶ περιφρονοῦνται ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Ἐνωθεν δὲ καὶ πρὸς Β. τοῦ τριγώνου τούτου, δηλ. ἀνὰ τὰς νοτίας κλιτύς πάσας τοῦ βουνοῦ τῆς Πάου, ὅπου ἄμπελοι καὶ ἀγροί, εὐρίσκεται πληθὺς τοίχων ἀρχαίων μετὰ διευθύνσεως ἀπὸ Δ. πρὸς Ἀ. χρησιμευόντων ὡς ἀναλημμάτων, ἰδίᾳ δ' ἐν ταῖς πέριξ ἀμπέλαις ἐπὶ ὑψώματος ἢ μᾶλλον ἐπὶ οἴονει ἐξώστου τοῦ βουνοῦ, ὅστις ὑπὸ τινων θεωρεῖται τεχνητός, ἢ θέσις μετὰ τε τῶν ἰχνῶν καὶ τῆς σωρείας τῶν ἀρχαίων λίθων ὑπεμφαίνει θέσιν μεγάλου καὶ ὀγκώδους οἰκοδομήματος, πιθανῶς δὲ ναοῦ, διότι εἶνε περίοπτος καὶ περιφανής. Ἐὐσημαντικώτερον ἄρα πολυάνδριον τῆς Πάου ἔκειτο ἐκατέρωθεν τῆς μεγάλης ὁδοῦ Καφυῶν - Ψωφίδος (Παγκρατίου - Τριποτάμων), δηλ. πρὸς Ἀ. τῆς πηγῆς τοῦ Χανίου καὶ ἐν τῇ ἄνω ῥηθέντι τριγώνῳ, διότι μόνον ἐκεῖ εὐρίσκονται τάφοι καὶ ὀστᾶ καὶ κτερίσματα ἐπίσης δ' εὐρέθησαν τάφοι καὶ ὀστᾶ καὶ πέραν τοῦ ῥύακος τῆς Ἀντισαίνης ἐν τῇ ἀριστερᾷ αὐτοῦ ὄχθῃ ὑπ' αὐτοῦ ἐκχωσθέντες, ἐπομένως ἐν συνεχείᾳ τῶν ἄλλων τάφων τῶν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ῥύακος τῶν ἐν τῷ τριγώνῳ.

Πάντες δ' οἱ ἀπανταχοῦ τῆς Πάου λίθοι εἰσὶν ἐκ τοῦ ἐγχωρίου τιτανολίθου, οὐδαμοῦ δ' ἰχνη γραμμῶν ἢ ἐπιγραφῆς εὐρέθησαν, ἐφ' ὅσον γινώσκω.

Κατὰ ταῦτα ἢ κάτω πόλις τῆς Πάου ἐξετείνετο πιθανῶς ἀνὰ πάσας τὰς κλιτύς τοῦ Σκουπιτσίου μέχρι τῶν ὑπωρειῶν, πλὴν τῆς βορείου κλιτύος τῆς πιθανῶς ἀκατοικήτου, καὶ ἐπὶ πλέον ἐν ταῖς Κουκούλαις ἄνω τῆς δημοσίας ὁδοῦ Παγκρατίου-

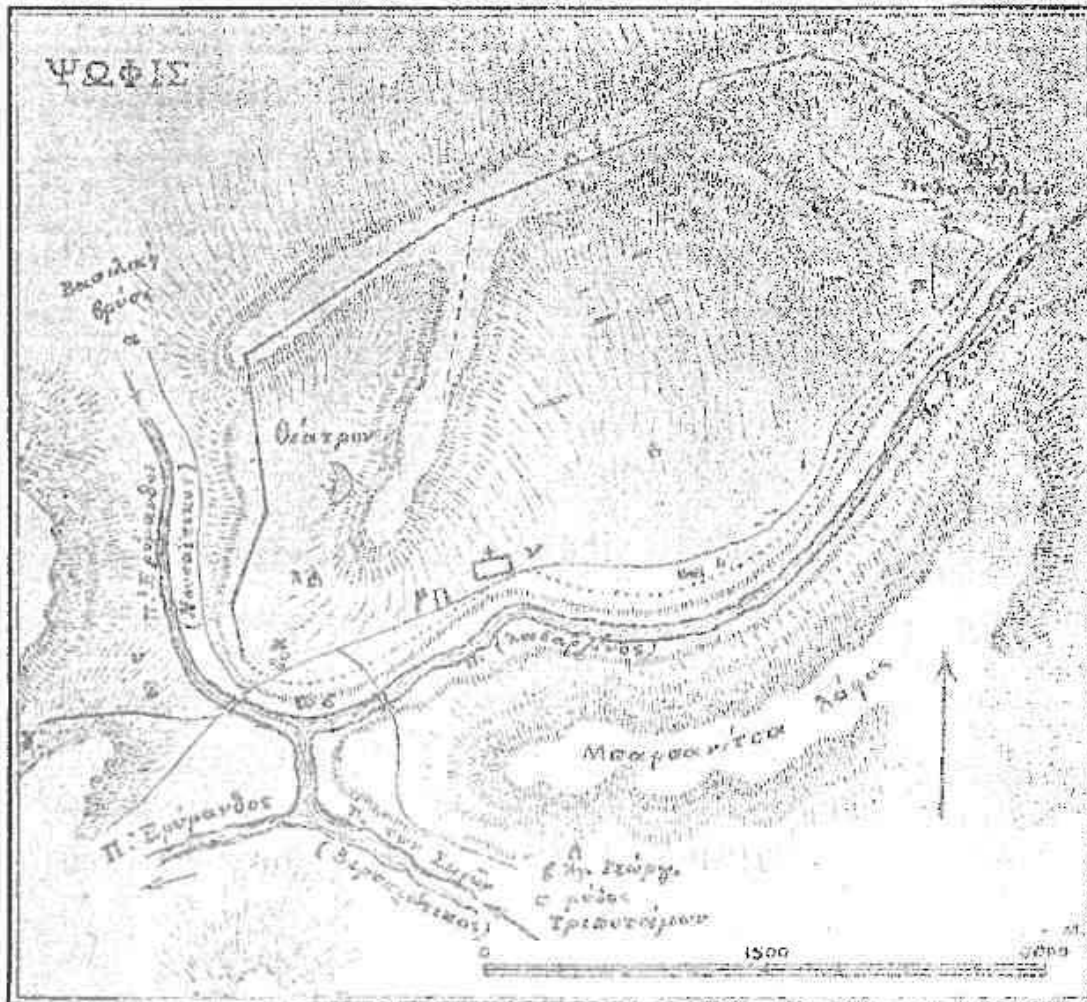
Τριποτάμων, επομένως ή Πάος έκκειτο εν τή γωνία τής συμβολής του Παίου χειμάρρου, οστις νυν λέγεται Σκουπέικο ποτάμι, και του ρύακος τής 'Αντιτσαίνης.

Φαίνεται δ' ότι ή πόλις είχε και προάστεια, ένός των όποιων ίχνη διεσώθησαν. Προς Ν. δηλ. τής πόλεως και εις 500 περίπου μέτρων απόστασιν απ' αυτης και πέραν του Παίου χειμάρρου και υπέρ την δεξιάν αυτου οχθην, ένθα άμπελοι του χωρίου Βεσινίου, επί δύο λοφίσκων γραφικων και απόπτων, ών ο έτερος ύψουται υπέρ τον έτερον επί του από Ν. προς Β. κατωφερούς, εύρίσκονται καλά ίχνη παλαιων κτιριων. 'Εν τω κατωτέρω εκ τούτων των δύο λοφίσκων μάλιστα πρό ετων άνεσκάφη εν τή φυτεύσει άμπέλου και καλός σπόνδυλος κίονος αρχαικής κατασκευής και κατά το έτερον άκρον άτελώς ραβδωτός μήκους 1,11 και μετά περιμέτρου του πάχους 1,09.

'Η δέ περιφέρεια τής Πάου (ή Παΐα) φαίνεται ότι έξετεινετο ανά πασαν την ποταμίαν κοιλάδα του Παίου χειμάρρου μέχρι του Μερμηγκολόγγου (όλίγον άνω τής εκβολής αυτου εις τον Λάδωνα) και τους περι αυτην βουνοús, έφ' οσον τα όμβρια ύδατα αυτων ρέουσι προς τον Πάιον, και επί πλέον εν τή περιοχή του νυν χωρίου Δεχουνίου (του τέως δήμου Ψωφίδος). 'Εν τή περιοχή άρα τής Πάου ήτο και ο περιώνυμος δρυμός του Σύρωνος ο εκτεινόμενος, ως φαίνεται, κατά τας περιφερείας των νυν χωριων Χοδόλης, Τσαρουχλίου, Μαμαλούκας, Νάσια και Στρεζόδης (κυρίως την προς Β. και τα Β'Α. και τα ΒΔ. περιφέρειαν αυτης), οστις κατά Παυσανίαν (Η'. 23, 9) «παρείχето τοςάδε θηρία, άγρίους ύς και άρκτους και χελώνας μεγίστας μεγέθει, έξ ών ποιήσαιτο αν τις λύρας παρισουμένας λύρα χελώνης 'Ινδικής», και οστις συμφώνως τή νυν καταστάσει κυριώτερα δένδρα είχε δρυς, πρίνους και καρπίνους (γάβρους)' προς τοίς πέρασι δ' αυτου (τοίς δυσμικοίς βεβαίως) ήτο ή Πάος.

Ψωφίς — Ψωφιδία.

Κατὰ τὰ νοτιοδυτικώτατα ἄκρα τῆς ἐπαρχίας Καλαβρυ-
των τρεῖς ποταμοὶ (ἢ μᾶλλον χεῖμαρροι) ἐνοῦμενοι ἐν τῷ αὐτῷ
σημείῳ σχηματίζουσι τὸν Ἐρύμνηθον ποταμὸν, ὅστις νῦν Ἰκκ-

Τοπογραφικὸς πίναξ Ψωφίδος

- α-δ Ὀδὸς μύλου Τριποτάμου-Νουττα. — β-γ Ὀδὸς Τριποτ. μύλου=Δίβρης.
- γ-δ Δίβρης Λιβαρτζίου — υ^ο ἀλώνια. — ν Μονὴ Τριποτάμου. π. σω-
λήν. — σ Παληομαγανός. — τ. Πηλοφυτιές — φ ἀρχαία γέφυρα Ἴβρυ-
μάθου. — χ θέντρον. — Η. Πύργοι τετράπλευροι. — □ ε Χάνι Μπαρ-
πούρα. — ιη = ιθ ἀράνεια τείχους. — Ϟ λ Χρ. στ. νός. — μ Ἑλληνικός —
- ο Ἑβραϊκὴ λάκκα, —

υυ
ω

 Ὀροπεδιὸν Ἀεροπόλειος.

λειτουργεῖται Ντουάνα καὶ ὅστις μετὰ τὴν ἔνωσιν διερχόμενος μεταξὺ
Ἠλείας καὶ Γόρτυνος, ἄς διαχωρίζει, χύνεται εἰς τὸν Ἄλφειον.

Ἡ θέσις αὐτῆς τῆς ἐνώσεως τῶν τριῶν παραποτάμων τοῦ Ἐρὺ μάνθου καλεῖται ἐκ τούτου *Τριπόταμα* καὶ ἐν ταύτῃ ἐπίσης εἶνε καὶ τὰ ὄρια τριῶν ἐπαρχιῶν, Ἡλείας, Γόρτυνος, Καλαβρύτων.

Καὶ ὁ μὲν ἀνατολικώτερος τούτων τῶν τριῶν, ὁ καὶ ἐλάσσων, πηγάζων ἀπὸ τῶν πέριξ τῶν χωρίων Σκουπίου καὶ Δεχουρίου (κυρίως ἐν ταῖς πηγαῖς τῆς Στέρας) καὶ μετὰ ῥοῦ ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. δεχόμενος καὶ τὰ ὕδατα τῶν χωρίων Βερσιτσίου, Ἀλεσταίνων καὶ Λόπεσι καὶ τὰ ἐγγὺς τῶν βορείων κλιτύων τοῦ πρὸς Ν. αὐτοῦ Ἀφροδισίου ὄρους καλεῖται νῦν Βερσιώτικο ποτάμι καὶ ἔχει πάντοτε ὕδωρ. Ὁ δὲ μεσαῖος παραπόταμος πηγάζων ἀπὸ τῶν πέριξ τοῦ Σωποτοῦ καὶ μετὰ διεύθυνσεως ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. διαρρέων τὰς περιφερείας τῶν χωρίων Ἀγριδίου, Ἀναστασόδης, Καμεγιάνων, Δροβολοβοῦ, Δεσινοῦ καὶ μονῆς Ἀγ. Θεοδώρων, στρεφόμενος δ' εἶτα πρὸς Ν. καὶ δεχόμενος τοῦ Δεχουρίου καὶ Λιβαρτζίου χειμάρρους λέγεται νῦν γενικῶς *Λιβαρτζινὸ ποτάμι* καὶ διαβαίνεται τέλος δι' ἀμαξιτῆς γεφύρας πρὸ 20ετίας κτισθείσης ἐγγύτατα τῆς συμβολῆς αὐτοῦ εἰς τὸν Ἐρὺ μάνθον, εἶνε δὲ ὀρμητικώτατος μὲν καὶ πολυὺδρότατος χειμῶνος, ξηρότατος δὲ θέρους, διότι τὰ ὀλίγα ἐν τῷ ῥῷ αὐτοῦ πηγαῖα ὕδατα χρησιμοποιοῦνται εἰς ἀρδεύσεις ἀγρῶν. Ὁ τρίτος τέλος παραπόταμος, ὁ καὶ μείζων, πηγάζει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τῶν περὶ τὰ χωρία Γερμοτσάνι, Πορετσὸν καὶ Μορόχοδαν, ἀφ' ἑτέρου δ' ἀπὸ τῶν περὶ τὴν Νουσάν, εἶτα δ' ἐνουμένων τῶν δύο τούτων βραχιόνων χωρεῖ ἀπὸ τῶν ΒΔ. πρὸς τὰ Ν'Α. μετὰ πολλοῦ πάντοτε ὕδατος καὶ ἐγγύτατα τῆς συμβολῆς εἰς τὸν Ἐρὺ μάνθον, διαβαίνεται καὶ οὗτος διὰ καμπύλης γεφύρας πρὸ αἰῶνος κτισθείσης καὶ καλεῖται νῦν *Νουσαίτικο ποτάμι*.

Ὡς πρὸς τὰ ἀρχαῖα ὄμως ὀνόματα τῶν δύο τούτων παραποτάμων διαφωνοῦσιν ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι. Διότι ὁ μὲν Παυσανίας (Η' 24, 3-4) λέγει ὅτι «παρὰ τὴν Ψωφίδα ὅ τε Ἀροάσιος ποταμὸς καὶ ὀλίγον ἀπωτέρω τῆς πόλεως Ἐρὺ μάνθος ῥέουσιν· ἔχει δὲ τὰς πηγὰς Ἐρὺ μάνθος ἐν ὄρει Λαμπεῖα, ὅπερ

ὄρος μοῖρα ὃν τοῦ Ἐρυμάνθου λέγεται ἱερὸν εἶναι τοῦ Πανός». Ἐνταῦθα σημειωτέον ὅτι τὸ ὄρος Ἐρύμκνθος εἶνε μακροσκελέστατον καὶ πολυκόρυφον ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν πρὸς Δ. τοῦ χωρίου Βερδινης (τοῦ τέως δήμου Λαμπείας), ὅπου καὶ ἡ ὑψηλοτέρα αὐτοῦ κορυφή (2224 μ.), καὶ ἐκτεινόμενον πρὸς Ἀ. διὰ πλείστων διακλαδώσεων σχηματίζει πολυμήκη σειράν πρὸς βορρᾶν ἄνω καὶ πέραξ τῶν κομῶν Βερδινης, Δίβρης, Νουσαῖς, Γερμετσανίου, Λιθαρτζίου, Λεχουρίου, Κερτέζης, Σιρμπανίου καὶ ἄλλων καὶ διὰ τοῦ Διασκέλου Πρυόλιθα ἀπὸ τῶν δυσμικωτάτων παραφυάδων τῶν Ἀροανίων χωριζόμενος καταλήγει εἰς τοὺς βουνοὺς Ζέμπε (πρὸς Ν. τοῦ Σιρμπανίου) καὶ Τάρταρον (πρὸς Ἀ. τοῦ Σωποτοῦ) καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ ἴδια ὀνόματά τινες τῶν διακλαδώσεων τοῦ Ἐρυμάνθου εἶχον διὰ τῶν αἰώνων, ὡς λ. χ. παρ' ἀρχαίοις ἡ Λάμπεικ (= ὄρος λευκὸν καὶ λάμπον ὡς ἐκ τῆς ψιλότητος ἀπὸ δένδρων ἐν τῇ κορυφῇ αὐτοῦ), ἣτις πιθκνώτατα ἦτο ἡ ὑπὲρ τὴν Δίβρην καὶ Νουσαῖν διακλάδωσις αὐτοῦ, κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὁ Ὠλενος (ἡ ὑψίστη αὐτοῦ κορυφή), ὁ Ἀστερίων (ἡ ὑπὲρ τὴν Νουσαῖν διακλάδωσις) καὶ οἱ Καλλίφωνοι (ἡ ὑπὲρ τὴν Κέρτεζην διακλάδωσις), καὶ νῦν ὁ Ὠλωνὸς (ὁ Ὠλενος τοῦ μεσαίωνα), ὁ Ἀστράς (ὁ Ἀστερίων), τὸ Λιθαρτζινό, τὸ Λεχουρίτικο, τὸ Κερτεζίτικο (οἱ Καλλίφωνοι), τὸ Ζέμπε, ὁ Τάρταρος κτλ. — Ὁ δὲ Πολύδιος (Δ'. 70, 6-11) λέγει ὅτι «κατὰ τὴν ἀπ' ἐσπέρας πλευρὰν τῆς Ψωφίδος καταφέρεται λάθρος χειμάρρου ποταμὸς (τὸ Νουσαῖτικο π), ὃς κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χειμῶνος ἀβατός ἐστι, ποιεῖ δὲ τὸ παράπκν ἐχυρὰν καὶ δυσπρόσοδον τὴν πόλιν διὰ τὸ μέγεθος τοῦ κοιλώματος τοῦ ἐν βραχεῖ κτειργασμένου ὑπ' αὐτοῦ φερομένου ἐξ ὑπερδεξίων τόπων· παρὰ δὲ τὴν ἀπ' ἡοῦς» (οὐχὶ ὀρθὸν τοῦτο· διότι ὁ ἐν λόγῳ ποταμὸς παραρρεῖ ἀπὸ Ν. καὶ ἀπὸ Ν'Α. τὴν Ψωφίδα καὶ οὐχὶ ἀπ' Ἀνατολῶν) «πλευρὰν ἔχει τὸν Ἐρύμκνθον, μέγκν καὶ λάθρον ποταμόν· ὑπὲρ αὐτοῦ πολὺς καὶ ὑπὸ πολλῶν τεθρύληται λόγος· τοῦ δὲ χειμάρρου προσπίπτοντος πρὸς τὸν Ἐρύμκνθον, ὑπὸ τὸ πρὸς μεσημβρίαν μέρος τῆς πόλεως συμβαίνει. . . ». Ὡστε ὁ Πολύδιος

διαρρήδην καλεῖ τὸν μέσον ποταμόν, δηλ. τὸ Λιβαρτζινὸν, Ἐρύμανθον, τὸ δὲ Νουσαίτικο καλεῖ λάβρον χεῖμαρρον. Τοῦτον δ' ἀκολουθῶν ὁ Κούρτιος καὶ σχετίζων τὸ πρᾶγμα πρὸς τὰ ὑπὸ Παυσανίου λεγόμενα καλεῖ ἐπίσης τὸ Λιβαρτζινὸν Ἐρύμανθον καὶ τὸν ἀνατολικὸν Ἐρύμανθον, δηλ. τὸ Λιβαρτζινὸν, τὸ Λεχουρίτικο καὶ τοὺς Καλλιφώνους, ἀπὸ τῶν νοτίων κλιτύων τῶν ὁποίων πηγάζει τὸ Λιβαρτζινὸν, ταύτας λοιπὸν τὰς διακλαδώσεις τοῦ Ἐρυμάνθου ὄρους καλεῖ Λάμπειαν, ἐξ ἧς τὰς πηγὰς ἔχει ὁ Ἐρύμανθος, κατὰ συνέπειαν δ' Ἀροάνιον καλεῖ τὸν ἕτερον ποταμόν, τὸ Νουσαίτικο, τὸν λάβρον χεῖμαρρον τοῦ Πολυβίου. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Κουρτίου, κατὰ γε τὴν ἐμὴν γνώμην εἶνε δυσπαράδεκτος· διότι πρῶτον μὲν ἡ ὀνομασία τοῦ Ἀροανίου εἶνε προσφυστέρα τῷ Λιβαρτζινῷ ποταμίῳ, ὅπερ προσεγγίζει πῶς πρὸς τὰ ὄρη Ἀροάνια, ὡς ἐκλήθη Ἀροάνιος ὁ πρὸς Ἀ. τοῦ Κλείτορος πηγάζων ἐκ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Ἀροανίων καὶ ἐπίσης Ἀροάνιος ἐκλήθη καὶ μικρὸς χεῖμαρρος ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Φεγεοῦ πηγάζων ἐπίσης ἐκ τῶν Ἀροανίων· τῷ ὄντι δ' αἱ ὑπὲρ τὸ Σωποτὸν πηγαὶ τοῦ Ἀροανίου τούτου δηλ. οἱ βουναὶ Τάρταρος καὶ Ζέμπι, ἄπτονται σχεδὸν τῶν ὑπὲρ τὸν Πρυόλιθον δυσμικωτάτων διακλαδώσεων τῶν Ἀροανίων, ἐκ τούτου δὲ προσφυσῶς ἐκλήθη καὶ ὁ πρῶτος δῆμος Ἀροανίας ὡς κείμενος ἐν τῷ ἄνω ῥῷ τοῦ Ἀροανίου τούτου· δεῦτερον δὲ δὲν κεῖται ἀπωτέρω τῆς πόλεως ὁ μεσαῖος χεῖμαρρος (τὸ Λιβαρτζινὸν) μᾶλλον τοῦ ἐτέρου, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ ἡ κυρία ὄψις καὶ τὸ κέντρον τῆς Ψωφίδος ἦτο παρὰ τὸν μεσαῖον χεῖμαρρον καὶ τὰ παρὰ τὸν χεῖμαρρον τοῦτον νότια καὶ νοτιοανατολικά τείχη τῆς πόλεως εἶνε περίπου 1500 μέτρων μήκους, ἐν ᾧ τὰ παρὰ τὸν δυτικὸν χεῖμαρρον εἶνε μόνον 500 περ. μέτρων, ἐπὶ πλεόν δὲ τὸ μὲν παρὰ τὸν μεσαῖον χεῖμαρρον ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἔδαφος εἶνε μᾶλλον ὀμαλόν, τὸ δὲ παρὰ τὸν δυτικὸν ἀπότομον καὶ μᾶλλον ἀπόκρημνον, ἐπομένως ὁ Παυσανίας πιθανώτατα κατ' ἐμὲ Ἀροάνιον μὲν καλεῖ τὸν μέσον, Ἐρύμανθον δὲ τὸν δυτικὸν χεῖμαρρον. Ἐξομαλίζονται δὲ κατ' ἐμὲ ἀμφοτέρω τὰ χωρία, ἐὰν ἀποδεχθῆ τις ὅτι καὶ ὁ μετὰ τὴν ἔνωσιν

τῶν τριῶν χειμάρρων μέγας ποταμὸς Ἐρύμκνθος ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἕκαστος τῶν τριῶν, καὶ διὰ τοῦ κοινοῦ τούτου ὀνόματος καλεῖ τὸν μέσον χειμάρρον ὁ Πολύδιος, εἰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο μᾶλλον ἀρμόζει τῇ δυτικῇ καὶ ὡς μείζονι καὶ ὡς ὀρητικωτέρῳ καὶ ὡς πολυδρυτέρῳ, ἀλλ' ὅτι πιθανῶς καὶ ἕκαστος τῶν τριῶν εἶχε καὶ ἴδιον ὄνομα, ἐξ ὧν μόνον τὸ τοῦ μέσου γνωρίζεται ἡμῖν διὰ Παυσανίου, ὅστις μέσος καλούμενος κατὰ τὸν ἄνω ῥοῦν αὐτῶν τοῦλάχιστον Ἀροάνιος ὡς προσεγγίζων τοῖς Ἀροάνιοις ὄρεσι δι' ἐπεκτάσεως ἐκλήθη τοιοῦτος καὶ κατὰ τὸν κάτω ῥοῦν αὐτοῦ τὸν παρὰ τὴν συμβολὴν ἐπὶ Παυσανίου τέσσαρας αἰῶνας περίπου μετὰ τὸν Πολύδιον ἐπισκεψαμένου τὴν Ψωφίδα.

Παραπέμπων τὴν περαιτέρω λύσιν τῆς διαφωνίας ταύτης ἄλλοις εἰδικωτέροις καλῶ ἐφεξῆς τὸν μὲν ἀνατολικὸν χειμάρρον Σείριον (ἢ ποταμὸν τῶν Σειρῶν), τὸν δὲ μεσαῖον Ἀροάνιον, τὸν δὲ δυσμικὸν Ἐρύμκνθον, τὸν δὲ μετὰ τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν Ἐρύμκνθον (Ντουάναν), Λάμπειαν δὲ (μοῖραν Ἐρυμάνθου), ἐν ἣ κατὰ Διόδωρον (Δ'. 12, 1) ὁ Ἡρακλῆς συνέλαβε τὸν Ἐρυμάνθιον κάπρον, καλῶ τὴν περὶ τὸν νῦν Ἀστράν διακλάδωσιν τοῦ πολλοῦ Ἐρυμάνθου.

Ἐν τῇ γωνίᾳ λοιπὸν τῶν παραποτάμων Ἀροάνιου καὶ Ἐρυμάνθου ἔκειτο ἡ περιφανῆς πόλις Ψωφίς, «τὸ παλαιὸν κτίσμα τῆς Ἀρκαδικῆς Ἀζανίδος» (Πολύδ. Δ'. 70, 3) ἐπὶ τοῦ ἐκεῖ κωνοειδοῦς βουνοῦ, οὗ ἡ μὲν κορυφὴ ἐχρησίμευεν ὡς ἀκρόπολις, αἱ δὲ κλιτύες καὶ τὰ παραποτάμια ὁμαλὰ ὡς κάτω πόλις.

Τὰ τεῖχη τῆς Ψωφίδος εἶνε καθαρῶς ἰσοδομικοῦ ῥυθμοῦ, ἀρχομαι δὲ τῆς περιγραφῆς αὐτῶν ἀπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας τῆς ἄνω τοῦ νῦν χανίου τοῦ Μπάμπουρα, ὅπερ κεῖται ἐπ' αὐτῆς σχεδὸν τῆς συμβολῆς Ἀροάνιου καὶ Ἐρυμάνθου. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ παραποτάμου Ἐρυμάνθου τὸ δυσμικὸν τεῖχος ἀκολουθεῖ τις καλῶς ἐκ τοῦ βραχώδους χείλους, διότι ὑπ' αὐτὸ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ εἶνε κλιτὸς μᾶλλον ἀπότομος ἢ καὶ κρημνὸς πρὸς τὸν ποταμὸν, ὡς καὶ ὁ Πολύδιος λέγει, ἐκτὸς δὲ τοῦ τεύχους εἶνε καὶ ἡ ἀύλαξ, δι' ἧς διοχετεύεται πρὸς ἄρδευ-

σιν τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς τοῦ Κατριῶ (ἴδε κατωτέρω) εἰς τὸ χάνι τοῦ Μπάμπουρα, ἢ δ' ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ τείχους μέχρι τοῦ ποταμοῦ κυμαίνεται περὶ τὰ 30 μέτρα. Ἀπὸ τῆς ἄνω δὲ ῥηθείσης ΝΔ. γωνίας τοῦ τείχους καὶ πρὸς Ἀ. καὶ πρὸς Β. καὶ περὶ τὸν χριστιανικὸν ναῖσκον, ὡς ῥηθήσεται, καὶ ἐπὶ σειρὰν ἀνὰ τὸ δυτικὸν τείχος, ὅλος λοιπὸν ὁ χώρος τοῦ ΝΔ. διαμερίσματος τῆς πόλεως καλεῖται νῦν *Μπραΐμη καταρράχια*

Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ τείχους οὐδαμοῦ φαίνονται ἴχνη πύργων, ἐν δὲ τῇ μέσῳ που τοῦ μήκους αὐτοῦ διατηρεῖται ἄριστα μέρος τείχους παρὰ τινα καμπήν αὐτοῦ εἰς ὕψος 4 μέτρων καὶ εἰς ὀριζόντιον μήκος 12 μέτρων. Περαιτέρω δὲ πρὸς Β. τῆς ἄνω θέσεως καὶ ἐντὸς τοῦ χώρου τῆς πόλεως κατέρχεται ἀπ' Ἀ. πρὸς Δ. μέχρι σχεδὸν τῶν τειχῶν μία ῥάχισ πυριτικοῦ πετρώματος, ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς δ' ἅκρας τῆς ῥάχεως ταύτης καὶ πρὸς Β. αὐτῆς ἐν ἄλλῃ μικρᾷ ῥάχει συνεχομένη πρὸς ταύτην εὐρίσκονται κατὰ χώραν ἐν διακεκομμένη σειρᾷ θεμέλια τειχῶν ἰσοδομικῶν σχηματίζοντα τοξοειδῆ ἄλυσιν καὶ ἀνοιγόμενα πρὸς Β. καὶ πρὸς τὰ ΒΔ. Ἐὰν δ' ἀληθεύῃ ἢ δήλωσις τοῦ Κουρτίου καὶ ἄλλων ἀρχαιολόγων ὅτι εὖρον ἐκεῖ που τὸ ἀνοιγμα θεάτρου ἀνοιγομένου πρὸς Δ., αὕτη πλέον εἶνε ἡ θέσις αὐτοῦ ἐν τῇ δυσμικῇ κλιτύϊ τοῦ βουνοῦ τῆς ἀκροπόλεως· διότι τὰ μὲν ῥηθέντα θεμέλια τειχῶν ἐμφαίνουσι τὸ ὑψηλότερον μέρος τοῦ θεάτρου ἐκεῖ, ἐνθα ἐπερατοῦντο τὰ βάθρα ἄνω, τὸ δὲ πρὸς Δ. καὶ τὰ ΒΔ. αὐτῶν φυσικὸν κοίλωμα, εἰ καὶ νῦν εἶνε σφόδρα ἐπικλινές, ἀπετέλει τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου, ὃ δὲ νῦν ἐπικλινῆς ἀγρὸς τοῦ Μπάκου, ὃ περὶ τὰ 20 μέτρα ἀπέχων τοῦ δυτικοῦ τείχους τῆς πόλεως, ἀπετέλει τὸν χώρον τῆς ὀρχήστρας καὶ τῆς σκηνῆς, ὥστε τὸ ὅλον θέατρον ἠγνοίγετο τῇ ὄντι πρὸς Δ. ἢ πρὸς τὰ ΒΔ. Ἰχνη ὅμως καθισμάτων οὐδαμοῦ νῦν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ὑπάρχουσιν. Ὁ χώρος δ' οὗτος τοῦ κοιλώματος εἶνε ἀρκούντως εὐρύς, ὥστε τὸ θέατρον νὰ ἦτο οὐχὶ μικρόν, ἀλλ' ἀνάλογον τῆς πόλεως.

Τὰ δυτικὰ τείχη τῆς πόλεως ἀκολουθοῦντα ἐν γένει τὴν ὁδὸν ἀπὸ χανίου Μπάμπουρα εἰς Νουσάν ἀριστερᾷ τοῦ Ἐρυ-

μάνθου καὶ ἔχοντα μῆκος 500 μέτρων περίπου παρὰ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰω. Νικολακοπούλου κάμπτονται διὰ γωνιώδους καμπῆς παρὸς Ἀ. (ἢ μᾶλλον ἀπὸ τῶν ΝΔ. πρὸς τὰ Ν'Α.) καὶ διευθύνονται καταφανῆ μέχρι σχεδὸν τοῦ ὕψους τῆς ἀκροπόλεως, ἐκεῖ δὲ ἐν τινι θέσει παρὰ δρυὶ μέτρα τινὰ πρὸς Ἀ. τῆς γωνιώδους καμπῆς τὸ προφανῶς ὀρώμενον ὀλόκληρον πάχος τοῦ τείχους εἶνε 3,25 μέτρων. Κατόπιν τὸ τεῖχος ἐξαφανίζεται καθ' ἅπαντα τὸν πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως χῶρον μέχρι πού τῆς Β'Α. γωνίας καὶ κάτωθεν αὐτῆς (ἐπὶ τοῦ Ἀ. τείχους) ἐπὶ τι διάστημα ὡς φαίνεται δ', ἐνταῦθα τὸ τεῖχος ἐξετείνετο πρὸς Β. τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως καὶ οὐχὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς βάχεως καὶ κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως, ὡς ἐν τῇ Πάφῃ, ὥστε ἰκανὸς χῶρος καὶ ἐκ τῆς βορείας κλιτύος τῆς ἀκροπόλεως, δηλ. ἐκ τῆς κλιτύος τῆς πρὸς Β. τοῦ βουνοῦ τῆς ἀκροπόλεως τῆς πρὸς τὸ διάσκελον μεταξὺ ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ὑπὲρ αὐτὴν πρὸς τὰ Β'Α. καὶ βόρεια ὑψηλοτέρου βουνοῦ περιείχετο ἐντὸς τῶν τειχῶν.

Τὸ δ' ἀνατολικὸν τεῖχος τῆς πόλεως ἄρχεται φαινόμενον κατὰ χώραν ἐν θεμελίοις καὶ εὐδιακριτώτερον πάντων τῶν ἄλλων 50 μέτρα περίπου κατωτέρω τῆς ἀοράτου Β'Α. γωνίας τοῦ ὄλου τείχους ἐπὶ τοῦ κατωφεροῦς καὶ κατέρχονται καθ' ἕλην τὴν κλιτὸν μέχρι τῆς Ν'Α. γωνίας τοῦ ὄλου τείχους ἀκολουθοῦντα περίπου διεύθυνσιν κατ' ἀρχὰς μὲν νοτιοανατολικήν, ἐν ἣ διακρίνονται σαφῶς πέντε τετράπλευροι πύργοι, ὧν ὁ πρῶτος ἐν τῇ πρώτῃ ἐκεῖ ἐπάνω ἐμφανίσει τοῦ τείχους· κατὰ δὲ τὸν πέμπτον πύργον κάμπτει τὸ τεῖχος τοῦτο πρὸς Δ, καὶ εἶτα πρὸς Ν. μέχρι τῆς ἕλης Ν'Α. γωνίας· ἐν τῇ λεχθείσῃ δὲ ταύτῃ πρὸς Ν. καμπῇ εἶνε εἰς μὲν πύργος μέτρα τινὰ μετ' αὐτὴν καὶ ἄλλος ἐν αὐτῇ τῇ Ν'Α. γωνία. Ὡστε ἐπτὰ ἐν ὄλω τετράπλευροι πύργοι ἰσοδομικῶς κατεσκευασμένοι καὶ πρὸς τὰ ἔξω τοῦ τείχους ἐκτισμένοι εἶνε κατὰ χώραν, οἱ μόναι ἄλλως τε καθ' ἅπαν τὸ Ψωφίδιον τεῖχος. Τὸ ὄλον δὲ τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν διάστημα εἶνε 600 μέτρων περίπου.—Τοῦ δὲ πύργου τῆς Ν'Α. γωνίας αἱ πλευραὶ ἔχουσι μῆκος ἀνὰ 7 μέτρα, σωζόμενον δ' ὕψος ἐνὸς μέτρου. Μεταξὺ δὲ τοῦ πύργου τούτου καὶ

τοῦ ἐγγύς πρὸς Β. αὐτοῦ ῥηθέντος εἶνε ἀπόστασις 50 μέτρων περίπου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας πιθανώτατα ἦτο πύλη, δηλ. ἡ ἀνατολικὴ πύλη τῆς πόλεως, διότι καὶ ἡ θέσις αὕτη νῦν λέγεται Πόρτες καὶ τὸ ἔδαφος εἶνε ὀμαλὸν καὶ ἐπίκαιρον πρὸς πύλην καὶ ἡ ὁδὸς Δίβρης - Λιβαρτζίου ἡ διερχομένη καὶ παρὰ τὴν μονὴν τῶν Τριποτάμων διέρχεται νῦν ἐκεῖθεν ἀκριβῶς διὰ μέσου ἀμπέλων τῆς Χωζόδης κειμένων πασσῶν ἐντὸς τῶν ἀνατολικῶν τειχῶν, δηλ. ἐντὸς τοῦ νοτιοανατολικοῦ ἐδάφους τῆς ἀρχαίας πόλεως.

Τὰ νότια τέλος (ἢ μάλλον τὰ ΝΝ'Α.) τεῖχη τῆς πόλεως τὰ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἀροαρίου εἰσι πανταχοῦ σχεδὸν ἀφανῆ, εἰ καὶ ταῦτα θὰ ἦσαν τὰ ἰσχυρότατα διὰ τὸ ὀμαλὸν τοῦ χώρου, διότι τὸ ἔδαφος εἶνε πεδινὸν καὶ καλλιεργεῖται εἰς ἀμπέλους ἐν τῇ Ν'Α. γωνίᾳ καὶ ἐφεξῆς εἰς ξηρικὰ σιτηρά, καθ' ὅσον ὁ μὲν Ἀροάριος εἶνε ἐντελῶς ξηρὸς θέρους, ὡς εἴρηται, τὰ δ' ὕδατα τῶν πηγῶν τῶν παρὰ τὰ χωρία Λιβαρτζιον, Λεχοῦριον καὶ Κερέσοθαν ὄχθων αὐτοῦ, ὑπὲρ τὸ δῖωρον ἀπέχοντα τῆς Ψωφίδος, δὲν φθάνουσι μέχρις αὐτῆς ὡς χρησιμοποιοῦμενα πρὸς ἀρδευσιν ἄλλων ἐγγυτέρων ταῖς πηγαῖς παροχθίων ἀγρῶν. Δύναται τις δ' ὅμως νὰ παρακολουθήσῃ εἰκαστικῶς τὴν θέσιν τῶν τειχῶν ἐκ φυσικοῦ τινος χείλους τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ χεῖλει ἴχνη τινὰ τειχῶν εἰσι, κάτωθεν δ' αὐτοῦ ἔδαφος ἠρέμα ἐπικλινὲς πρὸς τὸν Ἀροάριον καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ χείλους μέτρων 10-30. Ἀρχόμενα δὲ ταῦτα ἀπὸ τοῦ ῥηθέντος πύργου τῆς Ν'Α. γωνίας ἀκολουθοῦσι διεύθυνσιν πρὸς τὰ ΝΔ., ἀλλ' οὐχὶ κατ' εὐθεῖαν γραμμὴν, ἀλλὰ μάλλον κατὰ σφῶδρα ἀνοικτὴν τοξοειδῆ ἀναλόγως τοῦ ἐδάφους, ἀπὸ δὲ τοῦ οἴκου που τοῦ Πλιάκα πρὸς τὴν μονὴν κλίνουσι πρὸς τὰ ΒΔ. καὶ ἐκεῖθεν πάλιν πρὸς τὰ ΝΔ. μέχρι τῆς ἀρχικῆς ΝΔ. γωνίας. Ἄλλ' ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ τμήματι (μονῆς-ΝΔ. γωνίας) σώζονται ἐνιαχοῦ προφανῶς τὰ θεμέλια τῶν τειχῶν καὶ τὸ χεῖλος τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ στηρίζονται, διότι ὁ ὑπ' αὐτὸ χώρος πρὸς τὸν Ἀροάριον εἶνε ἀρκούντως ἐπικλινῆς, ἔχουσι μάλιστα ἐν τῷ μέσῳ καὶ γωνιώδη καμπὴν ἀλλὰ

καὶ ἐνταυθα ὀυδαμοῦ ἀπέμειναν ἴχνη πύργων. Τὸ μῆκος δὲ τῶν νοτίων τούτων τειχῶν ὑπολογίζω ὅτι ὑπερέβαινον τὰ 1500 μέτρα ἐπομένως το ἐμβαδὸν τῆς ὅλης πόλεως τῆς ἐνδον τῶν τειχῶν ἦτο περίπου 800 στρεμμάτων

Ὁ βουνὸς τῆς ἀκροπόλεως δ' ἔχων ὕψος ὑπὲρ τὴν κάτω πόλιν 80 περίπου μέτρων ὑψοῦται κωνοειδῶς καὶ πρὸς ὅλα τὰ πέραξ ἔχει ἀποκρήμνους κλιτῆς, εἶνε νῦν γυμνότατος καὶ πετρώδης καὶ χωρίζεται, ὡς εἴρηται διὰ διασκέλου ἀπὸ τοῦ πρὸς Β. καὶ Β'Α. ἐκτεινομένου ὑψηλοτέρου βουνου τῆς Χωζόδης, ἐκ τοῦ διασκέλου δ' ἐκείνου ὑπῆρχεν ἴσως ἐπὶ τοῦ πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως τείχους καὶ πύλη ἢ πυλῆς τις πρὸς εἴσοδον καὶ ἀνάδασιν πρὸς αὐτήν. Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ ἀκροπόλει τὰ πάντα σχεδὸν ἔχουσι μεταβληθῆ διὰ τοῦ φραγκικοῦ συνοικισμού, περὶ οὗ ἀλλαγῶς ῥηθήσεται, διότι οὔτε τὸ ἰδιαίτερον τείχος τὸ περιβάλλον τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ψωφίδος διακρίνεται νῦν οὔτε ἄλλα σημαντικὰ ἀρχαῖα ἴχνη, μόνον δ' εὐδιάκριτον εἶνε μέρος τοῦ πρὸς Β. τείχους τοῦ περιβάλλοντος αὐτῆς, ὅπερ, ἀρχαῖον ὂν ἐν τοῖς θεμελίοις, ἐπεσκευάσθη καὶ συνεπληρώθη μεταγενεστέρως.

Μεταξὺ δὲ τῆς τελευταίας ἄκρας τῆς ἄνω ῥηθείσης βράχως τῆς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκφυομένης καὶ τῆς παρὰ τὸ θέατρον μικρᾶς βράχως εἶνε τινα θεμέλια ἰσοδομικῶν τειχῶν ὡς ἀναλήμματα πρὸς ἰσοπέδωσιν τοῦ ἐδάφους χρησιμεύσαντα. Τοιαῦτα δ' ἀναλήμματα πολλὰ εἶσι καὶ καθ' ἅπασαν τὴν πρὸς Ν. τοῦ βουνου τῆς ἀκροπόλεως ἀπότομον κλιτὸν πρὸς τὸν Ἄρσανιον.

Ἐν δὲ τῷ ὁμαλῶ χῶρῳ τῆς κάτω πόλεως παρατηροῦνται πλεῖστα ἴχνη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ὧν τὰ ἐξῆς κυριώτατα :

1) Ὀλίγον ὑψηλότερον καὶ πρὸς τὰ Β'Α. τῶν ἄνω ἀλωνίων ἐπὶ μόλις ὑπὲρ τὸ ὁμαλὸν ἔδαφος ὑψουμένου λοφίσκου καὶ ἐγγὺς πρὸς τὰ Ν'Α. τῆς τελευταίας ἀκίδος τῆς ἐκ τῆς ἀκροπόλεως ἐκφυομένης βραχῶδους βράχως, περὶ ἧς ἐρρήθη ἄνω, ἐνθα ὑψοῦται πρῖνός τις, εἰσὶν ἀρχαῖα θεμέλια οἰκοδομήματος μετὰ διαστάσεων μέτρων περίπου 22×9· εἶνε πιθανῶ-

τατα θέσις ἀρχαίου ναοῦ, ὑπὲρ ὃν ἐκτίσθη κατόπιν χριστιανικὸς ναὸς ἀγνώστου νῦν ἀγίου, ὃν ὁμῶς ἀναγνωρίζει ὡς χριστιανικὸν ναὸν καὶ ἡ νῦν ζῶσα παράδοσις.

2) Πρὸς τὰ ΝΔΔ. τῆς μονῆς καὶ εἰς ἀπόστασιν βημάτων ἀπ' αὐτῆς κείνται κατὰ χώραν τὰ θεμέλια μεγαλοπρεπεστάτου καὶ μεγάλου οἰκοδομήματος, ὅπερ καλεῖται ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων Ἑλληνικόν, ἐκτεινομένου ἀπὸ Β. πρὸς Ν. Καὶ ὁ μὲν νότιος αὐτοῦ τοῖχος, ὅστις πιθανώτατα ἐχρησίμευε καὶ ὡς μέρος αὐτοῦ τοῦ νοτίου τείχους τῆς πόλεως, ἰσοδομικῶς ὠραῖος, ἔχει μῆκος μὲν 15 μέτρων, σωζόμενον δ' ὕψος 3 μέτρων, ὁ δ' ἀνατολικὸς τοῖχος ἔχει μῆκος 23 περίπου μέτρων, ὁ δὲ βόρειος τοῖχος ἔχει κομψότατα θεμέλια μετὰ ἐσωτέρου διαμερίσματος ὡσεὶ ὀπισθοδόμου ναοῦ. Πρὸς Δ. δὲ τοῦ οἰκοδομήματος τούτου καὶ μέχρι τῆς ΝΔ. γωνίας τοῦ χώρου τῆς πόλεως ἔνδον τοῦ τείχους εἶνε καὶ ἄλλα θεμέλια ἄλλων οἰκοδομημάτων, ἀλλ' ἀτελεῖ.

3) Αὕτη ἡ μονὴ τῶν Τριποτάμων, ἐπ' ὀνόματι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεονόκου τιμωμένη, χρησιμεύει νῦν ὡς ἐνοριακὸς ναὸς καὶ ὡς κοινοτικὸν σχολεῖον τῆς κοινότητος τῶν Τριποτάμων, ἧς τὰ οἰκήματά εἰσιν ἐκτὸς τοῦ χώρου τῆς πόλεως· πρὸς τιμὴν δὲ τῆς Θεοτόκου τελεῖται ἐκκλησιαστικὴ τε καὶ ἐμπορικὴ πανήγυρις τῇ 23 Αὐγούστου ἐκάστου ἔτους· αὕτη δ' ἡ μονὴ ἐκτίσθη μὲν ὑπὸ τοῦ Παπουλάκη τῷ 1825—26, ἐλεηλατήθη δ' ὑπὸ τῶν Τουρκοαιγυπτίων τοῦ Ἰμβραήμ τῇ 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1826, ὑφίστατο δὲ κατόπιν ὡς μονὴ καὶ διελύθη τῷ 1836 (ἴδε Καλαβρ. ἐπετηρίδα μου σελ. 57—59, 230—232). Ἡ μονὴ λοιπὸν αὕτη, δηλ. καὶ ὁ ναὸς καὶ ὁ περίβολος καὶ τὰ κελλία αὐτῆς, ἐκτίσθη ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξ ἀρχαίου ὑλικοῦ καὶ πιθανῶς ἐν τῇ θέσει τοῦ ἀρχαίου ναοῦ τῆς Ἐρυκίνης Ἀφροδίτης, πολιούχου τῆς Ψωφίδος, ἔνδον καὶ ἐγγὺς τῶν νοτίων τειχῶν τῆς πόλεως τῆς ἀρχαίας. Τὸν ὑπόστεγον πρόναον τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς ἐκατέρωθεν ἐστήριζον δύο καλῶς κατεσκευασμένοι ἀρχαῖοι ραβδῶτοι σπόνδυλοι, ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν λίθων ἐν τῷ ἄνω μέρει τῶν σπονδύλων τῶν

ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου εἰς αὐτὸν τὸν ναὸν ἦσαν ἀτελῶς γε-
 γλυμμέναι δύο μικραὶ ἀνθρώπιναι κεφαλαὶ εὐτελοῦς τέχνης
 (Ἄζανιάς μου σελ. 19), ἐξ οὗ φαίνεται πιθανόν, εἰ καὶ δὲν
 μαρτυρεῖται οὔτε ἱστορικῶς οὔτε ὑπὸ τῆς παραδόσεως, ὅτι
 προϋπῆρχεν ἐκεῖ ἀρχαιότερός τις, βυζαντιακὸς ἴσως, χριστιαν-
 ικὸς ναός. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἐξώστης τοῦ πρὸς τὰ Ν'Α τοῦ
 ναοῦ τῆς μονῆς κελλίου ἐστηρίζετο ἐπὶ δύο ἀρχαίων δισπον-
 δύλων κίωνων μετὰ δωρικοῦ κιονοκράνου. Νῦν δ' ὅμως καὶ οἱ
 κίονες οὗτοι τοῦ κελλίου ἐκρημνίσθησαν καὶ ὁ πρόναος κα-
 τερρίφθη ὑπὸ τῆς κοινότητος καὶ ἐκτίσθη εἰς γυναικωνίτιν ὡς
 συμπλήρωμα τοῦ ναοῦ καὶ ὁ πρὸς Ν. τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς
 χώρος περιεφράχθη διὰ τοίχου, ἔχοντος ἐπίσης ἀρχαῖον ὑλι-
 κόν, εἰς νεκροταφεῖον. Ἐν δὲ τῇ νοτιά ἐξωτερικῇ προσόψει
 τοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς ἐπὶ πλακὸς μεγάλης ἀρχαίας
 ἐντετοιχισμένης εἰσὶν ἐγγεγλυμμένα σταυροὶ βυζαντιακοὶ καὶ
 κοσμήματα βυζαντιακά. Ἐν δὲ τῇ αὐλῇ τοῦ ναοῦ καὶ ἐντὸς
 τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς εἶνε διεσπαρμένα· α') σπόνδυλος
 κίονος κυλινδροειδῆς ἀρράβδωτος διαμέτρου 0,30 καὶ μή-
 κους 2,50· β') σπόνδυλος κατὰ τὸ ἥμισυ ῥαβδωτὸς διαμέ-
 τρου 0,30 καὶ μήκους 2,25 γ') τρεῖς σπόνδυλοι κίωνων
 κεχωσμένοι ὀρθοὶ ἀρράβδωτοι, ὁ μὲν διαμέτρου 0,65 καὶ
 μήκους ἐκτὸς τοῦ ἐδάφους, 0,70, ὁ δὲ 0,69 καὶ 0,70, ὁ δὲ
 0,69 καὶ 0,80· δ') σπόνδυλος ῥαβδωτὸς διαμέτρου 0,40
 καὶ μήκους 1,47· ε') σπόνδυλος ἀρράβδωτος μετὰ ὀπῆς
 (ὁ μόνος ἐνταῦθα μετὰ ὀπῆς) πρὸς συγκόλλησιν, διαμέτρου
 0,35 καὶ μήκους 1,45, παχύτερος δὲ πρὸς τὸ ἕτερον
 ἄκρον, ὑπὲρ ὃ πιθανῶς ἐτίθετο τὸ κιονόκρανον· στ') σπόνδυλοι
 κίωνων ἐπίσης εἰσὶν ἐντετοιχισμένοι καὶ ἐν ταῖς ἑξωτερικαῖς
 γωνίαις τοῦ τοίχου τοῦ πρὸς Ν τῆς μονῆς ἐσχάτως κτισθέντος περιβόλου
 τοῦ νεκροταφείου· ζ') Πρὸς Ἀ. τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς καὶ ἐντὸς
 τοῦ περιβόλου αὐτῆς ἐννέα ἐν σειρᾷ τετράγωνοι λίθινοι βάσεις
 μετ' ὀπῆς εἶνε ἐγκεχωσμένοι ἐν τῷ ἐδάφει, ὧν τὸ τετράπλευ-
 ρον ἔχει διαστάσεις 0,25 καὶ 0,30 περίπου, ἴσως ἀρχαῖα
 κιονόκρανα ἀνεστραμμένα· η') Ἐπίσης πολλαχοῦ καὶ τῶν τοί-

χων καὶ τοῦ περιδόλου καὶ περὶ τὴν μονὴν κεῖται τῆδε κἀ-
κεισε πολὺ ἀρχαῖον ὕλικόν.

4) Ἐγγὺς πρὸς Β. τῆς μονῆς ἀνεσκάφη ἐσχάτως μαρμάρ-
ρινος σπόνδυλος μετ' ὀπῆς ἐν τῷ ἐτέρῳ ἄκρῳ καὶ μετ' ἀμφο-
τέρων τῶν ἄκρων παχύτερων μήκους 2,10 καὶ διαμέτρου 0,21.
Εἶνε τὸ μόνον μαρμάρινον λείψανον τὸ εὑρεθὲν ἐν Ψωφίδι,
διότι πάντα τὰλλὰ εἰσιν ἐκ τοῦ συνήθους ἐγχωρίου τιτανολίθου.
Ὁ κίων οὗτος ἔχει νῦν τοποθετηθῆ ἐν τῇ πρὸς Ἀ τῶν Πορ-
τῶν ἀλλῇ τοῦ οἴκου τοῦ διδασκάλου τῆς κοινότητος.

5) Ἐν τῇ δὲ μὴ μονῆς—Πόρτες (Δίβρης—Λειβαρζίου) τῇ
διερχομένῃ διὰ μέσου τοῦ χώρου τῆς κάτω πόλεως καὶ πρὶν ἢ
φθάσῃ τις εἰς τὰς ἄνω ῥηθείσας ἀμπέλους κεῖται κεχωσμένος
κατὰ τὸ πλεῖστον μέγας σωλὴν ἐκ λίθου ἐγχωρίου.

6) Πολλαχοῦ τοῦ χώρου τῆς πόλεως ἐν τῇ ἀροτριάσει καὶ
καλλιεργίᾳ πλείονα μὲν παλαιότερον, ὀλίγα δὲ νῦν εὑρίσκον-
ται ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα, οἷον νομίσματα παντοῖα, ἀνα-
θήματα, πήλινα καὶ μετάλλινα εἰδῶλια, ἀγγεῖα ποικίλα ἅπας
δ' ὁ χῶρος βρίθεται θραυσμάτων κερραμείων καὶ θραυσμάτων
πηλίνων ἀγγείων ὀπτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως ἔχομεν προφανῆ
πολλὰ ἐρείπια καὶ ἵχνη ἐκ τῆς ἀρχαιότητος ὡς ἑξῆς:

1) Ἐν τῷ Ἐρυμάνθῳ χειμάρρῳ (τῷ Νουσαῖτικῷ ποταμῷ)
ὀλίγον ἀνωτέρῳ (περὶ τὰ 20 μέτρα) τῆς σημερινῆς καμπύλης
γεφύρας κεῖνται καταφανέστατα τὰ ἵχνη τῆς ἀρχαίας γεφύρας
καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ὁ ἀρχαῖος πους αὐτῆς εἶνε
ὀλόκληρον τεῖχος ἐξ ὀγκολίθων ἰσοδομικῶς ἐκτισμένων πάχους
4 μέτρων καὶ ὕψους σωζομένου ὑπὲρ τὸ μέτρον τοῦτο ἐφ' ὅσον
γινώσκω, οὐδεὶς τῶν γραψάντων περὶ Ψωφίδος παρετήρησεν,
ἐφιστῶ δὲ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων πρὸς περιφρούρησιν
καὶ διαφύλαξιν τοῦ σπουδαίου τούτου σημείου, διότι ἴσως οὐ-
δαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑπάρχει οὕτω σαφέστατον μνημεῖον γεφύρας
ἐκ τῆς κλασικωτάτης ἀρχαιότητος. Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι
δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ ἐπάνω τοῦ φυσικοῦ βράχου σφίζον-
ται ἀκόμη κατὰ χώραν λίθοι καὶ τοῦ ἐτέρου ποδὸς τῆς ἀρ-

χαίας γεφύρας, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ὁ μὲν ἐκ δεξιῶν πούς αὐ-
τῆς ἐστηρίζετο ἐπὶ τοῦ καὶ νῦν ὑπάρχοντος ἀσαλεύτου βρά-
χου, ὃ δ' ἐξ ἀριστερῶν ἐπὶ τοῦ πετρώδους ἐδάφους.

2) Καὶ ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ χανίου τοῦ Μπάμπουρα καὶ ἐν
τοῖς τοίχοις αὐτοῦ ἔχει συσσωρευθῆ πλῆθὺς σπονδύλων κίωνων
ποικίλων καὶ ὁμοίων πως πρὸς τοὺς ἐν τῇ μονῇ ῥηθέντας.

3) Πρὸς τὰ ΝΔ τῆς μονῆς καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς δεξιᾶς ὄχθης
τοῦ Ἀροανίου ὑπάρχει πηγὴ ὀλίγου ὕδατος, *Παληγομάγγανο*
καλουμένη, πρὸς Ἀ. καὶ ἐγγύτατα τῆς ὁποίας ὁ Ἀροάνιος
ἐσχάτως ἀνέσκαψε πλάκας, ἔδαφος κεραμόστρωτον μετ' ἐπιμή-
κων ἐξοχῶν, ὡς ἐν τῇ Παλαίστρα τῆς Ὀλυμπίας, κιονόκρα-
νον ἀνεστραμμένον καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἔχνη, δεικνύοντα ἐν συ-
νόλῳ οἰκοδόμημα παρόχθιον καὶ μεταγενέστερον, εἰς κτίσιν τοῦ
ὁποίου ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἀρχαῖον ὑλικόν.

4) Ὁ ἀπέναντι καὶ πρὸς Ν. τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τῆς ἀρι-
στερᾶς ὄχθης τοῦ Ἀροανίου ἐπιμήκης ἀπὸ τῶν Ν Δ. πρὸς τὰ
Β'Α. ἐκτεινόμενος λόφος, ἐνθα νῦν αἱ ἄμπελοι τοῦ χωρίου
Μοσθενίτσης - Τριποτάμων, καλεῖται νῦν *Μπαρμπανίτσα* (ή).
Ἐν τούτῳ λοιπὸν ἀπέναντι καὶ πρὸς Ν. τῶν Πορτῶν καὶ
τῶν ἀμπέλων τῆς Χωζόθης ἐν τῇ πρὸς τὸν Ἀροάνιον κλιτύϊ
εὑρέθησαν θεμέλια καὶ ἔχνη ἀρχαίων οἰκοδομημάτων ὑπεμ-
φκίνοντα ἐκεῖ προάστειόν τι τῆς πόλεως, ὅπερ ἐπιβεβαιουσι
καὶ τὰ πολλαχού τῆς Μπαρμπανίτσης κεράμεια καὶ ἄλλα συν-
τρίμματα ἀρχαῖα. Ἀπέναντι δὲ καὶ περὶ τὰ 40 μέτρα πρὸς
τὰ Ν'Α. τῆς πηγῆς τοῦ Παληγομαγγάνου καὶ ἐγγύτατα ὑπὲρ
τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἀροανίου ὑπάρχει καὶ ἡ πηγὴ *Ζῶη*
βρούσι καλοῦ ὕδατος, ἀφ' ἧς καὶ οἱ Ψωφίδιοι πάλαι ἐν μέρει
καὶ οἱ νῦν περίουχοι ὑδρεύονται.

5) Ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου καὶ
ἔξω τοῦ καλυδίου τοῦ Γ. Παπασημακοπούλου παρὰ τὴν ὁδὸν
Τριποτάμων—Δίβρης κεῖται ὄρθιος* κεχωσμένος κατὰ τὸ ἥμισυ
σπόνδυλος κίονος μᾶλλον τετραεῖδικός καὶ οὐχὶ κυλινδρικός
εὑρεθεὶς ἐν τῷ ἐγγύς ἀγρῷ τοῦ αὐτοῦ ἰδιοκτῆτου ἐν θέσει
Παληγοφυτιᾶ. Πρὸς Δ. δ' αὐτοῦ παρὰ τὰ χάνια τοῦ Τακτικοῦ

ἐν τῇ αὐτῇ δημοσίᾳ ὁδῷ κείνται κατὰ χώραν κομποὶ καὶ λαξευτοὶ οἰκοδομικοὶ λίθοι θεμέλιοι ὑπεμφκίνοντες ἀρχαῖον οἰκοδόμημα. Ἡ δὲ πρὸς Β. τῆς Παληοφυτιᾶς χαράδρα ἢ ἔχουσα ρύκκα ἐκβάλλοντα εἰς τὸν Ἐρυμάνθον χειμάρρον ὀλίγον κατωτέρω τοῦ ὑδρομύλου τοῦ Μπόγια λέγεται Ἐβραϊκὴ λάκκα. Ἐν ταύτῃ δ' ἐν λάκκῳ παρὰ τὸν ρύκκα εὐρέθησαν λίθοι λαξευτοὶ καὶ εἰς μέγας καὶ ἐν ἀργυροῦν κομψὸν νόμισμα Ἡλείων, ὃ εἶδον παρὰ χωρικῶ.

β) Ἐν τῷ Ἐρυμάνθῳ χειμάρρῳ εἶνε ἡ Βασιλικὴ βρούσι τῆς Χωζόδης, δύο δηλ. πηγαὶ ἐκατέρωθεν (ἐν ἐκατέρᾳ ὄχθῃ) αὐτοῦ μετ' ἀφθόνου ὕδατος πρὸς τὸ καλύδιον τοῦ Ζῶη Σταυρούλια ὑπὲρ τὰ 1000 μέτρα ἀπὸ τῆς συμβολῆς Ἐρυμάνθου— Ἄρουανίου καὶ 250 περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς ΒΑ. γωνίας τῶν τειχῶν τῆς Ψωφίδος. Αὗται δ' αἱ πηγαὶ δὲν πρέχουσιν ὕδωρ εἰς τὴν Ψωφίδα, ὡς χαμηλότεραι κατὰ τὸ ἔδαφος ἀλλ' ἐξ αὐτῶν ἀλέθει ὁ ὑδρομύλος τοῦ Μπόγια. Ἄνωθεν δὲ τῆς Βασιλικῆς βρούσιως εἰς $\frac{3}{4}$ ὥρας ἀπόστασιν ἐκατέρωθεν πάλιν τοῦ Ἐρυμάνθου εἶνε οἱ βρούσαι τοῦ Καλόγερου μετ' ἀφθόνου ὕδατος παρὰ τὸ Μαντουσέικο καλύδι, ἔξ ὧν ἡ μὲν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης μετὰ καὶ τοῦ ἀνωθεν κατερχομένου ἐτέρου ὕδατος τοῦ χειμάρρου διὰ δέσεως καὶ αὐλακος διοχετευομένη ἀρδεύει πάντας τοὺς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης ἀγρούς μέχρι τῶν χανίων (Τακτικοῦ, Παπαηλιοπούλου κλ.), ἢ δ' ἐξ ἀριστερῶν ἀρδεύει τὰ ἀριστερόθεν κτήματα καὶ αὐτὸ τὸ ἔδαφος τῆς κάτω Ψωφίδος, ὥστε πιθανώτατα τὰ ὕδατα αὐτῆς τε καὶ τῆς ἐκ δεξιῶν ῥηθείσης (οὔσης μέτρα τινὰ ὑψηλότερον) διωχετεύοντο παρ' ἀρχαίοις δι' ὑδραγωγείου εἰς τὴν κάτω πόλιν τῆς Ψωφίδος μετὰ καὶ τῶν πηγαίων ὑδάτων τῶν ἀνωτέρω τῶν πηγῶν τούτων· διότι περὶ τὰ 300 μέτρα πάλιν ἀνωτέρω τῶν πηγῶν τοῦ Καλόγερου εἶνε ἡ συμβολὴ τῶν χειμάρρων Νουσαϊτικοῦ καὶ Γερμοτσανιτικοῦ, ὧν τὸ μὲν πρῶτον δὲν ἔχει ὕδωρ κατὰ τὸ θέρος, τὸ δ' ἄλλο καταφέρει πηγαῖον ὕδωρ ἐκ τῶν χωρίων Γερμοτσανίου, Πορητσοῦ καὶ Ποροχόδης, ἀλλὰ τὸ σχετικῶς μεῖζον πλείονος ὕδατος) εἶνε τὸ Μοροχοβίτικο κεφαλόβρυσσο.

τὸ σύνολον δὲ πρῶτων τῶν ἄνω πηγῶν ἀποτελοῦσι κατὰ τὸ θέρος τὸ ὕδωρ τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου. Τέλος κατωτέρω τῆς Βασιλικῆς βρύσεως ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἐρυμάνθου ἀπέναντι καὶ εἰς ἀπόστασιν 30 βημάτων ἀπὸ τοῦ μύλου τοῦ Μπόγια εἶνε ἡ βρύσις τοῦ Κατριβᾶ μετὰ καλοῦ ὕδατος δι' ἣς διοχετευομένης ἀρδεύεται μόλις ἡ ὑπὸ τὸ χάνι τοῦ Μπάμπουρα γωνία τῆς συμβολῆς, διότι καὶ αὕτη δὲν δύναται νὰ παράσχη ὕδωρ εἰς τὴν Ψωφίδα. Καὶ ἡ παράδοσις δὲ διέσωσε καὶ τὰ πράγματα δεικνύουσιν ὅτι αἱ πηγαὶ τοῦ Καλόγερου καὶ αἱ ὑπὲρ αὐτὰς παρεῖχον ὕδωρ εἰς τὴν Ψωφίδα ὑδρευομένην πλὴν τούτου καὶ ἐκ τῶν ποταμῶν καὶ τῆς βρύσεως τοῦ Ἀργύρη, ὡς εἴρηται.

7) Ποῦ ἔκειντο τὰ πολυάνδρια τῶν Ψωφιδίων; Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐν ἐξ αὐτῶν ἔκειτο πρὸς Ἀ. τῶν Πορτῶν παρὰ τὴν ὁδὸν Ψωφίδος - Κλείτορος, διότι ἐντεῦθεν μᾶλλον ἀπὸ τοῦ ὑδρομύλου τῶν Τριποτάμων ἦγε πρὸς τὴν Ψωφίδα ἡ ἀμαξιτὴ Κλείτορος - Ψωφίδος καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ πρὸς τὰ ΝΔ. τῆς Μπαρμπανίτης ἀποκρήμνου καὶ ἀκροσφαλοῦς χώρου τοῦ ὑπὲρ τὴν συμβολὴν τῶν τριῶν χειμάρρων, ὅπου νῦν ἡ δημοσία ὁδὸς Τριπόλεως - Πύργου, εἰ καὶ δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦτο τοιαύτη καὶ ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν, ὁπότε καὶ ἑτέρα γέφυρα ἐπὶ τοῦ Ἀροχνίου θὰ ἦτο πρὸς Ν. τοῦ ἐν λόγῳ νεκροταφείου. Τῷ ὄντι δὲ πρὸς Ἀ. τῶν Πορτῶν καὶ ἔχνη τάφων καὶ ἄλλα ἔχνη ἀρχαῖα, ὡς καὶ κέραμοι, εὐρέθησαν καὶ πηγὴ ὑπάρχει ἐλαχίστου καὶ βραχέως ἤδη ὕδατος καὶ τὸ ἔδαφος εἶνε πρόσφορον καὶ ὀμκλὸν πρὸς χρῆσιν πολυανδρίου. Ἄλλο δὲ πολυάνδριον πιθανώτατα ἔκειτο πέραν τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου ῥηθείσης ἀρχαίας γεφύρας καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ τούτου ὄχθῃ (διότι ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης ἐκτὸς τῶν τειχῶν εἶνε μικρὰ καὶ στενὴ καὶ ἀπόκρημνος κλιτὺς μὴ παρέχουσα χῶρον πρὸς νεκροταφεῖον) κατὰ τὰς ἄνω ῥηθείσας θέσεις Παληοφυτιᾶς καὶ Ἐβραϊκῆν λάκκων ἐν τῇ ὁδῷ Ψωφίδος - Λασιῶνος - Ἡλείας (ὀλίγον δεξιᾷ καὶ πρὸς Β. τῆς νῦν Τριποτάμων - Δίδρης). ἐνθα εὐρέθησαν καὶ εὐρίσκονται, ὡς εἴρηται, ἱκανὰ ἐντάφια εὐρήματα.

Συνφδὰ τοῖς ἀνωτέρω πᾶσιν ὁ μὲν ναὸς τῆς Ἐρυκίνης Ἀφροδίτης ὑπὸ πάντων πιθανῶς τίθεται ἐν τῇ νῦν θέσει τῆς μονῆς, ὁ δὲ ναὸς τοῦ Ἐρυμάνθου (Παυσ. Η'. 24, 12) μετ' ἀγάλματος λευκοῦ λίθου (μαρμάρου) κατὰ τινὰς μὲν ἦτο ἐκεῖ, ὅπου τὰ ἐρείπια τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπερ καλεῖται Ἑλληνικό, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἐγγύτατα τῆς μονῆς (δηλ. τοῦ ναοῦ τῆς Ἀφροδίτης). Κατὰ γε ὅμως τὴν ἐμὴν γνώμην προσφυστέρα πρὸς τοῦτο θέσις ἦτο αἰ ὑπὲρ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ τειχους ἄλλω, ὅπου καὶ ἡ θέσις εἶνε κάτοπτος καὶ περιφανῆς καὶ ὁ Ἐρύμανθος ποταμὸς ὁρατὸς καὶ ἐγγύς, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ θέσις τοῦ κατόπιν χριστιανικοῦ ναοῦ. Τὰ δὲ ἥρωα τῶν Ἡρακλειδῶν Προμάχου καὶ Ἐχέφρονος καὶ ἐπὶ Παυσανίου (αὐτόθι 7) οὐκ ἐπιφανῆ ἄδηλον ποῦ ἔκειντο, ἴσως δ' ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ δὲ οἶκημα, ἐνθα εἶχε ταφῆ ὁ Ἀλκμαίων, τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀκόσμητον (Παυσ. αὐτόθι) μόνον περὶ τὸν ΝΔ. χῶρον τῆς πόλεως καὶ ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς εἶνε δυνατὸν νὰ τοποθετηθῆ, ὅπερ ἐπετρέπετο κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ἀφοῦ ὁ Ἀλκμαίων ἦτο μυθικὸς ἥρωας, καὶ ὅτε ἴσως οὐδ' εἶχε κτισθῆ ἀκόμη ἡ κάτω πόλις, ἐὰν μὴ ἦτο καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἢ ἐπὶ τῆς πρὸς τὰ ΝΔ. κλιτύος αὐτῆς· διότι τῷ ἄντι «αἰ περὶ τὸ μνημα κυπάρισσοι αἰ καλούμεναι τότε ὑπὸ τῶν Ψωφιδίων παρθένοι καὶ αἰ εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀνήκουσαι, ὥστε καὶ τὸ ὄρος τὸ πρὸς τῇ Ψωφίδι κατεσκιάζετο ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἄς οὐκ ἤθελον ἐκκόπτειν ἱεράς τοῦ Ἀλκμαίωνος εἶναι νομίζοντες» μόνον ἀπὸ τῶν ἄνω σημείων ἠδύναντο νὰ σκιάζωσιν ἐκ μέρους τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου τὸ ἀπέναντι ὄρος, δηλ. τὸν πέραν καὶ ὑπὲρ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου ὑψηλὸν βουνόν, ὅστις καλούμενος νῦν *Τσιουγκα* (τὸ νοτιώτερον καὶ γυμνὸν αὐτοῦ μέρος) καὶ *Ὀρλιῶ καταρράχι* εἶνε ἡ νοτιοανατολικωτάτη ἄκρα καὶ διακλάδωσις τοῦ ἐρυμανθίου Ἀστερίωνος (Ἀστρά) καὶ τῆς ἀρχαίας κατ' ἐμὲ *Λαμπείας*· διότι πρὸς Ἀ. μὲν τῆς Ψωφίδος εἶνε ἡ ποταμία κοιλάς τοῦ Ἀροανίου καὶ δὲν εἶνε ὄρος, ὥστε νὰ σκιασθῆ ὑπὸ τοῦ δύοντος ἡλίου, ὁ δὲ πρὸς Β. τῆς ἀκροπόλεως βουνὸς δὲν σκιάζεται (διότι ὁ ἀπὸ

νότου ὁ ἥλιος δὲν σκιάζει), πρὸς Ν. δὲ πάλιν τῆς Ψωφίδος εἶνε ὁ χθαμαλὸς λόφος Μπαρμπανίτσα καὶ οὐχὶ ὄρος, ὅπερ καὶ πάλιν δὲν θὰ ἐπεσκιάζετο (διότι καὶ ἀπὸ Β. ὁ ἥλιος δὲν σκιάζει), ὥστε μόνον ὁ ἀπ' Ἀ. ἥλιος ἐν Ψωφίδι δύναται νὰ κατασκιάσῃ τὸ ἔναντι πρὸς αὐτῇ ὄρος.

Καὶ ἐν τῇ σημαντικῇ λοιπὸν ταύτῃ πόλει τῆς Ψωφίδος δέον ὅπως γένωνται εὐρεῖαι ἀνασκαφαί, ἰδίως δὲ εὐρύταται ἐν τῷ περιβόλῳ καὶ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς μονῆς, κατὰ τὴν θέσιν Ἑλληνικὸ καὶ καθ' ἅπαντα τὸν χῶρον τῆς κάτω πόλεως ἀπὸ τῆς ΝΔ. γωνίας, ἔνθα αἱ ἄλλαι καὶ ὁ χριστιανικὸς ναὸς μέχρι τῶν Πορτῶν, ἐπὶ πλεον δὲ καὶ ἐκτὸς τῶν νοτίων τειχῶν κατὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀροαρίου πᾶσαν καὶ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Ἐρυμάνθου χειμάρρου κατὰ τὰς θέσεις Παληοφυτιᾶς καὶ Ἑβραϊκῆν λάκκων, ἔτι δὲ δοκιμαστικαὶ σκαφαὶ κατὰ τὴν θέσιν τοῦ θεάτρου καὶ τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἐν ταῖς κλιτύσιν ἀναλήμματα καὶ πρὸς Ἀ. τῶν Πορτῶν κατὰ τὸ ὑποτιθέμενον πολυάνδριον καὶ εἴπου ἀλλαχοῦ ἤθελε νομισθῆ ἑπίκαιρον.

Ἡ δὲ Ψωφιδία τέλος, δηλ. ἡ κυριαρχία τῆς Ψωφίδος, ἐξετείνεται ἐπὶ Παισανίου ἐν τῷ τέως δήμῳ Ψωφίδος πλὴν τοῦ Δεχουνίου ἐν τῷ τέως δήμῳ Ἀροανίως πλὴν τῆς Χοδόλης καὶ ἐν τῷ ὀρεινῷ τμήματι τοῦ τέως δήμου Λαμπεῖας, δηλ. ἐν ταῖς περιοχαῖς τῶν χωρίων Μοστενίτσης, Πορετσοῦ, Γερμοτσανίου, Νουσαῶς, Δερβινῆς καὶ Κοκοταρίου καὶ τῆς Πολίχνης Δίδρης.

ΓΕΩΡΓ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ. δ. φ.

"Ἴδε καὶ σχετικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς Ψωφίδος.

ΟΙ ΠΥΡΓΟΙ ΟΙ ΕΠΙ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΑΙ-
ΤΗΣ ΣΙΦΝΟΥ. ¹

(Προσθήκη εἰς τὰ τῶν ΠΑΕ τοῦ 1915)

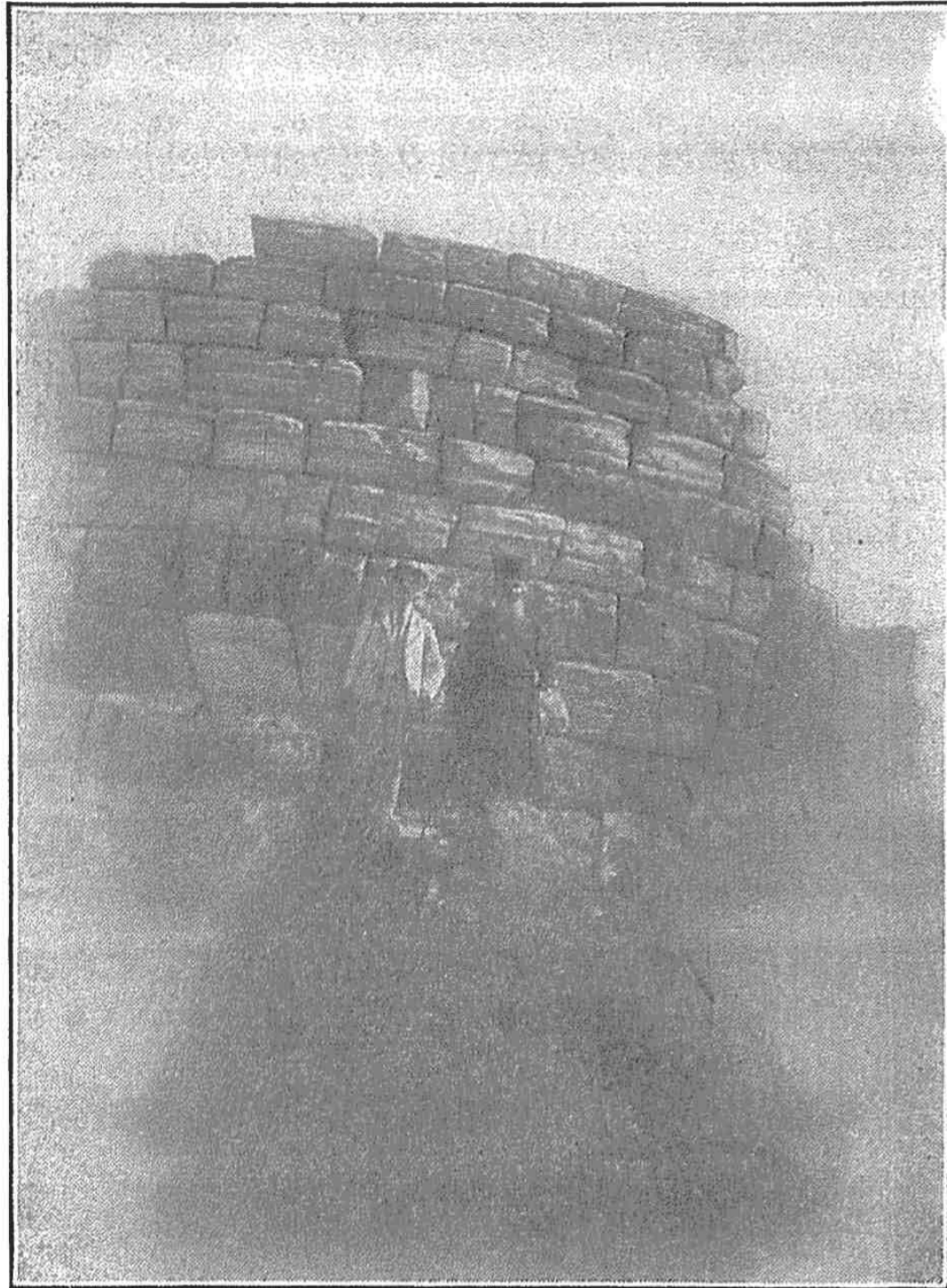
Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1915 τῇ αἰτήσει μου, ἀποφάσει δὲ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, μετέβην εἰς Σίφνον πρὸς συμπλήρωσιν μελέτης μου ἐπὶ ἰδιορρύθμων οἰκοδομημάτων ἐν μεγάλῃ πληθύϊ ἐπ' αὐτῆς ὑπαρχόντων, ἐν ᾧ ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων ὑπάρχουσι τὰ αὐτὰ ἐν πολὺ μικρῷ ἀριθμῷ. Τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα εἶνε οἱ κυλινδρικοὶ πύργοι, ὧν 28 τότε ἠρίθμησα, εἶτα δὲ 3 ἄλλους καὶ ἐσημείωσα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς νήσου,² τοῦ ἐκδοθέντος τῇ συνεργασίᾳ μου ὑπὸ τοῦ Συνδέσμου τῶν Σιφνίων καὶ περὶ τῶν ὁποίων δὲν ἔγεινε μέχρι τοῦδε ἰδιαιτέρα τις μελέτη. Ἐκ τῆς ἐπὶ μῆνα περίπου διαρκεσάσης ἐρεύνης φρονῶ, ὅτι ἔφθασα εἰς πόρισμα ἀρκετὰ ἱκανοποιητικόν, ὡς ἐκ τοῦ συνόλου θὰ φανῇ.

Ἐἶχον παρακολουθήσει ἀπὸ ἐτῶν τὴν σειρὰν ὁμοίων οἰκοδομημάτων καὶ εἰς τὴν Εὐβοικὴν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ εἰς τὴν Σαλαμῖνα καὶ ἀπὸ τῆς Ἀνδρου διὰ πασσῶν τῶν Κυκλάδων καὶ ἐξ ἰδικιτέρας ἄλλης μελέτης καὶ ἐξ ἐπιτοπίου ἐπισκέψεως τῶν πλείστων τούτων. Ἡ κατεύθυνσις αὐτῶν, τὸ ἕλον πλέγμα ἀπὸ τῆς Εὐβοίας διὰ τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ μέχρι τῶν νοτιωτάτων Κυκλάδων μετὰ κέντρου τῆς ἐχούσης τοὺς περισσοτέρους τούτων νήσου Σίφνου. Ἐπειτα καὶ αὐτῆς ταύτης τὸ δίκτυον τῆς θέσεως αὐτῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς νήσου παρέσχε μοι τὴν πρώτην ἀφορμὴν πρὸς μελέτην, ἀλλὰ καὶ τὴν στροφὴν πρὸς τέρας ὀριστικόν.

(¹) Μέρος τῆς ἐκθέσεως τῆς ἀναγνωσθείσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας τῇ 21ῃ Μαρτίου 1917,

(²) Ἦδη προστεθήσαν καὶ τέσσαρες ἕτεροι ἐν νεωτέρᾳ ἐρεύνη μου.

Πρὶν ἢ εἰσέλθω εἰς τὰ τῆς ἐρμηνείας τῶν κτιρίων τούτων, ὡς τὴν βλέπω ἀνερχόμενος πρὸς τοὺς χρόνους αὐτῶν διὰ τῶν αἰώνων, περιέγραψα ἐν τῇ δυνατῇ ἀκριθείᾳ τὰ σωζόμενα

• Βορεία πρόσοψις Ἀσπρου πύργου.

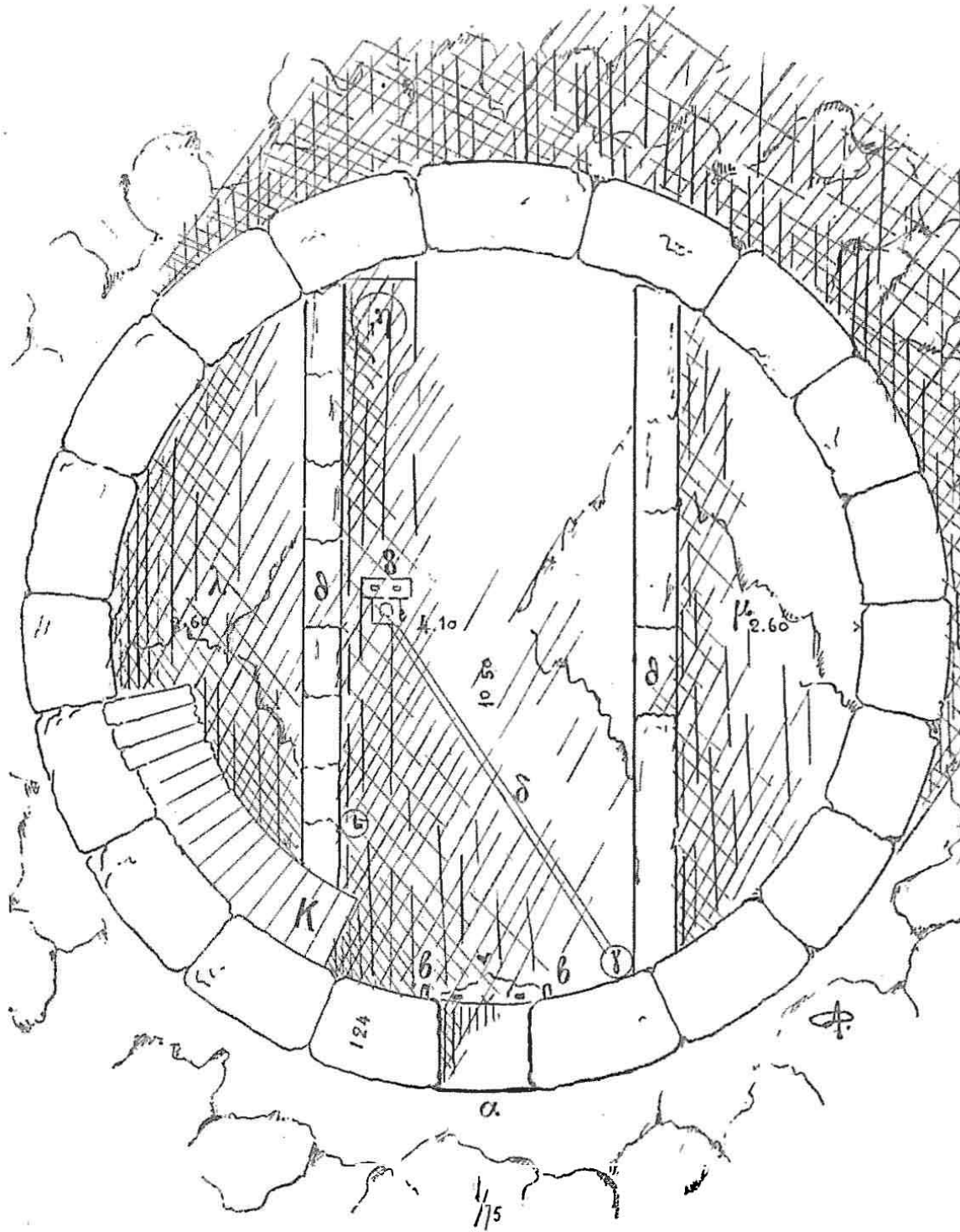
λείψανα τῶν κυριωτάτων τούτων μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς εὐρημάτων ἐν τοῖς ΠΑΕ τοῦ 1915 ἀπὸ σελ. 96 κ. ἐ. Διὰ νὰ φθάσω εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα καὶ διὰ τοὺς χρόνους, εἰς οὓς ἀνάγονται καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν, ἔπρεπε νὰ μελετήσω τοὺς καλλίτερον ὅπωςδῆποτε σωζομένους καὶ τοὺς κυριωτέρους καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὴν διατήρησιν. Παρα-

τίθημι δ' ἐνταῦθα κατόψεις δύο τῶν κυριωτάτων καὶ προσόψεων εἰκόνας καὶ σχετικά τινα πρὸς τούτους κοσμήματα ἀγγείων κλπ. σχετικῶν πρὸς τὴν ἐν τοῖς ΠΑΕ τοῦ 1915 περιγραφὴν καὶ προβαίνω ἀμέσως εἰς τὰ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν.

Καὶ ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὰ τῶν χρόνων, εἰς οὓς ἀνάγονται οἱ πύργοι, ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ κυριωτέρα δυσχέρεια. Ἐνομήθησαν κοινῶς νεώτερα κτίσματα καὶ ὠνομάσθησαν ἐνετικᾷ ἢ Φραγκικᾷ ἢ γενικῶς μεσαιωνικά. Τῶν περιηγητῶν, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς, ἄλλοι μὲν ἀνάγουσι τούτους ἀορίστως εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἄλλοι ἄλλους τούτων ὑπολαμβάνουσιν ἀρχαίους καὶ ἄλλους νεωτέρους, καταβαίνοντες μέχρι τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων. Τῶν ἐπισκεψαμένων ἀρχαιολόγων αἱ γνώμαι εἶνε ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τῶν πύργων ἐκεῖνων, οὓς εἶδον, ὡς ὁ Οὐγγρος Theophil Sauciuc τελευταῖος τοπογράφος τῆς Ἄνδρου διὰ τὸν πύργον τοῦ ἁγ. Πέτρου, ἀνάγων αὐτὸν εἰς τὸν 4ον αἰῶνα, ὁ Hubert Demoulin εἰς τὸν 3ον καὶ ὁ Μαυρομαρᾶς καὶ ὁ Weil καὶ ὁ Ἰταλὸς Patroni περὶ τῶν τῆς Τήνου καὶ ὁ ἡμέτερος Σβορώνος περὶ τῶν τῆς Μυκόνου εἰς τὸν 5ον αἰῶνα, ἀνάγοντες ὁμοῦς τούτους εἰς μίαν ὠρισμένην χρονικὴν περίοδον. Καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος πρὸ ἐτῶν, μόνον τὸν τῆς Ἄνδρου ἰδὼν, ἄνευ ἀντιπαραβολῆς πρὸς ἄλλους, ὁμολογῶ, καὶ βαθυτέρας ἐρεύνης, καὶ ἀπὸ τούτου ὀρμώμενος, εἶχον τὴν ἰδέαν, ὅτι μᾶλλον εἰς νεωτέρους χρόνους ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ ἰδρύσις αὐτῶν, ἰδίᾳ τοῦ τελευταίου τούτου (Παρνασοῦ Τ. Ε' 1881 σ. 793 καὶ 874 κ. ἐ.). Ἦδη ὁμοῦς μετὰ μακρὰν μελέτην καὶ πολλὰς πολλῶν τούτων ἐπισκέψεις, ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὰς τελευταίας ἐρέυνας τὰς διὰ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας, εἴμμι εἰς θέσιν νὰ ὁμιλήσω πολὺ διαφορετικώτερα περὶ αὐτῶν.

Καὶ πρῶτον ὠρισμένως ἐκ πάντων τῶν μέχρι τοῦδε παρατηρηθέντων ἀποκλείεται πᾶσα σχέσις τῆς ἰδρύσεως αὐτῶν ἐν μεσαιωνικοῖς χρόνοις. Οὔτε τῆς Φραγκοκρατίας οὔτε τῆς Ἐνετοκρατίας ἢ σφραγίς, τὰ σημεῖα τὰ χαρακτηριστικά, παρουσιάσθησάν που τῶν τοσούτων τὸν ἀριθμὸν κτιρίων τούτων. Ἡ οἰκοδομὴ αὐτῶν, ὅπου καὶ ἂν κρύπτεται ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ

ἀρχῇ, εἶνε ἀδύνατον νὰ καταδῇ πέραν τῶν χρόνων τῶν τῆς

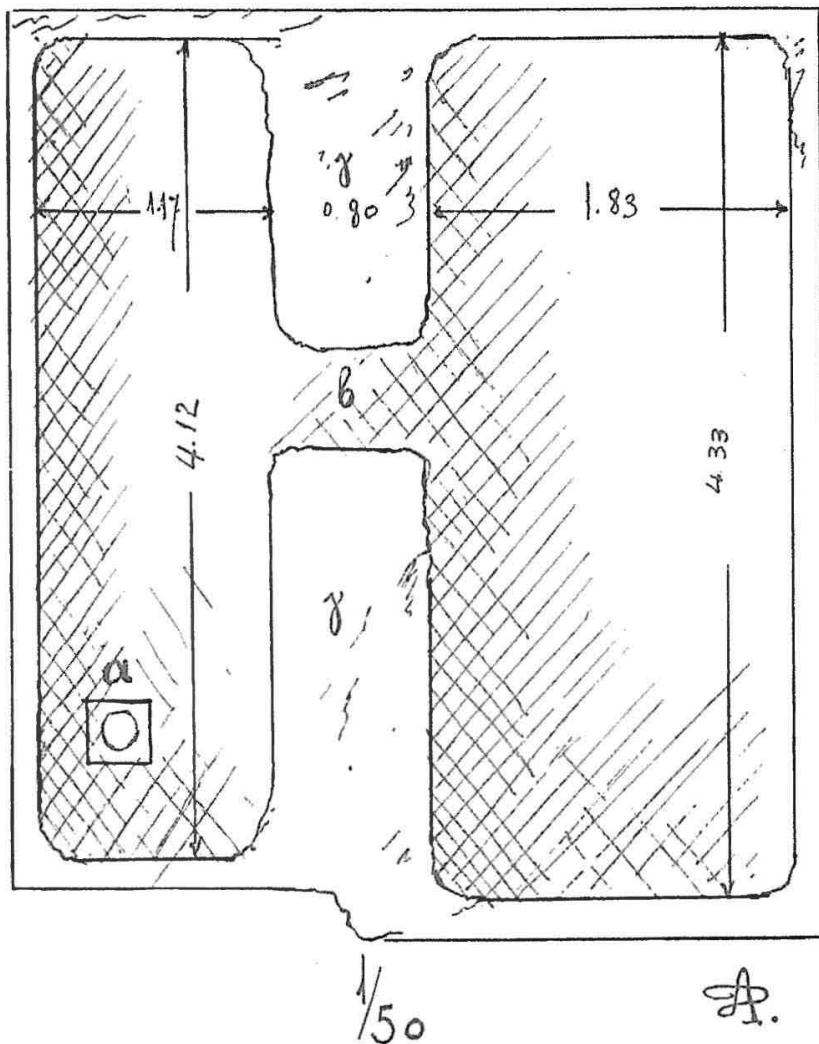

Κάτοψις "Ἄσπρου πύργου.

α. εἴσοδος. β ὁ οὐδὸς μετ' ἐντομῶν διὰ τοῦς καθέτους μογλοῦς. γ. ὁ κατὰ
 χώραν διάτρητος ἀμφορεύς. δ ὀχετὸς στενὸς πρὸς τὴν δεξιὰ μενῆν. ε στό-
 μιον δεξιὰ μενῆς. ζ βᾶσις ὀργάνου πρὸς ἀντλησιν ἢ ἐλαστριδείου πλάξ.
 θ εἴσοδος εἰς τὰ παραπλεύρωσ; δωμάτια. ι κάλπη μαρμαρίνη. κ. κλι-
 μαξ πρὸς τὰ ἄνω. λ δωμάτιον ἀριστερὸν ἢ ἀποθήκη. μ. ὁμοία δεξιὰ
 (ΠΑΕ 1915 σ. 100—104).

Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Διὰ νὰ προβῇ δέ τις ἤδη εἰς τὸν
 καθορισμὸν τὸν ὀπωσδήποτε ἀκριβῆ τῶν χρόνων τῶν οἰκοδο-

μημάτων τούτων πρέπει νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ συντείνοντα πρὸς τοῦτο, τὰ κατὰ τὴν οἰκοδομίαν, τὰ εὐρήματα, τὰ ἄλλα ἀνάλογα κτίρια, πάντα τὰ σχετιζόμενα πρὸς αὐτά, ὡς ἀσφαλῆ ὁδηγὸν πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς πρὸς τὸ τόσο σκοτεινὸν

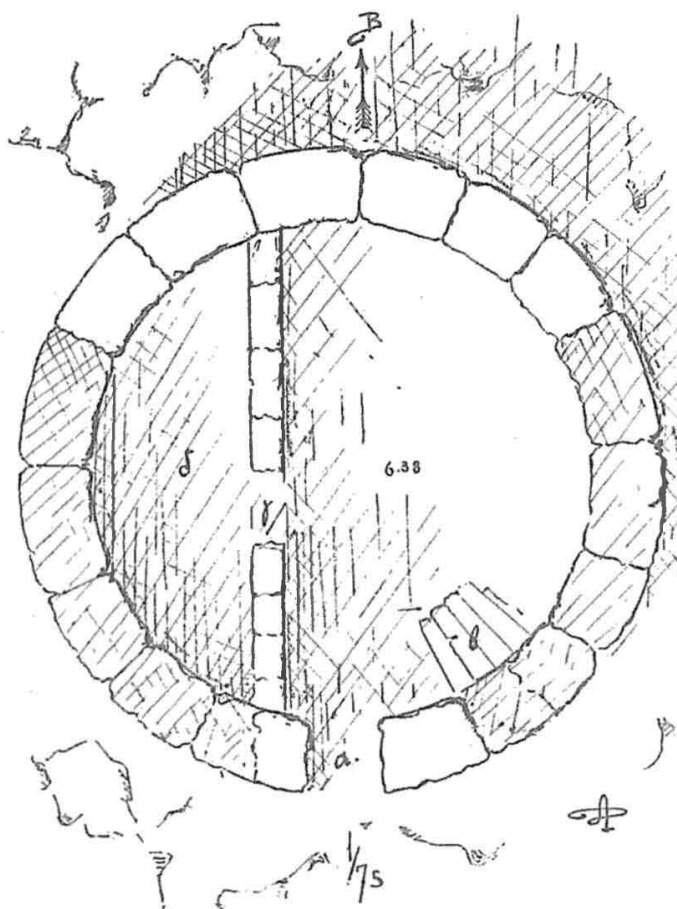

Ἦ ὑπὸ τὸν Ἄσπρον πύργον διπλῆ δεξαμενὴ.

α. στόμιον τῆς δεξαμενῆς. β. δίοδος εἰς τὸ δεύτερον διαμέρισμα. γ ὁ χρησιμεύων ὡς διάφραγμα τῶν δύο τμημάτων βοάχος.
(ΠΑΕ 1915 σ. 100—104).

ζήτημα ὁδοῦ, δι' ἧς θὰ δειχθῆ πόσον εἶνε ἀξία προσοχῆς ταῦτα διὰ τὸ φῶς, ὅπερ δύνανται νὰ ἐπιχύσωσιν ἐπὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἱστορίας τῶν νήσων, καταλλήλως μελετώμενα καὶ ἐρευνώμενα, ἀφ' οὗ εἶνε στενωῶς συνδεδεμένα μετὰ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς τῶν νήσων.

Εἶνε ἰδρυμένοι ἐπὶ ἀποκρήμων τὸ πλεῖστον μερῶν δυσ-
προσίτων λίαν, ὡς φρουροὶ καὶ φύλακες τῶν πέριξ, προστα-
τεύοντες ταῦτα, ἀλλὰ καὶ δεσπόζοντες τούτων εἰς μεγάλην
ἀκτίνα. Εἶνε δὲ πλέον ἢ βέβαιον ὅτι ἐγγὺς τούτων ὑπάρχουσι
παλαιοὶ διαφόρων χρόνων συνοικισμοί. Τοῦτο πρέπει νὰ ση-

Κάτοπις τοῦ πύργου τοῦ Λαουτέρη, ὑπερθεν τοῦ λιμένος
τῶν Καμαρῶν.

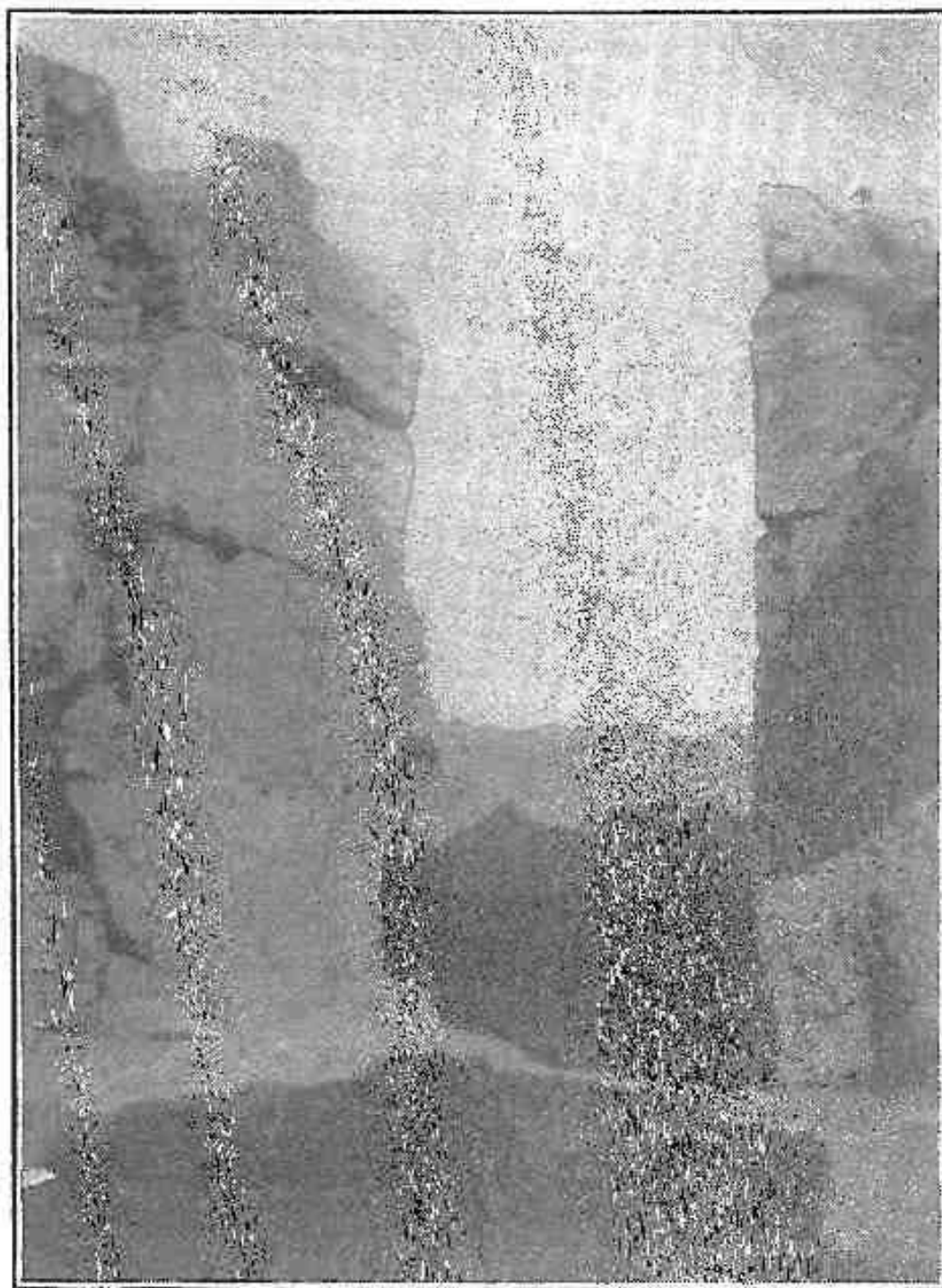
α. εἴσοδος β κλίμαξ πρὸς τὰ ἄνω. γ εἴσοδος εἰς τὸ μόνον ἐνταῦθα δωμά-
τιον. δ δωμάτιον ἢ ἀποθήκη.

(ΠΑΕ 1915 σ 97).

μειωθῆ ἰδιαίτερος. Εἶνε ὀλοφάνερα τὰ ἴχνη τῶν συνοικισμῶν
τούτων εἰς συντρίμματα ἀγγείων ἀλλαχοῦ, εἰς αἵμασιὰς ἀγρῶν
ἐνλίτε, εἰς κτίρια, εἰς ἀναλήμματα ὀδῶν, εἰς τάφους πανταχοῦ, ὧν
οἱ χρόνοι εἶνε ἐκάστοτε σχετικοὶ πρὸς τὰ ὑπὸ ζήτησιν κτίρια.

Οἱ τοῖχοι τῶν παλαιοτάτων τούτων σύγκεινται ἐξ ὀγκο-

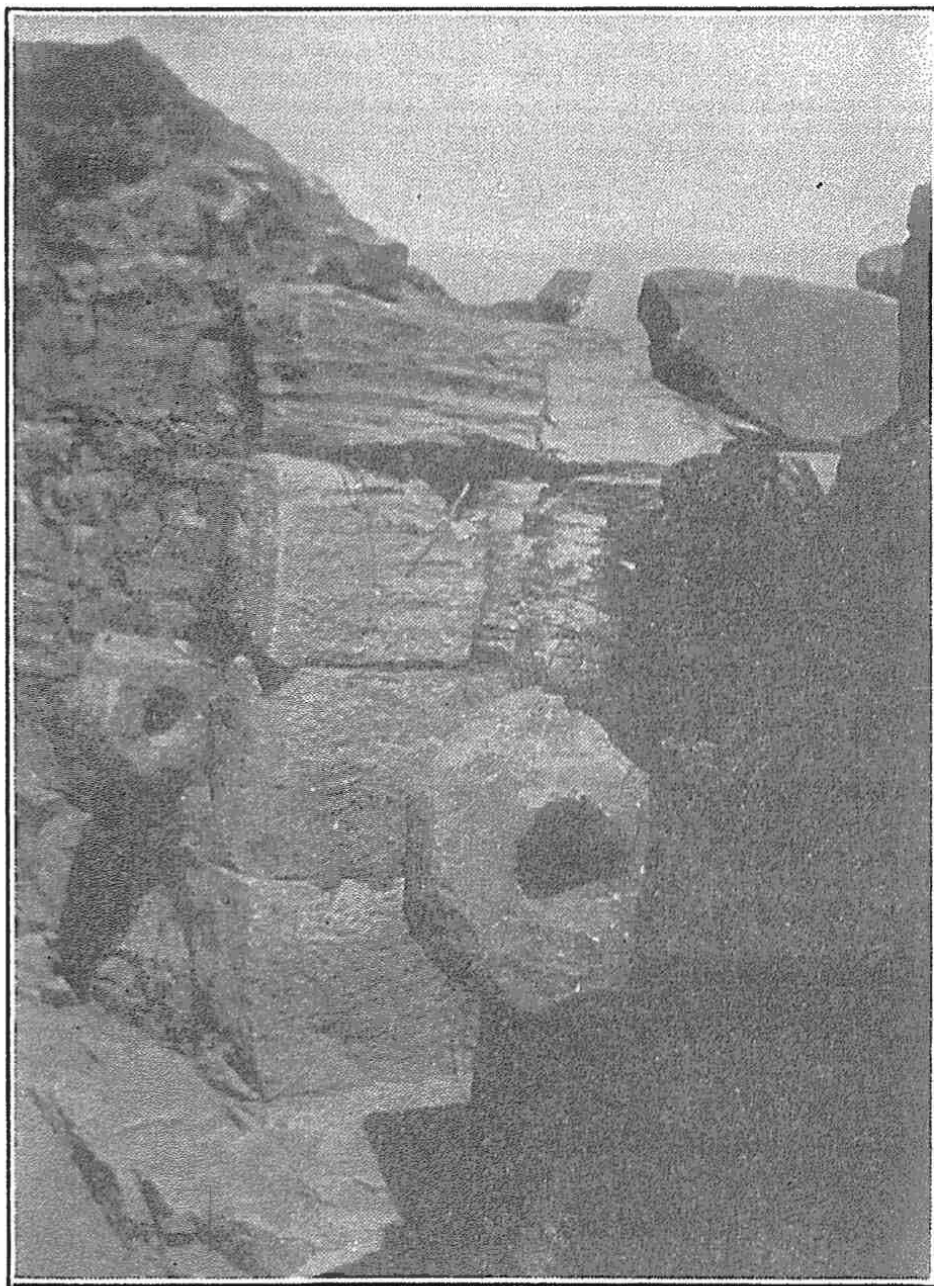
λίθων μεγάλων ἢ καὶ μικροτέρων ἀναμίξ, ὀλίγα τὰ σημεῖα τῆς ἐξεργασίας κατὰ τὰς προσαρμογὰς ἐχόντων, ἀνεξεργάστων δὲ τὴν πρόσψιν, τεινόντων πρὸς τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον μετὰ μικτῶν ἄλλων παρεμβολῶν. μετὰ μεγάλης ὁμοιότητος πρὸς τὰ ἐπὶ τῆς νήσου οχυρωματικὰ ἔργα ἢ τὰ σωζόμενα ἐπὶ τῶν ορέων

Ἡ θύρα τοῦ Ἄσπρου πύργου ἐκ τῶν ἔξω.

ἀναλήμματα ὁδῶν. Αὐτοὶ οἱ δύο ἢ τρεῖς, οὓς εἶπον ἐν ταῖς σημειώσεσι τῶν ΠΑΕ τοῦ 1915, εἶνε οἱ παλαιότεροι, δυνάμενοι νὰ ταχθῶσιν εἰς τοὺς χρόνους τοὺς περὶ τὴν ἵδρυσιν τῶν νησιωτικῶν ἀκροπόλεων. Ἄλλοι ἔχουσι τελείως ἐξείργα

σμένην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς προσαρμογῆς μόνον, εἶνε κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον πάντες ἰδρυμένοι, δυνάμενοι νὰ ταχθῶσιν ἀσφαλῶς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν εἰς τοὺς καλοὺς Ἑλληνικοὺς χρόνους, εἰς τοὺς Μακεδονικοὺς ἄλλοι καὶ μετὰ τούτους

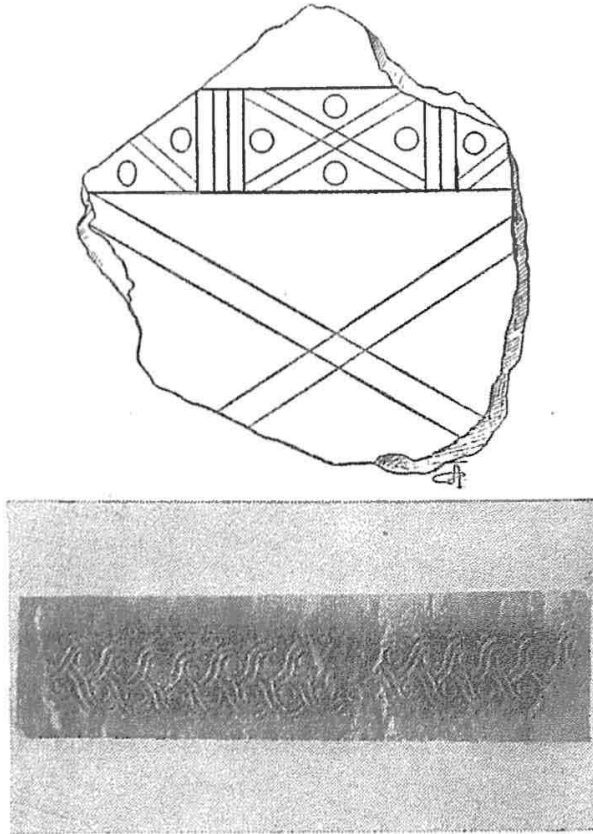

Ἡ θύρα τοῦ Ἄσπρου πύργου ἐκ τῶν ἔνδον.

(ΠΑΕ 1915 σ. 100—104).

εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς, οὐδεὶς ὅμως πέραν τούτων, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀποκλείηται ἡ χρῆσις τῶν σωζομένων καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων, δι' ὃν σκοπὸν θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τῶν σωζομένων θυρωμάτων, δύο μόνον εἶνε τοξοειδῆ ἄνω, δύο τῶν

ἄλλων διατηρουμένων τοιούτων ἔχουσι παραστάδας, αἱ ὁποῖαι ἔφερον ἄνω μέγαν λίθον ὡς ὑπέρθυρον, ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸ ὕψος τοῦ κτιρίου τὰ θυρώματα εἶνε βραχέα, ὑπομιμνήσκοντα κατὰ τὸ ἔλον τὰ πλαισιότατα θυρώματα τῶν ἀκροπόλεων ὡς ἐν τῷ θυρώματι τοῦ πύργου τοῦ ἀγ. Πέτρου τῆς Ἀνδρου καὶ

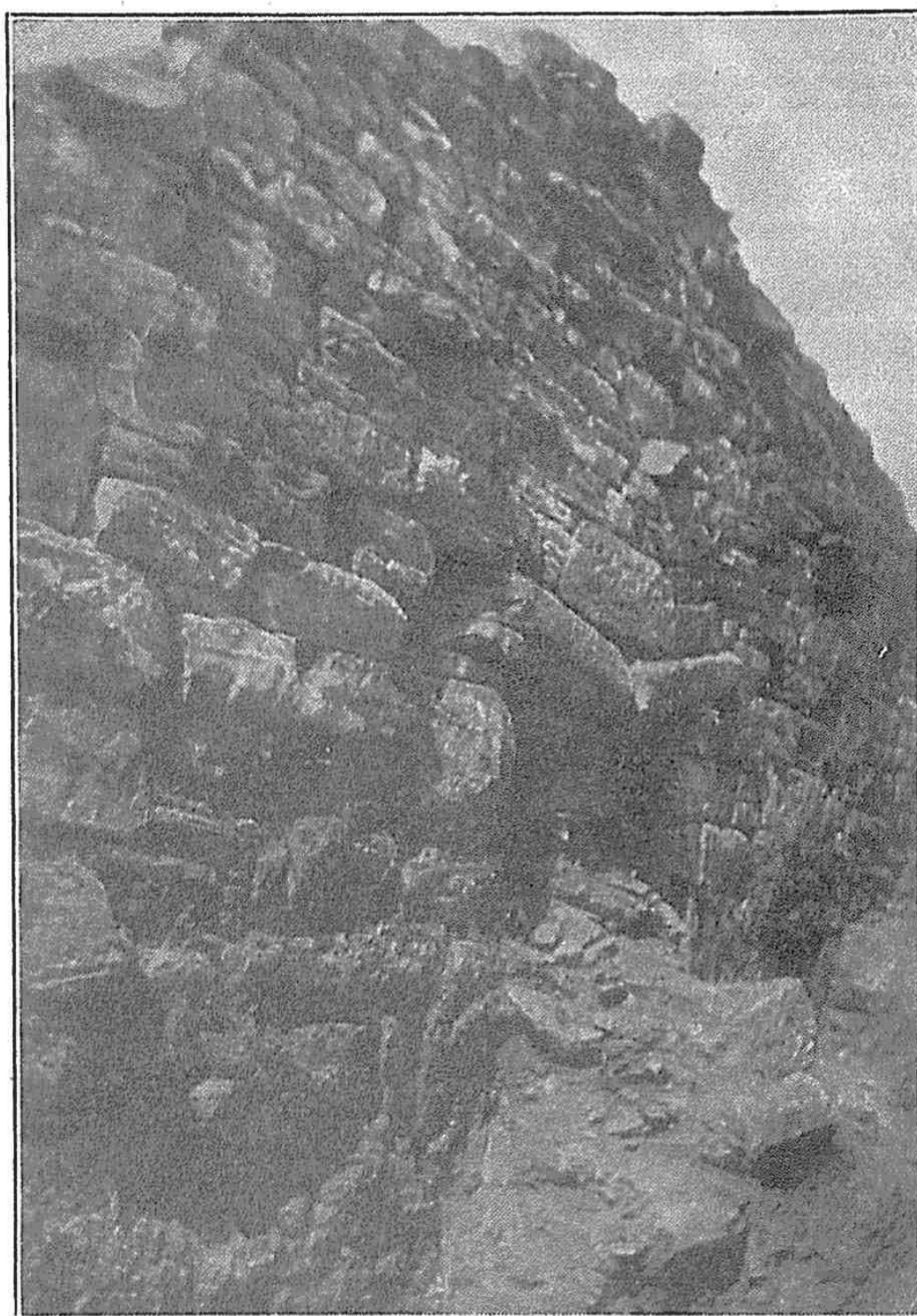

Τὰ συνήθη ἐπὶ τῶν πιθοειδῶν μεγίστων ἀγγείων κοσμήματα.

τῷ ἐπὶ τῆς Μυκόνου, καὶ τῷ ὁμοίῳ πως τοῦ ἑτέρου τῶν πύργων τῆς Τήνου, καὶ τῷ τῆς Σαλαμίνας. Ἀλλαχοῦ οἱ τοῖχοι εἶνε ἀπλοῖ ἀποτελούμενοι ἐκ τῶν λίθων μόνον τῶν μεγάλων ἀπὸ τῆς ἐξωτερικῆς μέχρι τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας, ἀλλαχοῦ ὅμως συμπληροῦνται ἔσωθεν δι' ἐπενδύσεως εἴτε συγχρόνου ἐκ μεγάλων τεμαχίων ἄνευ συνδετικῆς ὕλης εἴτε μεταγενεστέρως μετὰ τοιαύτης.

Τῶν εὐρημάτων ἄλλα μὲν ἦσαν πήλινα, ἄλλα μαρμάρινα, ἄλλα χαλκᾶ, ἄλλα καὶ μολύβδινα τινὰ ἀνευρέθησαν. Τῶν πηλίνων τινὰ εἶνε ὁμοιότατα πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Τσοῦντα ἐν

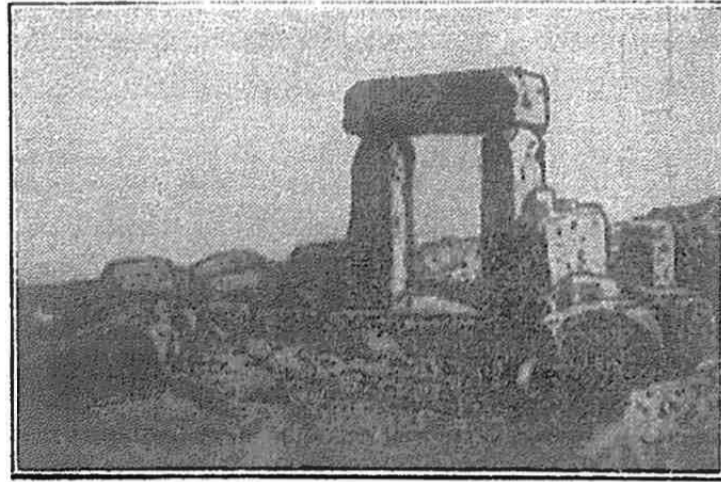
τάφοις τῆς Σίφνου ἀνευρεθέντα ἢ τῆς Σύρου καὶ τῆς Πάρου καὶ τῆς Ἀμοργοῦ μετὰ ἐγχαραγμάτων παντοίων τὸ πλεῖστον ἐν συντρίμμασιν, ἄλλα φέρουσιν ἔντυπα ὠραῖα κοσμήματα, σπείρας συνθέτους κατὰ ζώνας καὶ σειρὰν τετραγωνικῶν ἐγχα-

Ο τοῖχος ὁ δεξιὰ τῷ εἰσιόντι εἰς τὸν Ἄσπρον πύργον ὁ χωρίζον τὸ πρὸς τὰ δεξιὰ δωμάτιον, μετὰ τῆς θύρας αὐτοῦ.

ραγῶν μετὰ μικρῶν κύκλων, γεωμετρικὰ ταῦτα, ἀκριβέστατα ὅμοια πρὸς τὰ τοῦ ἐν τῷ Κεντρικῷ Μουσείῳ μεγάλου πιθοειδοῦς ἐκ Κεραμεικοῦ παναρχαίου ἀγγείου. Τούτων συντρίμματα παμμέγιστα χονδρότατα ἀνευρέθησαν διὰ χειρὸς καὶ οὐχὶ διὰ

τροχοῦ πεποιημένα, ἰδίως ἐν πύργῳ, ἐνθα δὲν ὑπῆρχε δεξαμενὴ ὕδατος, οὐδὲ πηγὴ τις πλησίον. Πλὴν τούτων ἀνευρέθησαν τεμάχια ἀγγείου χρώματος φαιοῦ, βαρέος, κακοτέχνως κατασκευ-

Θύρα πύργου Μυκόνου.

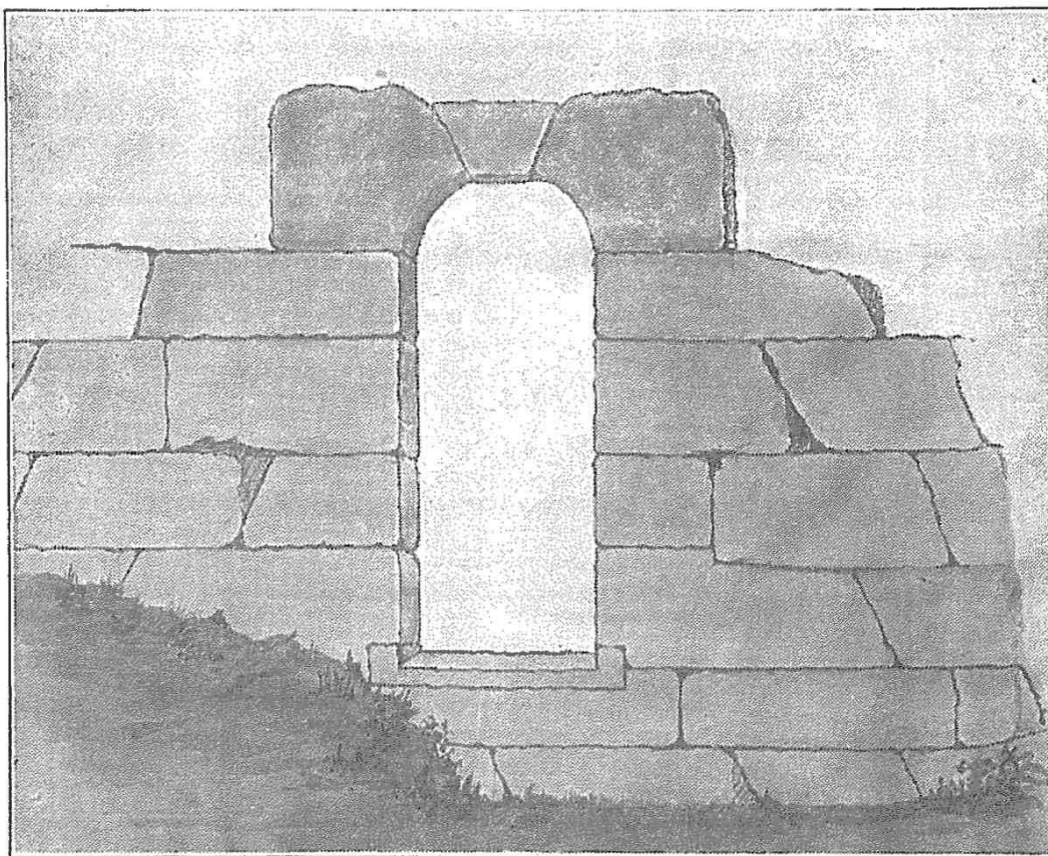
ασμένου, ἔχοντος ἐγχαραγὰς ὀπισθεν, ὡς τὰ τῆς Σύρου ἀκριβῶς, καὶ τεμάχιον ἀγγείου χρώματος κίρροῦ μετὰ ἐγχρώμου κοσμήματος ῥομβοειδοῦς σχήματος χρώματος ἐρυθροῦ. Ταῦτα

Θύρα πύργου Σαλαμίνας πρὸς τὸ Ν'Α. παρὰ τὴν θέσιν Κολώναις.

τῶν παλαιοτάτων χρόνων. Ἐπειτα παρουσιάσθησαν ἄλλα πάλιν κατασκευάσματα καὶ θραύσματα ἀγγείων μετὰ γανώσεως χρόνων καλῶν, ὀλίγα ὁμῶς, εἶτα χρόνων Μακεδονικῶν καὶ Ῥω-

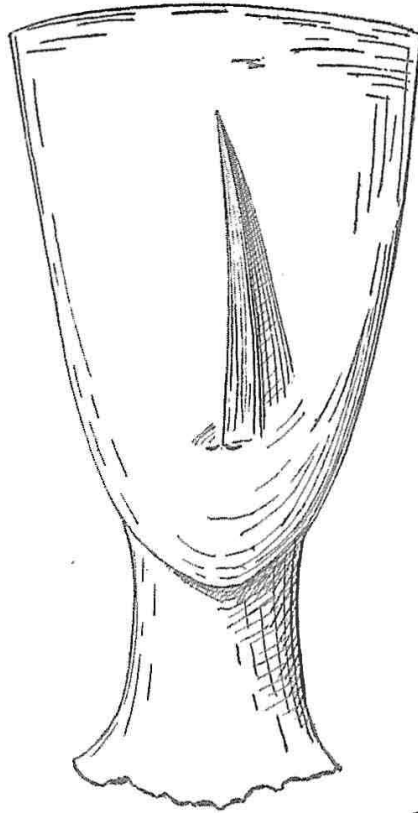
μαϊκῶν, ὡς πηλίνου εἰδωλίου γυναικὸς εὐμεγέθους τὸ κατὰ τὸ στήθος μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ μαστοῦ καὶ τοῦ κατ' αὐτὸ χιτῶνος ἐξωσμένου, ἀγγεῖον λεπτότατον ληκυθοειδὲς θραυσθὲν κατὰ τὴν ἐξαγωγήν, τεμάχια τῶν συνήθων χειρομύλων, λύχνων πηλίνων ἄνω μέρη μετὰ βοδάκων, ἀρτοειδῆ πήλινα κατασκευάσματα ὡς καὶ ἓν πυραμιδοειδὲς τῶν ἐν χρήσει εἰς τὴν ὑφαντουργίαν, ἐπὶ ἐνὸς τῶν ὁποίων κακοτέχνως κεχαραγμένον τὸ γράμμα Α. Πλὴν τούτων χεῖλη καὶ λαβαὶ καὶ βάσεις μεγάλαι

Θύρα πύργου «Καμπαναριό» ἀντικρὸ ἀγ. Ἰουερῶν

ἀγγείων χρόνων διαφόρων μετὰ ἢ ἄνευ γανώσεως. Ἐνταῦθα καταλεχτέον ἡ καὶ τὸν ἀμφορέα τὸν πηλίνον τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, ὃν εἶπον ἐν τοῖς κατὰ τὴν ἔρευναν τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Ἄσπρου πύργου. Ὑελίνων ἀγγείων τῶν συνήθων μακρολαίμων εὐρέθησαν θραύσματα. Μαρμαρίνων κατασκευασμάτων ἀνευρέθησαν κεφαλὴ νησιωτικοῦ εἰδωλίου, οἷα πολλὰ ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς νήσοις πανάρχαια, τεμάχια ἐστίας μαρμαρίνης ὑπὸ

τοῦ πυρὸς ἐφθαρμένα, μέρος ἐπικράνου παραστάδος καὶ κύλινδροι πρὸς ἐπίστρωσιν τοῦ χώματος τῆς στέγης. Νομίσματα μόνον ὀλίγα ἀνευρέθησαν καὶ παλαιότερα καὶ Ῥωμαϊκὰ χαλκᾶ ἐντελῶς κατιωμένα καὶ ἀποτριβόμενα. Δύο δὲ Ἑνετικά, ἐν χρυσῶν τοῦ Δανδόλου ἐν τοῖς χώμασιν ἔξωθεν τοῦ Ἄσπρου πύργου καὶ ἐν ἀργυρῶν κατὰ τὸν πύργον τοῦ Ταξιάρχῃ τῆς Σκάφης. Ὡς βλέπετε, τὰ εὐρήματα πάντα ἀνήκουσι διὰ τῶν αἰώ-

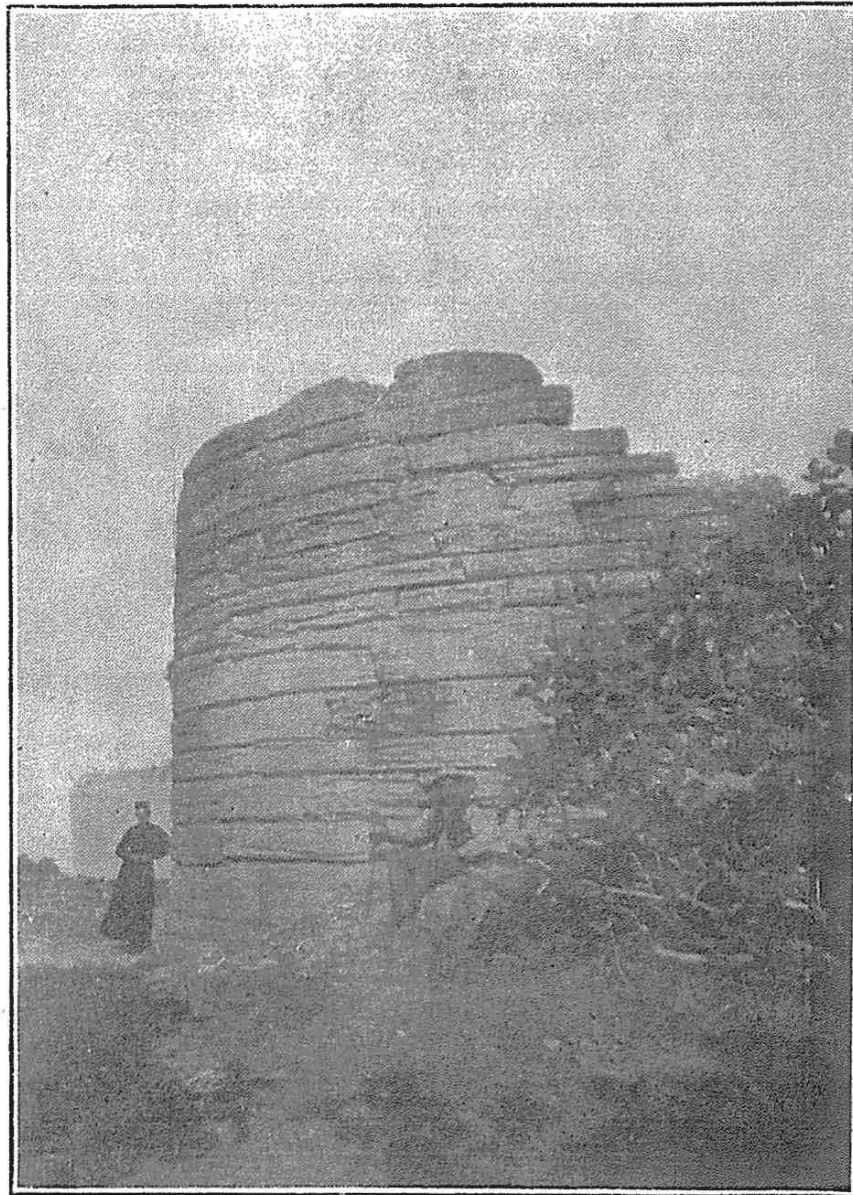

Κεφαλή εἰδωλίου ἀρχαίου νησιωτικοῦ ἀνευρεθεῖσα
ἐν τῷ πύργῳ τῆς Φεγγάρας ἐν Σίφῳ.

νων εἰς πάντας τοὺς χρόνους τοῦ βίου τῆς νήσου, δύναμαι νὰ προσθέσω μέχρι τῶν ὀλίγων πρὸ ἡμῶν, ἐναλλασσόμενα, καθ' ὅσον ἐνηλλάσσοντο καὶ οἱ καταλαμβάνοντες τούτους καὶ κατοικοῦντες ἐν αὐτοῖς, ἀφ' οὗ καὶ ποιμενικῆς διαβάσεως λείψανα τῶν τελευταίων χρόνων εὐρέθησαν ὑπὸ τὰ χώματα.

Γραμμάτων ἴχνη ἢ ἐπιγραφὴ οἰκδήποτε οὐδαμοῦ ἐπὶ τῶν πύργων ἐν Σίφῳ ἀνεφάνη. Ἑγγύς δύο τούτων ἢ μάλλον με-

ταξὺ αὐτῶν πρὸ σπηλαίου ἐκεῖ εἰς ἀποτομώτατον μέρος ὑπάρχοντος κάτωθεν ἀκριδῶς τοῦ πύργου τῆς Μαύρης σπηληῆς, στής Κορακίης, ἀντέγραψα πρὸ ἐτῶν τὴν ἐπιγραφὴν ΝΥΦΕΟΝ ΗΙΕΡΟΝ, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸν πύργον, σχετιζο-

Ο πύργος τοῦ ἁγ. Δημητρίου Ἐξαμπέλων Σίφνου ἀπὸ τοῦ ΝΔ μένῃ πρὸς τὸν κατωτέρω προδηλότατον συνοικισμόν καὶ πρὸς τοὺς χρόνους αὐτοῦ. Ἐν Τήνῳ μόνον ἐπὶ ὁμοίου πύργου ὑπάρχει ἐπὶ τινος τῶν λίθων τῶν ἀνωτέρων δόμων ἡ ἐπιγραφὴ ΛΥΣΙΘΕ[ΟΣ] ΑΡΙΣΤΟΛΟΧ[ΟΥ] ΚΑΤΕΣΚΕΥΑ[ΣΕ], γράμμασι τοῦ Β' ἡμίσεος τοῦ 3 π. X. αἰῶνος. Πρῶτος ὁ Μαυρομα-

ρᾶς καὶ ἔπειτα ὁ Hubert Demoulin ἐν τῷ Bulletin de correspondance Hellénique (1903 σελ. 289), ἔγραψαν περ ταύτης. Ἐπὶ οὐδενὸς ἄλλου πύργου, καθ' ὅσον γνωρίζω, παρουσιάσθη ἐπιγραφή τις, πλὴν γραμμμάτων τινῶν ὠρισμένων (ν, νι, ο, χι, χο,) ἐπὶ τοῦ ἐν Νάξῳ, ἃ εἶδε καὶ ὁ Ross, δηλωτικῶν ἴσως τῆς προσαρμογῆς τῶν λίθων, ὡς καὶ λειψάνων ἐπιγραφῆς διασωζόντων ἕξ γράμματα ἐπὶ τινος πύργου ἐν Ἡλίδι, ἅτινα σημειοὶ ὁ Φίδλερ.

Ἦδη ἐκ τούτων πάντων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἐν Σίφνῳ, πύργους ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ ἐπ' αὐτῆς κτίρια καὶ ἐκ συγκρίσεως πρὸς τοὺς ἐπὶ τῶν ἄλλων νήσων ὁμοίους, ἰδίᾳ τὸν τοῦ Ἁγ. Πέτρου τῆς Ἄνδρου καὶ τοὺς τῆς Τήνου καὶ Μυκόνου καὶ Σαλαμίνας, ἐξάγεται σαφῶς, ὅτι πρῶτον πάντες δὲν ἀνήκουσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους, κτισθέντες διὰ διαφόρους λόγους ὑπὸ διαφόρους συνθήκας πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ὅμως σκοπόν. Ἐπειτα, ἂν ἡ Ἀκρόπολις τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου καὶ ἡ τῆς Χαλανδριανῆς ἐν Σύρῳ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς προμυκηναϊκοὺς νησιωτικοὺς χρόνους, ὡς ἐδεβαιώθη, ἂν ἡ τοῦ Ἁγ. Νικήτα ἐκτίσθη κατὰ τοὺς Μυκηναϊκοὺς ἢ ὀλίγῳ πρὸ τούτων ἂν οἱ ἐπὶ τοῦ Πτόμου περὶ τὴν Κωπαῖδα ἐν Βοιωτίᾳ, κατὰ τὴν μελέτην τοῦ κ. Μ. Καμπάνη, ἐν πλήρει δικτύῳ κατεσπαρμένοι παρὰ τοὺς παναρχαλοὺς συνοικισμοὺς πύργοι ἀνήκουσι, καὶ ἐδεβαιώθη ὅτι ἀνήκουσιν, εἰς τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους, οἱ συνδεδεμένοι καὶ ἐκεῖ πρὸς τοὺς παλαιστάτους συνοικισμοὺς πάντως καὶ τρεῖς τῶν ἐν τῇ Σίφνῳ, ὁ παρὰ τὸν Ἀμπουρδέχτην τῆς Χερρονήσου, οὗ ἐλάχιστα σώζονται λείψανα καὶ ὁ κατὰ τὸ Πετάλι τοῦ Ἀργυροῦ καὶ ὁ τοῦ Λαουτέρη, ἀσφαλῶς εἰς τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἀνάγονται, ὅπως καὶ ἡ πρώτη ἰδρυσις τοῦ Ἄσπρου πύργου εἰς τοὺς χρόνους τούτους ὀφείλεται, ὡς ἔδειξαν τὰ ἐν αὐτῷ εὐρήματα. Ἄλλων πύργων ἢ ἰδρυσις, καὶ τοιοῦτοι εἶνε περὶ τοὺς δέκα πέντε, ὀφείλεται ἀσφαλῶς εἰς τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα, καὶ οἱ ὑπολειπόμενοι, οἵτινες καὶ ὀνομαστὶ δύνανται νὰ χωρισθῶσιν, ἀνήκουσιν εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς αὐτοκρατορικοὺς

χρόνους. Ἴσως φανῆ παρὰδοξος ἢ κατανομὴ αὐτῶν καὶ ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ προϊόντος τοῦ χρόνου. Ἄλλως ὅμως δὲν εἶνε δυνατόν οὔτε ὁ ἀριθμὸς νὰ ἐρμηνευθῆ, οὔτε ἡ ἐν πολλοῖς διαφορὰ τῆς ἰδρύσεως. Καὶ εἶνε πολὺ φυσικὴ ἡ ἐξέλιξις αὕτη. Ὅλιγώτεροι οἱ συνοικισμοί, ἀραιότερος ὁ πληθυσμὸς εἰς παλαιότερους χρόνους εἶχεν ἀνάγκην ὀλιγωτέρας καὶ μικροτέρας καὶ τῆς ἀπὸ τῶν κτιρίων τούτων ἀσφαλείας. ὅσον ὅμως ηἰξάνοντο οὔτοι καὶ ἐπληθύνοντο ἐπὶ τοσοῦτον ἔπρεπε νὰ αὐξάνηται καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀσφαλιστικῶν τρόπων, κατὰ δὲ τοὺς χρόνους τοὺς μέχρι καὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων, ὅτε καὶ ἄλλοι λόγοι, στρατιωτικῆς μάλιστα φύσεως, ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς τέχνης τῆς στρατιωτικῆς προσετίθεντο, ἐπὶ τοσοῦτον ἦτο ἀνάγκη νὰ λαμβάνωνται καὶ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ περισσότερα καὶ ἀσφαλέστερα μέτρα καὶ εἰς προστασίαν τῶν κατεχομένων μερῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπικοινωνίαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, πρὸς τὸ κέντρον.

Ἡ δὲ σειρά τῶν ἐν τισὶ τούτων εὐρημάτων, ὅπως καὶ τὸ ποῖον αὐτῶν καὶ τοῦτο ἐπικυροῖ τὸν προσδιορισμὸν τοῦ χρόνου τῆς ἰδρύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν διαδοχὴν τῶν ἐνοικησάντων. Ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν χρόνων εἶνε πολὺ φυσικὸν ὅτι τὰς ἐπερχομένας ἐπ' αὐτῶν καταστροφὰς ἐπηνώρθουν οἱ διαδεχόμενοι τοὺς παλαιότερους ἐνοίκους, ὡς φαίνεται προφανέστατα ἐν πολλοῖς τούτων. Ἐντεῦθεν ἡ ἀφορμὴ πρὸς χρονολογίαν νεωτέραν παλαιότερων πύργων, τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ὁποίων οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἔρευνα μέχρι τοῦδε ἐγένετο, δὲν διευκρινίσθησαν δὲ τὰ κατὰ τὰς ὑπὸ νεωτέρων προσθήκας καὶ ἐπισκευάς, ὅπως συνέβη εἰς τὸν πύργον τοῦ Ἁγ. Πέτρου, οὗ καὶ ὁ τρόπος τῆς κτασκειῆς τῶν παραθύρων καὶ ὁ τρόπος τοῦ ἀνοιγματος τῶν πολεμιστρῶν καὶ τοῦ ὑπερθύρου τὸ ἀνοιγμα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἀνήκωπιν εἰς τοὺς ἀρχικοὺς τῆς ἰδρύσεώς αὐτοῦ χρόνους, μεθ' ὅσα καὶ ἂν παρατηρήθησαν ὑπὸ τοῦ τελευταίου Οὐγγρου ἐρευνητοῦ τῆς Ἄνδρου. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι ἐπῆλθον μεταβολαὶ εἰς τὰ κτίρια ταῦτα σὺν τῷ χρόνῳ μέχρι τῆς περιόδου τῆς ἐγκαταστάσεως καὶ ποιμενικοῦ ἐν αὐτοῖς

βίου, ὅτε τέλος ἡρημώθησαν καὶ ἀπέστησαν τῆς ἀρχικῆς χρήσεως αὐτῶν, ὡς τὰ ἐν αὐτοῖς εὐρήματα ἔδειξαν.

Καὶ ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὰ κατὰ τὸν σκοπὸν καὶ τὴν χρησιμότητα τῶν αὐτῶν κτιρίων.

Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ ρίψῃτε βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἑλλάδος ὅλης πρῶτον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ εἴδους τούτων τῶν κτιρίων καὶ εἶτα τοῦ τῆς Σίφνου. Ἐκ τῆς ἀπλῆς ἐπισκοπήσεως τούτων ἔχει τις πρὸ ἑαυτοῦ πλέγμα ὅλον καταρτιζόμενον ἐκ τῶν σημείων, ἐφ' ὧν εἶνε ἰδρυμένοι οἱ πύργοι πρὸς μίαν ὀρισμένην κατεύθυνσιν ἀπὸ Β. πρὸς Ν. διὰ τῆς Στερεᾶς κατ' ἐξοχὴν διὰ τῶν παραλλίων τῆς Πελοποννήσου τῶν Ἀνατολικῶν, διὰ τῶν Κυκλάδων πρὸς τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας καὶ πρὸς τὴν Κρήτην. Τὸ δίκτυον τοῦτο πυκνοῦται ἐπὶ τῶν νήσων, αἱ ὁποῖαι χρησιμεύουσιν ὡς γέφυρα μεταβατικὴ πρὸς τὰ πέριξ. Ἐπὶ τῶν νήσων αὐτῶν ὑπάρχουσι κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ἀπὸ τῆς Ἄνδρου μέχρι τῆς Ἀνάφης καὶ Ἀμοργοῦ ἀραιότατοι μὲν ἐπὶ τῶν λοιπῶν, πυκνότατοι δ' ἐπὶ τῆς Σίφνου. Ἐνταῦθα πάλιν συγκεντροῦται πᾶν τὸ δίκτυον τῶν πύργων περὶ τρία σημεῖα, τὰ: τρεῖς ἀκροπόλεις αὐτῆς, ὧν πάλιν κέντρον τὸ ἀσφαλῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψηλοτάτου ὄρους τῆς νήσου ἰδρυμένου κτίριον, ἐφ' οὗ ἐκτίσθη ἡ μονὴ τοῦ Πρ. Ἡλιοῦ, ὡς δεικνύουσι τὰ λείψανα τοῦ παλαιότερου κτιρίου τὰ πρὸς τὸ Ν'Α. τῆς μονῆς καὶ δύο ἀρκετὰ ἀρχαῖα ἀγγεῖα πιθοειδῆ μεγάλα σωζόμενα ἐν τινι τῶν κελλίων τῆς μονῆς. Οὕτως ἡ Σίφνος καθίσταται τὸ κέντρον τῆς ὅλης τύτης διακλαδώσεως κατὰ τὰς Κυκλάδας ἐν σχέσει καὶ πρὸς αὐτάς καὶ πρὸς τὴν πέραν παραλλίαν ἀπὸ τῆς Ὑδρας καὶ τῆς Ἀργολικῆς διὰ τῆς Μονεμβασίας μέχρι τοῦ Μαλέα παρεμπιπτούσης τῆς Κιμῶλου καὶ τῆς Μήλου τῆς Ἀντιμήλου καὶ τοῦ Βελοπούλου πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐφ' ὧν ἐβεβαιώθησαν λείψανα τοιούτων κτιρίων.

Οὕτως, ἐὰν ἀφήσωμεν πάντα τὰ λοιπὰ μέρη καὶ περιορισθῶμεν εἰς τὰ ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Εὐβοίας καὶ τὰς Κυκλάδας, ἔχομεν γνωστά, γνωστότατα σημεῖα ἐκ παλαιωτάτων χρόνων συνδεόμενα διὰ τῶν πύργων τούτων. Καίτοι τώρα

δυνάμεθα ἀδιστακτικῶς νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ σύστημα τῶν πύργων τὸ κατὰ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὸ Πτώρον, Μυκηναϊκὸν τοῦτο, κατὰ τὸν ἐπὶ μακρὸν μελετήσαντα τὰ περὶ τὴν Κωπαῖδα ἔργα τῶν Μινυῶν κ. Καμπάνην. Εἰς τὸν Πειραιᾶ ὑπῆρχε παρὰ τὸ σημερινὸν Κερατσῖνι ὁ Κερατόπυργος, διασώσας μετὰ τοῦ Κερατσινίου τὸ ὄνομα τῆς ὑπερθεν ἄκρας τοῦ Κορυθαλλοῦ, τῶν γνωστῶν Κεράτων τοῦ Ξέρξου, εἰς τὸ Λαύρειον, τετραγωνικὸς οὗτος, εἰς τὰ Μέθανα, πέραν εἰς τὸ Φάληρον οἱ τρεῖς πύργοι, εἰς τὴν Βουλιαγμένην τὸ Ἄλωνάκι, εἰς τὴν Κάρυστον, εἰς τὴν Σκίαθον, εἰς τὴν Σκυῶρον ὁκτώ τοιοῦτοι κατὰ τὸν κ. Δέφνερ. Μετὰ τὴν Εὐβοίαν ἀρχίζει ἡ σειρά τῶν Κυκλάδων διὰ τῆς Ἄνδρου. Ἐπὶ ταύτης πλὴν τοῦ πύργου τοῦ Ἄγ. Πέτρου εἶδον καὶ δυο ἄλλους τὸν τοῦ Ἄπροβάτου καὶ τὸν κατὰ τὴν Παλαιόπολιν ὑψηλά. Ἐπὶ τῆς Κέω ἀντικρὺ τοῦ Λαυρείου, τρεῖς ἐγγὺς Ἄγ. Μαρίνης, ἕτερος ἐν κάτω Μεριά καὶ εἰς τὸν Ὀρούκουαν, σχετιζόμενος πρὸς τὸ τεῖχος τῆς Καρθαίας. Μετὰ τὴν Ἄνδρον ἡ Τήνος ἔχουσα τὸν Ξώμπουργο εἰς κώμην Πύργον, ἄλλον εἰς τὴν Ἀβδὸν, ἄλλον εἰς τὸ Σμόβολον, ἄλλον νοτίως τοῦ Γλυφαρίου μεταξὺ Κολουμπέτρας καὶ Πανόρμου εἰς θέσιν Ἑλληνικό, ἔπειτα τὸν Παλαιόπυργον καὶ τὸν παρὰ τοὺς Ἄγ. Ἀναργύρους. Ἡ Νάξος μετὰ ταύτην ἔχουσα τὸν πύργον τοῦ Χειμάρρου εἰς $\frac{3}{4}$ τῆς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὸ Φιλῶτι. Ἐπὶ τῆς Μυκόνου ἐσημειώθησαν εἰς θέσιν Ληνὸ καὶ Πόρτες δύο ὅμοιοι, καὶ ἐπὶ τῆς νησίδος Ἡρακλείας καὶ ἐπὶ τῆς Λέρου καὶ ἐπὶ τῆς Πάρου, εἰς τὰς θέσεις Παλαιόπυργον καὶ Σταυρὸν καὶ ἐπὶ τῆς Ἀμοργοῦ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀνάφης καὶ ἐπὶ τῆς Θήρας.

Ἐπὶ δὲ τῆς Σίφνου φαίνονται μέχρι τοῦδε (1922) οἱ ἑξῆς:

Τοῦ Ἄγ. Γεωργίου, τοῦ Ἄγ. Φιλίππου, στὸν Ἄμπουργο δέχτη, στῆς Ἀμουδάρες, ὁ Ἄσπρος πύργος, τῆς Βρύσης, τοῦ Ἄγ. Δημητρίου, τῶν Ἑλλήνων, τοῦ Καδέ, τὸ Καμπαναριὸ ἀντικρὺ τῶν ἄγ. Ἀναργύρων, τοῦ Καστανᾶ, τοῦ Κατέργου, τοῦ Καψάλου, τῆς Κοκκιάλας, τῆς Κουντούρας, τοῦ Λαουτέρη, στὰ Λευκίδια, τοῦ Λιθαδᾶ (ἢ στὰ Ῥεούδια) τῆς Μαύρης σπηληᾶς, τοῦ Ὀρνοῦ, τῆς Παναγίας τοῦ νήγιου, στὸ Πετάλι τοῦ Ἀργυροῦ,

στοῦ Ποντικοῦ τὸ φροῦδι, στὸ Σελλάδι, στὴ Σκάφη, στὸ Φάρο, στὴς Φαράγκους, τῆς Φεγγάρας, τοῦ Φλαμπούρου, στὸ Φροῦδι τοῦ Καλαμιτσίου, στοῦ Φιλιππάκη, στὴς Παρασκευῆς τὸ πετάλι κατὰ τὴν θέσιν Πέτση, στὸ Ῥαχαμὸ τοῦ Φάρου, στὸ Καμπα-ναριὸ τῆς Χερρονήσου, καὶ ὁ παρὰ τὸν ἅγιον Νικήταν.

Εἶνε προφανές ἐκ τῆς θέσεως τῶν κτιρίων τούτων εἰς μεμακρυσμένα καὶ ὑψηλὰ τῆς νήσου μέρη ἢ καὶ ἐντὸς φα-ράγγων ὁρέων πολλάκις ἐπὶ προεξεχούσης θέσεως, ὅτι ἀρχικῶς ἐχρησίμευον καὶ πρὸς φρούρησιν τῶν μερῶν τούτων κατὰ τῶν ἔξωθεν ἐπερχομένων κακοποιῶν στοιχείων, εἰς ἃ δὲν εἶνε δύσ-κολον νὰ φαντασθῇ τις πόσον ἦσαν ἐκτεθειμένοι αἱ νῆσοι εἰς πάντα κίνδυνον, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἀπὸ παναρχαίων χρόνων ἐπιτι-θεμένων πειρατῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς προστασίαν τῶν πέριξ πασι-φανεστάτων συνοικισμῶν. Διότι ἐγγὺς τῶν πλείστων τούτων ἐν Σίφνῳ παρατηροῦνται, ὡς εἶπον, πανταχοῦ ἴχνη μικρῶν συνοι-κισμῶν, ὡς ἐδείχθη τοῦτο καὶ εἰς ἄλλας νήσους καὶ εἰς τὴν Μύκονοι καὶ τὴν Αἴγινα, τῶν κατοίκων ὄντων κατὰ κόμας πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος συνωκισμένων, ὅπως ῥητῶς ἀναφέρει ὁ Θουκυ-δίδης περὶ τῶν παλαιότερων χρόνων, καὶ ὡς λείψανα οἰκημά-των δεικνύουσι τοῦτο καὶ οἱ τάφοι καὶ ἄλλων κατασκευασμά-των ἴχνη ἀνευρισκόμενα. Ἐκεῖ κατέφευγον οἱ κατοικοῦντες τὴν ἔξω χώραν παλαιοὶ νησιῶται ἐν περιπτώσει οἰουδήποτε κινδύνου κατ' ἀνάγκην, ἀφ' οὗ κατὰ Πλούταρχον (Πομπ. 24) καὶ οἱ πειραταὶ αὐτοὶ εἶχον τοιαῦτα ὀχυρωματικὰ ἔργα: «ἦν δὲ καὶ ναύσταθμα πολλαχόθι πειρατικά καὶ φρουκτώρια τετει-χισμένα». Ἐπὶ τῆς Σίφνου ὑπῆρχεν εἰς περισσότερος λόγος νὰ ὑπάρχωσιν ἤδη ἀπὸ παλαιότερων χρόνων τοιαῦτα προφυ-λακτικὰ κατασκευάσματα, οἷα οἱ πύργοι. Εἶνε γνωστὸν δηλ. ἐκ τοῦ Ἡροδότου, ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σαμίου Πολυ-κράτους ὅτι «Τὰ Σιφνίων πρήγματα ἦμαρ καὶ νησιωτέων μά-λιστα ἐπλούτεον, ἅτε ἐόντων αὐτοῖσι ἐν τῇ νήσῳ χρυσέων καὶ ἀργυρέων μετάλλων· οὕτω ἀπὸ τῆς δεκάτης τῶν γινομένων αὐ-τόθι χρημάτων θησαυρὸς ἐν Δελφοῖς ἀνακέεται ὁμοῖα τοῖσι πλουσιωτάτοις» (Ἡρ. Γ'. 57), τὸ ὁποῖον θησαυροφυλάκιον

ἀνευρέθη ἤδη παρὰ τὸ τῶν Ἀθηναίων ἐν Δελφοῖς. Ἦτο λοιπὸν καὶ πολὺ φυσικὸν καὶ πολὺ λογικὸν νὰ ἀσφαλισθῶσιν οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς νήσου κατὰ πάσης ἐπιδρομῆς καὶ πρὸς ἄλλην κκοποιάν, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς ἄρπαγὴν τοῦ πολυτιμοτάτου τῶν εἰσοδημάτων, τοῦ ἀπὸ τῶν μεταλλείων. Τὴν ἀσφάλειαν λοιπὸν ταύτην ἐπεδίωξαν διὰ τῆς κατασκευῆς ὀχυρωματικῶν ἔργων. Διὰ τοῦτο κατὰ Θουκυδίδην (Α', 7 καὶ 8) αἱ παλαιότεραι πόλεις «διὰ τὴν ληστείαν ἀπὸ θαλάσσης μᾶλλον ἠκίσθησαν»... «καὶ τινες καὶ τείχη περιεβάλλοντο ὡς πλουσιώτεροι ἐαυτῶν γιγνόμενοι», ὅπως οἱ Σίφνιοι. Ἐντεῦθεν ἀφ' οὗ τὸ ληστρικὸν καὶ πειρατικὸν ἐν τοῖς χρόνοις τοῖς παναρχαίοις ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ καὶ πολλοὶ «προσπίπτοντες πόλεσιν ἀτειχίστοις καὶ κατὰ κώμας οἰκουμέναις ἤρπαζον, καὶ τὸν πλεῖστον τοῦ βίου ἐντεῦθεν ἐποιοῦντο οὐκ ἔχοντός πω αἰσχύνην τούτου τοῦ ἔργου» (τοῦ πειρατικοῦ δηλ.) «φέροντος δέ τι καὶ δόξης μᾶλλον», εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως τῶν ἀκροπόλεων μὲν πρὸς συγκέντρωσιν τοῦ μείζονος ἀστικοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ὀχυρωμάτων δὲ τῶν ἄλλων τῶν ἐγγὺς τῶν ἔξω συνοικισμῶν καὶ τῶν πύργων εἰς προστασίαν τῶν κατὰ κώμας οἰκούντων. Τούτου τεθέντος, ἵνα ἀποδειχθῆ, ὅτι ὑπῆρχεν ἡ ἀνάγκη τῆς ἰδρύσεως τῶν κατασκευασμάτων τούτων ἀπὸ παλαιότερων χρόνων καὶ ὅτι πραγματικῶς ἰδρύθησαν τοιαῦτα καὶ ὑπῆρχον τοιαῦτα, δὲν νομίζω, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιμείνω εἰς τὰ πασιφανῆ πλέον διὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους τοὺς Μακεδονικοὺς καὶ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς μέχρι τοῦ πειρατικοῦ πολέμου καὶ τῶν χρόνων τῆς Αὐτοκρατορίας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ Κλαύδιος κατεσκεύασε, κατὰ τὸν Δίωνα Κάσσιον, ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ Τιδέρεως τοιοῦτον φρουκτωρίας πύργον, ὅτι ὁ Τιδέριος ἀπὸ βραχῶδους ὑψώματος τῆς Καπρίας νήσου ἔβλεπε τὰ σημεῖα τὰ συγκεντρούμενα ἀπανταχόθεν ἀπὸ ὅλου τοῦ κράτους, εἶνε γνωστὸν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν μνημείων καὶ ἐπὶ τῶν νομισμάτων τῶν Ῥωμαϊκῶν εἰκονίζονται καὶ κυλινδρικοὶ καὶ τετραγωνικοὶ τοιοῦτοι, ὅπως ἐπὶ τῆς στήλης τοῦ Τραϊανοῦ ὁ Ἕλληνας ἀρχιτέ-

κτων Ἀπολλόδωρος ἔχει εἰκονίσῃ τετραγωνικὸν τοιοῦτον μετὰ φρυκτωρίας ἄνω.

Δὲν ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ σχετικὰ πρὸς τοὺς πύργους τοὺς πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν λιμένων, καίτοι καὶ ταῦτα δύνανται νὰ συνδεθῶσι πρὸς τὴν ἄλλην σειρὰν τῆς ἐξελίξεως τῶν ἐπὶ τῆς στερεᾶς ἢ τῶν νήσων τοιούτων. Περὶ τούτων λέγει ὁ Ἡρωδιανὸς (42, 15), ὅτι «νύκτωρ τὰς ναῦς εἰς ἀσφαλεῖς διαγωγὰς χειραγωγεῖ, φάρους δὲ αὐτὰ οἱ παλαιοὶ καλοῦσι». Τὰ κατασκευάσματα ταῦτα εἶνε γνωστὰ ἤδη ἀπὸ τῶν λιμένων τοῦ Πειραιῶς, ὡς τερματισμὸς τῶν τειχῶν κατὰ τὰ στόμια τῶν λιμένων καὶ τῆς Ζέας καὶ τῆς Μουνιχίας καὶ τοῦ μεγάλου λιμένος καὶ κυλινδρικὰ καὶ τετραγωνικὰ χρησιμεύοντα καὶ πρὸς φρουρήσιν, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατὰ τείχη τοῦ περιδόλου πύργοι καὶ πρὸς φρυκτωρίαν. Ἀλλὰ καὶ οἱ περίξ τοῦ περιδόλου πύργοι τῶν τειχῶν εἰς τὸ αὐτὸ πλέγμα καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἔχουσιν ἰδρυθῆ καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς τῆς τε φρουρήσεως καὶ τῆς μεταδόσεως εἰδήσεων καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ τείχους καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Πειραιεὶ καὶ διὰ τῶν μικρῶν τειχῶν. Οὗτοι ἦσαν τετραγωνικοὶ τὸ πλεῖστον, ἀλλὰ καὶ κυλινδρικοί, ὅπως οἱ δύο ἐπὶ τῆς Ἡετιωνείας καὶ ἀλλαχοῦ ἢ καὶ κυλινδρικοὶ ἐπὶ βάσεων τετραγωνικῶν μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Λυσάνδρου καθαίρεσιν τῶν τειχῶν, ὡς οἱ πρὸς Β. τοῦ Πειραιῶς δύο τοιοῦτοι. Τῶν πύργων τούτων διαφέρουσιν οἱ πρὸ τῶν εἰσόδων τῶν λιμένων ἰδρυόμενοι πρὸς ὑποδοχὴν φρυκτωριῶν, φαίνεται δὲ ὅτι ὁμοιάζουσι τὸ σχῆμα πρὸς τοὺς πύργους τοὺς παλαιότερους· τοῦτο τοῦλάχιστον καταφαίνεται ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ἡρωδιανοῦ ὁ ὁποῖος εἰκονίζων τὸν πύργον τὸν ξύλινον τὸν ἰδρυόμενον εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεως ἐν Ῥώμῃ εἰς πρόθεσιν τοῦ ὁμοιώματος τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν κηδεῖαν αὐτῶν, πρῶτον μὲν σημειοῖ, ὅτι εἶχε καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρας ὀροφάς, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ εἰς τοὺς νησιωτικοὺς πύργους, ἔπειτα προσθέτει, ὅτι τὸ ὑπερκείμενον διαμέρισμα τοῦ ὑποκειμένου μεῖον καὶ εἰς τελευταῖον βραχύτατον περαιουῖται, ὅπως ὁ πύργος τοῦ Ἀγ. Πέτρου π. χ. ἢ ἄλλος, σωζόμενος ὡς ἐκεῖνος, ἐπάγεται δὲ

«Ἀπεικάσαι τις ἂν τὸ σχῆμα τοῦ κατασκευάσματος φρυκτωρλοῖς τοῖς λιμέσιν ἐπικειμένοις».

Φρονῶ, ὅτι ἀπεδείχθη σαφῶς τὸ ἀποβλέπον εἰς τὴν πρώτην χρησιμότητα τῶν τοιούτων κτιρίων. Ἐκ τῆς πρώτης ταύτης χρήσεως τῶν πύργων παρουσιάζεται ἑτέρα συναφῆς ταύτη καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης κατ' ἀνάγκην, δύναται τις εἰπεῖν, προελθοῦσα, δημιουργηθεῖσα δὲ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ταχείας ἐπικοινωνίας τῶν διαφόρων ἀπεχόντων ἀλλήλων σημείων τῶν κατὰ κώμας οἰκούντων, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἀνάγκης. Οἱ συνοικισμοὶ ἠσθάνθησαν ταχέως τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπικοινωνίας διὰ σημάτων μακρόθεν, τοῦτο δὲ καθίστατο αἰσθητότερον προϊόντος τοῦ χρόνου κατὰ τὴν εὐρυτέραν ἀναπτυξιν πασῶν τῶν σχέσεων, καὶ καθ' ὅσον προήγετο ὁ πολιτισμός, ἐπὶ τοσοῦτον ἐπεβάλλετο ἢ ἐξεύρεσις τοῦ τρόπου τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ πέραν ταύτης πρὸς τὰς ἄλλας νήσους ἢ καὶ τὰ μέρη, ἔνθα ἡ αὐτὴ ὑποχρέωσις παρουσιάσθη.

Ἡ θέσις τῶν πύργων ἐπὶ τῆς Σίφνου εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἀμέσως, ἐὰν στραφῇ τις πρὸς αὐτὴν καὶ μόνην πείθεται, ὅτι διὰ τῶν σημείων τούτων καὶ μόνων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐβασίσθη ἡ πρώτη συστηματοποίησις τῆς μακρόθεν ἐπικοινωνίας. Ὀλόκληρος ἄλυσις σχηματίζεται ἀπὸ τοῦ Β. καὶ ΒΔ. πρὸς τὸ Ν. καὶ Ν'Α. καὶ ΝΔ. Ἰτάμενός τις ἐπὶ τινος τούτων ἔχει ἀντικρὺ εἰς μακροτάτην ἀπόστασιν πρὸς Β. ἕτερον καὶ πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος εἰς ἀνάλογον ἀπόστασιν τὸν ἀντίστοιχον ἢ συστάς δὲ αὕτη τῶν κτιρίων τούτων περιστρέφεται περὶ τρία σημεία, ὡς περὶ κέντρα ἐνεργείας, τὰς τρεῖς ἀκροπόλεις τῆς νήσου καὶ τέταρτον τὸ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, πρὸς ὃ ἀπέβλεπον πάλιν αἱ τρεῖς ἀκροπόλεις. Ἡ ἐπικοινωνία αὕτη ἀρχικῶς ἐγίνετο διὰ τοῦ πυρός, τῶν πυρσῶν ἢ φρυκτῶν καὶ τῆς φρυκτωρίας.

Γνωρίζομεν τὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων χρῆσιν τοῦ πυρός πρὸς συνενόησιν ἀπὸ διαφόρων ἀποστάσεων. Ἡδὴ ὁ Ὅμηρος (Ἰλ. Σ. 211) παρέχει μαρτυρίαν περὶ τούτου, ἀναφέ-

ρων τοὺς ἐπιτηρίμους, τοὺς ἀλληλοδιαδόχους δηλ. πυρσοὺς, ὧν

« ὑπόσε αὐγῇ

« γίγνεται αἴσσουσα περικτιόνεσιν ιδέσθαι

« εἶκεν πως σὺν νηυσὶν ἀρχῆς ἀρκτιῆρες ἴκωνται ».

Τοῦ Ὀμήρου τὴν πληροφορίαν συμπληροῖ μακρὰ ἢ σειρὰ τῶν συγγραφέων. Ὁ Ἡρόδοτος (Ζ' 182) ἀναφέρει ἐπὶ τῶν Περσικῶν τὴν ἀπὸ τῆς Σκιάθου πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον μετάδοσιν εἰδήσεων διὰ τοῦ πυρός, ὁ αὐτὸς (Θ' 3) σημειοῖ τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν τοῦ Μαρδονίου νὰ καταλάβῃ τὰς Ἀθήνας καὶ εἰδοποίησιν πυρσοῖσι διὰ νήσων τὸν Μ. Βασιλέα, ὅτι κατάρθωσε τοῦτο. Ὁ Θουκυδίδης (Β', 94) ἀναφέρει ὅτι ἀπὸ τῆς Σαλαμίως « ἐς τὰς Ἀθήνας φρυκτοὶ ἤγοντο πολέμιοι », ὁ αὐτὸς (Γ', 22) διὰ τὰς Πλαταιὰς λέγει, ὅτι ταῦτά συνέβαινον μεταξὺ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τῶν Θηβῶν. Ὁ Ἀριστοφάνης (Ὀρν. 1161) ῥητῶς γράφει « Φυλακαὶ καθεστήκασι καὶ φρυκτωρία ἐν τοῖσι πύργοις » καὶ ὁ Εὐριπίδης σημειοῖ (ἐν Ῥήσφ 55 καὶ 77 καὶ Φοιν.) τὴν ἐννυχον φρυκτωρίαν καὶ τοὺς πυρσοὺς καὶ ὁ Ξενοφῶν (Ἄν. Δ', 1, 11) ὅτι καὶ οἱ Καρδοῦχοι οὕτω συνεννοοῦντο καὶ ὁ Πλούταρχος (Πομπ. 24). Τοῦ δ' Ἀριστοτέλους (Γ' 367) ἡ φράσις εἶνε ἐξόχως παραστατικὴ τοῦ πράγματος: « καὶ σκοποὶ καὶ ἀγγελιαφόροι, φρυκτωριῶν κατὰ διαδοχὴν πυρσευουσῶν ἀλλήλαις ἐκ περάτων γῆς μέχρι Σούσων καὶ Ἐκβατάνων, ὥστε τὸν βασιλέα γινώσκειν αὐθημερὸν πάντα τὰ ἐν τῇ Ἀσίᾳ καινουργούμενα ». Τοῦτο ἐνθυμίζει σαφῶς τὴν διαδοχικὴν τῶν πύργων θέσιν ἐν τῇ διαδοχικῇ πυρσεύσει. Καὶ ὁ Παυσανίας (Β'. 25,4) ἀναφέρων τὴν διάσωσιν τοῦ Λυγκέως, μόνου τῶν 50 ἀδελφῶν, προσθέτει ὅτι αὕτη ἐγένετο γνωστὴ ὑπὸ τοῦ ἰδίου διὰ πυρσοῦ εἰς τὴν Ὑπερμήστραν, ἣτις καὶ αὕτη ἀνῆψεν ἕτερον ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ Ἄργους, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ἄργεῖοι πυρσῶν ἑορτὴν ἤγον. Ἀκόμη ἀναφέρεται παράδοσις, καθ' ἣν Σιδωνίος τις παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Μ. Ἀλέξανδρον, ὑπέβαλεν εἰς αὐτόν, ὅτε ἦτο ἐν Μ. Ἀσίᾳ, τρόπον καθ' ὃν ἐντὸς πέντε ἡμερῶν θὰ εἶχεν εἰδήσεις ἀπὸ τοῦ ἄκρου τῶν Ἰνδιῶν μέχρι τῆς Μακεδονίας.

Ἄλλὰ πασῶν τῶν ἀρχαίων εἰδήσεων ὑπερέχει ἡ ποιητικωτάτη μὲν, ἀλλ' ἐπὶ βάσεων πραγματικῶν ἐρειδομένη ὑπερλαμπρὸς ἀφήγησις (Αἰσχ. Ἀγ. 282), ἡ κατὰ πόδας καὶ γραφικώτατα καὶ γεωγραφικώτατα εἰκονίζουσα τὴν μέχρι Μυκηνῶν μετάδοσιν ἀπὸ τῆς Ἰδῆς τῆς εἰδήσεως τῆς ἀλώσεως τῆς Τροίας. Ἐκεῖ ὁ φύλαξ ἐπὶ τινος τῶν πύργων τῶν Μυκηνῶν προσδλεπὼν πρὸς τὸ Ἄραχναῖον, μετὰ μακρὰς ἀγρυπνίας, πόσῃν χαρὰν αἰσθάνεται, ὅτε κατέφθασεν ἡ ἀγγελία ἢ συνθηματικὴ διὰ τοῦ ἀγγέλλοντος φρυκτοῦ! Καὶ μετὰ τοῦτον ἡ Κλυταιμῆστρα διαγράφει τὰς λεπτομερείας τῆς ἀναγγελίας διὰ τῶν:

«Ἡφαιστος Ἰδῆς λαμπρὸν ἐκπέμπων

σέλας, φρυκτὸς δὲ φρυκτὸν δεῦρ' ἀπ' ἀγγάρου πυρὸς

[ἔπεμπεν],

εἰκονίζουσα οὕτω τὴν διαδοχικὴν ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον μετάδοσιν τῆς εἰδήσεως καὶ συνεχίζουσα προσθέτει εἰς ὠραίας εἰκόνας πῶς ἀπὸ τῆς Ἰδῆς ἐφθασεν ἡ εἶδησις ὑπὲρ τὸν Ἑλλησποντον, ἔνθα ἡ Ἡρῶ εἶχε τὸν πύργον αὐτῆς, εἰς τὸ Ἐρμαῖον λέπας τῆς Αἴμνου, ἐκεῖθεν εἰς τὸ Ζηρὸς αἶπος τοῦ Ἄθω, ἀπὸ τούτου εἰς Μακίστου σκοπὰς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας, ἐντεῦθεν εἰς τοὺς φύλακας τοῦ Μεσσαπίου τῆς Βοιωτίας, ὁπόθεν φθάνει τὸ πομπὸν πῦρ εἰς τὸν Κιθαιρῶνα. Ἀπὸ τοῦ Κιθαιρῶνος τὸ φάος τὸ τηλέπομπον ἐξικνεῖται μέχρι τοῦ Αἰγιπλάγκτιου τῆς Μεγαρίδος καὶ τῆς Γοργώπιδος λίμνης, καὶ ὁ μέγας πῶγων φλογὸς ὑπερδάλλει τὸν κάτοπον πρῶνα τοῦ Σαρωνικοῦ, κατὰ τὴν Σπιραίαν ἄκραν ἴσως, καὶ κατακλήγει εἰς τὸ Ἄραχναῖον τῆς Ἀργολίδος καὶ ἀπὸ τούτου εἰς τὰς Μυκήνας. Τελειώνει δὲ ἡ Κλυταιμῆστρα διὰ τῆς ὠραίας εἰκόνας τῆς διαδοχῆς τῶν πυρῶν:

«Τοισίδε τοί μοι λαμπαδηφόρων νόμοι,

ἄλλος παρ' ἄλλον διαδοχῇ πληρούμενοι».

Καὶ παρὰ τὴν παλαιότητα ταύτην τοῦ Αἰσχύλου μαρτυρίαν ἔρχεται διὰ τῆς σειρᾶς τῶν λοιπῶν, οὓς ἀνωτέρω ἐσημείωσα, ἡ τοῦ Μεγαλοπολίτου ἱστορικοῦ, ὁ ὁποῖος ἀφηγούμενος, ὅτι Φίλιππος ὁ δεῦτερος τῆς Μακεδονίας συνεκέντρωσε τὸν στρα-

τὸν εἰς Σκότουσσαν καὶ Δημητριάδα, ἔνθα ἀνέμενε τοὺς στρατοὺς τοῦ Ἀττάλου καὶ τοὺς ἄρχοντας τῶν Αἰτωλῶν προστίθουσιν: «Ἴνα δὲ μηδὲν αὐτὸν λαμβάνη τῶν πραττομένων διεπέμψατο πρὸς Πειπαρηθίους» (τοὺς Σκοπελίτας ἴσως ἢ τοὺς κατοίκους τῆς νησίδος Πιπέρι) «καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς Φωκίδος, ὁμοίως δὲ καὶ πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Εὐβοίας καὶ παρήγγειλε διασαφεῖν αὐτῶ πάντα τὰ γιγνόμενα διὰ τῶν πυρσῶν ἐπὶ τὸ Τίσαιον. Τοῦτο δ' ἐστὶ τῆς Θετταλίας ὄρος εὐφυῶς κείμενον πρὸς τὰς τῶν προειρημένων τόπων περιφάσεις». Λαμβάνων δ' ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἐν πέντε ὅλοις μακροῖς κεφαλαίοις περιγράφει πλήρες, πληρέστατον σύστημα τῆς ἐξ ἀποστάσεως διαδοχικῆς συνεννοήσεως κατ' ἐξοχὴν προσιδιάζον εἰς τὰς στρατιωτικὰς κινήσεις.

Ἐκ τῶν μαρτυριῶν τούτων πασῶν καταφαίνεται σαφῶς ἡ ἀνάγκη τῆς χρησιμοποίησεως ὠρισμένων σημείων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Οἱ φρουροί, οἱ ἀγγελιαφόροι φρυκτωριῶν, οἱ ἐποπτήρες, οἱ πυρσεύοντες, εἶχον ἀνάγκην κατοικίας. Ἐπειτα εἶχον τὰ κατάλληλα πρὸς τοῦτο σκεύη καὶ ὄργανα καὶ ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ προφυλάξωσιν ἐν καταλλήλῳ χώρῳ. Καὶ ἐὰν ἐν τῇ πρωτογόνῳ καταστάσει ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος ἐπυρσεύοντο, προϊόντος τοῦ χρόνου ἔπρεπε νὰ ἔχωσι μόνιμον ἐγκατάστασιν, κατὰ πολὺ περισσότερον λόγον, καθ' ὅσον πλὴν τῶν φρυκτῶν καὶ μηχανήματα ἐφευρέθησαν καὶ ὀπτικὰ κατασκευάσματα, ἔχοντα ἀνάγκην ὑψηλῶν κτιρίων πρὸς τοποθέτησιν. Εἶνε γνωστὰ αἱ δι' Αἰλείου τοῦ τακτικοῦ πρόοδοι, τοῦ εὐρόντος τὰ κεραμαῖα ἀγγεῖα καὶ ἡ τελειοποίησις διὰ Κλεοξένου καὶ Δημοκλείτου καὶ αὐτοῦ τοῦ Πολυβίου. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη ἰδρύσεως ἰδίων κτιρίων καὶ ταῦτα ἦσαν οἱ πύργοι, περὶ ὧν ὑπόκειται ἡμῖν ὁ λόγος σήμερον. Οὕτως ἐγένετο ἡ διαδοχὴ τοῦ πυρός, οὕτως ἔπεμπεν ὁ φρυκτὸς τὸν φρυκτόν, κατὰ τὸν Αἰσχύλον. Εἶνε λοιπὸν καταφανέστατος ὁ σκοπὸς τῆς σειρᾶς ταύτης τῆς συνεχοῦς διὰ τῆς νήσου ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης στερεᾶς πρὸς τὰς νήσους. Μετεδίδοντο εἰδήσεις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σημείου εἰς τὸ ἕτερον, ἤρχοντο εἰς συνεννοήσεις περὶ ἐπικειμένου κοινοῦ κινδύνου, περὶ αἰτήσεως βοήθειας, περὶ ἐπι-

δρομῆς πειρατῶν ἢ πολεμίων γενικῶς διὰ τῆς ἀστραπιαίας τοῦ φωτός ταχύτητος. Οἱ πύργοι οὗτοι τοιοιυτοτρόπως κατέστησαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς συγκοινωνίας τῆς τηλεγραφικῆς καὶ τηλεφωνικῆς, τῆς λαβούσης τὴν ὄθησιν καὶ ἀπὸ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπικοινωνίας, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ στρατιωτικῆς ἐργασίας, εἶνε τὸ πρῶτον ἀτελὲς σημεῖον τῆς ἐξελίξεως μιᾶς τῶν κυριωτάτων προόδων τοῦ νεωτάτου πολιτισμοῦ.

Οὕτως ἀπὸ τῶν ἀτελεστέρων καὶ συνθετωτέρων μέσων ἔφθασεν ἡ ἐπιστήμη εἰς τὴν ἀπλότητα, τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς προόδου, κατὰ τὸν γράψαντα περὶ τῶν μέσων τῆς ἐπικοινωνίας ἀντιστράτηγον Δούσμανην, καθ' ὃν τὰ σημερινὰ ὀπτικά τηλεγραφικὰ μηχανήματα ἠδύναντο νὰ εἶνε γνωστὰ καὶ παρὰ τοῖς παλαιοῖς, διότι πάντα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὰ ἦσαν γνωστὰ εἰς ἐκείνους καὶ ἠδύναντο νὰ εἶνε ἐν χρήσει οὐ μόνον διὰ τοὺς στρατοὺς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἐμπορικὰς καὶ λοιπὰς κοινωνικὰς ἀνάγκας.

Αὕτη εἶνε ἡ θέσις τοῦ ζητήματος τούτου ἐπὶ τῶν νήσων, ταῦτα τὰ κατασκευάσματα, οἱ χρόνοι αὐτῶν, ἡ χρησιμότης καὶ ὁ σκοπός. Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ γενομένη ἔρευνα εἶνε μικρὰ σχετικῶς πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου. Ἀνάγκη ὅμως πᾶσα πρὸς τοῖς ἄλλοις νησιωτικοῖς ἀρχαιολογικοῖς ζητήμασι, τοῖς οὕτως ἡμελημένοις δυστυχῶς διὰ τὰς νήσους μας, νὰ ἐρευνηθῇ εὐρύτερον τὸ πρᾶγμα, ἐπεκτεινομένης τῆς μελέτης ἐπὶ πάντων τῶν σχετικῶν πρὸς ταῦτα κτιρίων, ἵνα ἐξ ἀντιπαροβολῆς αὐτῶν ἐπιστημονικῆς καταρτισθῇ ἡ πλήρης ἐργασία τοῦ μεγάλου τούτου δικτύου τῆς πρὸς πάντα τὰ σημεῖα ἐξελίξεως καὶ ἐπικοινωνίας τοῦ νησιωτικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ νησιωτικοῦ βίου.

ΙΑΚ. Χ. ΔΡΑΓΑΤΣΗΣ

*Επιστολή ευχαριστήριος τοῦ ἐν Βερολίῳ Καθηγητοῦ κ.
Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff.
Πρὸς τὴν Ἀρχαιολογικὴν ἑταιρείαν.*

U. von Wilamowitz-Moellendorff.

*Westend—Berlin
Eichenallee 12.
16 VIII 20.*

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ ἑταιρεία ἐξόχως μ' ἐτίμησεν δωρήσασα καὶ τὰ Πρακτικὰ τοῦ 1914 καὶ τοὺς τόμους τῆς Ἐφημερίδος 1916, 1917, 1918, τεῦχος α' β' γ'. ἐγὼ δὲ οὐ μόνον ὑπὲρ ἑμαυτοῦ χάριν ἄγω, ἀλλ' ὑπὲρ ὅλης τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. θαυμασμοῦ γὰρ ἄξιον, τῆς οἰκουμένης σεισμῶ τινι καὶ πυρκαϊῶ σχεδὸν ἀπολλυμένης ὑμᾶς οὐδέποτε τῶν ἔργων καὶ σπουδῶν πεπαῦσθαι. ἡ δὲ τύχη δικαίως οὐκ ἀποστατεῖ· φιλέλλην δ' ὢν ἐγὼ μάλιστα χαίρω, διότι ἡ νέα Ἑλλάς ἐφ' ὅσον προβαίνει τὴν ἐκ πατέρων Ἑλληνικὴν χώραν ἐλευθεροῦσα, εὐθέως καὶ τῶν ὑπὸ γῆς ἀποκειμένων μνημείων κήδεταί, ἡ δὲ μήτηρ Γῆ τὴν τοιαύτην φιλοπονίαν θησαυροῖς ἀμείβεται ἀπροσδοκῆτοις, οἳ οἱ ἤδη ἐκ Νικοπόλεως εἰς φῶς ἀνήλθον, ἄλλα τε παρ' ὑμῖν ἑτοιμα εἶναι ἐλπίζω.

Μόνον οὐχὶ πενήτηντα ἔτη ἐστίν, ἐξ οὗ τὸ πρῶτον Ἀθήναζε ἤλθον, ζηλωτῆς ἐκ παιδὸς γενόμενος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. ἐπάτησα τότε τὸ ἔδαφος ὑφ' ᾧ ἐκρύπτοντο Μυκῆναι, Ὀλυμπία, Δελφοί, τὸ ἐπ' Ἐπιδαύρῳ Ἱερόν. ἀνέστη ταῦτα τὰ κάλλη. ἀλλ' οὐ μόνον τὰ ἀρχαῖα τοσαύτην ἐποίησατο ἐπίδοσιν. ποία γὰρ ἦν τότε τοῦ Πειραιῶς, ποία τοῦ ἄστεως ἡ πρόσοψις; ἡ δὲ Σπάρτη, ἡ Ὀλυμπία σχεδὸν ἐδόκουν ἀπρόσιτοι εἶναι. νῦν δὲ ὑπὲρ τὰ Ἀμερικανικὰ προὔκοψε πάντα καὶ τάχει καὶ λαμπρότητι. ἐμοὶ μὲν οὖν ἰδεῖν τὴν ἱεράν καὶ φιλότατην Ἑλλάδα ἢ Μοῖρα οὐ συγχωρήσει· ἡ δὲ ψυχὴ περὶ πάντα τὰ ἱερά περινοστεῖ, οὐδὲ μαραίνεται ποτε ὁ πόθος.

Τοιγαροῦν γέγηθα τῷ δῶρῳ χάριν ἄγω τοῖς δωρήσασιν συναδέλφοις οὐδὲ μήποτε παύσομαι τῆ τ' ἀρχαία τῆ τε νέᾳ Ἑλλάδι τὴν πίστιν διατηρῶν.

Ulrich von Wilamowitz Moellendorff.

Κ Α Τ Α Σ Τ Α Σ Ι Σ
ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
κατὰ τὸ ἔτος 1920

Α'.

Ἐκδοθέντα

«Τὸ Σούνιον» ὑπὸ Β. Στάη εἰς πεντακόσια πενήκοντα ἀντίτυπα

Β'.

Πωληθέντα

- 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς
Εἰς τόμος τοῦ ἔτους 1895, εἰς τόμος τοῦ ἔτους 1913, ὀκτὼ τόμοι τοῦ ἔτους 1914, ἑννέα τόμοι τοῦ ἔτους 1915, ἑννέα τόμοι τοῦ ἔτους 1916 δέκα τόμοι τοῦ ἔτους 1917 καὶ ὀκτὼ ἀντίτυπα τοῦ τεύχους α-β-γ τοῦ ἔτους 1918.
- 2) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.
Ἀνὰ ἓν τεύχος τῶν ἐτῶν 1884-1886 ἀνὰ ἓν τεύχος τοῦ ἔτους 1912 πέντε τεύχη τοῦ ἔτους 1913, ἑπτὰ τεύχη τοῦ ἔτους 1914 καὶ ὀκτὼ τεύχη τοῦ ἔτους 1915.
- 3) «Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων» ὑπὸ Γ. Παπαδασιλείου.
Ἀντίτυπον ἓν.

Γ'.

Διανεμηθέντα

- 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς.
Ἀνὰ εἰς τόμος τῶν ἐτῶν 1883-1914 δύο τόμοι τοῦ ἔτους 1915 τριάκοντα ὀκτὼ τόμοι τοῦ ἔτους 1916 τριάκοντα ἑπτὰ τόμοι τοῦ ἔτους 1917, ἓν ἀντίτυπον τοῦ τεύχους α-β-γ τοῦ ἔτους, 1918.
- 2) Εὐρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου, συνταχθὲν ὑπὸ Αλεξ. Λαμπροπούλου. Τόμος πρῶτος περιλαμβάνων τὰ ἔτη 1883-1887. Ἐν Ἀθήναις 1902. Ἀντίτυπον ἓν.
- 3) Πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.
Ἀνὰ ἓν τεύχος τῶν ἐτῶν 1883-1885 δύο τεύχη τοῦ ἔτους 1886, ἀνὰ ἓν

τεῦχος τῶν ἐτῶν 1887-1903 ἀνὰ ἓν τεῦχος τῶν ἐτῶν 1906-1909, ἀνὰ δύο τεύχη τῶν ἐτῶν 1910-1913 πενήκοντα καὶ ἓν τεύχη τοῦ ἔτους 1914 καὶ τρία τεύχη τοῦ ἔτους 1915.

- 4) Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900· ὑπὸ Π. Καββαδία. Ἐν Ἀθήναις 1902. Ἀντίτυπον ἓν.
- 5) Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, ἰκτιδὸ ἑνος ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Τόμος πρῶτος. Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως. Τεῦχος πρῶτον. Ἀρχαίκα ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαὶ ὑπὸ Η. G. Lolling. Ἐν Ἀθήναις 1899. Ἀντίτυπα δύο.
- 6) Τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν ὑπὸ Π. Καββαδία. Ἀθήνησι 1900. Ἀντίτυπα ἕνδεκα.
- 7) Comptes rendus du Congrès International d'Archéologie, 1re Session. Athènes 1905. Ἀντίτυπον ἓν.
- 8) Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Α'. Ἐν Ἀθήναις 1906 Ἀντίτυπα τρία.
- 9) Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ 1885 - 1890· ὑπὸ Π. Καββαδία καὶ Γ. Καβεράου. Ἐν Ἀθήναις 1907. Ἀντίτυπα δύο.
- 10) Αἱ προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου· ὑπὸ Χ. Τσουντα. Ἐν Ἀθήναις 1908. Ἀντίτυπα τρία.
- 11) Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων· ὑπὸ Γ. Παπαδα αἰείου. Ἐν Ἀθήναις 1910. Ἀντίτυπα τρία.
- 12) Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας· ὑπὸ Γ. Π. Οἰκονόμου. Ἐν Ἀθήναις 1915 Ἀντίτυπα ἕξ.
- 13) Ἀρχαιολογικὰ μελετήματα· ὑπὸ Γεωργ. Κ. Γαρδίκου. Ἐν Ἀθήναις 1915. Ἀντίτυπον ἓν.
- 14) Δελφῶν Τοπογραφία· ὑπὸ Ἀντωνίου Κεραμοπούλου. Ἐν Ἀθήναις 1912. 1917. Ἀντίτυπα δύο.
- 15) Τὸ Σούνιον ὑπὸ Β. Στάη. Ἐν Ἀθήναις 1920. Ἀντίτυπα ἐξήκοντα ὀκτώ.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελίς

- γ Στήλη εὐεργετῶν.
 ε Διοικητικὸν Συμβούλιον ἀπὸ Δεκεμβρίου 1920.
 Ϝ Διοικητικὸν Συμβούλιον μέχρι τέλους Νοεμβρίου 1920.
 ζ—ιθ Ἐπιτίμιοι ἑταῖροι.
 ιγ—ιη Τακτικοὶ ἑταῖροι.
 ιθ—κα Γενικὸς ἰσολογισμὸς τοῦ 1920.
 κγ—κϜ Ἐκθεσίς ἐξελεγκτικῆς ἐπιτροπείας.
 κζ—κθ Συνελεύσεις τῶν ἑταίρων κατὰ τὸ 1920.
-
- 1— 13 Ἐκθεσίς τῶν πεπραγμένων τοῦ 1920.
 15 Ἐκθέσεις περὶ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ διατριβῶν.
 17— 28 Ἀρβανιτοπούλλου ἀνασκαφαὶ καὶ ἐρευνᾶι ἐν Ἀργολίδι καὶ Θεσσαλίᾳ.
 17—18 Φορωνικὸν ἄστν. Ἐφύρας ἄρχων. Πτυκτὸς πίναξ δια-
 σωσίς θησαυροῦ Τίρυνθος.
 18—21 Ἀνίδρυσίς στηλῶν Μουσείου Βόλου.
 21—25 Ἐπιγραφικὰ μαρτύρια ἱεροῦ Πασικράτας· ἱερὸν Ἐν-
 νοδίας. Χρονολογία νεκροταφείου.
 26—28 Ὠδεῖον Λαρίσης. Πολυάνδριον Πιεριέων παρὰ Καρ-
 δίτσαν. Νομισματικὸς θησαυρὸς. Ἱερὸν Ἀπόλ-
 λωνος Πιεριώτου παρὰ Ἡράκλειαν.
- 27— 79 Γαρδίκια δῆμοι Ἀττικῆς.
 29—35 Κορωπι—Σφηττός.
 35—38 Κίτσι—Κίκυννα—Λαμπτραί.
 38—43 Βάρη Ἀναγυροῦς.
 43—47 Ἀμαρούσιον—Ἄθμονον.
 48—52 Φλύα—Χαλάνδριον.
 53—55 Γαργηττός—Γέρακας.
 55—57 Ἀγ. Ἰωάννης ὁ κνηγός—Ἀγ. Θέκλα—Σταυρός—
 Παλλήνη.
 57—60 Σταυρός—Παλλήνη—Χαρδάτι.
 60—64 Κουκουδάοναις—Μενίδι—Ἀγ. Σαράντα.
 64—66 Ἄνω Λιόσια—Ναὸς Σωτήρος—Καματερόν.
 66—71 Κρωπία—Δέμα—Δέσις.
 71—79 Ὑμηττός.

Σελίς

- 80—94 Πελεκίδου ἀνασκαφαί ἐν Ἀμφιπόλει μετὰ τριῶν εἰκόνων καὶ γάρτου τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ δύο ἐπιγραφῶν.
 80—85 Τοπογραφία Ἀμφιπόλεως.
 85—87 Τάφος καὶ Χριστιανικὴ Βασιλική.
 88—89 Δύο ἐπιγραφαί.
 90—91 Κυβέλη καὶ Σειρήν.
 91—92 Τεῖχος Ἀμφιπόλεως. Πρῶται πύλαι.
 92—94 Ἀργίλος καὶ Κερδύλιον.
- 95—146 Παπανδρέου ἔρευναί ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Καλαβρύτων μετὰ δύο τοπογραφικῶν πινάκων.
 96—99 Κλείτωρ, Κλειτορία.
 99—101 Περιγραφή τοῦ ἐν Μαζείκοις νεκρικοῦ ἀναγλύφου.
 102—104 Ὁ περιδολὸς τοῦ τείχους τοῦ Κλείτορος.
 104—106 Τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Κλείτορος.
 106—108 Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Κλείτορος.
 108—114 Τὰ ἐκτὸς τοῦ περιδόλου τῆς πόλεως.
 114—120 Καφυαί—Καφυαῖτις.
 120—126 Ἡ Πάος.
 126—129 Ἡ ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως πόλις τῆς Πάου καὶ τὰ περὶ αὐτήν.
 130—146 Ψωφίς—Ψωφιδία.
- 147—172 Δραγάτση οἱ ἐπὶ τῶν νήσων καὶ ἰδίᾳ τῆς Σίφνου πύργοι (μετὰ 10 εἰκόνων καὶ 3 σχημάτων).
 147—151 Κατεύθυνσις καὶ χρόνος ἰδρύσεως πύργων.
 152—155 Τόποι ἰδρύσεως καὶ κατασκευῆ.
 155—159 Εὐρήματα.
 159—161 Ἐπιγραφικὰ ἔχνη.
 161—163 Ἀκριβοῦς ὁρισμὸς ἰδρύσεως.
 163—172 Σκοπὸς καὶ χρησιμότης τῶν πύργων. ὀνόματα αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων μερῶν καὶ τῆς Σίφνου. Τὰ τετειχισμένα φρυκτώρια. Οἱ πυρσοί.
- 173 Εὐχαριστήριος ἐπιστολή τοῦ καθηγητοῦ U. von Wilamowitz - Moellendorff.
- 174—175 Κατάστασις τῶν δημοσιευμάτων τῆς ἐταιρείας κατὰ τὸ 1920.
- Σημείωσις.** Αἱ τρεῖς τελευταῖαι διατριβαί (Δῆμοι τῆς Ἀττικῆς, Ἐρευναί ἐν Καλαβρύτοις καὶ τὸ Περὶ τῶν πύργων τῶν νήσων) ἀνήκουσιν εἰς τὰ πεπραγμένα τοῦ 1917.

Συνεπληρώθη ἡ ἐκτύπωσις τῶν ΠΑΕ τοῦ 1920 τῇ 14 2 23

ΠΜΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελ.	156	στ.	28	<i>δεξιὰ</i>	ἀντὶ	<i>ἀριστερὰ</i>
"	"	"	"	<i>χωρίζον</i>	"	<i>χωρίζων</i>
"	162	"	29	<i>ιδρύσεως</i>	"	<i>ιδρύσεως.</i>
"	168	"	31	<i>ἀπὶ</i>	"	<i>ἀπὸ</i>
"	170	"	11	<i>Ἰδης</i>	"	<i>Ἰδης</i>
"	"	"	28	<i>Τοισίδε</i>	"	<i>Τοισίδε</i>
